

ДОНЕЦЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

"ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ"

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

ФАКУЛЬТЕТ № 1

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

ЗБІРНИК

**матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Протидія кримінальним правопорушенням в умовах**

воєнного стану»

27 жовтня 2022 року

Кропивницький - 2022

ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції в авторській редакції, (м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 року). Кропивницький, 2022. 367 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького державного університету внутрішніх справ
(протокол № 5 від «21» грудня 2022 року)*

Публікується за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану», яка відбулась 27 жовтня 2022 року у Донецькому державному університеті внутрішніх справ (м. Кропивницький).

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників закладів освіти й наукових установ, здобувачів вищої освіти юридичного і правоохоронного напрямів, а також на тих, хто цікавиться питаннями застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо протидії кримінальним правопорушенням в умовах правового режиму воєнного стану, а також криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Матеріали збірнику опубліковані в авторській редакції.

© Колектив авторів, 2022

© ДонДУВС, 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БУЛКІВСЬКА Віолетта, ЛАЗЕБНИЙ Анатолій ТАКТИКА ДОПИТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	12
ВОЛИНЕЦЬ Валерія ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	15
ІВАНИЦЬКИЙ Сергій ДО ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ ЕСКПЕРТИЗИ СЛІДІВ ВЗУТТЯ.....	18
НОСЕНКО Тетяна, РУБЛЕНКО Альона ВПРОВАДЖЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	20
ПОЛКОВЕНКО Інна ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	23
ТИЧИНА Дмитро, ПЕРЦЕВ Роман ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	27
ШАЛЯПІН Михайло ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ.....	32
ШМИГЕЛЬСЬКА Ольга ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	35
ELŻBIETA ŻYWUSKA –KOZŁOWSKA HUMAN IDENTIFICATION IN THE LIGHT OF ANATOMY AND PATHOMORPHOLOGY.....	38

СЕКЦІЯ № 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ГАЛИЦЬКА Марія, ЮРЧУК Дмитро ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	42
МИРОНОВ Юрій ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	46
МИРОШНІЧЕНКО Анна ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ.....	49

ПЕКАРСЬКИЙ Сергій РОЗШУКОВА РОБОТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	51
РОЗНОВ Денис ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	55
ЧЕРНОБРОВА Віолетта РЕЖИМНО-СЕКРЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	59
ШЕПЕЛЕНКО Діана, ВОЗНЮК Костянтин ТАКТИКА САМОЗАХИСТУ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	61

СЕКЦІЯ № 3 ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АКІМОВ Михайло ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛІЗАЦІЮ ПОСЯГАНЬ НА ТОВАРИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ (ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 7425 ВІД 01 ЧЕРВНЯ 2022 РОКУ).....	64
БАЗЕЛЮК Вікторія ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПОСЯГАНЬ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО МИНУЛЕ УКРАЇНИ.....	66
БЄЛОУСОВА Олеся, КАЛІНІНА Аліна ЯВИЩЕ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ.....	70
ГАМІЙ Владислав СУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	73
ГЕРАСИМОВА Крістіна КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	75
ГЛОВІЮК Ірина ПИТАННЯ МОТИВУВАННЯ ВИРОКІВ ЗА СТАТТЕЮ 436-2 КК УКРАЇНИ.....	78
ГЛУЩЕНКО Владислав КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ МАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	82
ГОДИНКО Надія МАРОДЕРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	85
ГРУЗДЬ Олександр, ОМАРОВА Кристина КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	88
ГУНЬКО Катерина, ЧОРНА Аліна ОБТЯЖУЮЧА ОБСТАВИНА ПРИ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	91

ДЖАНТИМІРОВ Марк ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ.....	93
КАЛЮЖНА Анна ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ МАРОДЕРСТВА, ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	95
КАПРАВА Діана, ЮЩИК Олена КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ - «КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ».....	97
КИРИЛАХА Дарина ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ.....	99
КОРОЛЬЧУК Катерина КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО, ВЧИНЕНЕ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	101
КРАВЕЦЬ Ілля КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	104
КРИСЬКО Вікторія СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ.....	106
КУБАЛЬСЬКИЙ Владислав ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ЯК ОБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ.....	108
ЛИЗОГУБ Ярослав НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ (СТ. 433 КК УКРАЇНИ): ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИКЛАДУ ЗМІСТУ НОРМИ.....	112
МИЦЬКА Олександр ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕЖИМУ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ.....	114
МОВЧАН Роман ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ ТА ДИВЕРСІЮ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПРАВОТВОРЧІ ТА ПРАВАЗАСТОСОВНІ ПРОБЛЕМИ.....	116
МОРОЗЮК Назар КАТУВАННЯ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО КАРАНОГО ДІЯННЯ, ПРОБЛЕМАТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	119
ОБОДЕЦЬ Євгенія ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	123
ОРЛОВСЬКА Наталя НАПАДИ НА ЦИВІЛЬНІ СУДНА: ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	126
ПОПОВ Георгій ЗІВАЛТУВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНЕ РАБСТВО ДІТЕЙ, ЯК ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ.....	130
ПРОХОРЕНКО Аліна, АМЕЛІНА Анна ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ.....	132
ПУЗИРЕВСЬКИЙ Максим ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	135

РУКІНА Діана ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	138
САВЧЕНКО Анастасія КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЦЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	141
САВЧУК Богдан ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВЧИНЕНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	144
СМАГЛЮК Ольга ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 155 КК УКРАЇНИ.....	147
СОЛОП Ілля ПОКАРАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	150
СТУПАК Анастасія СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	152
ТИХЕНКО Ярослав МАРОДЕРСТВО: ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ.....	154
УДОД Андрій ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ – ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ.....	156
ХРИСТИЧ Інна СТАН КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	158
ЦАРИК Олександра, ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген КВАЛІФІКАЦІЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	160
ЧАЙКА Ірина ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ОСНОВНОГО СКЛАДУ ШАХРАЙСТВА ЗА КК УКРАЇНИ.....	164
ЧОРНОМАЗ Валерія ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	168
ЯКУБІВСЬКА Юлія ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	170

СЕКЦІЯ № 4
ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АНОХІН Вадим ЩОДО СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ.....	173
АФНАС'ЄВА Дар'я ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	176
ГЛУШКО Олексій, ДАНИЛЬЧУК Олександр ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	178

ГОРБУНОВА Катерина АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	182
ГРЕЧИШКІН Юрій ДОБІР КАДРІВ ДО ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	184
КОКІТЬКО Микита, ЛИТВИНЕНКО Ольга ЩОДО ПРОТИДІЇ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ ПОВ'ЯЗАНИХ З КОНФЛІКТОМ.....	187
КОТЛЯРЕВСЬКА Єлизавета ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	191
ЛАШКО Ярослав ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ РОЗПОВСЮДЖЕННЮ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	193
НАВРОЦЬКА Віра РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ –ЧЛЕН РАДИ БЕЗПЕКИ ООН ЧИ ДЕРЖАВА-САМОЗВАНКА?.....	196
ПАЛАМАРЧУК Галина ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ВІДКРИТОМУ МОРІ.....	198
ПЕЛЕХАЧ Володимир, ПОСОХОВА Анжела BASIC COMPONENTS OF COMBATING CRIMES IN UKRAINE DURING WARTIME: GENERAL REVIEW.....	201
ПОЛЯКОВ Євген ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІАГНОСТИКА ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	203
РУКІНА Діана ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	206
СЕНИК Петро ПРОБЛЕМАТИКА ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПЕРІОД ДІЇ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ.....	210
СИНОВЕРСЬКИЙ Андрій, ПОЛЯХ Анатолій ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	213
ЯКОВЛЕВА Тетяна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	216
ORLOV Viktor ASPECTS OF COUNTERACTING THE INVOLVEMENT OF PRIVATE MILITARY COMPANIES IN ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....	218

СЕКЦІЯ № 5

ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БЕРЕЗА Юлія ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	221
---	-----

БРУК Олена, ВЕДМЕДЕНКО Аліна ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	224
БОТНАРЕНКО Ірина ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО У ВОЄННИЙ ЧАС: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ.....	227
БУРА Оксана ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	232
ВІТВИЦЬКИЙ Сергій ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ.....	235
ВОЛОБУЄВ Анатолій ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ.....	237
ЄЛАСВ Юрій ТЕРИТОРІЯ ТАБОРІВ, ДІЛЬНИЦЬ ДЛЯ ТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ, ЯК КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПРОСТІР.....	241
ЗАВТУР Віктор ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ПІДСТАВ, ОБУМОВЛЕНИХ ВОЄННИХ СТАНОМ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ.....	244
КАЛАШНИК Євгеній, ОЛЕКСЕНКО Володимир АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧИХ НОВОВВЕДЕНЬ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	248
КАЩУК Ксенія, КОЛОСОВСЬКИЙ Євген АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	250
КІСІЛЬ Анастасія, ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген ЗМІНИ У ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ВИКЛИКАНІ ВПРОВАДЖЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	251
КЛЕПКА Дар'я ДО ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА, ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	255
КОВАЛЬОВА Ольга ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ТЕОРЕТИЧНО МОЖЛИВОЇ АБО ОБ'ЄКТИВНО ІСНУЮЧОЇ ПРОТИДІЇ.....	258
КОЛОТ Сергій ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	262
КРИВА Світлана ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	264
КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій ВИТРЕБУВАННЯ ТА ОТРИМАННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ.....	266
КУЛІШ Єлизавета ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	270

ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген, ЛУК'ЯНЧИКОВ Борис ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ.....	273
МАТВІЄНКО Олександра ВПЛИВ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕДУРУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	278
ПИВОВАРОВ Василь МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КАСАНЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В РІШЕННІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	281
РУДНЕНКО Олександр ШЛЯХИ РОЗБУДОВИ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ) ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	284
САВАНОВ Дмитро ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	292
САРНІЦЬКИЙ Володимир ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	294
СУХОВЕРСЬКИЙ Максим, СТРАТІЙ Олексій ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	295
ТОКАР Інна ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	299
ЧЕРНЕЦЬКА Єлизавета ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	303
ШАРИЙ Олександр ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ...	306
ШПАК Кристина ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІКСАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	308
ЩЕРБАНЬ Каріна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	311
ЯКОБЧУК Яна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	314

СЕКЦІЯ № 6

ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ, АБО ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ТИМЧАСОВІЙ ОКУПАЦІЇ, ОТОЧЕННІ (БЛОКУВАННІ)

ДУДЧЕНКО Катерина, КОМІССАРЧУК Дар'я, ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....	317
---	------------

ГРАДУН Світлана ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ..... 320

ГРАЧОВА Олександра ФІКСАЦІЯ ТА ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ НА ЗРУЙНОВАНИХ ОБ'ЄКТАХ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ..... 323

КОЗИНЕЦЬ Анна ПРОБЛЕМАТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ..... 326

НИРКА Єлизавета ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ І ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ПРЯМОГО ПРОВЕДЕННЯ ДІЙ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ, АБО ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ТИМЧАСОВІЙ ОКУПАЦІЇ, ОТОЧЕННІ (БЛОКУВАННІ)..... 328

СЕКЦІЯ № 7

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АНАСТАСІЄВА Вікторія, ЗАЙКА Сергій АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 332

ІВАНИЦЬКИЙ Сергій ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АРЕШТУ Й ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКИХ АКТИВІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 335

МАКАРЕНКО Олександр, МАКАРЕНКО Наталія, ДОРОШЕНКО Владислав ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 337

СЕКЦІЯ № 8

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

КЛИМЕНКО Дмитро КЛАСИФІКАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 341

ЛАШКО Ярослав, ТЕЛЕЙЧУК Віталій ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	344
НІКІТЧУК Оксана, МАРКИШ Тетяна ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ Й ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	348
ЯРОВЕЦЬ Богдан ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	350

СЕКЦІЯ № 9

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АЛГОРИТМ ДІЙ ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БУРА Анна ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	354
--	------------

СЕКЦІЯ № 10

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

МУХІНА Галина ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ.....	357
РЯБОШАПКО Леонід ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА: ІДЕОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	359
SALNIKOVA Natalia DISTANCE LEARNING: CHALLENGES AND PROSPECTS.....	362
ТЮІЧЕНКО Ян, АМЕЛІНА Анна ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ (В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ).....	364

СЕКЦІЯ № 1
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БУЛКІВСЬКА Віолетта,
студентка 4 курсу групи ПБ-19-1
Державного податкового університету

ЛАЗЕБНИЙ Анатолій,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИКА ДОПИТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Враховуючи повномасштабні бойові дії, які досі тривають на території України, кількість військовополонених щодня зростає, відтак особливої важливості набуває питає допиту військових полонених, адже це своєчасно і правильно проведений допит полонених є хорошим джерелом отримання інформації про місцезнаходження військ противника і його окремих підрозділів, їх чисельності, озброєнні, кадровому складі, моральному стані, намірів. Також, не менш важливе значення допит військовополонених відіграє у ході розслідування військових злочинів російської федерації та притягнення до відповідальності всіх причетних осіб.

Загалом, можна виділити дві групи військовополонених. До першої групи належать військові полоненні, щодо яких доказів, які свідчать про вчинення ними воєнних протиправних дій, немає, іншими словами, це звичайні військовополонені за Женевською конвенцією [2]. Допит полонених, що належать до цієї групи зазвичай проводиться у швидкому режимі, з метою з'ясування питань, які мають значення у веденні бойових дій.

Інша група військовополонених характеризується наявністю вагомих доказів, які вказують на вчинення ними воєнних правопорушень. Щодо таких осіб може бути відкрите кримінальне провадження, здійснюватися слідчі дії з розслідування воєнних правопорушень, і як наслідок може бути винесений вирок. У цьому випадку допит військовополоненого розглядається як безпосередньо слідча дія, яка проводиться з метою встановлення фактичних обставин кримінального провадження.

Однак, існують загальні правила ведення допиту, які також можна застосувати до полонених. Здебільшого ці правила закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України. Так, до прикладу, відповідно до ч.2 ст. 224 КПК

України допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому - понад вісім годин на день [4].

Особливі правила проведення допиту полонених знайшли своє законодавче закріплення у нормах міжнародного гуманітарного права, а саме у ст. 17 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, в якій йдеться про те, що допит військовополонених здійснюється мовою, яку вони розуміють [2].

Щодо безпосереднього проведення допиту, то, незалежно від того до якої групи належить військовий полонений, особа, яка проводить допит має створити сувору та спокійну обстановку, зберігаючи при цьому витриманість та уважно стежити за поведінкою полоненого. Підвищення тону, метушливість, різкі рухи руками та інші прояви занепокоєння ніколи не приводять до позитивних результатів, а здебільшого перешкоджають отриманню інформації [5, с.243]. Варто пам'ятати, що серед полонених зустрічаються досвідчені і спостережливі люди, що відразу врахують неврівноваженість особи, що допитує і не піддадуться його моральному впливу.

Досягнення мети допиту можливе шляхом використання різної тактики, застосування різноманітних тактичних прийомів. Прийомів допиту дуже багато, і перерахувати все практично неможливо, проте можна виділити основні, застосування яких може мати позитивний вплив на проведення допиту військового полоненого [1, с.177]. Зокрема, до таких тактичних прийомів допиту військовополонених слід віднести:

1. Завоювання довіри полоненого. Сутність цього методу полягає у тому, що особа, яка проводить допит багато запитує та говорить про речі, які цікавлять полоненого (про його фах, спеціальність, особисте життя та дитинство). Такі дії можуть заспокоїти налаштувати на подальший продуктивний діалог.

2. Подолання відмови від дачі свідчень. Відмова від дачі свідчень звичайно виступає у двох формах: "Мені нічого не відомо" і "Я не бажаю говорити на цю тему", які є поширеними фразами серед військових полонених. Подолати відмову можна шляхом роз'яснення і переконання в тому, що зайнята позиція шкідлива і не вигідна самому допитуваному [3, с.376].

3. Раптовість при допиті. Одним із засобів подолання протидії є раптовість. Раптовість може виражатися у різних формах, зазвичай це зміна місця проведення допиту, заміна тактичної лінії поведінки особи, що проводить допит, зміна тактичних прийомів, до яких "пристосувався" допитуваний. Іноді це досягається заміною осіб, які допитують, нерідко у формі гри в "доброго" і "злого" допитуючого.

4. Актуалізація забутого в пам'яті допитуваного. Так, для актуалізації забутого можуть бути успішно використані різні фотознімки, схеми, малюнки, макети, карти тощо [3, с.378].

Не менш важливим фактором, що впливає на ефективність проведення допиту полонених є правильна постановка питань. Питання повинні ставитися в

ясній, чіткій і простій формі. Варто запитувати таким чином, щоб допитуваний не зміг відповісти простим «так» або «ні», адже відповіді такого типу малоінформативні [1, с.180]. Загалом, приблизний перелік питань при допиті військовополоненого можна виокремити в такі групи:

1. Особиста інформація (прізвище, ім'я, по-батькові, дата та місце народження, місце проживання, освіта (особлива увага - до профільної військової освіти), склад сім'ї, приналежність до роду, племені тощо, професія)

2. Військова інформація:

- приналежність до збройних сил або іншим збройним формуванням: звання, посаду, військова спеціальність, спеціалізація;

- інформація про підрозділ, в якому перебуває полонений, його керуючого, кількісний склад, структуру, рівень підготовки і моральний стан особового складу, актуальні втрати, озброєння, наявність і характеристика засобів зв'язку та інших технічних засобів, тактика дій;

- Актуальна воєнна інформація:

- постійні та тимчасові місця дислокації підрозділу, розташування складів, постів спостереження, вогневих точок, застосування системи паролів, сигналів зв'язку та оповіщення;

- джерела надходження озброєння, матеріально-технічного постачання і фінансування (у випадку з нерегулярними формуваннями);

- тактика і маршрути пересування транспортних колон і караванів;

- відомості про розвідувальну і диверсійну діяльність підрозділів противника в тилу. Підготовка таких груп, методи, озброєння, засоби, що використовуються ними, шляхи закидання і повернення, найбільш цікаві для диверсантів цілі;

- наявність у ворога інформаторів і шпигунів як на території, зайнятій противником (тобто тими, хто веде допит), так і в його адміністративних і військових структурах;

- інформація про агітаційну діяльність формування - як всередині своєї структури, так і по відношенню до місцевого населення;

3. Ставлення полоненого до подій. Його суб'єктивна оцінка дій обох сторін.

Цей список не є вичерпним і може бути доповнений деякими додатковими запитаннями. По закінченню допиту складається у письмовій формі протокол. Паралельно можна проводити відео чи аудіозапис. Після допиту особливо цінних ув'язнених записи прослуховуються або переглядаються експертами для аналізу та виявлення брехні, протиріч та інших психологічних аспектів.

Отже, в умовах нестабільної політичної ситуації в Україні, анексії Криму, війни на Сході країни, а тепер і повномасштабного російського вторгнення на територію України, особливої актуальності набуває питання щодо тактики допиту

військовополонених. Допит полонених у тактичній ланці в сучасних умовах набуває нового значення, адже в умовах швидкоплинних і маневрених бойових дій допит являється одним із найефективніших способів отримання інформації, задля подальшого застосування при вирішенні бойових завдань.

Список використаних джерел

1. Алексєєв О.О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О. О. Алексєєв, В. К. Весельський, В. В. Пясковський – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 320 с.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 05.10.2022).
3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. –544с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.10.2022).
5. Криміналістика : навч. посіб. // Мін. освіти і науки, молоді та спорту України, рекоменд. Мін. освіти і науки, молоді та спорту України. – Київ : Атіка, 2012. – 495 с.

ВОЛИНЕЦЬ Валерія,

студентка групи ПБ-19-1 Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету

науковий керівник: ЛАЗЕБНИЙ Анатолій,
*доцент кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 2014 року в Україні триває збройна агресія російської федерації, яка з 24 лютого 2022 року переросла у повномасштабну війну. У різні історичні періоди розвитку Україна стикалася з незалежними від неї ситуаціями: війнами, збройними конфліктами, загрозами конституційному ладу, пандеміями та епідеміями, стихійними лихами, техногенними аваріями та катастрофами тощо. Зазвичай такі ситуації створюють особливі умови для діяльності державних органів, правоохоронних органів та більшості державних і громадських установ, а

обмеження прав і законних інтересів особи стає вимушеною необхідністю для подолання їх наслідків і нормалізації життєдіяльності. За таких умов вирішується складне питання забезпечення адекватного балансу державних і суспільних інтересів та створення гарантій прав і законних інтересів людини як найвищої соціальної цінності за умов їх примусового обмеження.

Метою роботи є розгляд елементів особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану та характеристика змін, що відбулися в КПК починаючи з 24 лютого 2022 року.

Основними методами дослідження є метод дефініційного аналізу – був застосований для того, щоб пояснити сутність поняття «воєнний стан» та описово-аналітичний метод застосований для підбиття підсумків.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Від 24 лютого 2022 року КПК України вже 9 разів були внесені зміни. Зокрема, редакція статті 615 Кодексу, що встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, вже змінювалась тричі. Верховна Рада України продовжує розглядати законопроекти різного спрямування, які пропонують зміни до кримінального процесуального законодавства України.

Одним із нововведень, що передбачені Законом України № 2201-ІХ від 14.04.2022 є можливість проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, у випадках, коли їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я.

При цьому обов'язковим є фіксування таких процесуальних дій доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

У чинному законодавстві участь понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій є однією із важливих гарантій їх законності. Відповідно до тлумачення ч. 7 ст. 223 КПК України та норм, понятими є незаінтересовані особи (понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження), які можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої(розшукової) дії [1].

Абзац 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України становить виняток із загального права, який обумовлюється двома підставами:

– об'єктивна неможливість залучення понятих, тобто відсутність (поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію) внаслідок певних обставин, умов проведення процесуальної дії можливості залучити зазначених суб'єктів;

– потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих (така небезпека логічно пов'язана із обстановкою та обставинами за яких проводиться відповідна процесуальна дія, оцінка яких вказує на реальну можливість впливу, виникнення певних умов, факторів, які можуть ставити під загрозу життя чи здоров'я понятих).

У будь-якому разі особа, яка проводить відповідну слідчу(розшукову) дію в умовах воєнного стану повинна оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо залучення/незалучення понятих.

Також варто зазначити, що відбулися зміни щодо визначення територіальної підсудності судових справ.

У разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин, у тому числі під час воєнного стану – слід керуватися вимогами Закону України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» від 3 березня 2022, яка передбачає можливість зміни територіальної підсудності судових справ, що розглядаються в суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіальне наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду [3].

Отже, збройний конфлікт на території України став важким випробуванням на стабільність кримінально-процесуального законодавства та його практичного застосування.

Порівняно з 2014 роком, коли правосуддя України вперше було змушене розслідувати наслідки війни на власній території, події 24 лютого 2022 року показали багато невивчених уроків у практиці кримінального провадження.

Кримінально-процесуальному законодавству України ще необхідні суттєві зміни, що повинні комплексно вирішити проблему забезпечення ефективного розслідування численних та масштабних порушень законів і звичаїв війни в умовах окупації та подолання наслідків збройного конфлікту. Пропозиції, які вносить законодавець у зв'язку з правовим режимом воєнного стану, не завжди відображають суть особливостей кримінального процесу в цих умовах. Якість процесуального законодавства є одним із ключових факторів подолання безкарності за найтяжчі злочини, що в умовах триваючого збройного конфлікту є запорукою досягнення справедливості для кожного потерпілого від дій агресора.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 10.09.2022 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 29.09.2022 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення:29.09.2022)
3. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення:29.09.2022)
4. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 297.

ІВАНИЦЬКИЙ Сергій,

завідувач сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ДО ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ ЕСКПЕРТИЗИ СЛІДІВ ВЗУТТЯ

У практиці розслідування злочинів в умовах воєнного стану дуже часто доводиться мати справу зі слідами взуття. Сліди взуття можуть використовуватись при розслідуванні різних злочинів: вбивств, розбійних нападів, крадіжок, зґвалтувань тощо.

Для вирішення більшості питань, пов'язаних з дослідженням слідів взуття, необхідно проведення судової трасологічної експертизи, яка дає можливість встановлення за такими слідами різноманітних фактів, що мають доказове значення. При її проведенні можливо визначити групову належність взуття, тотожність взуття та умови (механізм) виникнення слідів. Результати судової трасологічної експертизи слідів взуття можуть служити вихідними даними для проведення слідчих та пошукових дій щодо встановлення осіб, причетних до скоєння злочинів [1, с. 3].

При призначенні судової трасологічної експертизи, в рамках якої направляється одразу кілька слідів, одним із запитань, яке може бути поставлене, є: «Чи не залишені сліди взуття, вилученні з різних місць подій, одним взуттям?». Однак, при цьому, нерідко на дослідження надаються сліди взуття з різним механізмом їх утворення, наприклад: поверхневі та об'ємні сліди взуття.

Поверхневі – це сліди взуття, які залишаються на твердих поверхнях – підвіконнях, столах, стільцях, підлозі тощо, їх вилучають за допомогою темної, світлої дактилоскопічної плівки, на прозорі стрічки, з предметами – носіями тощо. При цьому, поверхневі сліди взуття поділять на два види: сліди нашарування та сліди відшарування. Сліди нашарування формуються внаслідок накладення на слідосприймальний об'єкт речовини, яку має на собі слідоутворювальний об'єкт, а сліди відшарування формуються з речовини, частки якої відокремлюються від слідосприймального об'єкта і залишаються на слідоутворювальному об'єкті. Об'ємні – це сліди взуття, які могли бути залишені на снігу, ґрунті, піску тощо, як правило, їх вилучають за допомогою гіпсового розчину, рідкої сірки тощо.

У низці випадків під час ідентифікаційної експертизи слідів взуття проводиться експертний експеримент з метою отримання порівняльних зразків, вивчення механізму утворення слідів, стійкості й особливостей відображення ідентифікаційних ознак у слідах і визначення можливих меж їх спотворення. Основна вимога, що висувається до експертного експерименту – максимальна наближеність до умов утворення досліджуваних слідів [2, с. 30].

У випадку дослідження слідів взуття на предмет залишення їх одним взуттям, для порівняльного дослідження не надається саме взуття, а лише його сліди, при чому з різним механізмом їх утворення. Тобто, перед судовим експертом постає задача, яка полягає у порівнянні поверхневого сліду взуття (нашарування чи відшарування) з об'ємним слідом. Але, при цьому слід зазначити, що за різних механізмів слідоутворення загальні та окремі ознаки в слідах взуття будуть відображатись по різному, тобто вони можуть проглядатися в обох слідах, але, як правило, будуть викривлені за формою та розміром, що свідчить про неспівставленість таких слідів.

При проведенні порівняльного дослідження - об'єкти дослідження та зразки повинні бути порівнюваними між собою за механізмом утворення, відображенням частин (ділянок) підошви взуття. Недопустимо порівнювати статичний слід з динамічним, позитивне зображення з негативним, дзеркальне відображення з прямим, слід, залишений взуттям на ліву ногу, із взуттям на праву ногу, тощо [3, с. 24].

Отже, на наш погляд, для повного, всебічного та об'єктивного дослідження щодо вирішення питання: «Чи не залишені сліди взуття, вилученні з різних місць подій, одним взуттям?» при неспівставленості слідів взуття, для порівняльного дослідження доцільно надавати не тільки сліди, а й саме взуття. В іншому випадку судовий експерт може дійти висновку лише про неможливість вирішення питання.

Список використаних джерел

1. Зуев Е.И. Трасологическая экспертиза следов обуви. М., 1964. 60 с.
2. Судова трасологічна експертиза: методичний посібник / уклад. К.М. Ковальов, В.А. Кузнєцов. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2019.123 с.

3. Трасологічне дослідження слідів низу взуття (експертна спеціальність 4.1 «Дослідження слідів людини та слідів тварини»): методичні рекомендації / уклад.: І.І. Жолтанська, С.А. Степура. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2021. 43 с.

НОСЕНКО Тетяна,
судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

РУБЛЕНКО Альона,
ст. судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ВПРОВАДЖЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Метод дактилоскопічної реєстрації, є найефективнішим методом реєстрації людей узагалі. Дактилоскопія посідає одне з найважливіших місць при ідентифікації особи і широко використовується у всьому світі протягом багатьох десятиліть.

Поряд з різноманітними засобами ідентифікації людини науково встановлено і практично підтверджено, що здійснення такої процедури за допомогою біометричних параметрів людини є надійнішим способом її ідентифікації.

З середини минулого сторіччя, вчені ряду країн, інтенсивно зайнялися пошуками автоматизованих методів й способів надання допомоги криміналістам в вирішенні проблеми дактилоскопії. Практичній постановці цієї задачі сприяв бурхливий розвиток науково-технічних напрямків -кібернетики, методів розпізнавання образів, обробки зображення, конструювання ЕВМ та програмно-математичних засобів до них, тому на озброєння правоохоронних органів розвинутих країн, стали надходити перші автоматизовані дактилоскопічні інформаційні системи (далі АДІС).

В останні роки, майже в усіх країнах, були створенні свої АДІС, тобто своєрідний банк даних, який для ефективної роботи, потребує введення максимальної кількості папілярних узорів пальців рук громадян. Основною проблемою на цьому шляху, є відсутність відповідної правової бази та ментального усвідомлення населенням необхідності розширення кола осіб, яких слід дактилоскопіювати.

На теперішній час, існують держави в яких введена загальна дактилоскопічна реєстрація, яка вже дала певні результати. У Молдові, має місце обов'язкове

дактилоскопіювання водіїв транспортних засобів, членів екіпажів повітряних суден, осіб, які виїжджають за межі країни на заробітки. У Японії всі іноземці, а у Великобританії особи, які в'їздять до країни в пунктах перетину кордону. У Південній Кореї, у всіх аеропортах, в першу чергу дактилоскопіювання розповсюджується на іноземних громадян, що мають подібні данні з даними осіб, які причетні до діяльності міжнародних терористичних угруповань; власників паспортів, розшукуваних Інтерполом та іншими міжнародними службами безпеки. У Малайзії, дактилоскопіюванню підлягають всі іноземці, а у країнах Шенгенської зони громадяни при оформленні віз [1, с.179-182].

Станом на сьогодні, в Україні використовується так званий ефект запізнення, що дозволяє ретельно вивчати досвід тих країн, в яких законодавчо закріплено обов'язкову дактилоскопічну реєстрацію.

В сучасному світі рівень технологій теоретично дозволяє без особливих проблем упровадити біометричні механізми повсюдно. Як приклад, з'явилися розробки вогнепальної зброї, оснащеної подібним сканером, здатним відрізнити відбиток пальця власника зброї і що включає блокування пострілу, якщо відбиток не відповідає відбитку власника, що робить неможливим використання пістолета або рушниці зловмисниками.

В подальшому, відбитками пальців швидше за все будуть оснащуватися кредитні картки, де банківська індустрія, страждаюча від діяльності шахраїв, обговорює можливість використання подібних технологій вже в майбутньому десятилітті. Існують технології, здатні використовувати відбитки пальців людини як паролі, потрібні багатьма сайтам Інтернету.

Таким чином, я вважаю що загальна дактилоскопічна реєстрація громадян України, буде сприяти розвитку держави та безпеці її громадян, а створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, разом з вирішенням питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації, є необхідною [2, с. 148-153].

На сьогодні зроблено лише перший крок на шляху до втілення у життя ідеї загального дактилоскопіювання населення України - це комп'ютерна обробка дактилоскопічних даних, які активно використовують під час розшуку безвісно зниклих осіб, злочинців та встановлення невпізнаних трупів. У нашій країні існує два види державної дактилоскопічної реєстрації: добровільна та обов'язкова.

В Україні дактилоскопіювання населення ґрунтується на Конституції України, законах України "Про Національну поліцію", та інших нормативно-правових актів.

Згідно Закону України «Про національну поліцію» працівник поліції має право «проводити дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у вчиненні злочину або за бродяжництво, взяті під варту, звинувачуються у вчиненні злочину, а також осіб, підданих адміністративному арешту» Також на поліцію покладено обов'язки дактилоскопіювати невпізнані трупи [3, с. 379].

Кримінально-процесуальний кодекс частково врегульовує проведення дактилоскопії лише до осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, але поза увагою залишаючи питання проведення дактилоскопії інших осіб [4].

Географічне розташування України, сприяє інтенсивному пересуванню через її територію іноземців, біженців, інших осіб, серед яких є багато злочинців, що сприяє високому рівню злочинності, корупції. Особливо, актуальне, це питання на теперішній час, коли достатньо велика кількість громадян України, перетинає кордон з тимчасово окупованою територією України. Таким чином, потреба в дактилоскопічній ідентифікації в Україні проявляється буквально кожен день, що є незаперечним доказом необхідності запровадження загальної обов'язкової дактилоскопічної реєстрації громадян України.

Механізм здійснення загальної дактилоскопічної реєстрації, захист отриманих даних та їх зберігання, доступ до електронної бази даних, потребує врахування технічних питань, які на мою думку, врегулює прийняття закону «Про дактилоскопічну реєстрацію», де будуть закріплені правові гарантії дотримання прав і свобод людини та громадянина, принципи законності і гуманізму, конфіденційності, добровільності та обов'язковості при отриманні та використанні дактилоскопічної інформації.

На основі вищевикладеного, слід зробити висновок, що на сьогодні в Україні питання дактилоскопічної реєстрації на законодавчому рівні залишається не врегульованим.

Створення багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в Україні, є необхідністю.

В перспективі розвитку дактилоскопічний облік здатен розширити своє функціонування, не обмежуючись виконанням криміналістичних завдань, а й забезпечувати безпеку України та всіх її громадян, впливаючи на соціально-значущі сфери людського життя з метою їх покращення.

Список використаних джерел

1. Чудінова А.В. Використання дактилоскопічної інформації: передовий досвід країн світу та перспективи розвитку в Україні/А.В. Чудінова // Криміналістичний вісник. 2011. № 2 (16).

2. Свобода Є.Й. Деякі аспекти правового регулювання дактилоскопічної реєстрації / Є. Й. Свобода. // Вісник Академії адвокатури України. – 2010.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII із змінами і доп. // Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. – Ст. 379. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] :Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI із змінами і доп. // Відомості Верховної Ради. 2012. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

ПОЛКОВЕНКО Інна,
*заступник завідувача відділу криміналістичних
видів досліджень - завідувач сектору
почеркознавчих досліджень Кіровоградського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України*

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Документ у широкому розумінні слова — це матеріальний об’єкт, на якому тим чи іншим способом зафіксована інформація щодо певних фактів. Поняття “документ” поширюється на письмові акти або документи, кіно- та відеодокументи, креслення, схеми, перфокарти, телеграфні та телетайпні стрічки, магнітні стрічки-фонодокументи, кодові тексти ЕОМ, машинописні та друкарські тексти, які засвідчують будь-який факт, явище, подію.

Очевидно, що документ виник майже одночасно з появою писемності у тих чи інших народів світу. Сучасний документ, звичайно, відрізняється від документів стародавніх епох своєю стилістикою, способом написання, технікою та матеріалом виготовлення.

Найпоширенішим матеріалом для виготовлення документів у давнину була глина. До нас дійшли сотні тисяч клинописних текстів, які повідомляють науковцям про побут, природу, історію, науку та культуру стародавніх народів. Так, серед руїн палацу царя Ашурбаніпала в Ніневії археологи відкрили декілька кімнат, в яких, здавалося, хтось звалив тисячі клинописних табличок. Після підрахунку їх виявилось близько 30 тисяч.

В стародавньому світі інформацію записували на папірусі. Найбільший відсоток інформації становлять державне листування, облікові та статистичні дані величезного бюрократичного управлінського апарату.

Великої популярності і поширення набуває з часом і такий матеріал для виготовлення документів, як пергамент. Призначений для письма за особливою технологією обробленої шкіри телят чи свиней. Пергаментні листи для запису інформації вперше стали використовувати у II ст. до н.е..

На початку нашої ери був винайдений папір. З удосконаленням виробництва і розповсюдження по всьому світу паперу він став найголовнішим матеріалом для виготовлення документів. Різної щільності і фактури, папір використовувався і подекуди у вигляді перфокарт та перфострічок, інформація на яких записується і зчитується з допомогою пристрою — перфоратора.

Папір було винайдено у Китаї (приблизно у II ст.). У деяких джерелах вказано 105 р, згідно літопису чиновник на ім'я Цай Лунь розробив та детально описав

технологію виготовлення нового доступного матеріалу для письма. Дешевизна цього матеріалу просто казкова, у порівнянні з пергаментом і папірусом. Поступово папір почали виготовляти з тростника, деревинної кори та бамбуку. З часом китайці досягли високої майстерності у виготовленні паперу й зберігали секрет його виготовлення кілька століть.

Різноманіття матеріалів для виготовлення документів дає змогу створювати їх для різних цілей і, відповідно, різного призначення. Необхідність у складанні документів виникає одночасно з появою писемності. Саме нагальна потреба в укладенні різноманітних документів (угод, договорів, актів) і викликає появу писемності як засобу фіксації і збереження державної і приватної документації.

З розвитком писемності ділові папери стали засобом спілкування та передачі інформації. Після створення давньоруської держави писемність стала необхідною для письмових відносин з іноземними діячами, укладання угод з іншими країнами. В умовах формування класового суспільства виникла потреба у складанні заповітів, записах боргів, укладанні торговельних купецьких контрактів, у написах на речах про їхнє призначення, приналежність. Важливі документи давньоруські князі зберігали пильніше, ніж коштовності. Відомо, що за князювання Ярослава Мудрого зібрання найдавніших грамот і договорів Русі з іншими країнами розміщувалися у Михайлівському при ділі Софіївського собору. Вчені припускають, що саме тут були зосереджені і документи доволодимирівського часу. Одним з найбільш відомих сховищ ділових паперів був також Києво-Печерський монастир.

Технічна експертиза документів (далі ТЕД) – це дослідження документу, яке проводиться за постановою органу досудового слідства чи ухвалою суду з метою встановлення способу його виготовлення, наявності в ньому змін та способу їх внесення, слабовидимих чи невидимих текстів, та ідентифікації знарядь і матеріалів, які використовувались для виготовлення документу чи внесення змін.

Об'єкти ТЕД:

грошові знаки, які знаходяться чи знаходились в офіційному обігу;

документи, що засвідчують особу, подію, освіту, трудовий стаж (паспорт; свідоцтва про народження, одруження і розірвання шлюбу, перемену прізвища, імені, по батькові; трудова книжка та вкладиш до неї; посвідчення водія, службові, військові, ветеранів, інвалідів; дипломи про освіту, присвоєння звання; пенсійна книжка; пенсійні листки; листки тимчасової непрацездатності тощо);

проїзні документи (квитки на проїзд залізничним, морським, річковим, повітряним і міським транспортом; документи на перевезення вантажів тощо);

знаки поштової оплати (поштові марки, конверти з марками, листівки з марками тощо);

документи, що обслуговують грошовий обіг (книжки ощадні, чекові, депозитні; чеки грошові, майнові, розрахункові; бланки фінансування, страхування; акредитиви; марки податкові, митні, акцизні; доручення на видачу коштів, пенсій,

майна; сертифікати якості, на право вивезення та ввезення, поліси страхування; ліцензії тощо);

білети тиражних та миттєвих лотерей;

цінні папери (акції, облігації, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, приватизаційні папери, векселя тощо);

інші документи та цінні папери, передбачені чинним законодавством;

слідоутворюючі поверхні засобів письма та інших технічних засобів (друкарських форм, печаток, штампів тощо), за допомогою яких виготовляються документи та їх реквізити на певних матеріальних носіях;

зміст документів (текст, підписи, відбитки печаток, штампів тощо);

матеріали документів (папір, речовина штрихів, клеї тощо);

залишки травлячих речовин, тощо.

Об'єкти ТЕД поділяються на дві групи:

- ті, що перевіряються;

- та порівняльні.

Об'єкти, що перевіряються це:

документи, відношення яких до справи визначається за результатами експертизи;

документи, що залучаються до справи;

документи – речові докази.

Порівняльні об'єкти це:

зразки, надані експерту особою або органом, що призначили експертизу (поділяються на вільні, умовно-вільні та експериментальні);

зразки виготовлені експертом у ході проведення дослідження.

Предмет ТЕД складають фактичні дані, пов'язані з виготовленням (виконанням) документів, внесенням змін у їх зміст, встановленням змісту документів, ототожненням матеріалів, засобів і виконавців. Зазначені дані встановлюються на основі спеціальних знань в галузі технічного дослідження документів.

ТЕД вирішує дві основні групи задач: ідентифікаційні та діагностичні.

Ідентифікаційне дослідження:

ототожненні предметів за їх матеріально-фіксованим відображенням (друкарських форм, печаток, штампів, літер друкарських машин, матриць касових апаратів, мнотильних апаратів тощо);

ототожненні обладнання, фотонегативів та інших засобів, що використовуються для виготовлення друкарських форм, печаток тощо;

ототожненні осіб, які виготовили документ;

встановленні цілого документа за його частинами (або частиною);

визначенні джерела (спільності) походження документа (матеріалів).

Діагностичне дослідження полягає у виявленні сутності конкретно взятого для вивчення об'єкта за його ознаками, віднесенні його до певного класу, виду, типу, шляхом встановлення:

- способу виготовлення документа чи його частин;
- факту зміни первинного змісту;
- змісту слабковидимих чи невидимих текстів;
- часу (абсолютного та відносного) виготовлення документа чи його частин;
- природи та родової (видової) належності матеріалів документа (чорнил, паст кулькових ручок, паперу тощо);
- хронологічної послідовності нанесення штрихів, що перетинаються;
- класу, типу, марки, моделі друкарської машини, копіювального апарата, знакодрукуювального (знакосинтезуючого) пристрою тощо;
- способу нанесення зображення відбитків печатки та штампа;
- виду кліше печатки та штампа;
- способу виготовлення печатки та штампа тощо.

Одними із поширених об'єктів, які надходять на дослідження ТЕД в умовах воєнного стану та способами їх підробки стали неклеювання поверх аркуша з новою інформацією про власника документу, зміни первинного змісту документу та підробка або виготовлення дублікатів штампів та печаток.

ТИЧИНА Дмитро,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національна академія внутрішніх справ

ПЕРЦЕВ Роман,
заступник начальника слідчо-криміналістичного відділу Центрального округу поліції Ізраїль

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розпочата 24 лютого 2022 року збройна агресія російської федерації проти України призвела не тільки до тимчасової анексії й окупації окремих територій і регіонів країни, руйнувань, значних економічних, екологічних і людських втрат, але

й суттєвого ускладнення криміногенної ситуації та, як наслідок, стрімкого зростання рівня окремих видів злочинності.

У такій ситуації, та в умовах науково-технічного прогресу, оновлення законодавства й правозастосовної практики, техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в діяльності слідчих та експертних підрозділів набуває особливого значення потребуючи комплексності дослідження, у тому числі, з урахуванням досвіду зарубіжних країн, який завдяки інноваціям у боротьбі зі злочинністю поступово відходить від традиційних (консервативних) способів та методів виявлення, збору й фіксації слідів кримінальних правопорушень, а обстановка в якій вже більше ніж півстоліття працюють правоохоронні органи Ізраїлю, досить близька до тієї, що склалась сьогодні у зв'язку зі збройною військовою агресією проти України.

У сучасних умовах воєнних дій, однією з вимог до огляду місця події є фотографування всієї території, включаючи види з повітря. Для такого огляду варто застосовувати широкий спектр безпілотних літальних апаратів, так званих дронів (БПЛА), різних за можливостями і характеристиками. Вони здатні знімати відео та зображення в реальному часі, передавати їх на віддалений сервер для зберігання та подальшого використання [1]. Їх використання в процесі криміналістичного картографування не тільки підвищить точність даних, що збираються, але і стане способом поліпшення представлення цих даних більш професійним і точним чином.

Одним із перспективних напрямів використання дронів може бути судова антропологія. На даний час використання дронів для пошуку людських останків все ще знаходиться на ранній стадії розробки. Міністерство Юстиції США виділило гранд центру судової антропології Техаського державного університету (FACTS) на вивчення можливості використання дронів як інструментів для виявлення та упізнання людських останків [2]. Для пошуку людських останків планують використовувати дрони з наступними корисними приладами та модифікаціями: інфрачервоне зображення, гіперспектральна візуалізація, мультиспектральна візуалізація, розширені світлофільтри. Кінцева мета проекту – створити стандартизовані процедури використання дронів для пошуку людських останків, щоб правоохоронні органи мали швидке і відносно просте у використанні рішення в таких ситуаціях. Фотозйомка з БПЛА також допомагає ідентифікувати нещодавні порушення та зрушення ґрунту і навіть виявити деякі поховання. Це буде дуже корисно у таких випадках, як виявлення масових поховань (наприклад, сьогодні в умовах військових дій на території України, застосування БПЛА може бути актуальним в контексті знаходження трупів людей та різних не впізнаних захоронень тощо). Аерофотозйомка дає слідчому інший погляд на місце події і часто виявляється кориснішою, ніж звичайна фотографія з рівня землі. Іншим напрямом використання БПЛА може бути не тільки виявлення загорянь на

відкритій місцевості, а також проведення пожежно-технічної експертизи та встановлення осередку самого займання, фіксації та збирання речових доказів [2].

Використовуючи лазерні сканери, встановлені на БПЛА, можна ефективно зафіксувати місце події та об'єднати всі дані, щоб створити повне уявлення про нього у тривимірному просторі (3D), яким можна скористатися у будь-який час. Представлення тривимірного зображення в залі суду під час судового процесу дозволить більш точно показати картину самого місця події, та наочно подати всі речові докази, зафіксовані на місці події. Дані кроки зможуть вивести криміналістику на її новий рівень.

Для раціонального використання криміналістичних даних під час досудового розслідування і надання додаткової розвідувальної інформації останнім часом у практичну діяльність правоохоронних органів розпочалося впровадження методу криміналістичної розвідки (Forensic intelligence). Це новий напрям в криміналістиці заснований на обробці та використанні криміналістичної інформації (криміналістичні бази даних, серійні методи, криміналістичні дані з місця події тощо), засіб отримання орієнтуючої та доказової інформації, що збирається й аналізується криміналістичними підрозділами. Основними її принципами є застосування криміналістичних даних з метою виявлення взаємозв'язку між ними (наприклад, слідчий може пов'язати злочин А із злочином В на основі унікального методу злому та додатково пов'язати злочин В із злочином С на основі аналогічного набору відбитків взуття). Завдяки обліку та аналізу криміналістичних даних слідчий може отримати більш цілісне уявлення про ці злочини, встановити взаємозв'язок між злочинами та пов'язати злочинців із злочинами [3].

Одним з перших етапів використання криміналістичних даних у розвідувальних цілях у поліції Ізраїлю було застосування автоматичної системи ідентифікації відбитків пальців (AFIS) для розкриття серійних кримінальних правопорушень проти власності (квартирних крадіжок). Було виявлено взаємозв'язок між нерозкритими кримінальними правопорушеннями, учиненими протягом року за допомогою виявлення прихованих відбитків пальців і долонь рук від одного й того ж джерела, відбитки, залишені на місцях кримінальних правопорушень, були пов'язані з більш ніж 20 випадками. Дані, зібрані на основі ідентифікації AFIS, показали, що йдеться про одну й ту саму людину. На основі отриманих даних був проведений аналіз поведінки злочинця, і він був затриманий на місці вчинення кримінального правопорушення під час спроби «злому» квартири [4].

Також, як показує аналіз практики поліції держави Ізраїль, більшість злочинців, які здійснюють крадіжки зі зломами, використовують рукавички та маски, щоб не залишити своїх відбитків пальців рук і не бути зафіксованими камерами безпеки. Однак, у багатьох випадках можна знайти їх відповідні сліди взуття. За слідами взуття можна пов'язати не тільки конкретного злочинця з конкретним місцем кримінального правопорушення, але й, при знаходженні серії

слідів взуття на кількох місцях, зв'язати і їх між собою. Розуміючи, важливість застосування та використання інформації, отриманої при вилученні слідів взуття, поліція Ізраїлю, веде розробку системи зіставлення та порівняння зображень слідів взуття, отриманих при огляді місця події між слідами, що знаходяться в колекції даних, для виявлення взаємозв'язку між місцями кримінальних правопорушень. У цьому аспекті, розроблено та впроваджено в роботу експертної служби поліції Ізраїлю програму «The Next Step», яка дозволяє порівнювати сліди взуття з різних місць вчинення кримінальних правопорушень за зовнішніми ознаками (тобто за візерунком слідів), орієнтуючись на геолокацію місця події (порівняння походить від ближчих між собою місць події до більш віддалених) й надає слідчим додаткові дані для розслідування (наприклад, дані про серійні злочини, дозволяє виявити той самий слід залишений на кількох здавалося б не пов'язаних між собою подіях, навіть якщо сліди знайдені в різних містах або районах), а також збільшує базу даних відбитків взуття із місць кримінальних правопорушень. Кожне нове зображення сліду взуття, отриманого при огляді місця події, має заноситись у цю колекцію даних і перевірятися між усіма наявними зображеннями виявлення збігів, навіть за відсутності конкретного підозрюваного. При виявленні збігу спеціалістом-криміналістом проводиться попередній аналіз даних, такий як місце та час вчинення кримінального правопорушення, спосіб вчинення, після чого оброблені початкові дані передаються до відділу розвідки для подальшої обробки та аналізу [5].

Вивчення практики діяльності органів досудового розслідування України показало, що слідчі вкрай рідко застосовують техніко-криміналістичні засоби, розраховуючи на допомогу спеціалістів. На такого суб'єкта досудового розслідування покладаються практично всі обов'язки із застосування техніко-криміналістичних засобів і методів, що пов'язано з відсутністю у 71 % слідчих практичних навичок роботи із техніко-криміналістичними засобами у ході проведення слідчих (розшукових) дій (СРД) [6]. У цьому контексті, доцільно було б перейняти досвід поліції Ізраїлю, де, по-перше, слідчий чи слідчо-оперативна група не виїжджає відразу на будь-які повідомлення кримінального характеру (першими направляють поліцейських патрульної служби), а по-друге, для взаємодії зі слідчими органами і допомоги у розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема на місці події, створено експертно-криміналістичний підрозділ, який входить до складу слідчого управління [7]. Безпосередньо взаємодія слідчого та експерта-криміналіста відбувається шляхом залучення останнього до огляду місця події й надання йому повноважень проводити таку СРД в окремих випадках без присутності слідчого (наприклад, квартирні крадіжки), що сприяє зменшенню навантаження на слідчих. До завдань експерта входить: з'ясування обставин події з метою виявлення правопорушення; встановлення підозрюваного, зібрання доказів; виявлення, фіксація та вилучення слідів кримінального правопорушення; надання

рекомендації слідчому, який веде справу, щодо передачі речових доказів у відповідні експертно-криміналістичні лабораторії [8].

Таким чином, основу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану повинні складати техніко-криміналістичні засоби, які варто розподілити на: а) засоби виявлення, огляду та попереднього дослідження об'єктів, що містять або можуть містити криміналістичну інформацію (використовуються під час СРД); б) засоби перевірки об'єктів за криміналістичними обліками; в) експертні дослідження (використовуються експертами у ході проведення судових експертиз).

У рамках застосування інтелектуальних технологій під час розслідування кримінальних правопорушень, необхідно звернути увагу на використання штучного інтелекту як систематизованої сукупності інформаційних технологій, спрямованої на виконання достатньо складних криміналістичних задач (ідентифікація підозрюваних, прогнозування девіантної поведінки, розслідування на місцях вчинення кримінального правопорушення, відстеження грошових потоків, захист від фальшивих новин тощо). За допомогою методу *Forensic intelligence* як засобу отримання орієнтуючої та доказової інформації, у зарубіжній практиці при правильній інтелектуальній обробці всієї криміналістичної інформації (способів, слідів, часових параметрів, матеріалів відеоспостереження тощо), шляхом об'єднання її розрізнених частин під час розслідування багатоепізодних (серійних) злочинів з метою отримання повної картини повторюваних діянь та встановлення зв'язків між місцями учинених одним і тим же злочинцем чи групою осіб на основі *VideoAnalytics*, можна втричі швидше встановити потенційне коло підозрюваних, а увесь їх не розкритий масив скоротити майже вдвічі. У цьому аспекті, вельми актуальним є імплементація в українську практику розслідування кримінальних правопорушень програми «*The Next Step*», яка надає слідчим додаткові дані для розслідування, а також наповнює криміналістичну базу даних відбитків взуття із місць вчинення кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Ahmed M. Al-Samman, Tawfik Al-Hadhrami, Ahmad Al Shami, Fuad Alnajjar. Research Challenges and Opportunities in Drone Forensics Models. *MDPI Journal*. 2021. № 10 (1519). URL: <https://doi.org/10.3390/electronics10131519>
2. Pajares Gonzalo. Overview and Current Status of Remote Sensing Applications Based on Unmanned Aerial Vehicles (UAVs). *Photogrammetric Engineering & Remote Sensing*, 2015, 81(4), 281–330. URL: <https://doi.org/10.14358/PERS.81.4.281>
3. Forensic Intelligence and Its Application in Public Safety. *Legal Desire Media*. 2020. URL: <https://legaldesire.com/forensic-intelligence-and-its-application-in-public-safety/>

4. Hefetz, I., Liptz, Y., Vaturi, S., & Attias, D. Use of AFIS for linking scenes of crime. *Forensic Science International*. 2016. № 262. e25–e27. URL: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2016.03.003>

5. Daniel O., Levi A., Pertsev R. The Next Step – a semi-automatic coding and comparison system for forensic footwear impressions. *Forensic Science International*. 2022. Vol. 337. August. URL: <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2022.111378>

6. Арешонков В.В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2021. 568 с.

7. Инструкция Отдела уголовной идентификации (судебно-криминалистический отдел) – назначение и должности, приказ № 02.04.03 от 15.08.2017 года. *Полиция Израиля*. URL: https://www.police.gov.il/menifa/01.02.04.03_2.pdf

8. Перцев Р.В. Взаємодія слідчого зі спеціалістом-криміналістом при огляді місця події в національній поліції України та Ізраїлю. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали кругл. столу (Харків, 17 черв. 2021 р.). Харків, 2021. С. 225–228.

ШАЛЯПІН Михайло,

*завідувач сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Луганського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Лісове господарство України є важливою складовою економіки та принципово вагомим з екологічної точки зору національним ресурсом. Проведений аналіз статистичних даних і численних публікацій у засобах масової інформації свідчить, що на сьогодні українські ліси активно потерпають від злочинних посягань. Одним із найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень, які складають питому вагу цих екологічних злочинів, є незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України).

Дослідження матеріалів слідчої та судової практики розслідування злочинів цієї категорії вказує на наявність значних прогалин і неефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі із ними. Однією з них є неналежний рівень використання спеціальних знань у галузі судової експертизи. Відіграючи ключову роль у формуванні доказової бази, судові експертизи значно підвищують

ефективність протидії цим непростим (із точки зору виявлення, розкриття та розслідування) кримінальним правопорушенням.

Під час незаконної порубки лісу взаємодія злочинця з навколишнім середовищем відбувається протягом тривалого часу, що створює сприятливі умови для залишення ним значної кількості слідів своєї діяльності. За виявленими слідами має бути призначено різноманітні судові експертизи, висновки яких, об'єднані в єдиний комплекс, дадуть змогу уточнити наявні слідчі версії, уявити більш чітку картину події, що сталася, встановити осіб, які вчинили цей злочин тощо. З огляду на вказане, правильне розуміння слідчим завдань і сучасних можливостей судових експертиз при їх призначенні дозволить йому належно визначити предмет експертизи, сформулювати питання експертові та підготувати відповідні об'єкти, які мають бути направлені в розпорядження експерта.

Аналіз правозастосовної практики у сфері незаконної порубки лісу та спеціальної літератури дозволяє запропонувати типовий перелік судових експертиз, призначення яких допоможе полегшити вирішення завдань розслідування:

Дактилоскопічна експертиза надає можливість ідентифікувати осіб, чия причетність до злочину перевіряється, за слідами рук, які можуть бути вилученими зі знарядь злочину (бензопил, ручних пил, сокир тощо), а також інших предметів, виявлених на місці незаконної порубки лісу.

Трасологічна експертиза:

- **слідів взуття** - надає можливість отримати інформацію діагностичного, ситуаційного та ідентифікаційного характеру. Зокрема, встановити кількість співучасників злочину, їхній приблизний середньостатистичний зріст, інколи рід дій кожного з учасників учинення злочину, модель та індивідуальні особливості взуття, у яке були взуті особи, що вчинили злочин. У випадку вилучення чітких слідів (наприклад, способом їх фіксації у гіпсових зліпках) можливе встановлення конкретного взуття, якими вони були залишені.

- **слідів транспортних засобів** – надає можливість виявити об'ємні або поверхневі сліди шин транспортних засобів.

- **цілого за частинами** - надає можливість встановити за фрагментами зрізів з пнів і фрагментами зрізів нижніх частин стовбурів дерев той факт, що до розділення вони склали одне ціле.

- **Експертиза слідів знаряддя та інструментів.** Основним завданням, яке може бути вирішене за допомогою цієї експертизи, є встановлення виду, характерних особливостей або конкретного знаряддя, інструмента за слідами його дії, що було використано під час незаконної порубки лісу. Так, приміром, за слідами розрубів на стовбурах (гілках) дерев можна встановити форму, розмірні характеристики та індивідуальні особливості леза сокири, а інколи - ідентифікувати

конкретну сокиру. За слідами надпилу можна встановити ширину розводки ручної пили тощо.

Проведення трасологічних експертиз є найбільш розповсюдженим під час розслідування злочинів цієї категорії. Як показує вивчення практики розслідування незаконної порубки лісу, їх частка серед інших видів експертиз складає близько 93%, а більшість об'єктів криміналістичного дослідження представлена спилами з пнів, слідами взуття, слідами транспортних засобів тощо.

Судово-грунтознавча експертиза надає можливість виявити нашарування ґрунту на об'єктах-носіях; установити природу нашарувань; провести порівняльне дослідження нашарувань із порівняльними та контрольними зразками ґрунту з місця незаконної порубки лісу; локалізувати ділянку місцевості [2, с. 395]. Таку експертизу доцільно призначати в комплексі з судово-трасологічною експертизою для встановлення однорідності ґрунту на місці незаконної рубки дерев з тим, що був виявлений на одязі та взутті конкретних осіб, колесах і гусеницях транспортних засобів [3]. Для цього під час огляду місця події слід вилучати «про запас» зразки ґрунту, а надалі вживати заходів для вилучення слідів ґрунту із поверхні зазначених предметів, механізмів та інструментів.

Судово-економічна експертиза надає можливість вирішити питання щодо документального й нормативного обґрунтування розрахунків розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев у лісі та в межах населених пунктів, складених державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища [1, с. 614].

При проведенні трасологічних експертиз цього виду насамперед потрібно звернути увагу на наявність у матеріалах кримінального провадження розрахунку розміру шкоди, складеного державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища. А для повного та всебічного дослідження й визначення обґрунтованості внесення до розрахунку таких показників, як вид знищеного або пошкодженого дерева, його діаметра кори біля шийки кореня тощо доцільно призначати комплексні судово-економічні та біологічні експертизи [1, с. 616-617].

Судово-біологічна експертиза надає можливість встановити причинно-наслідкові зв'язки між об'єктом і подією злочину; механізм впливу одного об'єкта на інший, їх взаємодії; просторове розміщення об'єкта; цільове призначення об'єкта; локалізація на предметі-носії. Іноді може призначатися комплексна біологічна експертиза та експертиза встановлення цілого за частинами.

Ботанічна експертиза. За її допомогою можливо визначити: стан об'єкта (дерев, чагарників); механізм відокремлення частини ботанічного об'єкта від цілого; наявність і причини пошкодження ботанічного об'єкта; час вчинення конкретних дій за специфічними змінами ботанічних об'єктів - речових доказів відповідно до біологічних закономірностей [2, с. 410].

Земельно-технічна експертиза. За її допомогою можна вирішити питання, що впливають на кваліфікацію злочину, пов'язаного із незаконною порубкою лісу,

а саме: визначення категорії земель, на яких було здійснено незаконну порубку лісів; визначення землекористувача земельної ділянки, на якій здійснено незаконну порубку лісу; визначення відповідності фактичного землекористування, а також порушень меж земельних ділянок відповідно до правовстановлюючих документів на ці земельні ділянки та вимог нормативно-правових актів тощо.

Екологічна експертиза дозволяє встановити обставини й факти негативного антропогенного впливу на конкретні (локальні) об'єкти навколишнього середовища, а саме: визначення впливу незаконної порубки лісу на навколишнє природне середовище в часі й просторі; встановлення обставин, пов'язаних з порушеннями природоохоронного законодавства, а також їх зв'язку з діями (бездіяльністю) спеціально уповноважених осіб у галузі охорони навколишнього середовища й природокористування; характеристика сучасного стану території району незаконної порубки лісу; визначення переліку екологічно небезпечних впливів незаконної порубки лісу на навколишнє середовище; прогнози змін стану навколишнього середовища внаслідок незаконної порубки лісу; визначення еколого-економічних наслідків незаконної порубки лісу на навколишнє середовище тощо.

Наведений перелік судових експертиз є, певною мірою, приблизним, оскільки їх можливості не вичерпують всього різноманіття варіантів використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні. В інтересах швидкого, повного та всебічного розкриття й розслідування злочинів, пов'язаних із незаконною порубкою лісу, зазначені експертизи доцільно призначати в комплексі. Виходячи із механізму вчинення такого різновиду злочинів та типової слідової картини на місці події, вважаю, що проведення цього комплексу експертиз є обов'язковим. Проте за наявності додаткових слідів злочину цей перелік експертиз може бути розширено.

Список використаних джерел

1. Глущенко С.І. Особливості проведення судово-економічних експертиз щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев / Глущенко С.І., Ступак О.М. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. - 2011. - Вип. 11. - С. 611-617.
2. Експертизи в судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. - К. : Юрінком Інтер, 2015. - 504 с.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [Електронний ресурс] . URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

ШМИГЕЛЬСЬКА Ольга,
*студентка групи ПБ-19-1, Навчально-наукового
інституту права, Державного податкового
університету*

науковий керівник: ЛАЗЕБНИЙ Анатолій,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінальної юстиції Державного податкового
університету*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства України відмінностей між процесуальними правилами застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів у звичайних регіонах та на тимчасово окупованих територіях немає. Мова може йти лише про тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій та про питання взаємодії з підрозділами інших правоохоронних органів і судів, спецслужбами, контррозвідкою Збройних Сил України.

У зв'язку з тим, що з березня 2014 року по теперішній час частина території України не підконтрольна органам державної влади України та є тимчасово окупованою територією, прокуратура не може повною мірою виконувати свої обов'язки та права на цих територіях, які закріплені за ними.

Метою роботи є розгляд особливостей використання спеціальних знань під час розслідування злочинів на тимчасово окупованих територіях та структуризація особливостей обставин розслідуваних злочинів, що зобов'язують слідчого вживати заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у розслідуванні.

Основними методами дослідження є метод дефініційного аналізу – був застосований для того, щоб пояснити сутність поняття «спеціальні знання» та описово-аналітичний метод застосований для підбиття підсумків.

Умови бойової обстановки в районах збройних конфліктів, наявність бомбардувань, обстрілів, захоплень та інших негативних факторів вимагають від слідчих використання всіх можливостей як техніко-криміналістичного забезпечення, так і спеціальних знань у розкритті злочинів на тимчасово окупованих територіях.

Спеціальні знання – це науково обґрунтовані знання в певній галузі науки, техніки, ремесла, мистецтва й отримані в результаті навчання та професійної діяльності, використання яких у процесі розслідування злочинів можливе тільки спеціальними суб'єктами з метою доказування обставин, що підлягають встановленню [1].

Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, визначаються:

- видом злочинів;
- обстановкою, що постійно змінюється в умовах бойових дій;
- вірогідністю загибелі, каліцтва, арешту учасників кримінального провадження;
- відсутністю часу на проведення слідчих (розшукових) дій;
- скороченням тривалості початкової фази досудового розслідування;
- можливістю заперечень військової адміністрації щодо ходу розслідування.

Основними тактичними прийомами загального характеру, які необхідно враховувати слідчому при взаємодії зі спеціалістом є:

- постановка завдань спеціалісту. При цьому з'ясовується, чи не залишилось у спеціаліста якихось запитань. В процесі проведення слідчої (розшукової) дії завдання спеціаліста може уточнюватися та доповнюватися.

- своєчасне та повне інформування спеціаліста про обставини кримінального правопорушення.

- надання спеціалісту за необхідності технічних засобів, що є у слідчого. Зазвичай спеціаліст прибуває з набором необхідних технічних засобів, але інколи виникають ситуації, коли потрібне додаткове освітлення, пошукові засоби, спеціальна техніка, яка знаходиться у водолазів, саперів, будівельників тощо.

- спостереження та контроль за роботою спеціаліста, дотримання ним норм КПК України, інструкцій, норм етики, правильного поведіння зі слідами, ознайомлення з попередніми результатами роботи спеціаліста.

- підтримання оптимальної взаємодії з іншими учасниками слідчої (розшукової) дії.

- прийняття заходів для повного закріплення результатів роботи спеціаліста. Слідчий ставить завдання спеціалісту зважаючи на його спеціалізацію та необхідність надавати допомогу у виявленні, вилученні слідів, звертати увагу слідчого на обставини, що мають значення для розслідування [3].

Зазначимо, що особливості обставин розслідуваних злочинів зобов'язують слідчого вживати заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у розслідуванні. При вирішенні цього завдання фахівець допоможе слідчому визначитися із заходами безпеки та підібрати техніко-криміналістичні засоби, необхідні для конкретної ситуації.

Слідчий повинен звернути особливу увагу на окремі особливості обстановки на місці події, які можуть свідчити про наявність замаскованих і підірваних вибухових пристроїв. Небезпеку для групи, яка працює на місці події, становлять саморобні вибухові пристрої, конструкція і спосіб яких можуть бути досить несподіваними: купи сміття, дитячі іграшки, пластикові або металеві каністри,

валізи, переплутані кабелі, розкидане або нагромаджене каміння на узбіччі дороги, покинутий транспортний засіб або його окремі частини, трупи людей або тварин, під якими можуть бути закладені вибухові пристрої, предмети побуту тощо [2].

Процесуальною формою використання спеціальних знань є також участь спеціаліста у здійсненні слідчих (розшукових) заходів. Найчастіше під час розслідування злочинів слідчий при обшуку користується допомогою спеціаліста. Таким чином, об'єктами обшуку можуть бути як знаряддя вчинення злочину або їх складові, так і різноманітні знаряддя та пристрої для їх виготовлення, зберігання, передачі та маскуванню. Типовими місцями для обладнання схронів є території поблизу місця руйнування, місця проживання людей (намети, укриття тощо), туалети, умивальні, сміттєзвалища.

Отже, розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, зумовлює необхідність використання спеціальних знань у різноманітних формах, відбір яких зумовлений слідчими ситуаціями та механізмом вчинення злочину. Правильний вибір судово-медичних досліджень та інших форм застосування спеціальних знань, їх поєднання, наявність спеціалістів різних галузей знань при складанні експертних комісій, повнота поставлених питань, забезпечення експерта необхідними об'єктами дослідження є однією зі складових. успішного та ефективного розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 10.09.2022 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.

2. Жербицький В.Г. Пам'ятка з вибухової безпеки. К.: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 52.

3. Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали круглого столу (м. Київ, 26 липня 2016 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 175.

**Assoc. Prof. ELŻBIETA ŻYWUCKA –
KOZŁOWSKA**

*Department of Criminal Procedure and Executive
Criminal Law, Faculty of Law and Administration
University of Warmia and Mazury in Olsztyn,
Poland*

HUMAN IDENTIFICATION IN THE LIGHT OF ANATOMY AND PATHOMORPHOLOGY

Human anatomy (morphology, pathomorphology) is the basis of medicine. It is also the science without which progress in the field of biological forensic research would not be possible. The relationship of these two teachings is indisputable. Identification techniques (methods) were built on the findings of medicine. Man leaves many traces, including biological ones, that are possible to study and establish their origin. Human corpses and remains are in themselves a trace that provides a lot of valuable information. These, in turn, are the basis for further findings. From a forensic point of view, biological traces in the form of blood, hair and semen are most often investigated. The fingernails secured during the inspection of the scene are very rarely conducted. Relatively often, however, scrapings from under the nail plates are analyzed. Nails, however, are an extremely valuable trace that can be used in the identification process. I am omitting the characteristic image of nail diseases due to the limited framework of the study. In the process of identifying an unknown corpse, nails seem to be very useful due to their structure and durability. Of particular interest are anomalies within the human nails, which are not frequent and therefore, in my opinion, may constitute the basis for the direction of activities aimed at establishing the identity of the person (or corpse) from whom they originate.

Anomalies are some deviations from the normal state. The term is sometimes used to describe a change in the morphology of an organism. Nails, like other constituent elements of the human body, can be changed not only by diseases, but also as a result of other factors, for example of a genetic nature. The most frequently mentioned congenital anomalies of nails include: congenital nail thickening, tubular nails, congenital isolated nail dystrophy, nail-patella syndrome, genodermatoses with nail anomalies (congenital ichthyoidism - non-bladder disease, Darier's disease, Hailey-Hailey disease, focal skin hypoplasia, connecting and dystrophic form of epidermal blistering, congenital dyskeratosis), hereditary nail abnormalities (streaked nails, various forms of onychomycosis).

The second group of nail changes are changes of a disease nature of various origins and etiology. In the literature on the subject (dermatology), the relationship between atrophy and aplasia of nails and improper diet, in particular low in silicon, iron and zinc, is emphasized. These are atrophic changes of the nail plate, which may also result from an entodermal defect and other diseases that have a devastating effect on the human body. The lesions include onychomycosis, rough nails and yellow nail syndrome. The picture

of congenital, atrophic and pathological changes is characteristic, in contrast to the etiology, which, despite the progress in the field of medicine, is not always visible. At this point, it is worth presenting at least a brief overview of nail anomalies, as well as some of the diseases that include this skin appendage. Congenital thickening of the nails is associated with the congenital syndrome of developmental disorders of the entodermal tissues. According to M. Zadarska, K. Perkowski, M. Marczyńska-Stolarek, A. Osmólska-Bogucka, A. Rakowska and L. Rudnicka, "ectodermal dysplasia is a genetically determined complex of developmental defects of structures of ectodermal origin. The main symptoms of ectodermal dysplasia concern the skin and its appendages (hair, nails, sweat glands, facial skull, tissues of the eye, ear, kidney, nervous system and mental development. " In such cases, the nails are poorly developed, with features of dystrophy, short, thin, brittle and very often of a different shape (e.g. spoon-shaped nails). Sometimes keratinization disorders and separation of the nail from the bed are observed.

The shape of congenital swellings covering the nail plate can vary widely. Sometimes they look like in the photo above, other times they look like animal claws. Tasleem Arif, Mohammad Adil, Syed Suhail Amin, Konchok Dorjay described a case of a young man with a rare disease of congenital thickening of the nails of type 1. Apart from nail abnormalities, other symptoms were also found, such as thickening of the soles of the feet and recurring blisters on their surface. The onset of changes was observed at the age of 1.5 months, and lesions including the soles of the feet were fully developed in the third month of life. Such changes are not frequent, as emphasized by the authors of the report, however, the clinical picture is characteristic, which in turn allows to determine the direction of therapy. According to Stamatis Gregoriou, George Argyriou, George Larios and Dymitris Rigopoulos, the appearance of the nail allows for determining the underlying disease, in which one of the symptoms is a change in the nails. The authors list 11 types of nail changes that have a distinctive appearance, including: onycholysis, stick nails, koilonychia, Beau's transverse grooves, thimble nails, and Therre's nails. The appearance is so characteristic that it allows a relatively quick diagnosis.

Nail-patella syndrome is a relatively rare condition with a genetic background. This syndrome is otherwise known as onychoosteodysplasia, onychoosteodystrophy, Turner-Kieser syndrome, Iliac-Horn syndrome, or Fong's disease. According to M. Majewska, "it is a rare genetic disorder, the essence of which is the lack or improper development of nails as well as underdevelopment or incomplete or defective formation of the kneecap". The shape of the nail plate in the nail-patella complex is quite distinctive, which is easy to see. It is worth emphasizing, however, that sometimes the changed shapes, unevenness and missing parts of the plate are wrongly attributed not so much to the existence of a specific disease as to nail biting. It is obvious that conclusions of this kind are the result of observation not of doctors, but of people who are not competent to assess the state of health. Nail anomalies can also be analyzed in connection with distortions caused by human work or the chemicals used (washing liquids, washing gels, other cleaning agents). In addition to these factors, nails are prone to various types of infections, in particular

fungal and yeast. The literature on the subject emphasizes that the nail plate is a specific reflection of human health. According to E. Pakuła, "longitudinal, narrow stripes separated from each other by narrow furrows appearing on the nails are typical for the elderly. Sometimes they can accompany diseases of the digestive system, cardiovascular system, hormonal disorders, psoriasis or alopecia areata. "

Often described changes in this range are watch glass-shaped nails and stick fingers. The literature on the subject indicates that changes of this type may be congenital as well as acquired (in the course of various systemic diseases). Stamatis Gregoriou, George Argyriou, George Larios, and Dimitris Rigopoulos emphasize that "stick nails on one side may be associated with hemiplegia and vascular diseases, while bilateral changes may accompany cancer, lung diseases, heart diseases, gastrointestinal tract diseases, infectious diseases, endocrine, vascular and multi-system. " It is impossible not to mention at this point that in the case of HIV infection, changes in the nail plate in the form of stick nails are also observed. The observations and conclusions from the study of the condition of nails in the course of HIV infection, which were carried out in India, are no less interesting. Pratik Gahalaut, Nitin Mishra, Sandhya Chauhan, Ali Mir Mubashir, Rastogi Madhur Kant and Riaha Thakur described changes in the toenail callus in the course of HIV infection. The changes are characteristic, which, according to the authors, is important for the diagnosis of the infection and the therapeutic measures taken. The nipple covers most of the nail plate.

The deformities of the nails and fingers or toes may be hereditary, but also occur at different times in a person's life. The shortening of the thumb bone is usually combined with the widening of the nail plate with its simultaneous shortening in the longitudinal section. The most characteristic are deformations of the toenails, mainly as a result of wearing too tight, narrow footwear. The nails undergo a peculiar convexity upwards, which in turn is one of the possible causes of ingrown nails. It is also worth emphasizing that ingrown toenails may in some cases be an identifying feature, however, in such cases, great care should be taken in accepting identity as certain.

References

1. [Cribier B.](#), [M.L. Mena](#), [D. Rey](#), [M. Partisani](#), [V. Fabien](#), [J.M. Lang](#), [E. Grosshans](#), Nail changes in patients infected with human immunodeficiency virus. A prospective controlled study. Arch. Dermatol. 1998; 134
2. Gregoriou S., Argyriou G., Larios G., Rigopoulos D. (2009). Schorzenia paznokci a choroby układowe—o czym mówi nam wygląd paznokci? (w:) Forum Medycyny Rodzinnej ,Vol. 3, No. 2
3. Stamatis Gregoriou, George Argyriou, George Larios, Dimitris Rigopoulos, Schorzenia paznokci a choroby układowe — o czym mówi nam wygląd paznokci? Co można zobaczyć i jakie choroby należy podejrzewać w przypadku przedstawionych 11 rodzajów zmian paznokci? (w :) The Journal of Family Practice 2008; 57 (8) [przedruk]; opublikowano w Polsce w Forum Medycyny Rodzinnej 2009, tom 3, nr 2

4. Majewska M., Zespół paznokiec – rzepka : przyczyny, objawy , leczenie[<https://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/choroby-genetyczne/zespole-paznokiec-rzepka-przyczyny-objawy-i-leczenie-aa-MShL-7jkg-jsWY.html>]
5. Nowicka D., Dermatologia. Podręcznik dla studentów dermatologii; Górnicki Wydawnictwo Medyczne, Wrocław 2020
6. Pakuła E. , Co mówią paznokcie (w:) Bez recepty 2005/ 2
7. Pratik Gahalaut, Nitin Mishra, Sandhya Chauhan, Mir Mubashir Ali, Madhur Kant Rastogi, Richa Thakur , Anolunula in Fingernails Among Patients Infected with HIV (w:) International Scholarly Research Notices , vol. 2014 , identyfikator artykułu 271230[dostępne <https://www.hindawi.com/journals/isrn/2014/271230/>]
8. Rycroft R.J., Robertson S.J., Wakelin S.H., Dermatologia, PZWL, Warszawa 2014
9. Tasleem Arif T., Mohammad Adil, Syed Suhail Amin, Konchok Dorjay, Pachyonychia congenita type 1: classical presentation of a rare disease (w:) Przegląd dermatologiczny 2018, nr 1
10. Zadarska M., Perkowski K., Marczyńska – Stolarek M., Osmólska – Bogucka A. , Rakowska A., Rudnicka L., Symptoms of ectodermal dysplasia according to Freire-Maia and Pinheiro (w:) Dental Forum 2/ 2014/ XLII
11. Żywucka – Kozłowska E., Anatomia kryminalistyczna. Wybrane zagadnienia morfologii, patomorfologii, fizjologii, tanatologii i toksykologii, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2021
12. Żywucka – Kozłowska E., Paznokcie w perspektywie badań kryminalistycznych , Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, Warszawa 2020

СЕКЦІЯ № 2
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВООПРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ

ГАЛИЦЬКА Марія,
курсантка 3-го курсу факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ, рядова поліції

ЮРЧУК Дмитро,
курсант 3-го курсу факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ, рядовий поліції

науковий керівник: ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та інформаційної безпеки
факультету № 3 Донецького державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ

Будь які бойові дії впливають на внутрішні та зовнішні процеси в Україні. Починаючи з 2014 року Україна є країною до точаться бойові дії. Після 24 лютого 2022 року ситуація стала критичною через повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави. В умовах воєнного стану разом з різними сферами функціонування державного механізму, також перебудовуються і правоохоронна система, зокрема організація та тактика протидії кримінальним правопорушенням підрозділами Національної поліції.

На нашу думку, в умовах протидії військовій агресії Росії, актуальним є питання своєчасної та ефективної протидії кримінальним правопорушенням структурними підрозділами Національної поліції. Відповідно до положень статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII у складі поліції функціонують: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція та поліція особливого призначення [1, ст. 13]. Кожен орган/підрозділ поліції виконує свої повноваження з урахуванням воєнного стану. Особливо, актуальним є це питання для поліцейських, які виконують свої повноваження на території прилеглий бо

активних бойових дій, де є беззаперечна загроза здоров'ю та життю правоохоронця. Під час виконання обов'язків працівник поліції може опинитися в ситуації, коли запобігання або розкриття кримінального правопорушення, надання інших поліцейських послуг громадянам залежить лише від нього.

Безпосередньо співробітники різних підрозділів поліції залучаються до несення служби на блокпостах, під якими ми розуміємо дорожній укріплений контроль-перепускний пункт із озброєною охороною, здатний самостійно тримати колово оборону[2; 3] або для участі у стабілізаційних заходах на деокупованих територіях.

Так на блокпостах здійснюється контроль руху та перевірка чи блокування людей і транспортних засобів. Співробітники поліції в умовах воєнного стану під час несення служби на блокпостах (КПП) використовують та застосовують: вогнепальну зброю; спеціальні засоби; фізичний вплив (силу); технічні засоби охорони; транспортні засоби (спеціалізовані та оперативні транспортні засоби, інші транспортні засоби); засоби (комплекси) телекомунікації та інформаційно-телекомунікаційні системи; прилади контролю; інженерні споруди і загородження; службових собак.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1456 затверджено «Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» [4]. Згідно вимог даного Порядку право на проведення перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян надано також і відповідним уповноваженим особам Національної поліції.

Необхідно зазначити, що під час проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян уповноважена особа може застосовувати технічні прилади та технічні засоби, що мають функції виявлення вибухонебезпечних предметів та речей (речовин), обіг яких заборонено чи обмежено, фото-, аудіо- і відеофіксації. Аудіо- і відеофіксація житла громадян та їх особистих речей здійснюється уповноваженими особами за згодою громадян [4].

Окрім того, уповноважена особа Національної поліції має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, у таких випадках:

- якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;
- якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;
- якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом;
- якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений або для зберігання, використання чи перевезення

яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином не можливо;

- якщо особа перебуває в місці вчинення кримінального, адміністративного правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

- якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення;

- порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану [4].

У разі відсутності в особи документів працівник поліції уповноважений затримати таку особу для її встановлення на строк, передбачений Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Своєю чергою, з метою здійснення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів поліцейський може проводити поверхневу перевірку шляхом візуального огляду особи, проведення по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуального огляду речей, багажу, вантажів та/або транспортного засобу (салону, багажника). Саме тому для проведення поверхневої перевірки особи поліцейський може зупиняти осіб та оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі речі, обіг яких заборонено чи обмежено або які становлять загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. Відповідно до чинних норм поверхнева перевірка проводиться уповноваженою особою відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може проводити будь-яка уповноважена особа лише з використанням спеціального приладу або засобу.

Також необхідно зазначити, що поліцейський має право проводити поверхневу перевірку речей, транспортних засобів, багажу та вантажу якщо:

- існує достатньо підстав вважати, що у транспортному засобі перебуває правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

- існує достатньо підстав вважати, що у транспортному засобі перебувають речі, обіг яких заборонено чи обмежено або які становлять загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

- існує достатньо підстав вважати, що речі, багаж, вантажі або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або вони перебувають в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку [4].

При цьому під час проведення поверхневої перевірки транспортного засобу поліцейський має право вимагати відкриття кришки багажника та/або дверей салону. Особа повинна самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу.

Огляд житла чи іншого володіння громадян, службового приміщення проводиться поліцейським відповідно до вимог законодавства. Так, поліцейський

може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із:

- рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій;
- безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення;
- припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які перебувають в житлі або іншому володінні особи [4].

Отже, на підставі викладеного зазначаємо, що нами проведено теоретичний аналіз організаційно-тактичне забезпечення протидії кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану. Це дозволяє нам висновувати, що у разі виявлення під час перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян ознак складу кримінального правопорушення затримання таких осіб та вилучення відповідних речей здійснюється відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Методичні рекомендації «Дії на блокпосту (контрольно-перепускному пункті)» (за досвідом проведення ООС(раніше АТО). Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних сил України спільно з Головним управлінням підготовки Збройних сил України. 2019 р. 76 с.

3. Методичні рекомендації «Дії на блокпосту (контрольно-перепускному пункті)» (за досвідом проведення ООС (раніше АТО). – Київ: «Центр учбової літератури», 2022. 72 с.

4. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text>.

МИРОНОВ Юрій,

т.в.о. завідувача кафедри спеціальної фізичної та домедичної підготовки факультету № 3 Донецького державного університету

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правову парадигму діяльності підрозділів кримінальної поліції визначають положення статті 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади, до яких відноситься і Національна поліція, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану на період дії правового режиму воєнного стану, тимчасово, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34 (недоторканність житла (ст. 30), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), конфіденційність інформації про особу (ст. 32), свобода пересування, вільний вибір місця проживання (ст. 33), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34)), 38 (право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними) 39 (право збиратися мирно), 41 – 44 (право приватної власності (ст. 41), право на підприємницьку діяльність (ст. 42), право на працю (ст. 43), право на страйк (ст. 44)), 53 (право на освіту) Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності тощо.

Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, яка затверджена наказом МВС України від 31.10.2016 № 1129 [2] визначає особливості виконання спеціальних службових завдань територіальними і міжрегіональними підрозділами поліції у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період.

Загальним для уповноважених підрозділів кримінальної поліції є здійснення оперативно-розшукової функції щодо виявлення злочинів, що відноситься до компетенції відповідного підрозділу. З метою оптимального поєднання компетенцій уповноважених підрозділів кримінальної поліції слід визначити організаційні принципи їх діяльності, а саме: організаційно-управлінський, лінійний і оперативно-територіальний [3].

Організаційно-управлінський принцип полягає у взаємодії працівників, які

виконують завдання за різними напрямками боротьби зі злочинністю під керівництвом начальника підрозділу та на основі науково обґрунтованої організації управління, єдиноначальності та колегіальності.

Лінійний принцип передбачає ґрунтовне вивчення основних ділянок роботи підрозділів кримінальної поліції НПУ з метою організації боротьби з окремими видами злочинних посягань або поширеними злочинами. За лінійним принципом організовують свою діяльність міжрегіональні підрозділи кримінальної поліції, а саме: Департамент кіберполіції, Департамент стратегічних розслідувань, Департамент внутрішньої безпеки, Департамент боротьби з наркозлочинністю.

Оперативно-територіальний принцип передбачає оперативне обслуговування та організацію розкриття і виявлення злочинів на певних закріплених за підрозділами, зокрема карного розшуку територіях, дільницях, зонах. За організаційно-територіальним принципом організовують свою роботу територіальні підрозділи кримінальної поліції, а саме: Департамент карного розшуку, Департамент міграційної поліції, Департамент оперативної служби, Департамент оперативно-технічних заходів, Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами, Департамент кримінального аналізу та Департамент захисту інтересів суспільства і держави.

Уповноважені підрозділи кримінальної поліції НПУ організовують свою діяльність на території обслуговування. При цьому враховуються кількість і склад населення, що проживає на території обслуговування, розміщення закладів освіти та криміногенних місць. До уваги безпосередньо беруться статистичні дані про стан злочинності і характеристики осіб, які вчинили злочин, а також ступінь поширення пияцтва та наркоманії на території обслуговування.

При організації діяльності використовується термін «оперативне обслуговування», тобто система заходів, що здійснюються уповноваженими підрозділами кримінальної поліції з метою вивчення криміногенної обстановки на території обслуговування або по відповідній лінії протидії злочинам та стеження за нею, для своєчасного і кваліфікованого реагування на негативні зміни, виявленням і усуненням причин і умов злочинності. Рівень злочинності, її динаміка, кількість нерозкритих кримінальних правопорушень впливають на організацію діяльності підрозділів кримінальної поліції.

Організаційною парадигмою діяльності уповноважених підрозділів кримінальної поліції є поєднання різних організаційних принципів діяльності. Загальною складовою є здійснення оперативно-розшукової функції щодо виявлення злочинів.

Елементами такої діяльності є:

- вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки на території обслуговування, на об'єктах та за лініями роботи;
- планування оперативно-розшукової діяльності та прийняття управлінського рішення, виходячи з оцінки оперативної обстановки;

- навчання особового складу кримінальної поліції НПУ прийомів і методів роботи;
- розміщення сил і засобів згідно з потребами боротьби зі злочинністю та оперативно-тактичними характеристиками протидії різним видам кримінальних правопорушень;
- налагодження взаємодії оперативних та інших підрозділів НПУ з іншими правоохоронними органами, державними установами, громадськими організаціями, населенням для протидії злочинності;
- використання сприяння громадян підрозділам, уповноваженим на здійснення оперативно-розшукової діяльності, конфіденційного співробітництва та негласних методів роботи;
- контроль та перевірка виконання прийнятих рішень.

Отже, на підставі викладеного, зазначаємо що при надходження до органу, підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення уповноважений працівник чергової частини зобов'язаний негайно доповісти керівникові органу досудового розслідування, який визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування, а також поінформувати керівника органу, підрозділу поліції.

Список використаних джерел

Конституція України від 28 червня 1996 року (редакція від 01.01.2020). *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.

1. Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: затв. наказом МВС України від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text>.

2. Департамент карного розшуку. *Офіційний сайт Національної поліції України*. URL: <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi/departament-karnogo-rozshuku-u-skladi-kriminalnoyi-policiyi>.

МИРОШНІЧЕНКО Анна,
*курсантка 3-го курсу факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ, рядова поліції*

**науковий керівник:
ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,**
*доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та інформаційної безпеки
факультету № 3 Донецького
державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

Правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених законодавством суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву визначені Законом України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року № 1702-IX [1].

Під національним спротивом розуміємо комплекс заходів, які організовуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсічі агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України.

Попередньо проведений нами аналіз дозволяє висновувати те, що діяльність підрозділів Національної поліції України в системі національного спротиву потребує окремого дослідження та внесення змін і доповнень в законодавство України, яке регламентує діяльність підрозділів поліції в умовах воєнного стану. Так, складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву.

Метою національного спротиву є підвищення обороноздатності держави, надання обороні України всеохоплюючого характеру, сприяння забезпеченню готовності громадян України до національного спротиву. Під рухом опору слід розуміти рух опору систему воєнних, інформаційних і спеціальних заходів, організація, планування, підготовка і підтримка яких здійснюється з метою відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності під час відсічі збройної агресії проти України.

Під силами і засобами руху опору визначаються сили і засоби сил безпеки та сил оборони, які залучаються до здійснення заходів з організації, підготовки та

виконання завдань руху опору, а також окремі особи, які на добровільній та конфіденційній основі залучаються до виконання завдань руху опору. Одночасно, Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [2] до сил сили безпеки відносить правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України, а до сил оборони – Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави.

До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [2].

Це дозволяє нам висновувати, що Національна поліція, як правоохоронний орган, відповідно до положень Законів України «Про національну безпеку України» та «Про основи національного спротиву» входить до складу сектору безпеки і оборони та територіальної оборони.

Аналіз даних визначених законодавчих актів доводить доцільність необхідності внесення доповнень щодо регламентації повноважень підрозділів Національної поліції в системі національного спротиву. На нашу думку це надасть можливість поліції ефективно взаємодіяти з органами управління силами і засобами, які залучаються до виконання завдань територіальної оборони в системі національного спротиву, зокрема щодо участі:

- у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій;
- у підготовці громадян України до національного спротиву;
- у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління;
- в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, визначених Кабінетом Міністрів України, та об'єктів обласного, районного, сільського, селищного, міського значення,

районного у містах рад, сільських, селищних, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення;

- участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій;

- у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах;

- у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану в разі його введення на всій території України або в окремих її місцевостях;

- у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями;

- в інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та на протидію інформаційним операціям агресора (противника);

- у наданні населенню правових послуг у порядку, передбаченому Законом України «Про безоплатну правову допомогу» 2 червня 2011 року № 3460-VI [3].

Список використаних джерел

1. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗШУКОВА РОБОТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану розшукова робота підрозділів Національної поліції набуває актуальності. Це обумовлено значними мобілізаційними та міграційними процесами, що призводять до необхідності встановлення місця знаходження різних категорій осіб. Також результати окупаційної діяльності загарбників призводять і

до необхідності своєчасної ідентифікації осіб військових злочинців та загиблих осіб, як військовослужбовців так і цивільних громадян.

Правовою основою розшукової роботи підрозділів Національної поліції є Конституція України, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України: «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», міжнародні правові акти, ратифіковані в установленому порядку, інші закони та нормативно правові акти, які регламентують напрями правоохоронної діяльності.

Безпосередньо підрозділи Національної поліції здійснюють розшук:

- підозрюваних і підсудних, що переховуються від органів досудового слідства й суду, засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі, які ухиляються від відбуття покарання після набрання вироком законної сили, а також місце перебування яких не встановлено з інших причин;
- заарештованих та засуджених, які скоїли втечу з місць позбавлення волі або з-під варти, із спеціалізованого лікувального закладу, а також з СІЗО, ІТТ, спец-приймальників, приймальників-розподільників;
- підозрюваних і підсудних, що скоїли втечу з ІТТ або з-під конвою;
- засуджених, які скоїли втечу з колоній-поселень;
- військовослужбовців, що дезертирували з лав армії, військ МВС, СБУ;
- умовно звільнених з місць позбавлення волі й умовно засуджених до позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці, що самовільно виїхали за межі адміністративного району;
- осіб, направлених судами на примусове лікування в психіатричні лікарні, та які втекли з них;
- засуджених, що переховуються від виконання виправних робіт;
- громадян, зниклих безвісти, в тому числі за особливих обставин;
- відповідачів і боржників по справах про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяного каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також смертю годувальника;
- відповідачів і боржників по справах про стягнення коштів із громадян на користь державних установ, підприємств і інших кооперативних і громадських організацій;
- осіб, що скоїли втечу з лікувально-трудова профілакторіїв для наркоманів, а також спеціальних спеціалізованих шкіл;
- осіб, які ухиляються від адміністративного нагляду.

Крім того, підрозділи поліції проводять роботу щодо встановлення: особи невідомого трупу; особи невідомих психічно хворих та осіб що не можуть повідомити своїх установчих даних що перебувають на лікуванні в лікувальних закладах; дітей, які не можуть повідомити про себе дані в силу малолітства чи інших

обставин.

Розшукову роботу підрозділів Національної поліції України координує Департамент карного розшуку [1]. Організація розшукової роботи покладається безпосередньо на керівників оперативних підрозділів.

Під здійснення розшукової роботи підрозділи кримінальної поліції в межах досудового розслідування взаємодіють з органом досудового розслідування. Взаємодія підрозділів поліції під час розшуку підозрюваного відбувається з часу оголошення розшуку підозрюваного до закриття розшукового провадження. В залежності від суб'єктів розшуку існує три рівні взаємодії слідчого та оперативного підрозділу під час розшуку підозрюваного:

- розшук здійснюється слідчим з наданням доручень оперативному підрозділу;
- розшук здійснюється оперативним підрозділом за дорученням слідчого під час досудового розслідування;
- розшук здійснюється оперативним підрозділом за дорученням слідчого за зупиненим досудовим розслідуванням.

Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та забезпечує правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів. Відповідно до положень даного Закону особою, яка зникла безвісти, визнається фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук [2].

Особою, зниклою безвісти за особливих обставин визнається особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру.

Відповідно до положень статті 4 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» особа набуває статусу такої, що зникла безвісти, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи безвісти та її розшук або за рішенням суду. Особа вважається зниклою безвісти до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому цим Законом.

Заява про розшук особи, зниклої безвісти, подається до відповідного територіального органу Національної поліції України.

Актуальною в правоохоронній діяльності залишається проблема ефективного і своєчасного розшуку дітей, зниклих безвісти була. Через батьківську недбалість, домашнє насильство, булінг, бездоглядність та інших обставин щомісячно фіксуються непоодинокі випадки безвісного зникнення дітей, як неповнолітніх так і малолітніх.

Заява про розшук дитини, зниклої безвісти, може бути подана родичем такої дитини, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, об'єднанням

громадян або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення. У заяві про розшук дитини, зниклої безвісти, зазначається інформація, що може сприяти розшуку такої особи.

З урахуванням вікових особливостей дітей, як малолітніх, так і неповнолітніх своєчасне реагування на зникнення дитини значно зменшує ризик учинення стосовно такої дитини кримінального правопорушення або потрапляння дитини у надзвичайну для неї ситуацію, яка становить загрозу для її здоров'я та життя. Наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку про осіб безвісно відсутніх є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності чітко визначеними законодавством суб'єктами. Як свідчить практика розшуку дітей, зниклих безвісти підрозділи ювенальної превенції [3, с. 108], які не входять до складу кримінальної поліції, беруть участь у проведенні першочергових заходів щодо встановлення місцезнаходження таких дітей.

Окремим напрямом розшукової роботи підрозділів поліції є здійснення розшукових заходів із встановлення особи невпізнаних трупів та осіб, що не можуть надати про себе відомості внаслідок хвороби або віку.

Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, яка затверджена наказом МВС України від 27 квітня 2020 року № 357 визначає алгоритм орієнтовних невідкладних дій при виявленні трупа. Даний алгоритм передбачає необхідність з'ясувати: час, місце та обставини виявлення трупа; установчі дані померлої особи; чи є на трупі та одязі зовнішні ознаки слідів насильства; установчі дані та місце перебування заявника тощо [4].

Стаття 238 Кримінального процесуального Кодексу України регламентує особливості проведення огляду трупа. Так, огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил КПК України про огляд житла чи іншого володіння особи.

Отже, на підставі викладеного зазначаємо, що нами розглянуті загальні аспекти розшукової роботи підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану та визначені її напрямки.

Список використаних джерел

1. Департамент карного розшуку. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi/departament-karnogo-rozshuku-u-skladi-kriminalnoyi-policiyi>.
2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.
3. Пекарський С. П. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів

ювенальної превенції : навчально-науковий посібник / С. П. Пекарський. – Київ: ВД «Дакор», 2021. – 146 с.

4. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 27 квітня 2020 року № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

РОЗНОВ Денис,
*курсант 3-го курсу факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ, рядовий поліції*

науковий керівник:
ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,
*доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та інформаційної безпеки
факультету № 3 Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальна поліція є структурним підрозділом Національної поліції України, діяльність якої регламентована Законом України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII [1].

До підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України відносяться відповідні територіальні та міжрегіональні територіальні підрозділи [2]. До територіальних підрозділів кримінальної поліції відносяться наступні Департаменти: карного розшуку; міграційної поліції; оперативної служби; оперативно-технічних заходів; забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами; кримінального аналізу; захисту інтересів суспільства і держави [2].

До міжрегіональних територіальних підрозділів кримінальної поліції відносяться наступні Департаменти: внутрішньої безпеки; кіберполіції; стратегічних розслідувань; боротьби з наркозлочинністю [2].

Аксіомою є те, що діяльність підрозділів кримінальної поліції у період воєнного стану має законодавче та нормативно-правове забезпечення.

В умовах воєнного стану підрозділи кримінальної поліції, як територіальні так і міжрегіональні організують спільні заходи, які складаються з етапів попередньої і безпосередньої (оперативної) підготовки до їх проведення. На етапі попередньої підготовки підрозділами кримінальної поліції, що взаємодіють, здійснюються:

- розроблення планів та інших необхідних документів щодо взаємодії (інструкцій, регламентів, табелів, схем взаємодії, телефонних довідників);
- визначення місць спільного прибуття, подальшого розташування поліцейських, що проходять службу в складі різних підрозділів, обсягів, послідовності й порядку спільного виконання спеціальних службових завдань;
- узгодження порядку управління і взаємодії підрозділів при спільному виконанні спеціальних службових завдань, а також питань планування та здійснення усіх необхідних видів забезпечення виконання таких заходів;
- проведення заходів з резервування (визначення (ідентифікація), підготовка, навчання, інструктаж, визначення необхідного резерву або ешелонування) сил і засобів для виконання завдань, пов'язаних з виконанням спеціальних службових завдань;
- розроблення і здійснення інших необхідних заходів щодо підготовки до взаємодії відокремлених підрозділів територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів поліції [3].

На етапі безпосередньої (оперативної) підготовки здійснюється:

- оцінка оперативної обстановки, стану, готовності і можливостей наявних сил і засобів;
- визначення керівника для оперативного управління спільними діями при виконанні спеціальних службових завдань;
- визначення необхідності залучення додаткових сил Національної поліції України до виконання спеціальних службових завдань, початку й послідовності спільного здійснення таких завдань;
- виділення техніки та засобів, необхідних для здійснення спільних заходів [3].

Здійснюючи свої повноваження в умовах воєнного стану підрозділи кримінальної поліції наділені правами та обов'язками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Відповідно до вимог статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ кримінальна поліція зобов'язана:

1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень;

2) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали

слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

3) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб;

4) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень;

5) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [4, ст.7].

Окрім того, необхідно констатувати, що підрозділи кримінальної поліції відповідно до положень статті 26 Закону України «Про Національну поліцію» наповнюють та підтримують в актуальному стані засобами інформаційно-комунікаційної системи реєстри та бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно:

- розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;
- розшуку осіб, зниклих безвісти, в тому числі за особливих обставин;
- установлення особи невідомих трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком;
- викрадених номерних речей, цінностей та іншого майна, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речей, пов'язаних із учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян;
- знайдених, вилучених предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обігу, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери;
- транспортних засобів, які розшуковуються, у тому числі у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безхазяйних транспортних засобів, а також викрадених, втрачених номерних знаків;
- викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої зброї із числа тієї, що незаконно зберігалася;
- бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону [1, ст. 26].

Поліція забезпечує внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та здійснює підтримання таких відомостей в актуальному стані в межах, визначених законодавством.

Це дозволяє нам погодитись з вимогою законодавчого акту згідно якої у разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який

здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [3, ст. 7].

Отже, на підставі викладеного зазначаємо, що нами визначені загальні засади діяльності територіальних та міжрегіональних підрозділів кримінальної поліції в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року №580-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
2. Структура Національної поліції. *Офіційний сайт Національної поліції України*. URL: <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi>.
3. Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: затв. наказом від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text>.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.

ЧЕРНОБРОВА Віолетта,
*курсантка 2-го курсу факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ, рядова поліції*

**науковий керівник:
ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,**
*доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та інформаційної безпеки
факультету № 3 Донецького державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент*

РЕЖИМНО-СЕКРЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В умовах воєнного стану набуває актуальності питання забезпечення збереження державної таємниці. Згідно положень діючого законодавства інформація у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України та яка визнана у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-ХІІ [1], державною таємницею і тому підлягає охороні державою. У разі наявності в матеріалах кримінального провадження відомостей, що становлять державну таємницю, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні проводяться з дотриманням вимог режиму секретності та в порядку, передбаченому главою 40 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [2].

Актом, у якому зведено переліки відомостей, що становлять державну таємницю у визначених Законом України «Про державну таємницю» сферах є Звід відомостей, що становлять державну таємницю, який затверджений наказом СБУ від № 383 від 23.12.202 [3]. Безпосередньо ЗВДТ визначає відомості, які відносяться до державної таємниці у сфері оперативно-розшукової діяльності. Як приклад, до відомостей, що відносяться до державної таємниці відносяться:

- відомості про зв'язок ознак особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві і взята під захист згідно з чинним законодавством України у зв'язку з виникненням загрози її життю чи здоров'ю і стосовно якої проводяться або проведено заходи щодо зміни персональних даних або зовнішності чи місця проживання, з її попередніми індивідуальними ознаками (стаття 4.1.6 ЗВДТ, ступінь секретності для підрозділу НПУ «цілком таємно»);

- відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії (стаття 4.12.3 ЗВДТ, ступінь секретності «таємно»);

- відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо

якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці (стаття 4.12.4 ЗВДТ, ступінь секретності «таємно») [3].

Одночасно, Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФУ, МЮУ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 зазначає необхідність дотримання вимог режиму секретності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4]. Так, постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню. Згідно чинних норм безпосередньо слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею здійснюється засекречування таких матеріальних носіїв інформації шляхом надання на підставі ЗВДТ, відповідному документу грифа секретності. А матеріальні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні містити такі реквізити: гриф секретності; номер примірника; статтю Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, на підставі якої здійснюється засекречування матеріального носія секретної інформації; дату засекречування; підпис, його розшифрування та посаду особи, яка надала гриф секретності.

У разі виготовлення секретних документів з використанням засобів обчислювальної техніки мають бути забезпечені вимоги законодавства у сфері технічного захисту інформації. Окрім того, матеріальні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості, що становлять державну таємницю, підлягають реєстрації в режимно-секретному підрозділі у встановленому чинним законодавством порядку без розкриття відомостей про особу, стосовно якої заплановано проведення негласної слідчої (розшукової) дії, та виду цієї слідчої дії. А ведення та зберігання номенклатурних справ з організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється з дотриманням вимог законодавства у сфері охорони державної таємниці щодо секретного діловодства. Забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій покладається на слідчих, прокурорів, слідчих суддів та співробітників уповноважених оперативних підрозділів, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії.

Отже, на підставі викладеного зазначаємо, що нами досліджені загальні

засади режимно-секретного забезпечення досудового розслідування кримінального провадження. Нами з'ясовано, що дана діяльність має чітку регламентацію. Це передбачає необхідність дотримання вимог режиму секретності уповноваженими суб'єктами, а саме: слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею тощо.

Список використаних джерел

1. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

3. Звід відомостей, що становить державну таємницю: наказ СБУ від № 383 від 23.12.2020. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

4. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: затв. наказом ГПУ, МВС України, СБУ, АДПС України, МФ України, МЮ України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12?find=1&text=секретн#w1_3.

ШЕПЕЛЕНКО Діана,

курсант н.г. ДР-145 ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

ВОЗНІЮК Костянтин,

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції

ТАКТИКА САМОЗАХИСТУ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зростаюча соціальна напруженість, деформація цінностей негативно впливають на моральне і фізичне здоров'я підрастаючого покоління. Військово-патріотичне виховання - освітня технологія подвійного призначення, оскільки всіма доступними формами озброює юного громадянина найважливішими морально-

психологічними якостями, необхідними як майбутньому захиснику Батьківщини, так і цілком мирному людині. Сміливість, твердість характеру, фізична витривалість необхідні як захиснику Батьківщини, так і лікарю, інженеру.

Постійне вдосконалення прийомів фізичного впливу надає можливість відпрацювати техніку виконання його деталей, визначити раціональне співвідношення фаз напруження і розслаблення, поширити обсяг тактичних варіантів його використання тощо [3].

Виділяють кілька видів навчально-тренувальних поєдинків, які застосовуються на різних етапах навчання та відрізняються навчальними завданнями, що вирішуються при їх виконанні: повністю зумовлені, частково зумовлені та вільні поєдинки [1]. Кожен з цих видів має певні організаційні та методичні особливості, які слід враховувати при плануванні та проведенні занять, спрямованих на оволодіння прийомами тактики самозахисту та особистої безпеки [3].

Першою складовою оцінки ризиків є «Ситуативні фактори». Ситуативні фактори можуть змінюватися протягом усієї події, що, зі свого боку, вимагає безперервної оцінки ризиків з належним урахуванням змін ситуації. Отже, ситуація сприймається як постійно прогресуюча подія, яку зображено круговими стрілками. Деякі з цих факторів можуть підпадати під декілька категорій (тобто навколишні умови, поведінка правопорушників, часово-просторове сприйняття ситуації поліцейським тощо).

При раптовому нападі одного злочинця необхідно негайно застосувати один з прийомів самозахисту, затримати його і доставити до органу поліції.

При раптовому груповому нападі необхідно відскочити в сторону, щоб найближчий злочинець перегородив своїм тілом підхід іншим і ударом ногою в коліно або промежину зупинити його напад.

Маневруючи і завдаючи ударів, необхідно прагнути збити з ніг 1-2 нападників з тим, щоб в разі реальної небезпеки мати можливість відскочити в сторону.

Для застосування прийомів самозахисту повинні використовуватися слабкі сторони злочинця, а також сприятливі моменти і положення, займані ним.

Проти фізично сильного і розвиненого злочинця слід застосовувати прийоми самозахисту, попередньо вивівши його з стійкої рівноваги або чим-небудь, відволікаючи його увагу [3].

Незважаючи на уточнення в правових нормативних документах формальних ознак обґрунтованості самооборони, різноманіття реальності при аналізі конкретних подій продовжує викликати досить істотне розбіжність думок. Розгляд питань правомірності віднесення тих чи інших дій до акту самооборони і меж допустимості її надання неминуче наштовхується на необхідність врахування людського фактора, тобто. е. психологічних проявів суб'єкта протидії насильству [4].

Безперечно, найперші умови забезпечення особистої безпеки співробітників

правоохоронних органів – це захищеність їх від зазіхань злочинних елементів. Однак поняття «захищеність співробітників» значно ширше.

Навряд чи буде правильним звести його тільки до проблеми захищеності від злочинних дій, хоча обидва ці поняття насправді нерозривно пов'язані. Створення необхідного рівня захищеності - процес складний і багатоплановий, багато в чому залежить від діяльності системи МВС загалом [1].

Тренуючись згідно з цими принципами, практикуючись у діях проти варіацій атак і навчаючись критично оцінювати небезпеку та вибирати вирішення проблем, ви, безсумнівно, підготуєте себе до того, щоб діяти більш ефективно в ситуаціях реальної насильницької конфронтації.

Список використаних джерел

1. Коломієць Ю. М., Пашаєв А. З., Уварова О. Ю. Удосконалення рівня фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України шляхом проведення секційної роботи із спортивних єдиноборств. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наук. пр. (24 трав. 2018 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків: ХНУВС, 2018. С. 73–76.

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50. Офіційний вісник України. 2016. № 22. Ст. 42.

3. Пашаєв А. З., Трішин К. О. Проблемні питання рівня фізичної підготовки працівників патрульної поліції. Службова підготовка як система заходів, спрямованих на удосконалення знань, умінь та навичок працівників Національної поліції України: матеріали круглого столу, м. Одеса, 02 лист. 2018 р. Одеса: ОДУВС, 2018. С. 125–127.

4. Вехтев В. В. Бойовий хортинг у військовому мистецтві / В. В. Вехтев, Е. А. Єрьоменко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України.

СЕКЦІЯ № 3
ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АКІМОВ Михайло,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛІЗАЦІЮ ПОСЯГАНЬ НА ТОВАРИ
ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ (ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО
ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 7425 ВІД 01 ЧЕРВНЯ 2022 РОКУ)

Збройна агресія проти нашої держави не тільки обумовила динамічний розвиток вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність (за період із 24 лютого до 01 жовтня 2022 року прийняті та набули чинності тринадцять законів про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]), але й актуалізувала потребу криміналізації певних суспільно небезпечних діянь, відповідальність за які раніше не була передбачена. Йдеться, зокрема, про деякі види незаконного поводження із товарами військового призначення. Водночас намагання деяких суб'єктів права на законодавчу ініціативу вносити до КК України зміни і доповнення без проведення належної експертизи законопроектів (чи відкидаючи критичні висновки) – із посиланням при цьому на «нагальну потребу», «суспільний запит» чи інші подібні міркування (а іноді взагалі без аргументації своїх дій) – не можуть не викликати занепокоєння.

Розглянемо законопроект реєстр. № 7425 від 01 червня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо криміналізації правопорушень у сферах формування та застосування цін і тарифів на соціальнозначущі товари та збуту продукції, що має ознаки товару військового призначення» [2], далі – законопроект 7425. На думку розробника, він забезпечить протидію незаконному поводженню із товарами військового призначення, що закуповуються централізовано за кошти державного бюджету для потреб Збройних Сил України та/або інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України, або передаються нашій державі як допомога від міжнародних партнерів чи благодійних організацій.

Безперечно, в умовах сьогодення заявлена мета заслуговує на увагу. Проте це навряд чи можна сказати про спосіб її досягнення, що запропонований у законопроекті 7425. Почнемо з того, що визначене суб'єктом права на законодавчу ініціативу місце статті 201-3 «Незаконне придбання та збут продукції, що має ознаки товару військового призначення» в Особливій частини КК України уявляється вельми дискусійним. У чинному законодавстві про кримінальну

відповідальність вже криміналізовано багато видів незаконного обороту у свою власність (статті 185–191, 262, 308, 312 КК України тощо) і подальшого збуту (статті 198, 209, 306 КК України та ін.). Позаяк у статті 201-3 (у редакції законопроекту 7425) вжито сполучник «та» між словами «придбання» і «збут», уявляється, що суб'єкт права на законодавчу ініціативу, обираючи місце для даної норми, вважав соціальною сутністю діяння саме збут продукції і тому запропонував віднести його до числа кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Проте предмет цього посягання – продукція, що має ознаки товару військового призначення – свідчить про завдання шкоди іншим суспільним відносинам, а саме відносинам спеціальної безпеки поводження із предметами, щодо яких встановлено особливий правовий режим, або відносинам поводження із товарами, що підлягають державному експертному контролю. Але у такому разі запропонована норма мала б розташовуватись (відповідно) у розділі IX або у розділі XIV Особливої частини КК України.

Далі, визначення поняття «продукція, що має ознаки товару військового призначення», наведене у примітці до статті 201-3 (у редакції законопроекту 7425):

- надто неконкретне (незрозуміло, які предмети слід віднести до «речового майна та іншої екіпіровки»);
- явно не вичерпує всіх можливих товарів військового призначення (адже ними є не лише бронежилети, пластини для бронежилетів, захисні шоломи та речове майно, а і, наприклад, прилади нічного бачення, оптичні приціли, дистанційно керовані літальні апарати та ін.);
- створює штучну конкуренцію норм із статтею 201-2, що криміналізує незаконне поводження із гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами або безоплатною допомогою (адже до останнього теж може належати продукція, що має ознаки товару військового призначення);
- необґрунтовано обмежує коло адресатів продукції, що має ознаки товару військового призначення, Збройними Силами України та/або іншими військовими формуваннями, утвореними відповідно до законодавства України (тобто вчинення аналогічних дій стосовно продукції, закупленої централізовано за кошти державного бюджету для потреб Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Служби судової охорони, прокуратури тощо не становитиме кримінально протиправного діяння).

Нарешті, запропонована межа настання кримінальної відповідальності (вчинення передбачених статтею 201-3 (у редакції законопроекту 7425) дій щодо продукції, що має ознаки товару військового призначення, на суму, що у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) є, на наш погляд, надто великою (сьогодні це 434 175 грн.). Відповідно, у разі прийняття норми у запропонованій редакції кожен, хто вчинить відповідні дії з

продукцією, що має ознаки товару військового призначення, на меншу суму, не нестиме відповідальності взагалі.

Підсумовуючи викладене, варто зауважити, що внесення змін (і особливо доповнень) до КК України в умовах воєнного стану вимагає підвищеної уваги законодавця до кожної деталі кожного запропонованого законопроекту.

Список використаних джерел

1 Кримінальний кодекс України : прийнятий 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.10.2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо криміналізації правопорушень у сферах формування та застосування цін і тарифів на соціальнозначущі товари та збуту продукції, що має ознаки товару військового призначення : законопроект реєстр. № 7425 від 01 червня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39713> (дата звернення: 01.10.2022).

БАЗЕЛЮК Вікторія,

*асистентка кафедри кримінального права,
молодша наукова співробітниця Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого; НДІ вивчення проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидатка юридичних наук, доцентка*

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ПОСЯГАНЬ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО МИНУЛЕ УКРАЇНИ

Культурні цінності являють собою унікальні речові результати людської діяльності, що мають важливе наукове, історичне, художнє або інше культурне значення для всього людства. Вони є носієм історичної інформації про минуле нашої держави і відображають той чи інший бік людської діяльності.

Стаття 298 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачає кримінальну відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Поняття «культурна спадщина» та «культурні цінності» у більшості випадків, в тому числі в нормативно-правових актах, вживаються як синоніми. Проте вважаємо, що це дещо різні поняття.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. культурною спадщиною є сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [1]. А відповідно до ст. 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21

вересня 1999 р. культурними цінностями є об'єкти матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [2]. Звідси слідує висновок, що культурні цінності можуть бути створені і у наш час, проте завдяки своїм унікальним властивостям бути об'єктом охорони з боку держави. Таким чином, поняття «культурні цінності» є дещо ширшим та включає в себе поняття «культурна спадщина». Однак це не означає, що культурні цінності не поставлені під охорону ст. 298 КК України. Проте знищення, руйнування чи пошкодження культурних цінностей внаслідок військових дій не підлягають кваліфікації за зазначеною нормою.

Розпочата росією 24 лютого 2022 року війна проти України викликала чимало проблем, в тому числі стосовно захисту культурних цінностей на території нашої держави. Під загрозою знищення, руйнування або пошкодження перебувають тисячі пам'яток на території України, частина яких, на жаль, наразі вже повністю чи частково знищена. Окрім знищення, наразі гострою є загроза незаконного привласнення і вивезення рухомих культурних цінностей з музеїв України на територію росії, зокрема на тимчасово окупованих територіях та у зонах активних бойових дій.

Частина 1 ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК України встановлює відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій. Тобто диспозиція даної норми має бланкетний характер і відсилає для з'ясування її змісту до міжнародних нормативних актів, зокрема до норм міжнародного гуманітарного права, які містяться у «праві Женеви», «праві Гааги» та міжнародних звичаях.

Під захист законів війни підпадають цивільні об'єкти – за визначенням це всі об'єкти, які не вважаються за ціль військового нападу. Безпосереднє ураження таких цивільних об'єктів, як будинки, квартири та підприємства, культові споруди, лікарні, школи та пам'ятки культури, заборонено, якщо вони не використовуються у військових цілях і таким чином стають військовими.

Обов'язок поважати культурні цінності передбачений ст. 4 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року та полягає у забороні використання таких цінностей, споруд з їх захисту і безпосередньо прилягаючої місцевості у цілях, які можуть призвести до їх руйнування; утриманні від репресивних і ворожих дій проти культурних цінностей. Однак ч. 2 ст. 4 Конвенції має і застереження щодо військової необхідності. Але сама по собі військова необхідність не може бути виправданням спричинення шкоди

культурним цінностям. Тут обов'язково слід дотримуватися принципу пропорційності, тобто запланована стороною конфлікту військова перевага має бути необхідною, значною і недосяжною іншим способом. Частина 3 цієї статті забороняє також крадіжки, грабежі та привласнення культурних цінностей, які знаходяться на території договірної сторони, а також будь-які акти вандалізму. Стаття 5 Конвенції присвячена захисту культурних цінностей в умовах окупації. Дана норма передбачає обов'язок держави-окупанта брати участь у заходах охорони культурних цінностей. Дана участь повинна мати місце в співпраці із національною владою [3].

Гаазька конвенція містить також два протоколи, перший з яких було внесено 14 травня 1954 року, а набрав він чинності 7 серпня 1956 року. Серед підписантів даного протоколу є і Україна, і росія. Другий протокол був внесений 26 березня 1999 року, а набрав він чинності 9 березня 2004 року. Україна приєдналася до Другого протоколу 30 квітня 2020 року, а набрав чинності він 30 червня 2020 року. Таке приєднання відкриває для України додаткові можливості щодо захисту культурних цінностей. Відповідно до Другого протоколу сторона, яка повністю чи частково окупувала територію іншої держави, не має здійснювати будь-який незаконний експорт, іншу незаконну передачу права власності чи переміщення культурних цінностей; будь-які археологічні розкопки, за винятком необхідності таких дій виключно для обліку, охорони чи збереження культурних цінностей; будь-які модифікації чи зміну призначення культурних цінностей з метою приховування чи знищення доказів історичного, культурного чи наукового характеру. Відмічається також, що у разі присвоєння чи знищення у великих масштабах культурних цінностей одна зі сторін може визнати подібні дії кримінальними правопорушеннями та зажадати відповідних покарань [4]. Однак росія так і не приєдналася до даного Протоколу, хоча ЮНЕСКО закликала рф дотримуватися зобов'язань Гаазької конвенції 1954 року і ратифікувати Другий протокол до неї.

У ст. 16 «Захист культурних цінностей та місць відправлення культу» Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів міжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року зазначено, що без шкоди для положень Гаазької конвенції від 14 травня 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту заборонено чинити будь-які ворожі акти, спрямовані проти тих історичних пам'яток, творів мистецтва або місць відправлення культу, які становлять культурну або духовну спадщину народів, та використовувати їх для підтримки воєнних зусиль [5].

Як вбачається з вищенаведеного, Гаазька конвенція 1954 року та інші міжнародні норми юридично здатні захистити культурні цінності нашої країни, але фактично, на жаль, ні, оскільки росія грубо порушує зазначені норми. Проте настане час справедливого покарання для країни-агресора та окремих її громадян. До цього

часу Україна повинна бути готовою з правової точки зору. У зв'язку з чим, першочерговим наразі видається підписання Президентом України прийнятого Верховною Радою України ще 20 травня 2021 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» № 1461-ІХ. Цим Законом пропонується включити до КК України ст. 438⁵, яка б передбачала відповідальність за воєнні злочини проти рухомих та нерухомих цінностей, будівель та центрів, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права [6].

Таким чином, можна дійти висновку, що доки до КК не буде включена спеціальна норма, яка б встановлювала відповідальність за воєнні злочини проти культурних цінностей, такі дії слід розцінювати як порушення законів та звичаїв війни і кваліфікувати за ст. 438 КК України.

Список використаних джерел

1. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.
2. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 405.
3. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту : Конвенція від 14 травня 1954 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157#Text.
4. Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права № 1461-ІХ, прийнятий Верховною Радою України 20 травня 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804.

БЕЛОУСОВА Олеся,

*аспірант відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності ім. академіка В.В.
Сташиса НАПрН України.*

КАЛІНІНА Аліна,

*старший науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-
дослідного інституту вивчення проблем
злочинності ім. академіка В.В. Сташиса
НАПрН України, кандидат юридичних наук.*

ЯВИЩЕ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ

"Про велич нації і її моральний прогрес
можна судити по тому,
як вона поводить з тваринами"
Магатма Ганді

Із 24 лютого 2022 р. наша Вітчизна опинилася у нових для неї жорстоких реаліях: Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення до України. Перед людьми постала нова задача - вижити. Відповідно до даних Верховного комісара ООН Філіппо Гранді, більше 7 мільйонів українців були змушені покинути свої домівки [1].

Війна – явище всеохоплююче, оскільки в таких умовах втрачають не лише люди, страждають та гинуть тварини. І якщо людина здатна собі хоч якось зарадити, то тварина позбавлена такої можливості априорі. Українська організація захисту прав тварин «UAnimals» виявила, що під час російської агресії десятки тисяч домашніх та близько мільйону свійських тварин загинуло [2].

Громадяни покидаючи домівку та рятуючи в першу чергу свої життя, брали із собою найнеобхідніше, і не завжди це міг бути домашній улюбленець. Хоча загальновідомо, що для тих, хто наважився продовжувати нести відповідальність за того, чи тих, кого він приручив, в перші місяці війни багато країн Європи дозволили українцям перетинати кордон з домашніми тваринами, навіть якщо у них не було щеплень та належно оформлених документів,. І вже на новому місці проживання власники могли адаптувати свого улюбленця до європейських стандартів. Однак такий крок європейських держав не став перепорою для катастрофічно різкого збільшення кількості безпритульних тварин, особливо в населених пунктах, де постійно велися бойові дії або на територіях, що знаходяться поряд із ними. Кожен

день тварини потерпали від обстрілів, одні гинули від ран інші - від переляку (їх серця просто не витримували) або від голоду. Від війни значно потерпають і дикі тварини, оскільки внаслідок бойових дій майже щодня завдається величезна шкода екології нашої держави, знищуються лісові масиви, ділянки природних заповідників та ін. Зокрема в перші місяці російського вторгнення у м. Харкові був зруйнований «Фельдман екопарк», який опинився на лінії вогню. Більшість тварин вдалося вивезти. Проте є втрати. Деяких копитних тварин та птахів, після початку бойових дій, випустили, щоб врятувати їм життя. Про це повідомив засновник екопарку О.Фельдман у своєму мікро блозі [3]. Іншим «об'єктом військової інфраструктури» став зоопарк у м. Миколаєві на півдні України, що також опинився на лінії фронту. Місто нещадно обстрілюють російські війська, які намагаються його захопити. Найстаріший український звіринець також став мішенню для ракетних бомбардувань [4].

Наступний приклад воєнного злочину, на нашій землі, трапився у гостемельському притулку, під Києвом, де від вибуху снаряда загинуло 16 собак, притулок знаходився деякий час під окупацією і тварини виживали без їжі та води [5].

З початку збройної агресії на пляжах Одещини знаходять велику кількість загиблих морських ссавців. Зокрема в Чорному морі протягом останніх місяців загинуло понад 3000 дельфінів. Ймовірно, що причиною їх масової загибелі є використання суднами країни-агресора гідролокаторів (сонарів) на підводних та надводних човнах, що створюють потужні звуки, які негативно впливають на здоров'я тварин. За цим фактом прокурори Спеціалізованої екологічної прокуратури Одеської обласної прокуратури розпочали кримінальне провадження за ст. 441 КК України – екоцид [6]. Україна ще до настання війни почала активно впроваджувати європейські цінності та стандарти гуманного ставлення до тварин в національне законодавство. Із набуттям нашою державою статусу кандидата на членство в Європейському Союзі цей процес, на нашу думку, значно прискориться. Одже наша країна на порозі великих реформувальних змін законодавства не повинні оминати і відносини в сфері охорони тваринного світу. Так, Кабінет Міністрів України затвердив постанову № 70 від 24.06.2022 року, яка регулює заходи вилову та біостерелізації тварин, засоби вилову та поводження з безпритульними тваринами. Перелічені заходи повинні проводитись відповідно до норм чинного законодавства про жорстоке поводження з тваринами [7].

Актуальність гуманізації ставлення до тварин в Україні підтверджуються і даними офіційної статистики. Наприклад відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора, згідно яким з 2017-го до 2021 року в Україні було зареєстровано 710 кримінальних проваджень за ст. 299 КК України, а саме: у 2017 р.- 105, 2018 - 184, 2019 – 199, 2021 – 222 (з них проступки- 158, злочини – 54) [8]. Звітність судової статистики, а саме форма 7 «Звіт про склад засуджених», також свідчить про наявність тенденції до зростання кількості осіб, засуджених за

жорстоке поводження з тваринами. Так наприклад, якщо у 2017 році кількість засуджених становила 9 осіб, то у 2018 р. – 15, 2019 р. – 26. 2020 р. – 34. 2021 р.- 36 [9].

Аналіз наведених показників дозволяє дійти висновку, що явище жорстокого поводження з тваринами (відправною точкою є кримінальне правопорушення передбачене ст. 299 КК України), збільшується за обсягами кожного року. І хоча наразі про статистичну картину кримінальних правопорушень за ст.299 КК України у 2022р. говорити зарано, показники цього року (особливо зважаючи на їх величезну латентність) не виправлять ситуації.

Список використаних джерел

1. Ukraine Refugee Situation. URL :https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.226737241.519964400.1665308213-1473310029.1665308213 (дата звернення 07.10.2022р.).
2. UAnimals. URL :<https://www.facebook.com/UAnimals.official/> (дата звернення 13.10.2022 р.) .
3. Фельдман Екопарк. URL : <https://ru-ru.facebook.com/FeldmanEcopark/> (дата звернення 13.10.2022 р.) .
4. BBC NEWS UKRAINE. URL :<https://www.bbc.com/ukrainian/features-60767826> (дата звернення 07.10.2022р.).
5. Катували працівника, застрелили собаку: як Гостемельський притулок для тварин пережив російську окупацію. URL : <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/11/248196/> (дата звернення 08.10.2022р.).
6. Масова загибель дельфінів у Чорному морі через збройну агресію РФ – розпочато розслідування екоциду. URL : https://www.gp.gov.ua/ua/posts/masova-zagibel-delfiniv-u-cornomu-mori-cerez-zbroynu-agresiyu-rf-rozpocato-rozsliduvannya-ekocidu?fbclid=IwAR0vIB5I26nvjeJjyXgcvlQBrdpc-xF6_xZNHLW0Rlxdro3uOK6LChwFUjA (дата звернення 08.10.2022р.).
7. Про затвердження Порядку регулювання чисельності тварин, що не утримуються людиною, але перебувають в умовах, повністю або частково створюваних діяльністю людини, та безпритульних тварин, а також їх розміщення на відповідних підприємствах, в установах та організаціях чи повернення до ареалу перебування (місць вилову) : постанова Каб. Міністрів України від 24.04. 2022 р. № 720. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.10.2022р.).
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень – грудень 2017р., 2018.,2019.,2020р., 2021р. Офіс Генерального прокурора України. URL : https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113281&libid=100820 (дата звернення 10.10.2022).
9. Звітність Державної судової адміністрації України. Форма 7. Звіт про склад засуджених за 2017р., 2018.,2019., 2020р., 2021р URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення 10.10.2022р.).

ГАМІЙ Владислав,
*курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
раціональної поліції Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*
науковий керівник: ЧОРНА Аліна,
*старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

СУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Видається, що покарання є одним з головних, якщо не основних, кримінально-правових засобів впливу на злочинність, тому ефективність боротьби зі злочинністю значною мірою залежить від ефективності системи покарань.

У свою чергу, ефективність покарання залежить від багатьох факторів, серед яких істотне місце посідає відповідність призначеного покарання не лише тяжкості вчиненого злочину, а й особі винної особи (з ч. 1 ст. 65 КК України). , згідно з яким кримінальне покарання і предмет злочину є двома взаємопов'язаними і водночас об'єктивно існуючими правовими явищами[1].

Тому дослідження взаємозв'язку кримінального покарання та предмета злочину має базуватися на принципі їх об'єктивного співіснування в межах правового простору з урахуванням їх взаємної залежності та обумовленості. Отже, вивчення взаємозв'язку існуючих у суспільстві відносин, кримінально-правових норм та їх учасників обумовлено механізмом дії кримінально-правових норм, у тому числі особливостями особистості злочинця, ставлення якого до правової норми визначається його соціальні властивості та інші істотні фактори[2].

Ця тенденція пов'язана з особливостями реалізації принципу соціальної справедливості в його зрівняльно-розподільній формах, а також із сутністю та значенням ознак кримінальної відповідальності у панівній правовій доктрині. У зв'язку з цим вид покарання, який призначається особі, має максимально відповідати суб'єктивним характеристикам цієї особи. Для досягнення цього законодавець має передбачати досить широкий спектр видів покарань[3]. Причому серед них є покарання, можливість призначення яких безпосередньо залежить від індивідуальних властивостей суб'єкта кримінального правопорушення та можливості здійснення специфічних покарань до цього суб'єкта.

Безперечним є той факт, що види покарань, які призначаються на підставі особистих особливостей осудженого, є більш ефективними та краще сприяють досягненню цілей покарання (ч. 2 ст. 50 КК України). Усі покарання за ст. 51 Кримінального Кодексу України, які мають специфічні ознаки, що дозволяють їх

кваліфікувати за певними ознаками, з наведеного можна зробити висновок, що саме суб'єкт злочину є підставою для кваліфікації «Таким чином, він діє як критерій поділу покарань на загальні та спеціальні»[4]. Отже, саме спеціальні види покарань, на нашу думку, стають як ніколи актуальними.

Отже, у загальному розумінні спеціальні покарання - це заходи примусу, які можуть бути застосовані від імені держави за вироком суду лише до певного кола осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, і полягають у обмеженні прав і свобод людини, передбачених законом.

До особливих покарань можна віднести:

- позбавлення військового, спеціального звання, звання, звання або кваліфікаційного класу;
- позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю;
- службові обмеження для військовослужбовців;
- утримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні.

Враховуючи кількість викладених спеціальних покарань, можемо зробити висновок, що для належного розвитку кримінально-правової науки необхідно визначити чітку межу між особливими та загальними покараннями, щоб відповісти на питання, яке з покарань буде визнано спеціальним, а також які є загальними, розробити визначення спеціального покарання та їх особливих ознак[5].

Як відомо, призначення кримінального покарання переслідує конкретні цілі – ті позитивні соціальні результати, яких держава прагне досягти шляхом застосування кримінального покарання лише шляхом повного, всебічного, об'єктивного вивчення обставин, умов вчинення конкретного злочину, а також єдино правильного розуміння особливостей кожного виду покарання, а також їх підсистем дасть належний результат[7].

Враховуючи вище вказане, можемо зробити висновок, що наука кримінального права, як загальний предмет кримінальних правопорушень, так і покарання, яке до нього може бути застосовано, вивчаються протягом багатьох століть, вони мають значні наукові розробки, вивчаються спеціальний предмет і, відповідно, спеціальні покарання. Лише останнім часом, і все більше потребують уваги в результаті прискорених темпів розвитку суспільства і різноманітності суспільних відносин і все більшої диференціації суб'єктів цих відносин.

Список використаних джерел

1. Абакумова Ю. В. Відповідальність співучасників за кримінальним законодавством України та іноземних держав. Право і безпека. 2012. № 4 (46). С. 117–121.
2. Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 19 с.
3. Андрушко П. П. Джерела кримінального права України: поняття, види. Право України. 2011. № 9. С. 25–41.
5. Антипов В. В. Обставини, що виключають можливість застосування

певних видів покарань: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 211 с.

6. Антологія української юридичної думки: в 10 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. Т.

7. Кримінальне право. Кримінальний процес / упоряд.: О. М. Костенко, О. О. Кваша; відп. ред. О. М. Костенко. 616 с.

8. Арманов М. Призначення покарання за сукупністю злочинів при застосуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням. Вісник прокуратури. 2015. № 5 (167). С. 60–67.

ГЕРАСИМОВА Крістіна,

*студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету
Імені Юрія Федьковича*

науковий керівник: ТОМА Маріана,

*асистент кафедри кримінального права
Чернівецького національного університету
Імені Юрія Федьковича кандидатка
юридичних наук, доцент*

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час вторгнення країни-агресора на територію України 20 лютого 2014 року в Україні було введено воєнний стан у прикордонних областях. Воєнний стан є особливим станом країни, адже саме в цей час є велика загроза суспільству, незалежності держави, та територіальній цілісності. Саме у цей період вчиняється найбільше злочинів, адже війна руйнує не тільки життя людей в середині країни, а й її психологічний, моральний стан. Уже не вперше, наша країна перебуває в такому режимі, але все ж таки кваліфікація злочинів вчинених у даний період є проблемою правників-практиків та науковців. Злочини вчинені в воєнний час є досить різними, це шпигунство, диверсія, катування, взяття заручників, мародерство, зґвалтування, поширення інфекційних захворювань, та ін.

У такий важкий час для нашої країни важливою є саме правильна кваліфікація кримінальних правопорушень.

Військовий злочин – це порушення законів і звичаїв війни, який включає вбивство, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю. Таке визначення нам дає ст.6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі в 1945 році. Перелік таких злочинів вперше з'явився в Женевських конвенціях[1]. Відповідно до Кримінального кодексу України, військові злочини визнаються

вчиненими військовослужбовцями, також військовозобов'язаними та резервістами. Тобто можна зробити висновок, що в даних злочинах відправною ознакою є спеціальний суб'єкт, тобто військовослужбовці, також військовозобов'язаними та резервістами. До таких суб'єктів звичайно встановлюється особливий порядок призначення покарання та застосування інституту співучасті, й відбування покарання. Авжеж, слід зауважити, що найважливішою умовою є саме призначення правильного покарання, пошук найбільш правильних заходів кримінально-правового впливу залежно від ступеня суспільної небезпечності вчиненого.

Здійснюючи кваліфікацію працівників компетентних органів мають ставити всі обставини, оцінити наслідки, аби встановити відповідність вчиненого суспільно небезпечного діяння складу конкретного кримінального правопорушення, закріпленого законодавцем. За допомогою цього він може встановити конкретну норму Кримінального кодексу, яка містить відповідну санкцію за вчинення того чи іншого злочину. Для кваліфікації певного діяння, необхідно встановити об'єктивні та суб'єктивні сторони складу кримінального правопорушення. У XIX розділі ККУ часто елементом об'єктивної сторони є злочин в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, на жаль, на практиці визначення таких питань стає проблемним у зв'язку з недостатнім нормативним регулюванням. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Бойовою обстановкою є наступальний, оборонний чи інший загальновійськовий, танковий, протиповітряний, повітряний, та ін. бій, тобто безпосереднє застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника або військовим противником. Обстановка бою, в якому бере участь військо з'єднання, частина або підрозділ, розпочинається і закінчується з наказу про вступ у бій або з фактичного початку бою (примітка до ст. 402 ККУ). Тобто бойова обстановка може стати передумовою введення воєнного стану. Військові під поняттям «бойова обстановка» розуміють стан військових підрозділів під час здійснення ними дій з виконання бойових завдань. Тут має місце стан противника, забезпеченість, місцевість, кліматичні дані, час, строки виконання та підготовки до бойових дій, настроїв населення та ін. [3, с. 180]

Термін «воєнний стан» та «бойова обстановка» мають спільні риси, оскільки воєнний стан може впливати з бойової обстановки, але в той самий час мають і

різне значення, адже вихід воєнного стану з бойової обстановки не є сталою конструкцією. Тобто ми можемо зазначити, що обставини таких понять застосовуються лише в окремих складах кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки[4, с.47].

Важливим також є специфічні обставини, такі як обтяжуючі. Такі обставини мають враховувати не тільки обставини справи, а й безпосередньо характеристику винного. Ці обставини зазначені безпосередньо в Загальній частині Кримінального кодексу, у ст.67. Якщо ми звернемо увагу на XIX розділ ККУ, то помітимо, що при встановленні покарання за вчинений злочин в умовах воєнного стану, встановлюється більша міра покарання. Зауважимо, що санкція за не виконання наказу поза умовами воєнного стану встановлює максимальне покарання у вигляді трьох років позбавлення волі, але не виконання наказу в військовий час така санкція збільшується, тобто від п'яти до десяти років позбавлення волі. Звісно, не у всіх випадках ми можемо визначити такі обставини, які обтяжують та часто вони взагалі відсутні. Найчастіше у випадках із військовими злочинами, то у статтях ККУ вже визначені в диспозиції така обставина, як воєнний час, тому суд не може визначити таку обставину обтяжуючою. У деяких статтях можуть бути передбачені інші обтяжуючі обставини. А це, дає суду можливість призначити основне та додаткове покарання; призначити більш суворий вид основного покарання, які вказуються у відповідних статтях; призначити додаткові покарання, передбачені в санкції як факультативні [5].

Враховуючи вище сказане, можна дійти висновку, що правильна кваліфікація є найважливішою складовою призначення покарання. Особливо це стосується злочинів вчинених у воєнний час, адже саме тоді найважче правильно кваліфікувати вчинені діяння у зв'язку з моральною напругою, виявлення суб'єктів, які вчиняють злочини. Важливим також є правильне врегулювання питань, щодо проблем визначення понять, які ми наводили в даній доповіді. На нашу думку, чим глибше ми зрозуміємо проблеми кваліфікації, тим швидше будемо усувати проблеми, які виникають на практиці.

Список використаних джерел

1. Карпенко М.І., Чередник В.М. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів. Київ, 2011. С. 141–149.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Бодаєвський В.П. «Воєнний стан», «бойова обстановка» та «час перебування на військовій службі» як особливі обставини чинності кримінального закону щодо військових злочинів у часі. Київ, 2013. С. 180.
4. Вознюк А. А. Воєнний або надзвичайний стан як обставина, що впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання: актуальні питання вдосконалення кримінального законодавства. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного

стану : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 43–54.

5. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. Коментар. Хавронюк М.І., Дудоров О.О., Навроцький В.О. та ін.; за ред. Хавронюка М.І. 2003. С. 272.

ГЛОВІЮК Ірина,

заслужений юрист України, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПИТАННЯ МОТИВУВАННЯ ВИРОКІВ ЗА СТАТТЕЮ 436-2 КК УКРАЇНИ

За статтею 436-2 КК України – «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників», станом на 09 жовтня 2022 року ЄДРСР містить дані про 140 вироків, з них законної сили набрали 75. Така емпірична база вже надає можливість для дослідження питань доказування у таких кримінальних провадженнях, що є важливим, зважаючи на новизну статті та специфіку об'єктивної сторони.

Джерела доказів у текстах вироків були такі: показання обвинуваченого; висновки експерта; протоколи оглядів; довідки; речові докази. З показань обвинувачених вбачалося їх визнання винуватості. Більше того, вказувалося, що обвинувачена зазначила, що вона розкаюється, не розуміє, що на неї тоді найшло, їй соромно, вона підтримує нашу країну і ЗСУ [1]; інша обвинувачена посилювалась на те, що піддалась російській пропаганді, сама є уродженкою росії, тому і поширювала такі публікації на своїх сторінках у соціальних мережах. Станом на момент розгляду справи вона припинила публікувати дописи; щиро розкаялась, матеріально допомагає ЗСУ [2].

Не усі вирокі містять посилання на результати використання спеціальних знань у цих провадженнях (що не дивно, зважаючи на застосування консенсуальних процедур), проте, є посилання на висновки спеціалістів та висновки експертів. Відмітимо, що коли мова йде про висновки спеціалістів [3-15], зазвичай не вказується, про якого спеціаліста йдеться. Винятком є, наприклад, вирок, де прямо зазначено: «згідно науково-консультаційного висновку спеціаліста - кандидата педагогічних наук, доцента, завідувача кафедри мовної підготовки іноземних громадян Сумського державного університету ОСОБА_9 , складеного за результатами проведення 16.06.2022 року за її участі огляду персональної сторінки (акаунта) соціальної мережі «Однокласники» під назвою «ОСОБА_3», у зазначених публікаціях наявні матеріали, які містять: заперечення збройної агресії

російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту; визнання правомірною збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році; визнання правомірною тимчасової окупації частини території України та глорифікація представників збройних формувань російської федерації [16]. Така форма, яка викладена у цьому вироку, нормам КПК України не суперечить, проте, зважаючи на те, що йдеться не про кримінальний проступок, доречно було б уточнювати, про який висновок і якого спеціаліста йдеться, зважаючи на те, що джерелом доказів є висновок саме експерта. Слід при цьому ж звернути увагу на те, що Законом України № 2137-IX уточнено ст. 71 КПК і передбачено право спеціаліста надавати «консультації, пояснення та довідки»; окремо доповнено перелік прав спеціаліста у ч.4 цієї статті пунктом 8 «надавати довідки з питань, що належать до сфери його знань, у випадках, передбачених ч.3 ст. 245-1 КПК України»; довідка як джерело доказів відноситиметься до документів [17]. Проте, у перелік джерел доказів стосовно злочинів висновок спеціаліста КПК України не віднесено, цей статус висновок спеціаліста має лише у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків.

Крім того, у вироках є посилання на висновки, які викликають сумніви стосовно коректності їх викладу. Наприклад, «Згідно з висновком спеціаліста Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького від 05.04.2022 у розміщених користувачем «ОСОБА_1» на своїй сторінці у соціальній Інтернет-мережі «Однокласники» матеріалах простежено глорифікацію представників збройних формувань рф, що здійснили повномасштабне вторгнення на територію України, та наявні виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, розпочатої у 2014 році» [10]. Для висновку, який має бути конкретним і не має містити припущень, вжиття формулювання «простежено», яке саме по собі є дивним у контексті оцінки характеру письмових висловлювань, не є коректним, і тим більше не є коректним вживання таких формулювань у вироку. Разом з тим, слід відмітити доречність цитування висновку спеціаліста у вироку, де не просто зазначається, що є глорифікація представників збройних формувань рф та представників окупаційної адміністрації рф, а й цитуються конкретні частини публікацій із відповідним змістом [6].

У контексті висновків експерта, використовуються висновки психолого-лінгвістичної експертизи публікацій [18; 19], судово-лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи [20; 21] або не уточнюється, про яку експертизу йдеться [1; 22]. Останнє знову ж можна пояснити застосуванням консенсуальних процедур, але зважаючи на те, що навіть у кримінальному провадженні на підстав угод суд перевіряє наявність фактичних підстав для визнання винуватості, посилання у вироку на висновок експерта, який, по суті, є основним джерелом доказів у таких

провадженнях, є потрібним та доречним.

Протоколи оглядів акаунтів теж згадуються у вироків [4; 11]. Відмітимо, що змінами до ст. 237 КПК України щодо огляду законодавець вирішив проблему, яка існувала стосовно огляду інтернет-сторінок, профілів у соцмережах, ютуб-каналів, тік току тощо. Огляд комп'ютерних даних визнано різновидом огляду, який проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрану, тощо або у паперовій формі) [17].

Крім того, слід звернути увагу на ще деякі аспекти, пов'язані з формулюванням вироків. Зокрема, один з вироків містив таке: «ОСОБА_1 у невстановлений слідством час, ймовірно під впливом російських та проросійських ЗМІ, сформував своє ставлення до подій, які мали місце після 20.02.2014, тобто початку військової операції РФ на території Автономної Республіки Крим, внаслідок якої відбулась окупація частини території України, а в подальшому послідувала збройна агресія РФ на сході України і окупація частини Донецької і Луганської областей України, створення підконтрольних РФ адміністрацій, шляхом перекидання відповідальності за вказані події на Україну та виправдання агресії РФ, підтримка її дій [18]. Тобто фактично в вирокі викладено припущення стосовно формування у особи умислу на вчинення злочину, передбаченого ст. 436-2 КК України. Зважаючи на те, що це не має відношення до обставин предмету доказування й має характер, хоча і обґрунтованого, але припущення, такі формулювання у вирокі не є доречними.

Отже, у аспекті доказування за ст. 436-2 КК України на тепер є тенденція використання консенсуальних процедур (застосування угоди про визнання винуватості або ч. 3 ст. 349 КПК України). Аналіз вироків демонструє, що найпоширенішими джерелами доказів є показання обвинувачених, висновки експертів, документи (висновки спеціалістів, протоколи оглядів). Навіть при скороченому характері доказування (при застосуванні консенсуальних процедур), враховуючи специфіку об'єктивної сторони, важливим є посилення на висновок експерта стосовно оцінки змісту висловлювань або поширеного матеріалу. Більш чіткої ідентифікації у вироків потребує посилення на висновки спеціалістів. Недопустимими у вироків є припущення стосовно формування у особи умислу на вчинення злочину, передбаченого ст. 436-2 КК України, оскільки, по-перше, це не має значення для кваліфікації, по-друге, не являють собою фактичні дані.

Список використаних джерел

1. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105272487>
2. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105408042>
3. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103953905>
4. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104028649>
5. ЄДРСР, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104104393>

6. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104205537>
 7. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104289387>
 8. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104364418>
 9. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104642395>
 10. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104708529>
 11. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104858344>
 12. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104823504>
 13. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105112756>
 14. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105305488>
 15. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105298900>
 16. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105386375>
 17. Гловюк І., Завтур В. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137–ІХ: аналіз новел кримінального провадження. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zakon-ukrayiny-pro-vnesennya-zmin-do-kryminalnogo-protsesualnogo-kodeksu-ukrayiny-ta-zakonu-ukrayiny-pro-elektronni-komunikatsiyi-shhodo-pidvyshhennya-efektyvnosti-dosudovogo-rozsliduvannya-za-garyach/>
 18. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104134905>
 19. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104738073>
 20. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104871717>
 21. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105185848>
- ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105192072>

ГЛУЩЕНКО Владислав,
*курсант 101/22 – П(Б) навчального взводу
Криворізького навчально- наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх
справ*

науковий керівник: УДАЛОВА Неждана,
*викладачка кафедри правоохоронних органів та
поліцейстики Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного університету
внутрішніх справ, старший лейтенант поліції*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ МАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні диктує нам нові реалії, що відіграють неабияку роль у становленні особистості кожного з нас, і однією з таких реалій для українського народу є війна, що триває на теренах нашої Батьківщини. У зв'язку з військовою агресією російської федерації, український народ страждає як на фізичному та психологічному рівнях.

Через це стало актуальним проблема майнових злочинів у відношенні українців, як самими громадянами так і військовими росії.

Із початком війни було введено воєнний стан, а згодом прийняті закони, які змінили Кримінальний кодекс України, посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану.

Зокрема, із 7 березня 2022 року Законом № 2117-ІХ внесено зміни до КК щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові злочини, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 Кримінального кодексу України до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн. до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі.

На сьогодні ж крадіжка, учинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Аналогічні зміни 8 березня 2022 року передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані.

Але, як показує практика, превентивні заходи на людей не діють. За період збройної агресії до Єдиного реєстру досудових розслідувань вже внесено відомості за фактом вчинення крадіжки в умовах воєнного стану.

Так, двоє молодиків 28 річного та 23 річного віку шляхом зриву навісного замка обікрали відділення поштового зв'язку у с. Вербка Хмельницького району, звідки викрали продукти харчування та грошові кошти. Їм уже повідомлено про підозру за ч. 4 ст. 185 КК України. Наразі обом обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Злодіям загрожує покарання у виді позбавлення волі строком від 5 до 8 років відповідно до внесених змін до Кримінального кодексу України, і це не перший і не останній приклад майнового злочину під час воєнного стану.

Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство, до речей, які можуть бути предметом мародерства, належать особисті речі потерпілої особи (гроші, цінні предмети), а також предмети її обмундирування чи його частини, тобто це речі які були крадені на полі бою, а не в побутовому житті. Не належать до речей як предмета мародерства озброєння і боєприпаси, військові документи, техніка та предмети, що збираються для майбутнього застосування під час бою.

Проблема майнових злочинів виникла через складне економічне становище країни, яке було зумовлене війною. Через складну ситуацію з працею, а саме зменшенням зарплатні та скороченням робочих місць, люди почали скоювати кримінальні злочини проти власності.

Під час кваліфікації зазначених кримінальних правопорушень як обставини, яка обтяжує покарання, буде враховуватися вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного чи надзвичайного стану (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України). *"Про факт виявлення злочину та затримання підозрюваного потрібно оперативно повідомити правоохоронців або доставити затриманого до відділку"*, – наголошують юристи. Актуальним питанням є і притягнення до відповідальності за майнові злочини російських військовослужбовців, які вже покинули територію України. На інтернаціональному рівні це можливо через Міжнародний кримінальний суд на підставі Римського статуту. Серйозність і масштаби вчинених таких діянь є безпрецедентними в історії світу, тому лише спільні зусилля міжнародних і національних фахівців допоможе притягнути до відповідальності. В цілому слід зазначити, що запропоновані зміни до Кримінального кодексу України були крайне необхідними. Через це правопорушник може взяти до уваги зміну в Кримінальному кодексі України, та не йти на кримінальний злочин.

Підсумовуючи вищезазначене, можна відмітити, що не всі злочинні дії проти

власності є мародерством, проте кожен злочинець, який прагне збагатитися за рахунок чужого, має бути справедливо покараний за законом.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» // Відомості Верховної Ради України (офіційне видання). – 03.03.2022 № 2117-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>
2. Кримінальний кодекс України 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (офіційне видання). – 2001, № 25-26, ст.131. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ГОДИНКО Надія,
*студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

науковий керівник: ТОМА Маріанна,
*асистентка кафедри кримінального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
кандидатка юридичних наук, доцент*

МАРОДЕРСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальною темою сьогодні є дослідження кваліфікації кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. У зв'язку із російським вторгненням в Україну 2022 року, збільшились кількість злочинів, які можуть негативно вплинути на цілісність України та її обороноздатність. Саме тому проблематика даної теми все більше зростає.

Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» в державі було введено воєнний стан з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб (продовжується наразі). Цей період було введено на всій території України.

В законі України «Про правовий режим воєнного стану» дається визначення поняття воєнного стану, згідно якого – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Після введення воєнного стану виникли багато питань у суспільстві, які потребують правової кваліфікації. Візьмемо до уваги Кримінальний кодекс України. Як зазначено в п.11 ч.1 ст.67 КК України, обставиною, яка обтяжує покарання є вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, надзвичайних подій.

Чому воєнний стан так впливає на правову кваліфікацію злочинів? Це можна пояснити тим, що особа яка вчиняє кримінальне правопорушення користується моментом, коли в країні досить несприятливі умови, час і обставини для суспільства, тому це характеризується підвищеною суспільною небезпечністю як

злочинці так і злочину.

7 березня 2022 року Законом № 2117-ІХ внесено зміни до КК України щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191, 432 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Як ми знаємо, це основні майнові злочини, що становлять значну частину всієї кримінальної статистики в державі – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем та мародерство.

Більш детально розглянемо мародерство вчинене в умовах воєнного стану.

Згідно ст. 432 КК України мародерство – це викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених [2]. Мінімальна межа покарання за даний злочин була підвищена з трьох до п'яти років, причому максимальна межа не змінилась (десять років) позбавлення волі.

Таким чином, Законом від 03.03.2022 було посилено кримінальну відповідальність за мародерство у широкому значенні цього терміну (не тільки за мародерство як воно визначено самим КК України у статті 432 – викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених, а й викрадення поза межами поля бою і майна не тільки загиблих чи поранених). Таке розширення юридичного контексту мародерства має підґрунтя у Положенні про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року. Так, відповідно до статті 28 цього Положення мародерство у місті чи місцевості, навіть у випадку, якщо його взяли штурмом, забороняється. У контексті Закону № 2117-ІХ мародерством у широкому розумінні, окрім визначених у статті 432 КК діянь, слід вважати також присвоєння майна цивільного населення будь-якими особами, у тому числі російськими військовими, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проходження військ, а також саме з використанням умов воєнного або надзвичайного стану [3, с.3].

Користуючись триступеневою класифікацією об'єктів злочинів, яку дотримуються більшість науковців, слід виокремити загальний, родовий та безпосередній об'єкти злочину – мародерства. Таким чином, загальним об'єктом є вся сукупність відносин, що поставлені під охорону кримінального закону [4, с. 132]. Так як, родовим об'єктом є група суспільних відносин, тотожних або однорідних за своєю суттю, то на думку М. І. Панова родовим об'єктом військових кримінальних правопорушень, відповідно до яких належить мародерство, є встановлений порядок несення або проходження військової служби, який становить сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності та регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття у військових колективах [5, с. 11].

У свою чергу безпосереднім об'єктом будуть виступати ті суспільні відносини, які охороняє ст.432 КК України.

Об'єктивною стороною даного кримінального правопорушення є дії, що

пов'язані з викраденням речей у вбитих чи поранених. Викрадення у свою чергу може бути як відкритим, так і таємним.

Суб'єктивна сторона мародерства характеризується виключно прямим умислом з корисливих мотивів. У свою чергу суб'єктом є лиш військовослужбовець.

Відповідно мародерство буде вважатись закінченим із моменту, коли злочинець має вже можливість розпоряджатися тією річчю, яку незаконно добув.

Важливою деталлю є те, що мародерство вважається заволодіння речами вбитих чи ранених осіб, тобто коли йде мова про заволодіння річчю здорової особи, це вже буде кваліфікуватись за іншими статтями КК України.

Потрібно зауважити, що особливо важливим є місце вчинення мародерства, знову ж таки, кримінальне правопорушення має бути вчинено саме на полі бою, якщо воно вчинене поза межами бойових дій, то відповідно утворює склад іншого майнового злочину, наприклад крадіжка, грабіж.

Тобто ми розуміємо, що для того, щоб кваліфікувати злочин як мародерство повинні бути наявні два критерії:

- ✓ чітка локалізація місця вчинення кримінального правопорушення;
- ✓ викрадення майна саме у поранених чи мертвих осіб.

Останнє, що ми розглянемо буде питання співучасті у вчиненні військового злочину. Мародерство ми відносимо до кримінальних правопорушень із спеціальним суб'єктом. Тобто лише військовослужбовець може нести покарання за мародерство, відповідно цивільні особи не можуть бути ні виконавцями, ні співвиконавцями, але можуть бути підбурювачами, пособниками чи організаторами. З приводу вищезазначеного Х. М. Ахметшин зазначає, що по своїй природі співучасть не військовослужбовців у військових кримінальних правопорушеннях аналогічна співучасті непосадових осіб у кримінальних правопорушеннях вчиненими службовими особами (неслужбових осіб у злочинах у сфері службової діяльності). До того ж, вчений стверджує, що не військовослужбовці можуть бути організаторами, підбурювачами чи пособниками військового кримінального правопорушеннями, але не виконавцями [6, с. 74].

Отже, аналізуючи вищезазначене нами, дійшли висновку, що при призначенні покарання за кримінальні правопорушення/злочини однією із кваліфікуючих ознак, є вчинення діяння в умовах воєнного стану. Особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення в таких умовах діє умисно чим і характеризується суспільна небезпека цих злочинів. У свою чергу наслідками мародерства може призводити до зниження боєздатності військ, приниження та втрати гідності на полі бою. Тому так важливо надавати правильну правову кваліфікацію злочинам, вчинених в умовах воєнного стану, а також вміти їх розмежувати від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану URL: Закон України від 12.05.2015 р., № 389-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/print>
2. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131)URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 3.Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. Юридична практика, 2022. <https://pravo.ua/voiennyi-stan-iaobstavyna-iaaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/>
4. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти: монографія. К: ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/monograkarpenko.pdf> (дата звернення: 14.05.2022).
5. Панов М. І. Поняття, система і види військових злочинів. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб / ред. М. І. Панов. Х. : Право, 2011. Розд. 1. С. 5–21. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/ POSIBNIKI_2012/ViiskoviZlochini_2011.pdf (дата звернення: 14.05.2022).
6. Ахметшин Х. М. Соучастие в воинских преступлениях. Советское уголовное право. Воинские преступления : учебник / под ред. А. Г. Горного, 1997. 427 с.

ГРУЗДЬ Олександр,

старший викладач кафедри досудового розслідування факультету №1 КННІ Донецького Державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОМАРОВА Кристина,

курсантка другого курсу факультету №1 КННІ Донецького Державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Відкритий воєнний напад росії на Україну розпочався 24 лютого 2022 року, в результаті чого виникла необхідність запровадження воєнного стану в Україні та внесення суттєвих змін до законодавства України, зокрема ряд Законів

України, що вносять зміни до Кримінального Кодексу України.

3 березня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану», який спрямований на забезпечення максимального та справедливого покарання тих громадян України, які в умовах воєнного стану вчиняють дії, направлені на послаблення нашої обороноздатності, посягають на суверенітет, або спричиняють будь-яку шкоду цивільному населенню України [1].

Нормативне закріплення принципу поваги до честі і гідності людини на рівні основних міжнародно-правових документів з прав людини виражається у встановленні заборони на вчинення будь-яких дій, пов'язаних із катуванням або нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням [2].

Згідно статті 3 Конституція України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3].

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [3].

Українці, які намагаються виїхати з окупованих російськими військовими міст, не можуть цього зробити, не пройшовши через жахливий процес, який називають «фільтрацією», у людей вилучають телефони та вивчають їхні облікові записи соцмереж.

Згідно статті 3 «Заборона тортур» Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню – ніхто не повинен піддаватися ні тортурам, ні нелюдському або поводженню, що принижує гідність, або покаранню [2, с.345].

Статтю 127 «Катування» Кримінального кодексу України законодавець розташував у розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини, продовжує містити низку конструктивних недоліків, через що її застосування на практиці викликає чимало труднощів, зокрема, визначення поняття «катування» й досі не співпадає з настановами базових міжнародних конвенцій, у постановах вищих органів судової влади немає роз'яснень щодо правильної реалізації положень згаданої статті, вказівка на службову особу як спеціального суб'єкта цього злочину відсутня, у багатьох випадках дії винних у катуванні осіб кваліфікують за іншими статтями, що передбачають відповідальність за менш небезпечні злочини, покарання за катування не справляє належного карального та превентивного впливу, а низка обставин, що обтяжує відповідальність за цей злочин, не отримала свого законодавчого закріплення.

Стаття 1 Конвенції ООН проти катувань прямо зазначає, що під катуванням

слід розуміти «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне»[4].

Термін "катування" означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або фізичне чи моральне страждання, щоб отримати від неї відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди.

Оскільки катування є злочином з матеріальним складом, для якого необхідним є настання суспільно небезпечних наслідків, варто зазначити, що прямий умисел при катуванні полягає в тому, що кривдник усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, наприклад, нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій та передбачає настання для потерпілого суспільно небезпечних наслідків тобто заподіяння йому сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання.

Виклики сучасності, які постали перед Україною та її державною владою через військову агресію з боку РФ, обумовили потребу запровадження швидких та суттєвих законодавчих змін. Такі зміни вимушені визначати між охороною національної безпеки України, захистом її від внутрішніх та зовнішніх загроз та забезпеченням основоположних прав і свобод людини, гарантованих міжнародно-правовими документами, особисто й Конвенцією про захист прав людини і основоположних. Право держави на відступ від обов'язків під час особливих ситуацій передбачена ст. 15 Конвенції, у якій наголошується, що «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [2, с.381-382]. Роблячи висновок, можна сказати, що усі звірства, які вчиняє країна-агресор є такими, що порушують права українців на безпечне існування, життя, освіту, працю, відпочинок та інші, які передбачені основним Законом України, обов'язково мають бути покарані.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану. <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220180.html>.

2. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (Страсбург, 26 листопада 1987 р.) // Збірка договорів Ради Європи. – К. : Парламентське видавництво, 2000. – 655 с

3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>.

4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1984 року, ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР № 3484– XI від 26 січня 1987 року [Електронний ресурс]. Режим доступу до конвенції : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

ГУНЬКО Катерина,
*курсантка навчальної групи КП-133
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЧОРНА Аліна,
*старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

ОБТЯЖУЮЧА ОБСТАВИНА ПРИ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Нинішні загрози, що виникли перед Україною через напад російської федерації, руйнування цивільних об'єктів окупантом, вбивствами українського населення, зумовило прийняти доповнення та деякі зміни до Кримінального кодексу України (далі-ККУ), щоб правосуддя діяло належним чином у такий складний для нас час.

Відповідно до п.11 ч.1. ст.67 ККУ визначено, що обставина, яка обтяжує покарання – це коли винувата особа умисно користується надзвичайним станом країни з метою вчинення кримінального правопорушення. Якщо будь-яка з таких обставин, передбачена в Особливій частині ККУ, як кваліфікуюча властивість кримінального правопорушення, то суд не зможе ще раз враховувати її при обранні покарання як обставину, яка обтяжує. Вчинення кримінального правопорушення у визначений час і в певній обстановці досить негативно впливає на національну безпеку і оборону[1].

3 березня 2021 року Верховна Рада України прийняла Закон України « Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [2]. Адже, мали місце підтвердження випадків вчинення державної зради, мародерства та диверсій, що спрямовувалися на заподіяння шкоди національній

безпеці та обороні країни, громадянами України. Загалом, вищевказані діяння були сплановані та вчинялися з прямим умислом і саме це потребувало посилення кримінальної відповідальності за скоєння кримінальних правопорушень та спрощення порядку в умовах дії режиму воєнного стану.

Так, впроваджений документ передбачає у ст.111 та 113 ККУ найбільше покарання за державну зраду та диверсію в умовах воєнного стану у вигляді позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна. Також, до осіб, що скоїли державну зраду та диверсію, забороняється амністія до осіб. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу щодо посилення відповідальності за мародерство». Поправки до Кримінального кодексу України поповнили перелік кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185 (крадіжка), 186 (розбій), 187 (грабіж), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном) КК України з кваліфікуючою ознакою, вчиненою в умовах військового чи надзвичайного стану. Також збільшено мінімальну межу покарання у вигляді позбавлення волі за ст. 432 (крадіжка на полі бою речей, що знаходяться під час убитих чи поранених) КК України з трьох до п'яти років [3]. Під час воєнного стану в Україні будь-яке захоплення чужого майна, незалежно від його вартості чи кількості осіб, які вчинили злочин, кваліфікуватиметься як тяжчий злочин.

Так, у різних регіонах України зафіксовано численні факти мародерства. У той час відносно м'яке покарання за мародерство спонукало громадян самостійно на місці вчиняти самосуд над затриманими за такі дії. Як приклад, у пояснювальній записці до законопроекту наводилися факти про мародерство з посиланнями на джерела в інтернеті: «Зокрема, у Хмельницькій області люди зловили мародера та прив'язали його скотчем до стовпа спущеними штанами.

Мародерство – явище неприпустиме у демократичній, соціальній та правовій державі, і ефективна протидія його проявам нині є одним із пріоритетних завдань національної безпеки та оборони. Сподіваємося, що ухвалення цього Закону України сприятиме спільній профілактиці (запобіганню нових кримінальних злочинів) мародерства та підвищенню ефективності правових засобів боротьби з цим явищем як з боку військовослужбовців, так і цивільного населення. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за спільну діяльність)» внесено зміни до Кримінального кодексу України, зокрема додано статтю 111-1. "Спільна діяльність"[4].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. 1040 с.
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії

режиму воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-IX#Text>

3. Прирівнюються до диверсантів: на Білоцерківщині у період воєнного часу заборонено запускати дрони : Білоцерківська районна державна адміністрація URL: <https://bcrda.gov.ua/news/1646058781/>

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-IX#Text>

ДЖАНТІМІРОВ Марк,
курсант 204 взводу факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ
науковий керівник: ВОЛОБОЄВ Артур,
т.в.о. завідувача кафедри оперативно-
розшукової діяльності та інформаційної
безпеки факультету № 3 ДонДУВС,
доктор філософії

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Пряма військова агресія ілюструє стрімку тенденцію росту показників вчинення злочинів, які в мирний час є суттєвим суспільним резонансом. До таких злочинів можна віднести «мародерство», державну зраду, посягання на територіальну цілісність тощо.

На сьогодні обстріли українських населених пунктів стали повсякденною хронологією військових дій. І якщо до 24 лютого 2022 року такі обстріли документувалися співробітниками Національної поліції України (далі – НПУ) за статтею 258 Кримінального кодексу України (далі – ст., КК України) «Терористичний акт», або за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», то тепер в умовах війни, ці кримінально-каранні діяння кваліфікується за ст. 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України».

Причиною цьому є те, що у період з 2014 року бойові дії, що відбувалися на сході України були юридично закріплені як «Антитерористична операція», а пізніше – «Операція Об'єднаних сил» (далі – ООС). Факт того, що країна агресор приймає активну участь та допомагає квазіреспублікам не був юридично та доказово підтверджений, зокрема на міжнародному рівні. ООС передбачала комплекс спеціальних заходів військового характеру, що ставила за мету подолання та приборкання терористичної небезпеки на суверенній території нашої держави. У

зв'язку з цим, ми розуміємо, що не дивлячись на правову природу злочинів, вчинених з метою порушення територіальної цілісності України співробітники НПУ проводили досудове розслідування не за ст. 110 КК України, а за ст. 258 або ст. 438 КК України.

Підставою такому слугувало рішення Ради Національної Безпеки України «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» та відповідного Указу Президента України, визначаючи наявність терористичних угруповань на території Донецької та Луганської областей [3].

Аналіз норм чинного кримінального законодавства та спеціальної літератури дозволяє нам стверджувати, що:

- за ст. 110 КК України передбачені події обстрілу позицій військовослужбовців, убивства військових;
- за ст. 438 КК України кваліфікуються ті ж самі дії пов'язані із цивільним населенням та інфраструктурою (за ч. 1 – поранені, ч. 2 – вбиті);
- за ст. 258 КК України кваліфікуються дії, що спрямовані на громадську безпеку, але не несуть небезпеки суверенітету та територіальній цілісності держави.

За ст. 438 КК України передбачено випадки виявлення на деокупованих територіях масових захоронень цивільного населення, полонених військових, з ознаками насильницької смерті, встановлення слідів тортур, що прямо суперечить міжнародним звичаям та правилам ведення війни, а також Женевській конвенції – порушення міжнародного права.

Мають місце випадки вивезення/знищення культурних пам'яток та цінностей на окупованих та прифронтових територіях України.

Усе це спрямовано на єдиний об'єкт зазначеного злочину – мир та міжнародний правопорядок у сфері війни та збройних конфліктів.

З початку військових дій країна агресор відкрито порушує територіальну цілісність України, а кожний факт такого порушення правоохоронні органи кваліфікують за ст. 438 КК України. Правове поле посилилось дією Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] та розірвання дипломатичних стосунків із країною агресором.

Стосовно правової оцінки військових дій, то слід враховувати мету нанесення ударів за допомогою артилерії, авіації тощо. Оскільки метою може бути як просування ворожих сил задля порушення державних кордонів або анексії території, так і вбивство цивільних осіб, руйнування критичної інфраструктури, що немає жодного відношення до військових. Вважаємо, що у першому випадку дії слід кваліфікувати за ст. 110 КК України, у другому – за ст. 258 КК України або за ст. 438 КК України. Неоднозначність другого випадку зумовлено конкретною ситуацією.

Підсумовуючи, зазначимо, що стан кримінально-правова кваліфікація наведених вище злочинів перебуває здебільшого в правовій невизначеності та потребує детальної консолідації норм чинного кримінального законодавства, адже

кримінально-правова кваліфікація цих злочинів залежить від низки конкретних об'єктивних чинників, обумовлених не лише конкретною ситуацією, а й нормативно-правовими факторами.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Заява МЗС щодо розриву дипломатичних відносин з рф. *Вебпортал Міністерства закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-rozrivu-diplomatichnih-vidnosin-z-rosijskoyu-federaciyeyu>.
3. Рішення РНБО «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності». *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-14#Text>.

КАЛЮЖНА Анна,
*студентка групи ПМПФ-20-1 ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*
науковий керівник:
КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,
*в.о. завідувача кафедри кримінальних
розслідувань Державного податкового
університету*

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ МАРОДЕРСТВА, ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Злочин є соціально-правовим явищем, тому категорія «злочин» має dvojake значення: 1) як суспільно небезпечне діяння, що вчиняється реально, тобто як добровільне діяння особи; 2) як загальне визначення злочину, що існує в Законі про кримінальну відповідальність.

Розбіжності між розбійними нападами, вчиненими під час воєнного стану, та кримінальними злочинами проти власності мають суттєві розбіжності, які потребують окремих досліджень. Проте теоретичною основою для аналізу зазначених проблем стали наукові праці таких учених, як С. С. Ковальова, В. Д. Людвік, М. І. Панова, Д. М. Прокоф'єва-Янчиленко, В. Г. Хашев та ін.

Оскільки родовий об'єкт – це сукупність однакових або однорідних за своєю суттю суспільних відносин, то, на думку М. І. Панова, родовий об'єкт військового злочину грабіж є злочином, є встановлений порядок проходження або проходження військової служби, і становить сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують при цьому [1].

Усі військовослужбовці виконують військову службу, службові обов'язки та

бойову діяльність і пов'язані правовими нормами чинного законодавства та правилами військового колективного співіснування.

На думку Людвіка В.Д. та Хашева В.Г., відповідно зростає суспільна небезпека привласнення чужого майна під час війни, тим більше, що потерпілі та відповідні правоохоронні органи не завжди можуть вжити необхідних заходів для захисту цього майна, яке трактується як антисоціальний фактор [2].

Злочин, як і будь-яке реально вчинене суспільно небезпечне діяння, завжди є свідомим діянням особи, що має об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Злочинне діяння завжди об'єктивно втручається через дію чи бездіяльність і завдає значної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству чи державі. З суб'єктивної сторони злочин є виявом свідомості і волі, мотивації та цілеспрямованої поведінки особи, здатної до кримінальної відповідальності.

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 на всій території України запроваджено воєнний стан [3], що передбачає особливий правовий режим, запроваджений в Україні у зв'язку зі збройною агресією Росії проти України. Такий правовий режим вносить певні особливості при накладенні стягнення на осіб, які вчинили злочини під час дії воєнного стану.

Посилення відповідальності за конкретні злочини, вчинені в умовах воєнного стану, може мати дві форми: вчинення правопорушення в умовах воєнного стану як кваліфікуюча ознака; вчинення злочину, передбаченого правом війни, як обставина, що обтяжує покарання.

У такий важкий для всієї України час мародерство є поширеним кримінальним злочином. На початку березня президент України Володимир Зеленський підписав ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [4]. Зміни внесено до кількох статей закону, а саме ч. 4 ст.185-187, ч. 4 ст.189, ч. 4 ст.191, с. 432 КПК України. Питання мародерства сьогодні як ніколи актуальна, оскільки українці зіткнулися з проблемою захисту свого майна під час військових дій. Зараз наша держава потерпає від російської збройної агресії, страждає мирне населення, і не лише від військових, а й від власних співвітчизників. Ці особи крадуть майно жителів міста, які покинули свої домівки, рятуючись від обстрілів і бомбардувань. Жахливо, що прямо під час обстрілу злодії «працюють» у помешканнях громадян і перебувають в епіцентрі бойових дій, а господарі – у бомбосховищах.

Ніхто не думає про цілісність меблів чи телевізора, коли з неба падають ракети. На війні речі, навіть дуже дорогі, не в пріоритеті, головне завдання – зберегти життя. Але обстріли вщухають і до покинутих будівель часто приходять мародери.

Серед них є солдати ворожої армії. Правоохоронці та правозахисники вже зафіксували десятки випадків мародерства з боку російських солдатів і офіцерів на тимчасово окупованих територіях України [5].

Водночас «домашніх» мародерів, щоб пожитися за рахунок людського

горя, вистачає. Часто їх ловлять на гарячому самі місцеві жителі і карають на власний розсуд.

Тому на даний час військовослужбовці Російської Федерації займаються мародерством та іншими злочинами на території України, пограбуванням магазинів та помешкань населення з метою заробітку та задоволення своїх потреб. Слід зазначити, що згідно з нашим законодавством іноземні громадяни в Україні несуть кримінальну відповідальність за злочини, вчинені на території України.

Список використаних джерел

1. Панов М. І. Поняття, система і види військових злочинів. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. Посіб / ред. М. І. Панов. Х. : Право, 2011. Розд. 1. С. 5–21. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ViiskoviZlochini_2011.pdf
2. Людвік В. Д., Хашев В. Г. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного часу: матеріали Science, innovations and educations: problems and prospects. Proceedings of X International Scientific and Practical Conference (Tokyo, Japan 4–6 May 2022). Tokyo, 2022. С. 571–576. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bit-stream/lib/40963/1/SCIENCEINNOVATIONS-AND-EDUCATION-PROBLEMS-AND-PROSPECTS-6-8.04.22.pdf#page=571>
3. Закон України від 29.09.2022 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану».
4. Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство».
5. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-maroderi>.

КАПРАВА Діана,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЮЩИК Олена,

доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидатка юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ - «КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ».

Протидія колабораціонізму – це нагальна проблема, яка потребує вирішення уже давно, адже війна триває уже вісім років, і протягом цього часу ми могли спостерігати прояви цього явища. Це питання неодноразово розглядалося

Верховною Радою України, знаходило місце у різних проектах законів України, проте своє вирішення воно знайшло лише з початком повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року. Початок війни потягнув за собою чимало змін у діючому законодавстві, тому 3 березня Верховною Радою України прийнятий Закон № 2108-IX¹, яким включено до Кримінального кодексу України статтю 111¹ “Колабораційна діяльність”, у якій міститься широкий перелік кримінальних правопорушень щодо співпраці та підтримання окупаційного режиму держави-агресора та відповідальність за такі дії [1].

І хоча Закон про кримінальну відповідальність містить низку норм, які встановлюють відповідальність за злочини проти основ національної безпеки, у нових реаліях законодавець вирішив конкретизувати таке явище як колабораційна діяльність. Тлумачення цього явища ми можемо знайти у пояснювальній записці до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), а саме, колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам України, тому повинен нести за собою відповідальність, встановлену законом [2]. В свою чергу колабораціоністами, відповідно до ч. 7 ст. 111¹ КК України вважаються громадяни України, які добровільно зайняли посади в створених державою-агресором судових або правоохоронних органах, а також добровільно брали участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях держави-агресора чи надавали таким формуванням допомогу у веденні бойових дій проти України [1].

На перший погляд склади злочинів, які викладені в статті 111¹ ККУ, можуть нагадувати конкретизовані випадки державної зради, але це зовсім не так, тому дуже важливо відмежовувати колабораційну діяльність від державної зради. Основною відмінністю між цими двома складами можна вважати те, що колабораційні дії вчиняються винятково в умовах здійсненої окупації чи агресії. Першим критерієм відмежування можна назвати суб'єкта злочину. Державна зрада може вчинятись винятково громадянином України, колабораційна діяльність також перш за все стосується громадян України, проте деякі склади злочинів, що передбачені в статті 111¹ не передбачають такої ознаки. Другою ознакою розмежування є те, що державна зрада може вчинятись на користь будь-якої держави, а в статті про колабораційну діяльність чітко передбачено, що такі дії мають вчинятись на користь держави – агресора. В частині 6 ст. 111¹ КК вказано, що відповідальність за здійснення відповідних політичних заходів та інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором настає за відсутності ознак державної зради, варто з'ясувати: громадянство України; інформаційний чи фізичний перехід на бік ворога; шпигунство; надання іноземній державі чи організації допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [3].

Проте у цих двох складів кримінальних правопорушень є дуже багато

спільного, перш за все це те що вони вчиняються на шкоду суверенітету, недоторканості, обороноздатності та загалом безпеки України. Тому в розмежуванні державної зради та колабораційної діяльності визначну роль буде відігравати судова практика [3].

Отже, збройна агресія росії проти України стала передумовою внесення змін у Кримінальний кодекс України, ці зміни були внесені з метою відвернення загрози інтересам держави, та для охорони інтересів її громадян. У статі 111¹ передбачено аж вісім частин, в кожній з яких описано по декілька складів кримінальних правопорушень. Законодавець навів якомога ширший перелік діянь, що мають розцінюватись як колабораціонізм та забезпечив найбільш повну конкретизацію відповідальності за кожне із них.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559222>

3. Кравчук, Олексій Олегович, and Марина Сергіївна Бондаренко. "Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК." (2022).

КИРИЛАХА Дарина, КОМАРУК Олександр,
здобувачі вищої освіти другого курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ШАБЛИСТИЙ Володимир,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор,

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

Тема державної зради завжди викликала у багатьох громадян багато емоцій та обурень, але на превеликий жаль така реакція не як не вплинула на подальший розвиток у країні ганебних подій, які відбуваються і по сьогоднішній день. Історія розвитку вже незалежної України з кожним роком набирає обертів в плані історичних подій, які мають як позитивний, так і негативний характер, але саме негативні події – це основна тема даної праці.

Якщо почати аналізувати події, які стосуються саме державної зради, то

доречніше було б розпочати з 2014 року. Саме цей рік характеризується найбільшою кількістю історичних подій, які нас стосуються і в 2022 році, а саме Революція гідності та втеча Президента України. Екс-президент покинув країну та заперечував усі підозри, що було йому висунуто. Суд визнав Януковича винуватим у державній зраді та пособництві у плануванні, підготовці, розв'язуванні та веденні агресивної війни. «За сукупністю злочинів шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим визначити Януковичу Віктору Федоровичу остаточне покарання у виді 13 років позбавлення волі», – сказав суддя. Водночас суд визнав Януковича невинуватим у пособництві в посяганні на територіальну цілісність і недоторканність України «у зв'язку з недоведеністю, що в діяннях обвинуваченого є склад кримінального правопорушення». «Строк відбування покарання Януковичу Віктору Федоровичу рахувати з часу його затримання», – зачитав суддя текст ухвали. Також суд вирішив стягнути з екс-президента 98 561 гривню за проведення судових експертиз [1]. Зараз справа залишається не вирішена і саме проблема в тому, що Віктор Янукович знаходиться поза межами України, тому кримінальна відповідальність не може ніяк вплинути на життя екс-президента на сьогоднішній день.

Події 2014 року на Євромайдані не завершуються. Анексія Криму призвела до численної проблеми, що пов'язана з державною зрадою. Багато державних службовців та військових перейшли на бік агресора.

Відходячи від подій 2014 року, можна одразу перейти до подій 2022 року, а саме до подій сьогоднішнього дня. 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала війну проти України. Багато людей стали на захист країни, але є і ті, хто перейшли на бік окупантів.

З початком повномасштабної війни відбулися зміни у законодавстві щодо посилення відповідальності за злочини в умовах воєнного стану. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» наголошує, що державна зрада, яка вчинена в умовах воєнного стану карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна [2].

Питання колабораціонізму, на жаль, зараз актуальна проблема. Це стосується не тільки військових та державних службовців, а й цивільних. Співпраця з ворогом – це найгірше, що можна зробити у такий важкий час для країни. Передавання ворогу розташування ЗСУ, військових та цивільних об'єктів - це все призводить до негативних наслідків для нашої країни, а саме коли це робить громадянин країни, який мав би боронити свою землю. Можна навести приклад дій колабораціоністів: - підтримка та заохочення до проведення «референдумів»; - пропаганда ворожої символіки; - зайняття посад на окупованій території; - цькування та примушення інших громадян до зради; - насмішка над національною символікою.

Аналізуючи події 2014 та 2022 року, можна провести чітке розмежування між

сприйманням інформації до 24 лютого, та те, що ми маємо зараз. Питання російської агресії розпочалося ще в 2014 році, але зараз воно вийшло на новий етап. Державна зрада – це питання, яке було присутнє завжди, але так само завжди не було доведене до кінця. Проблема постає в тому, що відношення до державної зради у звичайний час та у військовий відіграє вагому роль на вирішення справи. Якщо брати події анексії Криму, то звичайного військовослужбовця, який перейшов на бік агресора, могли звинуватити у дезертирстві, адже для вироку щодо державної зради необхідні докази. Зараз ми маємо зовсім іншу ситуацію, адже змінилися погляди на все що відбувається, а також зміни у законодавстві, що мають більш жорсткий характер.

Отже, проаналізувавши все, що було зазначено вище, можна зробити висновок про те, що проблеми кримінальної відповідальності на сьогоднішній день неймовірно актуальні. Війна завжди вносить свої корективи у будь який час, але дає змогу звернути увагу на найголовніші проблеми у державі та підійти уважніше до проблем у законодавстві, які були допущенні раніше.

Список використаної літератури

1. Справа про державну зраду Віктора Януковича. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-yanukovych/29728796.html> (дата звернення: 04.10.22).

2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>

КОРОЛЬЧУК Катерина,

студентка 4 курсу Навчально-науковий інститут права Державний податковий університет

науковий керівник:

ЛАЗЕБНИЙ Анатолій,

доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету, кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО, ВЧИНЕНЕ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Широкомасштабне російське вторгнення в Україну, окупація російською федерацією певної території нашої держави призводять до руйнування системи міжнародної й національної безпеки України, порушення принципів міжнародного

права та вимагають перегляду та уточнення наукових положень відносно формування й реалізації воєнної політики України.

Розділ XIX Кримінального кодексу України закріплює кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби, тобто військові кримінальні правопорушення. До таких кримінальних правопорушень належить мародерство [3].

Відповідно до ст. 432 КК України мародерство – це викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. Таким чином, щоб кримінальне правопорушення кваліфікувалося як мародерство, потрібно, щоб воно було здійснене:

- військовослужбовцем;
- на полі бою;
- щодо речей убитих чи поранених [4].

Слід зазначити, що згідно з Наказом Міністерства Оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» захоплене у противника озброєння, військова техніка та інше військове майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила, є «військовим трофеєм», тому їх захоплення не вважається мародерством. Водночас варто пам'ятати, що такі трофеї є власністю держави, а не військовослужбовця, і після закінчення війни всю захоплену зброю та знаряддя необхідно буде повернути державі. Якщо ж воєнне майно було знайдене цивільною особою, вона зобов'язана віддати його правоохоронним органам [2].

Відповідно до ст. 432 КК України викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених (мародерство), – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років [4].

Проте ще до запровадження воєнного стану в Україні мінімальний строк позбавлення волі за вчинення вказаного кримінального правопорушення становив 3 роки.

Дані зміни були зазначені у Законі України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». Прийнятий закон посилив покарання не тільки за вчинення мародерства, а ще й за крадіжку (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України). Ці кримінальні правопорушення законодавець доповнив кваліфікуючою ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану [1].

В Україні значна частина громадян має неправильне розуміння про поняття «мародери» і часто помилково називають їх такими, хто скоює такі правопорушення, як крадіжка, грабіж, розбій, вимагання. Тому, для запобігання вчинення таких кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану, Закон №2117-ІХ посилює відповідальність.

Відтак, відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану за:

- крадіжку (таємне викрадення чужого майна) – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років;
- грабіж (відкрите викрадення чужого майна) – позбавлення волі на строк від семи до десяти років;
- розбій (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства) – позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна;
- вимагання (ст. 189 КК України) – позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна;
- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [1].

На початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну спостерігалися випадки, коли місцеві жителі самотужки карали «мародерів» та інших правопорушників, прив'язуючи їх до електричних опор та дерев на загальний огляд.

Тому на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що кожен правопорушник має бути покараний, тобто таких осіб слід максимально оперативно передати до правоохоронних органів, щоб жоден із них не уникнув покарання.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>.
2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства Оборони України від 23.03.2017 р. № 164 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
3. Дмитренко Н.А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у Збройних Силах України: дис. докт. філософії: 081 – Право. Херсон – Одеса. 2020. 235 с. URL: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/Disertatsiya_Dmitrenko-20.07.pdf
4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III //Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26. Ст. 131.

КРАВЕЦЬ Ілля,
курсант 2-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ЧОРНА Аліна,
старший викладач кафедр кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Актуальність теми обумовлюється фактом початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну з 24 лютого 2022 року, що є продовжучою частиною російсько-української війни з 2014 року. У звітах правоохоронних органів та міжнародних організацій протягом усього збройного конфлікту на тимчасово окупованих територіях з 2014 року фіксуються численні випадки систематичного порушення прав осіб, які відстоюють українську позицію, прав на справедливий та неупереджений суд.

Злочин є діяння (акт людської діяльності), яке є онтологічною основою злочину, оскільки тільки діяння може призвести до настання будь-яких наслідків (у даному випадку негативних, що завдають істотної шкоди об'єктам кримінально-правової охорони або створюють загрозу заподіяння цієї шкоди), що зумовлюють необхідність його нормативної заборони

Виходячи з цього в кримінальному праві постулюється думка про те, що особа не може бути об'єктом кримінально-правового реагування за будь-які думки та судження негативного характеру, які не отримали своєї матеріалізації в об'єктивній реальності в конкретній дії чи бездіяльності. Справедливо з цього приводу відомий вислів К. Маркса: «Тільки остільки, оскільки я проявляю себе, оскільки вступаю в область дійсності, вступаю у сферу, підвладну законодавцю. Крім своїх дій, я зовсім не існую для закону, зовсім не є його об'єктом» [1].

Дослідження показало, що вказівка на суспільну небезпеку у нормативній дефініції поняття «злочин» є дискусійною. У юридичній літературі ніхто не заперечує властивість даної ознаки лише злочину, оскільки він вказує на суттєву шкідливість даного акту людської діяльності для суспільства та держави, через що дозволяє відмежовувати злочин від інших правопорушень, що, у свою чергу, має дуже важливе значення для теорії криміналізації діянь.

Аргументуючи думку про наявність суспільної небезпеки в усіх правопорушень, Л.М. Прокументов показує, що якби вона була властива лише

злочинам, то в такому разі не існувало б теорії криміналізації та декриміналізації діянь. У свою чергу, А.М. Дерюга, обґрунтовуючи наявність суспільної небезпеки в адміністративних правопорушеннях, вимагає офіційно закріпити цю ознаку за цими деліктами, оскільки це матиме не лише важливе теоретичне, а й велике політичне та прикладне значення з метою вдосконалення практики боротьби з протиправною активністю громадян, оскільки ці правопорушення є, на його думку, «ланкою злочинної поведінки» [2].

Дійсно, якщо виходити з усталеного в кримінально-правовій науці постулату, що ознакою суспільної небезпеки є заподіяння істотної шкоди соціальним благам, а будь-яке правопорушення полягає в заподіянні тієї чи іншої шкоди цим благам, то суттєва шкідливість — це та сама шкідливість, тільки в більшому ступені. Тому можна погодитися із зазначеною точкою зору, що загалом суспільно небезпечні будь-які правопорушення.

Деякі автори досить переконливо пропонують визнавати суспільно небезпечними ті дії, які створюють небезпеку для суспільства, а не окремих його представників. З їхньої точки зору, вчинення крадіжки і навіть вбивство однієї людини в цілому для суспільства глобального значення не мають [3]. Ці висновки ставлять під сумнів наявність суспільної небезпеки в таких антисоціальних дій.

Деякі автори стверджують, що свідчення про суспільну небезпеку свідчить про соціальну природу злочину. Однак про подібне походження свідчить уже вказівка на те, що злочин є діянням, яке є продуктом людської життєдіяльності.

У свою чергу, свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни йменується воєнними злочинами.

Для початку зауважимо, що загальний перелік воєнних злочинів міститься у ст. 8 Статуту Міжнародного кримінального суду (Римський статут) [3]. Проблема в тому, що українське законодавство в своєму змісті не містить визначення поняття «воєнний злочин». Проте, незважаючи на відсутність юридичного визначення воєнного злочину, деякі із передбачених ККУ є саме воєнними, а не військовими, злочинами [4]:

- мародерство;
- насильство над населенням у районі воєнних дій;
- погане поводження з військовополоненими;
- незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними.

Однак можна стверджувати, що військовий злочин є суспільно-небезпечним винним діянням під час проходження служби в армії певної країни. Спираючись на дані, опубліковані Офісом Генерального прокурора [5] на 14 квітня 2022 року, за час війни вже зареєстровано 6492 злочинів, серед яких:

- порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 ККУ);
- планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 ККУ);

- пропаганда війни (ст. 436 ККУ) та інші [6].

Список використаних джерел

1. Самбор, М. А. "Правопорушення та проступок: до питання співвідношення понять в умовах розвитку законодавства про адміністративні та кримінальні правопорушення." Юридична наука 8 (2013): 39-48.

2. Савченко, Андрій Володимирович. "Щодо питання про правову кваліфікацію кримінального правопорушення." Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ 1. 2013. с. 50-55.

3. Пономаренко, Юрій Анатолійович. "Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану." Вісник асоціації кримінального права України 1.17. 2022. с. 1-23.

4. Римський статут міжнародного кримінального суду. Офіційний сайт Верховної Ради України. Документ №995_588. Редакція від 16.01.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

5. Відомості Верховної Ради України: Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III. Редакція від 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

КРИСЬКО Вікторія,

здобувач вищої освіти I курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ЧОРНА Аліна,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, капітан поліції

СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ

Класифікація співучасті за формами та видами є однією із найскладніших проблем вчення про співучасть. У спеціальній літературі висвітлення форм та видів співучасті носить украй заплутаний і суперечливий характер, часом практична застосовність теоретичних положень приноситься в жертву їхньої наукової оригінальності.

Різноголосиця в науці негативно впливає на судову практику, нерідко допускає неточності щодо форми співучасті. Наприклад, співучасть з розподілом ролей часом помилково розцінюється як група осіб за попередньою змовою.

Проблеми виникають у процесі викладання курсу кримінального права, більшість студентів при вивченні питання форм та видів співучасті зіштовхуються зі значною складністю. Як нам здається, одна з причин полягає в тому, що вчення про співучасть не повною мірою вдається виконувати пояснювальну функцію - інтерпретувати норми про співучасть з урахуванням їх суттєвих особливостей та у спосіб, доступний розумінню суспільства. Існує необхідність розробки простої і водночас зручної класифікації співучасті [1].

Через численність класифікацій співучасті, розроблених у доктрині кримінального права, їх аналіз не є можливим без об'єднання подібних точок зору груп. Як правило, класифікація співучасті проводиться фахівцями з опорою на категорії «форма співучасті» та «вид співучасті».

Під формою традиційно розуміється зовнішній вираз діяльності співучасників, під виглядом – внутрішній. Однак деякі вчені не використовують поняття «види співучасті», виділяючи лише форми, на підставі відразу двох критеріїв - об'єктивного (спосіб взаємодії співучасників) та суб'єктивного (ступінь узгодженості їх дій), тобто зміст категорії «вид співучасті» включаються зміст категорії «форма співучасті» [2].

В останньому випадку зазвичай виділяється чотири форми співучасті, закріплені у ст. 28 Кримінального кодексу України(ККУ). група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група та злочинна спільнота (злочинна організація).

Сам факт скоєння злочинних дій декількома особами в тому самому місці, в один і той же час, і навіть при обізнаності їх один про одного (так би мовити, механічний «збіг» злочинців), не утворює співучасті, якщо дії зазначених осіб не взаємопов'язані по одному із зазначених вище принципів (наприклад, вчинення окремими учасниками масових заворушень розкрадань чужого майна) [3].

По-друге, дія кожного з учасників перебуває у причинно-наслідковому зв'язку із суспільно небезпечним наслідком злочину. У доктрині кримінального права та судової практики прийнято вважати, що вчення про співучасть не створює у кримінальному праві особливої теорії причинного зв'язку, а ґрунтується на загальних критеріях причинного зв'язку як ознакою складу злочину.

Разом з тим причинний зв'язок при співучасті у злочині, завдяки складній правовій природі цієї форми злочинної діяльності характеризується рядом особливостей, які мають велике практичне значення.

Перша така особливість полягає в тому, що безпосередньою (прямою) причиною настання суспільно-небезпечного наслідку злочину є дія або бездіяльність його виконавця. Дії інших співучасників (організатора, підбурювача, посібника) створюють умови для настання суспільно небезпечного наслідку і,

таким чином, пов'язані з наслідком не безпосередньо, а за допомогою злочинної діяльності виконавця злочину [4].

Форми співучасті зазначені у ст. 28 ККУ. Це група осіб без попередньої змови (ч. 1 ст. 28 ККУ), група осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 ККУ), організована група (ч. 3 ст. 28 ККУ), злочинна організація (ч. 4 ст. 28 ККУ). Так, група осіб без попередньої змови в якості кваліфікуючої ознаки передбачено у 12 статтях Особливої частини Кримінального кодексу України, групу осіб по попередньої змови – у 96, організована група – у 47. Злочинна організація не передбачена у якості кваліфікуючої ознаки, але в Особливій частині ККУ міститься норма, яка передбачає відповідальність за її створення.

Саму статтю 28 Кримінального кодексу України законодавець не назвав «Форми співучасті», ймовірно через відсутність єдності думок у науці кримінального права.

Список використаних джерел

1. Туровська Світлана «Співучасть у кримінальному правопорушенні» (протокол № 3 від 26 березня 2021 р.) 2021 р. с. 252
2. Абакумова Юлія Вікторівна. Теорія співучасті в кримінальному праві України - Запоріжжя, 2013 р. с. 40
3. Граб М.І. Донцов. Н.М. «Збільшення переліку видів співучасників в кримінальному законодавстві» 2018 р. с. 14.
4. Вечерова Є. "Співучасть як один із базових інститутів сучасного кримінального права" 2016 р. с. 62

КУБАЛЬСЬКИЙ Владислав,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬЯТЬ ЯК ОБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

При розгляді питання про державний суверенітет як правове явище неодмінно постає питання про його співвідношення з територіальною цілісністю, що сприяє правильному розумінню правової сутності цих явищ, виробленню адекватних заходів протидії їм. Україна, починаючи з 2014 року, зіштовхнулася з посяганнями на її державний суверенітет та територіальну цілісність.

Державний суверенітет та територіальна цілісність як об'єкти кримінально-правової охорони є невід'ємним елементом системи національної та державної

безпеки. У п. 1 частини третьої статті 3 Закону України «Про національну безпеку України» 2018 р. визначено, що фундаментальними національними інтересами України є, зокрема, державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України. На думку М.В. Савчина, «у формально-юридичному сенсі Конституція України ґрунтується на ієрархії норм, основу якої становлять своєрідні три конституційні цінності: права людини та основоположні свободи, державний суверенітет та територіальна цілісність України» [1, с. 7].

Часто державний суверенітет та територіальну цілісність пропонують розглядати в одному контексті, як близькі за змістом явища. Категорії «державний суверенітет» та «територіальна цілісність України» у багатьох офіційних документах нашої держави, у тому числі нормативно-правових актах, вживаються поряд, перераховуються в одному синонімічному ряду. До таких, зокрема, належать Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України» 2018 р., Стратегія національної безпеки України 2020 р., Стратегія забезпечення державної безпеки 2022 р., Стратегія воєнної безпеки України 2021 р., Стратегія інформаційної безпеки 2001 р., Стратегія кібербезпеки України 2001 р.

В частині першій статті 17 Конституції України зазначається, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу». У статтях 37 та 102 Конституції України вказані категорії також вживаються поряд, перераховуються в одному синонімічному ряду. Закон України «Про національну безпеку України» 2018 р. містить визначення понять – національна безпека України, державна безпека, воєнна безпека, в яких категорії «державний суверенітет» та «територіальна цілісність» також вживаються поряд. Відповідно до п. 9 частини першої ст. 1 цього Закону національна безпека України визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

І.Д. Левін ще у 1948 році наголошував, що суверенітет є стан повновладдя держави на своїй території та її незалежності від інших держав [2, с. 71]. У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року визначалось: «Верховна Рада проголошує державний суверенітет як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах».

На думку М.А. Рубашенко, цілісність території України стосовно ст. 110 КК можна визначити як стан території України, що характеризується незмінністю фізичних параметрів (площі, координат, лінії державного кордону тощо) простору (суші, вод, надр і повітряного простору), який належить Українському народу і в якому і щодо якого верховну владу (територіальне верховенство) здійснює Український народ [3, с. 47]. О.О. Іляшко зазначає, що у вузькому сенсі цілісність –

це характеристика території України щодо просторових параметрів [4, с. 37]. Забезпечення територіальної цілісності України є невід'ємною частиною правового механізму забезпечення конституційного ладу і суверенітету держави [4, с. 38].

М.В. Савчин наголошує на тому, що важливим аспектом державного суверенітету є територіальна цілісність, яка є однією із засад конституційного ладу [5, с. 187-188]. Територія держави слугує ареною, в межах якої здійснюється державний суверенітет. Підтвердженням цього слугує конституційне закріплення поширення суверенітету України на всю її територію [6, с. 92].

Відповідно до позиції В.М. Рябчука, територіальна цілісність держави є складовою суверенітету, оскільки суверенітет держави немислимий без забезпечення його територіальної цілісності та територіальної недоторканності. Будь-які порушення територіальної цілісності та територіальної недоторканності держави являють собою водночас і посягання на державний суверенітет, хоча порушення суверенітету держави можуть і не зачіпати її територіальну цілісність та територіальну недоторканність. Таким чином, поняття «територіальна цілісність» та «територіальна недоторканність» належать до державного суверенітету як окреме до загального. Тому, в принципі, у нормативних правових актах можна було б уникнути згадки про територіальну цілісність і територіальну недоторканність, обмежившись вказівкою про забезпечення державного суверенітету [7, с. 328-329].

Державний суверенітет та територіальну цілісність слід розглядати безумовно як органічно взаємопов'язані правові явища. Констатуючи тісний зв'язок державного суверенітету та територіальної цілісності, необхідно зазначити, що територіальна цілісність – це лише одна зі складових державного суверенітету. Посягання на територіальну цілісність України – це водночас посягання на державний суверенітет, виходячи з традиційного розуміння останнього як повноти влади держави. Варто погодитись з тим, що посягання на державний суверенітет можуть і не впливати на територіальну цілісність держави.

Для теорії і практики важливо усвідомлювати не тільки кримінально-правовий погляд на окремі злочини, але і на групи злочинів. Це пов'язано з тим, що аналіз групи злочинів дає нам можливість поглянути на проблему комплексно, а саме: врахувати існуючі характерні риси та ознаки; визначити ті чи інші внутрішні зв'язки між складами злочинів тощо [8, с. 326-327]. У цьому зв'язку, на думку А.В. Носача, можливо окреслити групу злочинів, що посягають на державний суверенітет і територіальну цілісність України та визнати їх як відповідний різновид злочинів проти основ національної безпеки України [8, с. 327]. В.Б. Дацюк розробив кримінологічну структуру злочинності проти суверенітету та територіальної цілісності України [9, с. 171]. О.М. Костенком запропонована система норм, що забезпечує кримінально-правову охорону державного суверенітету [10, с. 234]. Наведені вище доктринальні позиції вчених-правознавців дозволяють констатувати нерозривний зв'язок державного суверенітету та

територіальної цілісності України як пріоритетних об'єктів кримінально-правової охорони.

Отже, в умовах збройної агресії росії проти України на сьогодні можна стверджувати: державний суверенітет розповсюджується на всю територію України, в тому числі на тимчасово окуповану, а територіальна цілісність – порушена. Заходи протидії кримінальним правопорушенням як проти державного суверенітету, так і територіальної цілісності можуть певною мірою поєднуватися, застосовуватися в комплексі, але при цьому варто враховувати, що територіальна цілісність є лише однією зі складових державного суверенітету.

Список використаних джерел

1. Салей М. І. Цінність Конституції України. *Митна справа*. 2014. № 5. (ч. 2 кн. 1). С. 27–31.
2. Левин И.Д. Суверенитет. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 373 с.
3. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: монографія / М. А. Рубашенко. Х.: Право, 2016. 286 с.
4. Ляшко О.О. Забезпечення територіальної цілісності і недоторканості України: національні і міжнародно-правові аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. № 3. С. 33–39.
5. Савчин М.В. Актуальні проблеми забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності та геополітичне становище України. *Теорія і практика переходу до ринку: економіко-правовий, міжнародний та інформаційно-технологічний аспекти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 10-12 квіт. 2002 р., Ужгород – Сніна (Словаччина); Ужгор. держ. ін-т інф-ки, економіки і права. Ужгород, 2002. С. 184-193.
2. Паламарчук В.А. Правовий режим державної території (теоретико-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 232 с.
3. Рябчук В.Н. Государственная измена и шпионаж. Уголовно-правовое и криминологическое исследование. Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. 634 с.
4. Носач А.В. До проблеми кримінально-правового аналізу злочинів проти державного суверенітету й територіальній цілісності України. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.)*: збірник тез доповідей на міжнародній науково-практичній конференції до 25-річчя створення університету (м. Харків, 22 листопада 2019 року) / МВС України, ХНУВС. Х., 2019. С. 327-329.
5. Конституційний та міжнародний правовий механізм передачі частини суверенних повноважень держави наднаціональним інститутам / А.В. Андрушко, О.О. Грін, В.Б. Дацюк, Г.Г. Динис, Т.О. Карабін, Ю.А. Крук, Я.В. Лазур, М.В. Менджул, Р.П. Натуркач, О.Я. Рогач, М.В. Савчин, П.А. Трачук; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. 288 с.
6. Правове забезпечення державного суверенітету України: Монографія /

Ю.С. Шемшученко, В.М. Шаповал та ін. / За заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2011. 300 с.

ЛИЗОГУБ Ярослав,
*доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх
справ*

НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ (СТ. 433 КК УКРАЇНИ): ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИКЛАДУ ЗМІСТУ НОРМИ

Дослідження певних військових кримінальних правопорушень в Україні після оголошення на території нашої держави правового режиму воєнного стану стають дедалі активнішими. І пов'язане це, як видається, із бажанням науковців «оживити» кримінально-правове обговорення окремих статей, можливість відповідного застосування яких, з урахуванням того, що відбувається на фронті, виглядає як ніколи актуальною.

Подібна дискусія, на нашу думку, на сьогодні виглядає вкрай необхідною і важливою. Особливо, з огляду на подекуди недосконалий вигляд юридичних норм, якими закріплюються окремі посягання на встановлений порядок несення військової служби.

Однією з таких норм є стаття 433 Кримінального кодексу України під назвою «Насильство над населенням у районі воєнних дій». Зважаючи на те, в який спосіб законодавцем визначено зміст суспільно небезпечного діяння у диспозиціях частин 1 і 2 на тлі формулювання, що детермінує його назву, досліджуваний елемент викликає низку питань.

По-перше, якою логікою керувався законодавець при конструюванні розглядуваної норми, словесно визначаючи і назву злочину, і, водночас, одну з форм його можливого прояву, фактично в однаковий спосіб? Адже з урахуванням традиційного правила, коли в назві статті Особливої частини КК України детермінується зовнішня форма виразу (загальне поняття) злочину, а в її, статті, диспозиції (диспозиціях) – його внутрішній зміст (визначення такого поняття), продемонстрований у першому реченні законодавчий підхід не можна вважати конструктивним. І передусім через те, що ним, у такий спосіб, демонструється відверте порушення законів формальної логіки, зокрема щодо правил визначення понять. *«Визначення не повинне містити кола. Коло виникає тоді, коли Dfn (поняття, що визначає – Я.Л.) визначається саме через себе або коли в одному контексті Dfd (поняття, що визначається – Я.Л.) визначається через Dfn, а Dfn через Dfd»* [1, с. 14].

По-друге, про яке саме насильство – умисне, необережне чи взагалі будь-яке – ідеться в ст. 433 КК України? З огляду на текстуальне визначення злочину в назві норми та однойменну форму діяння, за допомогою якого він детермінується в частині першій, однозначної відповіді зробити не можна. Принаймні під кутом зору буквального тлумачення.

По-третє, в якому смисловому розумінні насильство, як форма діяння, представлено в ч. 1 ст. 433 КК України? У широкому сенсі, насильство – це «застосування сили або загроза її застосування» [2]. Однак, у контексті реалізації переслідування за погрозу, санкції, що зараз визначена в розглядуваній нормі, м'яко кажучи, забагато, оскільки навіть за погрозу вбивством, що передбачена в ч. 1 ст. 129 вітчизняного КК, позбавлення волі, як вид покарання, не встановлюється. Не говорячи вже про погрозу завдання тілесних ушкоджень, кримінальне переслідування якої взагалі нормами чинного КК не передбачено. А під кутом зору тілесних ушкоджень, як певного виду фізичної шкоди, за умови, що вони є тяжкими, – навпаки замало, хоча б навіть з огляду на санкцію ч. 1 ст. 121 КК України, не згадуючи вже про санкцію ч. 2 цієї ж статті.

По-четверте, як у кримінально-правовому сенсі, така форма діяння як протизаконне знищення майна, також передбачена в ч. 1 ст. 433, корелює з діянням, що визначено в назві цієї статті як насильство над населенням, у разі такого знищення за відсутності населення? Наприклад у разі попередньої його примусової депортації. У який спосіб у подібному випадку протизаконне знищення майна детермінуватиме насильство?

Звісно, за умови наявності населення зазначені дії дійсно можуть розглядатись як прояв залякування людини (людей), утілюючи в такий спосіб психічне насильство. Але як у такому разі це слід сприймати на тлі існування в диспозиції ч. 1 іншої форми діяння (насильства), котра вже піддавалась аналізу вище? У змістовному співвідношенні, і це логічно впливає з висновку першого речення цього абзацу, а також контексту використання в ч. 1 ст. 433 КК України обох таких форм діяння, вони співіснують, одночасно уособлюючи загальне та спеціальне. А це, без жодних сумнівів, перетворює зміст цієї норми на приховану логічну помилку.

По-п'яте, чи втілюватиме протизаконне знищення майна, як самостійна форма діяння, насильство над населенням у районі воєнних дій, як злочин, передбачений ст. 433 КК України, якщо таке знищення матиме незначні розміри? Наразі досліджувана норма не встановлює для цього жодних визначальних критеріїв, фактично дозволяючи правозастосовному органу регулювати питання кримінального переслідування самостійно, тобто суб'єктивно. Чи є це правильним, – велике питання. У будь-якому випадку, об'єктивне застосування такої норми в цій частині потенційно виглядає принаймні підозрілим.

Наявність подібних питань, на нашу думку, свідчить про змістовно «сирий» характер ознак ст. 433 КК України, а, відповідно, сумнівний її кримінально-

правовий потенціал. Напевно тут законодавцю є над чим попрацювати. А представлені нами факти, як і висловлені на їх користь аргументи, сподіваємось, будуть йому в пригоді.

Список використаних джерел

1. Пасько Я.І., Білецький В.В., Савенкова М.Є., Бурега В.В. Логіка : навчально-методичний посібник / Заг. ред. Бурега В.В. – Донецьк: ДонДДУ, 2004. 75 с.
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. – Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.

МИЦЬКА Олександр,

начальник кафедри правової та спеціальної підготовки Територіального відокремленого відділення «Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби», кандидат юридичних наук,

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕЖИМУ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

З початком гібридної війни стала нагальна потреба тримання військовополонених, а з активною фазою набуває ще більшої актуальності. Правове регулювання цього питання затверджено на міжнародному рівні ще після закінчення Другої світової війни, а саме, Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими, яка була ратифікована Україною 03.07.1954 року [1]. Після повномасштабного вторгнення російських збройних сил на територію України перед урядовцями постало питання організації тримання нової специфічної категорії осіб - військовополонених. З огляду на цю проблему, беручи за основу, згадану нами конвенцію, Кабінетом Міністрів України було видано постанову № 413 від 05.04.2022 року «Про затвердження порядку тримання військовополонених» в якій вказується Міністерству юстиції України про перепрофілювання установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби під табори для тримання військовополонених[2]. На наше переконання, ряд положень згаданого нормативно-правового акта, не повною мірою враховують норми конвенції. Досліджуючи окремі аспекти правового статусу військовополонених вітчизняна вчена І Яковець підмічає що, незважаючи на те, що Конвенція безпосередньо не вказує на орган, на який держава має покласти обов'язки щодо утримання військовополонених, у ст. 39 цього документу передбачається, що «Кожен табір військовополонених буде поставлений під безпосереднє управління відповідального офіцера, що належить до регулярних

збройних сил Держави, що тримає в полоні», але Державна кримінально-виконавча служба України не належить до регулярних збройних сил, і зараз відповідне законодавство не передбачає наділення її функціями утримання військовополонених та, тим паче, надання їм медичної допомоги. І це слід враховувати при прийнятті відповідних норм[3]. Ми підтримуємо позицію вченої і впевнені у тому, що триманням військовополонених повинно займатися Міністерство оборони України це пов'язано з тим, що військовополонені є військовими армії ворога, які потрапили в полон. Для розкриття питання режиму тримання військовополонених доцільно на нашу думку, проаналізувати дефініцію режиму та визначити структурні елементи.

Поняття слова режим від франц. *regime*, від лат. *regimen*-правління) в таких значеннях: а) державний лад, спосіб правління; б) точно встановлений розпорядок життя, праці, відпочинку та ін.; в) система правил законів запроваджувальних для досягнення мети; д) умови діяльності, існування. У наукових джерелах під режимом розуміється законність порядок, соціальний режим деякого об'єкта чи виду діяльності, закріпленого правовими нормами і забезпечений сукупністю юридичних засобів[4, с. 26]. Поряд з цим, постанова КМУ № 413 від 05.04.2022 року, визначає, що режим тримання військовополонених у таборах повинен забезпечити їх ізоляцію від місцевого населення та виключити можливість їх втечі. Таким чином, виходячи зі змісту вищезгаданої постанови, режим - являє собою складне, системне утворення, яке полягає в ізоляції військовополонених від місцевого населення, здійсненні постійного нагляду адміністрацією табору для запобігання порушення правил внутрішнього розпорядку, а також втеч з табору, на наше переконання слід додати до властивості режиму тримання військовополонених їх роздільне тримання, забезпечення прав та законних інтересів полонених дотримання правомірних відносин між собою, персоналом табору тощо.

Отже, ми вважаємо режим є багатограним системним явищем, яке забезпечує функціонування табору для утримання військовополонених, їх ізоляції від суспільства, гуманного поводження з ними адміністрацією табору.

Список використаних джерел

1. Про поводження з військовополоненими: Женевська Конвенція від 12.08.1949 року № 995_153 Дата оновлення 08.02.2006 URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (Дата звернення 12.10.2022)

2. Порядок тримання військовополонених: Постанова Кабінету міністрів України від 05.04.2022 року № 413 Дата оновлення : 09.07.2022 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення 12.10.2022)

3. І. Яковець Окремі аспекти правового статусу засуджених військовополонених в процесі виконання кримінальних покарань в Україні :Україна інформ URL <https://ukraine-inform.com/russian-invasion-of-ukraine/107832->

[okrem-aspekti-pravovogo-statusu-zasudzhenih-v-ys-kovopoloneni-v-proces-vikonannya-krim-nal-nih-pokaran-v-ukra-n.html](#) (Дата звернення 12.10.2022)

4. Богатирьов І.Г., Щербина О.В. Режим у виправних колоніях Державної пенітенціарної служби України (теорія і практика) моногр. / І.Г. Богатирьов, О.В. Щербина. – Київ ВД «Дакор» 2015. с.133

МОВЧАН Роман,
*професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, доктор юридичних
наук, професор*

ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ ТА ДИВЕРСІЮ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ПРАВОТВОРЧІ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНІ ПРОБЛЕМИ

Як відомо, перша реакція законодавця на фактичний початок війни з РФ спостерігалася ще в 2014 р. При цьому маю зауважити, що найбільших змін тоді зазнав розд. І Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК), що виявилось як у доповненні його системи двома новими статтями 110-2 та 114-1, так і в оновленні (більшому чи меншому) редакцій абсолютно всіх наявних у ньому і до цього норм, зокрема їхніх санкцій.

Аналізуючи причини згаданого редагування, висловлю очевидну думку про те, що передусім воно було наслідком переосмислення парламентаріями суспільної безпеки посягань на національну безпеку країни, логічним результатом чого стало посилення передбаченої за їхнє вчинення кримінальної відповідальності, яке виявилось у таких кроках:

– підвищення встановлених у санкціях аналізованих норм строків позбавлення волі (Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1183-VII). Зокрема, державна зрада відтоді стала каратися позбавленням волі на строк від 12 до 15 років (раніше – від 10 до 15 років), а диверсія – позбавленням волі на строк від 10 до 15 років (раніше – від 8 до 15 років);

– а також реалізованому згодом закріпленні можливості застосування до осіб, які скоїли відповідні злочини, додаткового покарання у виді конфіскації майна (Закон України від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII).

Тоді здавалося, що вжиті заходи є цілком достатніми.

Водночас із початком широкомасштабної війни 2022 р. стало зрозумілим, що попри здійснене в 2014 р. посилення відповідальності, законодавцем не було враховано ще однієї важливої обставини, а саме того, що ступінь суспільної безпеки вчинюваних в умовах воєнного стану принаймні деяких із злочинів проти

основ національної безпеки є значно вищим порівняно з аналогічними діями, які спостерігаються у мирний час.

Зважаючи на це, народними депутатами України в екстреному порядку був розроблений і зареєстрований законопроект від 1 березня 2022 р. № 7116 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану», мета якого була визначена саме як «забезпечення максимального та справедливого покарання тих громадян України, які в умовах воєнного стану вчинять дії, направлені на послаблення нашої обороноздатності, посягають на суверенітет, або спричинять будь-яку шкоду цивільному населенню України». А вже 3 березня 2022 р. за результатами голосування, яке в цей день відбулося у стінах парламенту, відповідний законопроект набув статусу Закону № 2113-IX¹.

У зв'язку з ухваленням Закону № 2113-IX правозастосувачам необхідно враховувати те, що основним наслідком цього рішення стало доповнення статей 111 та 113 КК новими частинами другими, у санкціях яких було встановлено більш суворе (порівняно з відповідними некваліфікованими діяннями) покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна, яке має призначатися за:

а) державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану;

б) та, відповідно, диверсію, вчинену в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

При цьому з оновленої ч. 1 ст. 111 КК було виключено наявну в ній раніше, однак яка нині втратила свою актуальність, вказівку на перехід на бік ворога «в умовах воєнного стану» та залишено лише згадування про вчинення цих дій «в період збройного конфлікту».

Тут варто зазначити, що під час проведення експертизи відповідного законопроекту (яка, щоправда, тривала лише один день) фахівці ГНЕУ висловлювали сумніви щодо доцільності встановлення у ч. 2 ст. 111 та ч. 2 ст. 113 КК абсолютно визначеного покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років. Свою позицію юристи пояснювали тим, що таким чином не враховуються загальні засади призначення покарання, визначені у ст. 65 КК, зокрема положення про те, що суд призначає покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого к. пр., особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. З огляду на наведені аргументи парламентські експерти пропонували передбачити у відповідних нормах відносно визначене покарання у виді позбавлення волі на певний строк – від 12 до 15 років.

Та, як відомо, у підсумку рекомендації фахівців ураховані не були, що, зважаючи на надзвичайно високий ступінь суспільної небезпеки відповідних діянь, сприймається із розумінням.

Аналізуючи правові наслідки ухвалення Закону № 2113-IX, важливо

¹ Про проблеми інших кримінально-правових новел воєнного часу див. [1; 2].

враховувати зазначений М. І. Хавронюком факт того, що оскільки закон, який посилює кримінальну відповідальність, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК), то державна зрада у будь-якій її формі, вчинена особою в період з 24 лютого по 6 березня 2022 р. включно, має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 111 КК [3].

Пристаючи до аналізу правотворчих проблем, пов'язаних із ухваленням Закону № 2113-ІХ, передусім хотілося б висловити два взаємопов'язані зауваження. *По-перше*, йдеться про деяку непослідовність законодавця, яка виявилась у вже відміченому вище факті того, що в той час, коли підставою посилення кримінальної відповідальності за державну зраду є вчинення такого діяння лише «в умовах воєнного стану», відповідальність за диверсію диференціюється також і в разі скоєння цього злочину «в період збройного конфлікту».

Не вдаючися до глибокого аналізу поняття «збройний конфлікт» та його відмінності від «війни», лише зверну увагу на тому, що збройний конфлікт може і не супроводжуватися оголошенням воєнного стану. Власне, починаючи з 2014 р. приклад саме такої ситуації ми мали змогу спостерігати і в Україні, на території якої відбувався збройний конфлікт, але воєнний стан уведений так і не був (аж до 24 лютого 2022 р.). При цьому саме в 2014–2015 рр. в Україні фіксувалися та надалі відкривалися кримінальні провадження по фактах масових проявів державної зради.

І ось, зіставивши два попередні факти, у мене виникло запитання: а чи є підстави вважати, що випадки державної зради, вчинені в 2014–2015 рр. в умовах анексії АРК та фактично триваючої, але без уведення воєнного стану, війни на Донбасі, були бодай на відсоток менш небезпечнішими за аналогічні прояви, вчинені в 2022 р. вже при уведеному воєнному стані? Особисто я таких підстав не вбачаю.

Водночас, якщо законодавець займає протилежну позицію і, на відміну від автора цих рядків, все ж переконаний у наявності такої різниці, то чому ж уже в ст. 113 КК відповідальність за диверсію, яка була вчинена як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, було (на противагу ст. 111 КК) уніфіковано?

По-друге, що пов'язано з попереднім, аналізуючи обставини, з якими у ч. 2 ст. 113 КК пов'язується посилення відповідальності за диверсію («вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту»), я звернув увагу на те, що в деяких інших нормах, які містяться все у тому ж розд. І Особливої частини КК, відповідальність за передбачені ними посягання диференціюється у зв'язку з настанням вже відмінних від попередніх юридичних фактів, зокрема вчиненням діянь:

- «в особливий період» (ст. 114-1 КК);
- в умовах не лише воєнного, а й «надзвичайного стану», про які йдеться в і ще одній кримінально-правовій новелі воєнного часу – прийнятій на підставі Закону № 2160-ІХ ст. 114-2 КК.

З огляду на продемонстровану розбіжність термінології в мене, крім заданих

вище стосовно диверсії, знову з'являються численні питання про те:

– чому відповідальність, скажімо, за несанкціоноване поширення військово значимої інформації посилюється лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану і водночас не посилюється в особливий період, а відповідальність за перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань – навпаки?

– або ж чому відповідальність, наприклад, за диверсію посилюється лише в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту і не диференціюється в умовах згаданих у статтях 114-1 та 114-2 КК надзвичайного стану або особливого періоду, які можуть статися і за відсутності збройного конфлікту?

Як на мене, ступінь суспільної небезпеки кожного із діянь, про які йдеться у статтях 111, 113, 114-1 та 114-2 КК, значно підвищується при їхньому вчиненні як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, особливого періоду (хоча однією із підстав його настання є саме введення воєнного стану) чи надзвичайного стану, а тому у всіх згаданих складах кожна з цих ознак мала б визнаватися кваліфікуючою.

Список використаних джерел

1. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.

2. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

3. Хавронюк М. Державна зрада і диверсія: кримінальна відповідальність. Аналіз статей 86, 111, 113 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-za-derzhavnu-zradu-i-dyversiyu/>

МОРОЗІЮК Назар,

аспірант 2-го курсу кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

КАТУВАННЯ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНОГО КАРАНОГО ДІЯННЯ, ПРОБЛЕМАТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

З 24 лютого 2022 року тематика кримінальних правопорушень, вчинених країною-агресором по відношенню до українського народу в цілому є досить актуальною, адже в Україні уже понад 6 місяців триває війна.

Основним безпосереднім об'єктом катування є здоров'я, а додатковим обов'язковим – воля, честь і гідність особи. За сучасним ККУ катування вчиняється в деяких випадках з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб. В сучасних умовах п.1. ст.127 потребує уточнення, зміни, доповнення, більш повної конкретизації діяння. Однак, чинний ККУ, зокрема ст.127 не передбачає окремим пунктом «проти суспільства, проти великої групи осіб, соціуму», а передбачає лише умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити іншу особу вчинити дій, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії. В сучасному законодавстві, конкретно за такого формулювання немає катування з метою залякування всього суспільства в цілому. Так, армією-агресором здійснюється катування окремих категорій громадян за спеціальними вказівками, злочинними наказами задля того щоб український народ в цілому пішов на поступки, в тому числі і територіальні. Також недосконалістю цієї норми є те, що не відображена та конкретно не прописана норма, яка б регулювала суспільний аспект. Що це означає? Відеозйомка катування осіб у будь-якій формі з подальшим розповсюдженням задля того щоб сучасне демократичне суспільство задумалось що і з ними може бути таке ж. Демонстративність кримінального правопорушення є однією з ключових факторів конкретно якщо мова йде про побої, катування, мордування. Ці дії російське командування вчиняє задля того, щоб ці справи набрали загальнодержавного та, можливо, інтернаціонального, міждержавного характеру для ще більшого розголосу над вказаним діями. Така злочинна політика здійснюється також для залякування суспільства таким от способом.

З об'єктивної сторони це кримінальне правопорушення характеризується діянням у формі нанесення побоїв, мученням або іншими насильницькими діяннями, наслідками у виді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання, причинно-наслідковим зв'язком між вказаними діями та наслідками.

Суб'єкт катування загальний.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. При катуванні спеціальною метою насильницьких дій є :

- спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать волі, у т.ч. отримати від нього інформацію ,свідчення
- покарати його за дії, які він скоїв або у скоєнні яких підозрюється
- залякати його та інших осіб.[6,с.327-329]

До інших насильницьких дій можуть бути віднесені: умисне легке, чи середньої тяжкості тілесне ушкодження, різні посягання на статеву недоторканість особи, характерні для мордування (ст.126 ККУ) та інших форм насильства. Все це означає, що зазвичай з катуванням можуть поєднуватись й інші кримінально карані

діяння, які передбачені та не обмежуються лише окремим розділом ККУ, а можуть виходити за його рамки та характеризуватись різними діяннями.

До прикладів катування, вчинених з різноманітними видами насильства може бути віднесена діяльність країни-агресора по відношенню до захисників України з полку «Азов». Такі насильницькі дії можуть супроводжуватись й іншим впливом та фізичним впливом, не вказаними в сучасній версії Кримінального кодексу України. В чому це проявляється? Для захисників України вкрай важлива інформація, яка стосується незалежності України, її територіальної цілісності та суверенітету. Російські військові задля того щоб дезінформувати українських бійців після катування, яке супроводжувалось всілякими видами насильства, розповідали ще вигадані історії, які не відповідали дійсності (про взяття Києва, Харкова, вбивство керівництва держави, захоплення державних діячів в полон і тд) тобто інформаційне насильство у певному вимірі.

«Катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль та страждання, фізичне чи моральне».[3, с.15]

У справі Ірландія проти Сполученого Королівства провели розмежування між катуванням та нелюдським поведженням на прикладі конкретного насильства – «п'яти технік», які застосовувала британська влада під час допитів. Покриття голови мішком, шумовий вплив позбавлення сну і обмеження у їжі і воді. Як вирішив суд, дані методи, навіть при поєднанні становлять тільки нелюдське поведження. Був факт того, що вони спричинялись систематично, однак страждання потерпілому особливой сили і жорсткості потерпілому не завдавали. Наявність різного інформаційного, емоційного впливу, психологічного і звісно ж фізичного яке поєднується з різним ступенем жорстокості являється оціночним для кожної справи окремо.[7, 123]

Катуванню притаманна наявність расової, національної чи релігійної нетерпимості. Війна в країні триває вже приблизно 8 років, але з початком повномасштабної збройної агресії з 24 лютого 2022 року вона стала ще більше проявляти по відношенню до українців як нації, до українського народу з метою знищення нації, державності, фактичного геноциду українського народу.

В окремих актах Європейського суду з прав людини зазначається, що до актів катування та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижують гідність, поведження або покарання, треба відносити такі, які позбавлення сну, харчування і води, багатогодинне стояння біля стіни, утримання в підвалі, де особа ризикує на небезпеку нападу щурів, поміщення здорової людини до психічно хворих, примушування одягатись у визначеному стилі, примушування їсти неїстівні речовини.[5, с.293-294]

Висновок. Потрібно за допомогою порівняльного законодавства чи міжнародного кримінального права імплементувати норми кримінального права в своє національне законодавство задля правильності кваліфікації та підвищення уваги міжнародних спільнот до такого виду питань. На даний момент є багато

ключових питань, які повинні та можуть бути вирішені за допомогою міжнародних організацій таких як Червоний Хрест чи представників Організації об'єднаних націй.

Необхідно відзначити проблематику таких питань, адже якщо взяти за основу дії, які відбуваються з 24 лютого 2022 року з початку повномасштабного вторгнення то вони поки залишаються поза увагою організацій, які б змогли забезпечити реалізацію норм міжнародного права але не змогли з суб'єктивних причин.

Для більш ефективного оцінювання кримінально караних діянь у сфері, якщо взяти за увагу той факт, що людині було завдано легких тілесних ушкоджень, за це діяння передбачена кримінальна відповідальність в рамках ст.125 ККУ то при катуванні це буде основним об'єктом, адже в цьому випадку здоров'я (наприклад військовополоненого), а от якщо стосовно такої особи буде проведено ще якась інформаційна операція чи дії, які будуть безпосередньо пов'язані з честю, гідністю особи то це вже буде додатковий обов'язковим об'єктом за ст.127 ККУ. Тому для правильності кваліфікації потрібно не тільки брати за основу просто норму ККУ, без дослідження ситуації, при кваліфікації можуть виникати складнощі. Крім того, на міжнародному рівні повинні бути прийняті нові закони та підзаконні нормативно-правові акти, які б змогли урегулювати питання, які стосуються нелюдського ставлення по відношенню до особи, засобів сексуального, психологічного, психофізіологічного впливу при вчиненні катування. Звісно, повинні бути прийняті правки до діючого міжнародного законодавства з урахуванням нових збройних конфліктів та з урахуванням нових потреб, які диктує нам час. Нові війни, нове озброєння при таких війнах чи агресивне ставлення людей по відношенню до інших формує нові можливості для вчинення нових видів катування із застосуванням інших предметів, особливо небезпечних для життя. Зазвичай при кваліфікації дій, передбачених ст.127 ККУ додаються інші кримінальні правопорушення, за яку теж передбачена відповідальність в рамках кримінального кодексу чи міжнародно-правових актів, угод чи домовленостей.

Список використаних джерел

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text/
2. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Кримінальний кодекс України, Кодекс України №2341-III (2022с) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Михайленко Д.Г. Кримінально-правова характеристика катування//Часопис Академії Адвокатури.2011, 9с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., перероб. та допов./ За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. К. Юридична думка, 2007.1184с.

6. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. 496с.

7. Ягунов Д.В. Практика Європейського Суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства) / Д.В. Ягунов – О.:Фенікс. – 2010. -256с.

ОБОДЕЦЬ Євгенія,

*курсантка третього курсу факультету №1
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького Державного університету
внутрішніх справ*

науковий керівник: ЛИТВИНЕНКО Ольга,
*старший викладач кафедри організації
досудового розслідування Криворізького
навчально-наукового інституту Донецького
Державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»*

ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У зв'язку з агресією російської федерації питання про колабораціонізм гостро постало перед Україною.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 було внесено зміни до Кримінального кодексу України. Зокрема, розділ І КК України «Злочини проти основ національної безпеки України» було доповнено новими статтями: «Колабораційна діяльність», «Пособництво державі-агресору», «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», а окремі правові норми зазнали змін [1].

З часу запровадження зазначених норм уряд вже двічі посилювала відповідальність за колабораціонізм навесні 2022 року. Водночас введені парламентом нові законодавчі норми є занадто широкими, через що Міністерство реінтеграції отримує сотні звернень із проханнями роз'яснити, чи підпадає та чи інша діяльність на тимчасово окупованих територіях під кримінальний кодекс [2]. Оскільки мільйони українців залишаються сьогодні на окупованих територіях, хтось через відсутність можливостей для виїзду, хтось через інші, часто

непереборні обставини, питання колабораціонізму є актуальним. Але, на тих, хто сприятиме окупації, допомагатиме російським агресорам встановлювати незаконну владу, чекатиме покарання за українським законодавством.

Однак з прийняттям закону про колабораційну діяльність формально під кримінальну відповідальність могли підпадати люди, які жодним чином не шкодять Україні, а вимушені працювати у реаліях тимчасово окупованих територій, щоб прогодувати власні родини та підтримувати життєдіяльність своєї громади: наприклад, лікувати хворих або забезпечувати роботу об'єктів критичної інфраструктури.

Вдало зазначає Авдєєва Т. про те, що деякі норми мають подвійне чи потрійне тлумачення. Якщо цього не розуміють експерти, які мають юридичну освіту, цього не розуміють і прості громадяни. Тож люди просто боятимуться деокупації, адже їх притягнуть до відповідальності [3]. Сказане юристкою є абсолютно правильним, оскільки пересічному громадянину дійсно важко тлумачити диспозиції нововведених статей.

Наразі під ст. 111-1 КК України про колабораційну діяльність підпадають такі дії громадян України:

- публічне заперечення збройної агресії, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;
- публічні заклики до підтримки рішень держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора;
- добровільне обіймання посад у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, зокрема в окупаційній адміністрації держави-агресора;
- пропаганда в закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння вчиненню збройної агресії проти України;
- організація та проведення заходів політичного характеру, ведення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора;
- передання матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора;
- провадження господарської діяльності [4].

Начебто законодавець надав широкий перелік діянь, які підпадають під поняття «колабораціонізму», але виникає питання як довести «добровільність» співпраці з державою-агресором на тимчасово окупованій території? Вважаємо, що законодавець має удосконалити ст. 111-1 КК України та розтлумачити як правильно виявити колаборанта, задля того щоб не притягнути до кримінальної відповідальності невинну особу. Правозахисники констатують, що доповнення іншими нормами Кримінального кодексу протягом березня-травня 2022 року та

практика застосування положень ст.111-1 КК України ускладнили розмежування правопорушень, передбачених ст.111 «Державна зрада», ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», ст.111-2 «Пособництво державі-агресору» і ст.436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [5]. Із зазначеним ми погоджуємось, оскільки у вказаних нормах є спільні ознаки об'єктивної сторони. Тому, для розв'язання проблем, які виникають під час практичної діяльності при застосування ст. 111-1 КК України, у Верховній Раді України була зареєстрована низка законопроектів, задля удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та склади суміжних кримінальних правопорушень [6]. Маємо відмітити позитивну роботу законодавців, адже в такій важкій для нашої країни час реагувати на стан злочинності потрібно швидко.

Даним законопроектом пропонується усунути недоліки в частині перетину складів злочинів, зокрема:

- визначити відмінні ознаки складу злочину «колабораційна діяльність» (стаття 111-1 КК України) для її відмежування від державної зради (стаття 111 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників (ст. 436-2 КК України) та від інших суміжних кримінальних правопорушень;

- виключити відповідальність за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України зі стаття 111-1 КК України, оскільки відповідальність за такі діяння передбачається статтею 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»;

- виключити статтю 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору», оскільки вона передбачає колабораційну діяльність в її окремих формах, які вже визначені у статті 111-1 КК України, а окремі її положення включити до тексту цієї статті 111-1.

Крім того, даний законопроект пропонує виділення тих видів діяльності, які напряму заборонені та можуть кваліфікуватися як заборонені за статтею 111-1 КК України. Такий формат викладення сприяє усуненню двозначності тлумачення і є логічним доповненням кримінального законодавства, яке визначає суспільно небезпечні діяння, які є кримінальними правопорушеннями, а не правомірні види діяльності. Запропоноване викладення статті 111-1 враховує елементи складу кримінального правопорушення, а отже забезпечить ефективне застосування статті на практиці [6]. Зазначені в проекті Закону зміни позитивно вплинуть на правильне та широке тлумачення норми про колабораційну діяльність, вони допоможуть не лише практичним працівникам здійснити правильну кримінально-правову кваліфікацію того чи іншого діяння, а й покращать розуміння цієї норми звичайним людям, які з тих чи інших причин вимушені залишитись на тимчасово окупованих територіях. Отже, одним із критеріїв розмежування ст. 111-1 КК України з іншими

суміжними кримінальними правопорушеннями варто визнавати ознаки їх складів, пов'язані з об'єктом, діянням, місцем вчинення діяння, обстановкою вчинення кримінальних правопорушень, а також із суб'єктом та суб'єктивною стороною.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
2. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Уряд підтримав законодавчі ініціативи Мінреінтеграції по колаборантах. 05.08.2022. URL: <https://minre.gov.ua/news/uryad-pidtrymav-zakonodavchi-iniciatyvy-minreintegraciyi-po-kolaborantah>
3. Мирний М. Розпливчасті межі колабораціонізму. Портал центру з прав людини «Зміна». 26.09.22. URL: <https://zmina.info/articles/yak-ukrayinczyam-na-okupovanyh-terytoriyah-ne-potrapyty-pid-stattyu-pro-kolaboraczionizm/>
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Центр інформації про права людини. Відповідальність за колабораціонізм: правозахисники направили до влади аналіз змін до відповідного законодавства від 01.09.2022. URL: <https://zmina.ua/event/vidpovidalnist-za-kolaboraczionizm-pravozahysnyky-napravyly-do-vlady-analiz-zmin-do-vidpovidnogo-zakonodavstva/>
6. Урядовий портал. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення №7570 від 20.07.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua>

ОРЛОВСЬКА Наталя,

професор кафедри кримінального та адміністративного права, Одеський національний морський університет, доктор юридичних наук, професор

НАПАДИ НА ЦИВІЛЬНІ СУДНА: ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

У першій фазі агресивної війни проти України (протягом лютого-березня 2022 р.) війська рф активно вдавалися до протиправних дій проти українських та іноземних цивільних суден, які знаходилися в територіальному морі України (зокрема, на рейдах портів). Деякі були обстріляні, наслідком чого стали пожежі та загибель людей, деякі – захоплені агресорами. Серед захоплених – українські комерційні та рятувальне судна. При цьому на комерційних суднах знаходився

вантаж значної вартості, запаси паливно-мастильних матеріалів, перебували екіпажі.

Ці події були оперативно оцінені Міжнародною морською організацією (ІМО), Рада якої вже 26 лютого наголосила на неприйнятності подібних дій, адже судноплавство в цілому та моряки, зокрема, не можуть бути побічними жертвами політичної та військової кризи. В квітні Комітет з безпеки ІМО прийняв резолюцію щодо сприяння евакуації моряків із зони бойових дій в Чорному та Азовському морях [1]. У свою чергу, Верховна Рада України наголосила, що напади на цивільні судна, поряд з обстрілами портової інфраструктури України, свідчать про реалізацію послідовної і системної політики РФ, яка почалася ще у 2014 р. і спрямована на завдання прогресуючої шкоди Україні як морській державі та перешкоджання її морегосподарській діяльності [2]. Ці оцінки створюють політичне підґрунтя розгляду кримінально-правової характеристики нападів на цивільні судна.

У першу чергу, звернемо увагу на піратство, адже, зокрема, захоплення українських суден було сприйнято як акт піратства, що знайшло відображення й у ЗМІ, й у виступах окремих представників влади. На нашу думку, доцільно зупинитися на двох аспектах:

1. Можливість кваліфікації дій за ст. 446 КК, поміж іншого, залежить від того, чи може екіпаж військового корабля держави-агресора вчинити піратські дії. Якщо звернутися до Конвенції ООН з морського права (1982), яка була ратифікована Україною в 1999 р. [3], то ст. 102 передбачає, що піратські дії (як вони визначаються в ст. 101 даної Конвенції) можуть вчинятися військовим кораблем, однак лише в тому разі, коли його екіпаж бере участь у заколоті та захопив контроль над цим кораблем. У такому випадку дії, що вчиняються екіпажем з використанням корабля, прирівнюються до дій приватновласницького судна. Піратство за КК України – це корисливий злочин, оскільки обов'язковою ознакою його складу є мета - одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди. З огляду на це, у склад санкцій ч.ч. 1, 2 ст. 446 КК включено конфіскацію майна як обов'язкове додаткове покарання. Однак ще раз наведемо позицію Верховної Ради України: представники військово-морських сил держави-агресора є безпосередніми виконавцями антиукраїнської політики РФ. Тому неможна вважати напади на цивільні судна ініціативою командирів військових кораблів чи власною ініціативою їх екіпажів, навіть якщо вони переслідували мету заволодіти вантажем чи запасами палива.

2. Місце вчинення піратства – відкрите море або місце за межами юрисдикції будь-якої держави. Напади ж здійснювалися на цивільні судна не лише України, а й інших країн, при цьому всі судна знаходилися в територіальних водах України.

Відповідно, розглядувані дії не можуть кваліфікуватися як піратство. До речі, в статистичних зведеннях щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень з початку агресивної війни немає жодного факту піратства.

Ще одним видом кримінального правопорушення, який опиняється в фокусі,

є порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК). Об'єктивна сторона цього злочину включає й інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Напади були різними: як вже зазначалося, в одних випадках військовослужбовці держави-агресора захоплювали судна разом із вантажем та екіпажами, в інших – обстрілювали або погрожували знищенням. Тому звернемо увагу на приписи Римського Статуту МКС, згідно яких до воєнних злочинів відносяться, зокрема:

широкомасштабне знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо як грубе порушення Женевських конвенцій (п/п. iv п. а ч. 2 ст. 8);

знищення або захоплення майна ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення настійно вимагаються воєнною необхідністю як інше серйозне порушення законів і звичаїв, що визнається міжнародним правом для міжнародних воєнних конфліктів (п/п. xiii п. b ч. 2 ст. 8) [4].

У цей же час, порушення законів та звичаїв війни, навіть з огляду на ті діяння, які Римський статут МКС відносить до таких порушень, є дещо абстрактними в контексті опису нападів на цивільні судна. Тому доцільно розглянути ще й ст. 8bis Римського Статуту МУС «Злочин агресії». Зокрема, п. d ч. 2 ст. 8bis вказує, що акт агресії, який означає застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь-який інший спосіб, несумісний зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, включає й «напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили чи морські та повітряні флоти іншої держави» [4]. Це ж положення відтворено в ст. 1 Закону України «Про оборону України» [5]. При цьому мета та мотиви нападу для визначення певної дії як акту агресії значення не мають.

Важним аспектом ситуації, що розглядається, була очевидна відсутність загроз з боку цивільних суден. Це має принципове значення з огляду на положення міжнародного гуманітарного права – застосування сили щодо цивільного судна можливе у разі, коли йдеться про захід убезпечення військового корабля. Наприклад, якщо будь-яке (!) цивільне судно демонструє ворожі наміри, тобто висувається на позицію, з якої військовий корабель може бути обстріляний, відбувається захоплення військового корабля за допомогою радару управління вогнем будь-якої зброї тощо, таке судно стає «дозволеною ціллю» для збройних сил [6, с.455]. Відповідно, напади, які розглядаються, не можуть бути виправданими посиленням на те, що цивільні судна становили або могли становити загрозу для військових кораблів рф.

Однак більша відповідність акту агресії ситуації, що аналізується, в контексті кримінального законодавства України актуалізує проблему: чи можна вважати військовослужбовців ВМС рф суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 437 КК. З одного боку, вони безпосередньо беруть участь в

бойових діях. З іншого - такий факт, без порушення військовослужбовцем міжнародного гуманітарного права, не утворює складу кримінального правопорушення. Тому постає питання про те, чи є діяння, передбачене ч. 2 ст. 437 КК, так званім «лідерським»? Судова практика з цього приводу неоднозначна.

Тому Ухвалою колегії суддів Верховного Суду від 03.02.2022 року це питання було передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду у зв'язку з наявністю виключної правової проблеми. На час підготовки цієї доповіді це питання остаточно не вирішено [7, с.14].

На нашу думку, є підстави обговорювати кваліфікацію нападу на цивільні судна як воєнного злочину - порушення законів та звичаїв війни, яке виявляється в інших порушеннях, яке виражається в широкомасштабному знищенні або привласненні майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо. При цьому це майно може належати не лише ворогу, а й третім сторонам. У такому випадку командир відповідатиме за віддання злочинного наказу, а підлеглі – за його виконання.

Список використаних джерел

1. The IMO Maritime Safety Committee (MSC 105), adopted Resolution MSC.495(105): Actions to facilitate the urgent evacuation of seafarers from the war zone area in and around the Black Sea and the Sea of Azov as a result of the Russian Federation aggression against Ukraine. April 28, 2022. URL: <http://surl.li/dgveh> (дата звернення – 07.10.2022)

2. Про Заяву Верховної Ради України «Про агресію російської федерації в районах Чорного та Азовського морів і Керченській протоці»: Постанова Верховної Ради України №2595-IX від 20 вересня 2022 р. / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2595-20#Text> (дата звернення – 07.10.2022)

3. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року: Закон України від 3 червня 1999 р. №728-XIV / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14#Text> (дата звернення – 07.10.2022)

4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення – 07.10.2022)

5. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. №1932-XII / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення – 07.10.2022)

6. Давид Є. Принципы права вооруженных конфликтов: курс лекций / пер. с франц. Международный комитет Красного Креста, 2011. 1141 с.

7. Мазур М. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: матеріали презентації від 6 жовтня 2022 р. / Верховний Суд. URL: <https://bit.ly/3RDsDB3> (дата звернення - 7.10.2022)

ПОПОВ Георгій,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики, Академія адвокатури України, доктор юридичних наук

ЗГВАЛТУВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНЕ РАБСТВО ДІТЕЙ, ЯК ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Відповідно до ст. 38 Конвенції ООН про права дитини 1989 року Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

У ст. 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року вказується, що особи, які перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу.

Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від згвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність.

Згідно з п.п. 1-3 ст. 77 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони, що перебувають у конфлікті, забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх вік або з будь-якої іншої причини.

Окремого осмислення потребує проблема кваліфікації діянь за порушення законів і звичаїв війни в частині посягання на права дітей. Так, ч. 1 ст. 438 КК України встановлює відповідальність за жорстоке поводження з

військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій. Для розуміння змісту поняття «закони та звичаї війни» необхідно звернутися до джерел міжнародного гуманітарного права.

У ст. 5 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Статут МКС) вказується, що юрисдикція Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства. Відповідно до цього Статуту Суд має юрисдикцію стосовно таких злочинів: злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії.

Відповідно до пп. «g» п. 1 ст. 7 Статуту МКС злочином проти людяності є згвалтування, звернення до сексуального рабства, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-які інші форми сексуального насильства.

Стаття 8 Статуту МКС містить перелік військових злочинів, якими, серед іншого, є (наведено не повний перелік): примус військовополоненої або іншої особи, що охороняється, до служби у збройних силах ворожої держави (абз. «v» пп. «a» п. 2); згвалтування, звернення до сексуального рабства, примус до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2 «f» ст. 7, примусова стерилізація та будь-які інші види сексуального насильства, що також є грубим порушенням ст. 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій (абз. «vi», пп. «e» п. 2); набір чи вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу збройних сил чи груп або використання їх для активної участі у бойових діях (абз. «vii» пп. «e» п. 2).

Особливу увагу слід звернути на згвалтування та сексуальне рабство, як злочини проти людяності та воєнні злочини, що згідно з нормами Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Статут) повинні мати певні ознаки суб'єктивної та об'єктивної сторін злочину.

Так, у рішенні Міжнародного кримінального суду у справі «Прокурор проти Жермена Катанги» (The Prosecutor v. Germain Katanga no. – ICC-01/04-01/07) вказується, що для визнання згвалтування та сексуального рабства злочинами проти людяності за змістом статті 7(1)(g) Статуту, необхідно довести:

- об'єктивну сторону злочину – ця поведінка була частиною широкомасштабного чи систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення;

- суб'єктивну сторону злочину – умисел винної особи, а також усвідомлення наявності збройного конфлікту і того, що його діяння були частиною цього нападу, спрямованого проти цивільного населення.

Щоб визнати згвалтування та сексуальне рабство воєнними злочинами у розумінні

статті 8(2)(e)(vi) Статуту, треба довести:

- об'єктивну сторону злочину – дія мала місце в контексті збройного конфлікту міжнародного характеру та була пов'язана з ним;
- суб'єктивну сторону злочину – усвідомлення порушником фактичних обставини, які визначили наявність збройного конфлікту, а також умисел на вчинення таких дій.

Крім того, у провадженнях зазначеної категорії необхідно враховувати вимоги ст. 67 КК України у п. 6 ч.1 якої, зокрема, закріплено: при призначенні покарання обставиною, яка його обтяжує, визнається вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини.

Таким чином, згвалтування та сексуального рабство дітей охоплюється поняттям «порушення законів та звичаїв війни» і може бути кваліфіковано за ст. 438 КК України з обов'язковим врахуванням положень міжнародного гуманітарного права.

ПРОХОРЕНКО Аліна,

студентка групи ПМПФ 19-1 ННІ Економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

науковий керівник: АМЕЛІНА Анна,

професор кафедри фінансових розслідувань Державного податкового університету, к.ю.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

У теперішній час в Україні надзвичайної актуальності набуває дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації та в період воєнного стану в Україні. Вчинення злочинів в обумовлений час та в певній обстановці може негативно вплинути на національну безпеку України, її обороноздатність. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей кримінальної відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану, бойовій обстановці, в особливий період військовослужбовців та інших осіб має підвищену актуальність [1].

Під час воєнного стану кримінальне провадження здійснюється в особливому режимі, передбаченому ст. 615 КПК України. У зв'язку із застосуванням судами

норм цієї статті на практиці виникає велика кількість запитань щодо нюансів як досудового розслідування, так і судового розгляду кримінального провадження.

Крім того, збільшилася кількість кримінальних проваджень щодо злочинів проти основ національної безпеки України, військових кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також у зазначених розділах КК України з'явилися нові статті, а до деяких зі статей внесені зміни. З огляду на це постають питання про розмежування складів злочинів, особливостей їх кваліфікації тощо.

У цей складний час усі розуміють, наскільки важливим є питання щодо притягнення до відповідальності осіб, визнаних винуватими, зокрема в державній зраді, колабораційній діяльності, військових та воєнних злочинах. Розглядаючи кримінальні провадження стосовно таких злочинів, судді не повинні піддаватися емоціям і пам'ятати, що не можна відходити від тих європейських цінностей, які Україна сповідувала останні 30 років [2].

За словами спікерки, в умовах воєнних дій дотримання закону стає важчим для суддів. Водночас на суддях лежить історична відповідальність, тому що вироки, які вони ухвалюватимуть, важливі не тільки для нинішнього часу, а й для майбутнього.

Максимальної уваги вимагають питання кваліфікації злочинів, в яких обставина вчинення злочину «в умовах воєнного стану» обумовлює їх кваліфікацію. У зв'язку з цим підлягає чіткому визначенню зміст терміну «воєнний стан» через аналіз таких правових ознак як час, місце, обстановка вчинення злочину. Зокрема, дане питання виникає, коли мова йде про вчинення триваючих злочинів [3]. Значну частину передбачених КК України військових злочинів є злочинами з формальним складом, кваліфікуючою ознакою яких є вчинення діяння в умовах воєнного стану. Триваючими серед них є: самовільне залишення військової частини або місця служби (ч. 5 ст. 407 КК України); дезертирство (ч. 4 ст. 408 КК України); ухилення від військової служби шляхом самоскалічення або іншим способом (ч. 4 ст. 409 КК України).

Вважаємо, якщо будь-який з названих злочинів був розпочатий до введення воєнного стану і продовжується безперервно в подальшому, то особа весь період триваючого злочину усвідомлює суспільну небезпечність вчинюваного нею злочинного діяння, зміст, протиправність такого діяння і бажає його вчинити, а значить, діє з прямим умислом. Незмінне бажання особи продовжити вчинення злочину в специфічних умовах, якими характеризується період воєнного стану, жодним чином не позбавляє винності її поведінку.

Часовий період, протягом якого діє особливий період чи правовий режим воєнного стану, визначає час вчинення кримінального правопорушення, а зазначення того факту, що воєнний стан може бути введений на всій території України або в окремих її місцевостях, обмежує місце або обстановку вчинення цього кримінального правопорушення. При призначенні покарання за злочин,

кваліфікуючою ознакою якого є вчинення діяння з використанням умов воєнного стану, обставина, яка обтяжує покарання, не застосовується. Якщо ж особа використала умови воєнного стану при вчиненні інших кримінальних правопорушень, п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України може бути враховано судом [4]. Законодавець, реалізуючи політику посилення кримінальної репресії щодо кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення, одночасно здійснює політику гуманізації шляхом закріплення адміністративної відповідальності за кримінально-протиправні діяння, а це створює конкуренцію кримінально-правових та адміністративно-правових норм.

Отже, за особливо кваліфіковані злочини відповідними частинами статей КК передбачено значно більші покарання. Призначаючи покарання за кваліфіковані й особливо кваліфіковані склади злочинів, суд ураховує всі інші пом'якшуючі або обтяжуючі обставини, крім тих, які є ознаками такого складу. Наприклад, якщо крадіжка в умовах воєнного стану за цією ознакою вже кваліфікована за ч. 4 ст. 185 КК, то вчинення злочину в умовах воєнного стану – вдруге не враховується як обтяжуюча обставина, бо воно вже враховано при кваліфікації. Це правило передбачено ч. 4 ст. 67 КК.

Щодо всіх інших злочинів, по яких подібних кваліфікованих складів (вчинення в умовах воєнного стану) в КК спеціально не передбачено, – то в разі їх учинення, вони кваліфікуються як звичайно – за відповідною статтею або частиною. Так наприклад, наразі не передбачено подібного кваліфікованого складу за шахрайство (ст. 190 КК). Частини 2-3 цієї статті передбачають інші кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади (повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому – ч. 2; у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки – ч. 3; в особливо великих розмірах або організованою групою – ч. 4). Однак, як уже зазначалося, якщо суд визнає особу винною за вчинення такого злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану – це враховується при призначенні покарання. Тобто покарання – буде ближчим до максимальної межі, передбаченої відповідною статтею.

Під час війни, коли ворог руйнує цивільну інфраструктуру і вбиває мирне населення, деякі громадяни України вимушені покидати свої домівки. На мою думку найчастіший і найогидніший вид злочину під час війни – є мародерство. Усе частіше фіксують випадки викрадення чужого майна з покинутих або пошкоджених будівель чи споруд, закладів торгівлі, які опинилися поза належною охороною, тощо. Хочу звернути вашу увагу на те, що вчинення будь-якого кримінального правопорушення в умовах воєнного стану, коли винний умисно використовує надзвичайну обстановку для реалізації своєї мети, визнається обставиною, що обтяжує покарання. Через підвищення рівня суспільної небезпечності відповідної поведінки немає сумнівів, що за поточних умов зазначена обставина враховуватиметься при призначенні покарання, істотно посилюючи його.

Список використаних джерел

1. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. Центр воєнно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев, 2019. С. 6–12.

2. Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. No 3. С. 185–195.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України 26.11.2018 р. No 393/2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018> (дата звернення: 20.12.2021 р.).

4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. No 2232-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 20.04.2021 р.).

ПУЗИРЕВСЬКИЙ Максим,

*старший викладач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології, Академія Державної
пенітенціарної служби*

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України органи виконавчої влади на сьогодні мають пріоритетне завдання щодо виконання першочергових завдань з оборони держави та суспільства. В умовах ведення бойових дій в Україні, постійних обстрілів та бомбардувань існує необхідність у визначенні та розмежуванні окремих повноважень центральних органів виконавчої влади та Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України), стосовно поводження з військовополоненими, тримання, направлення їх до найближчих секторів і дільниць, утворених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки, слідчих ізоляторах, таборів для тримання військовополонених, організації охорони та нагляду за військовополоненими, процедури повернення та обміну даної категорії осіб, покровокої координації заходів для переміщення військовополонених, забезпечення надання їм різноманітних соціальних послуг. Тож, з метою врегулювання окремих правових аспектів здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими законодавцем поступово почалося внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України [1] (далі – КВК України).

Так, Законом України від 24 березня 2022 р. № 2158–ІХ «Про внесення змін

до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період» [2] були внесені зміни до статті 11 КВК України, котрими законодавець передбачив можливість у разі необхідності в межах однієї виправної колонії створювати сектори з різними рівнями безпеки, а також сектори для тримання осіб, узятих під варту, за умови забезпечення ізоляції від засуджених, які тримаються у даній установі виконання покарань.

У свою чергу Закон України від 28 липня 2022 р. № 2472–ІХ «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» [3] закріпив у статті 154 КВК України особливості здійснення обміну військовополонених, зокрема, у частині 11 зазначено, що засуджені, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про їх передачу для обміну як військовополонених, звільняються від відбування покарання негайно після отримання органом або установою виконання покарань відповідного рішення суду. Такі особи передаються під нагляд представникам уповноваженого органу, що відповідає за поводження з військовополоненими, для організації та проведення їх обміну як військовополонених. Подальше тримання та заходи щодо поводження із засудженим військовополоненим, звільненим від відбування покарання, здійснюються відповідно до «Порядку тримання військовополонених» [4], затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 р. № 413. Проте, на жаль на теперішній час на законодавчому рівні не є врегульованими особливості застосування персоналом ДКВС України до військовополонених заходів примусу. Так, з метою належної організації охорони та нагляду за військовополоненими, протидії вчиненню кримінальних правопорушень на території установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, та з метою усунення цієї прогалини у чинному КВК України [1], пропонується внесення змін до статті 106, а саме, пропозиція щодо наступної її редакції:

«Стаття 106. Підстави та порядок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї

1. До ув'язнених, засуджених і військовополонених, якщо вони чинять фізичний опір персоналу установи виконання покарань, слідчого ізолятора, табору для тримання військовополонених, злісно не виконують його законні вимоги, проявляють буйство, беруть участь у масових заворушеннях, захваті заручників або чинять інші насильницькі дії, а також у разі втечі з-під варті з метою припинення вказаних протиправних дій, а також запобігання заподіяння цими особами шкоди оточенню або самим собі застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та вогнепальна зброя. Персонал установи виконання покарань, слідчого ізолятора, табору для тримання військовополонених вправі застосовувати вогнепальну зброю, що видається в установленому порядку для забезпечення виконання службових обов'язків.

2. Застосуванню заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і

вогнепальної зброї до ув'язнених, засуджених і військовополонених має передувати попередження про намір використання вказаних заходів і засобів, якщо дозволяють обставини. Без попередження вказані заходи, засоби та вогнепальна зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю персоналу установи виконання покарань, слідчого ізолятора, табору для тримання військовополонених чи інших осіб.

3. До засуджених неповнолітніх і жінок гамівна сорочка не застосовується. Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків вчинення ними групового або збройного нападу, який загрожує життю і здоров'ю персоналу установи виконання покарань, слідчого ізолятора, табору для тримання військовополонених чи інших осіб, або збройного опору.

4. Якщо застосування заходів фізичного впливу уникнути неможливо, вони не повинні перевищувати міру, необхідну для виконання покладених на адміністрацію колонії обов'язків, і мають зводитися до завдання найменшої шкоди здоров'ю правопорушників. У разі необхідності персонал установи виконання покарань, слідчого ізолятора, табору для тримання військовополонених, зобов'язана негайно надати допомогу потерпілим.

5. Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів, гамівної сорочки та вогнепальної зброї доповідається в рапорті начальникові установи виконання покарань, слідчого ізолятора, табору для тримання військовополонених. Про кожний випадок застосування вогнепальної зброї негайно повідомляється прокурор та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

6. Використання фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї допускається також в порядку та за інших підстав, передбачених законами України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про попереднє ув'язнення», «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України» та відомчими нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.»

Таким чином, запропоновані зміни усунуть наявні прогалини щодо порядку застосування заходів примусу персоналом ДКВС України до військовополонених, забезпечать високий рівень організації охорони та нагляду з метою протидії вчиненню кримінальних правопорушень на території установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, таборів для тримання військовополонених, зокрема, на період дії воєнного стану на теренах України.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період: Закон України від 24 березня 2022 р. № 2158–ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022.

№ 33. Ст. 1744.

3. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28 липня 2022 р. № 2472–ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022. № 68. Ст. 4069.

4. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 р. № 413. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1649.

РУКІНА Діана,

студентка 2 курсу ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ШЕВЧЕНКО Таїсія,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан. Саме війною було продемонстровано чи готова особа заради власних переконань знехтувати таким поняттям, як “людська цінність” та вчиняти протиправні дії стосовно інших. Це стосується не тільки військовослужбовців, але і наших співвітчизників, які заради власного збагачення продають гуманітарну допомогу, чи вимагають гроші наче б то за волонтерську діяльність, або ж стають коригувальниками, передаючи певну інформацію ворогу, що призводить не тільки до значних матеріальних втрат, але і до смерті невинних громадян. Такі дії за Кримінальним кодексом України кваліфікуються як шахрайство (ст. 190 КК України), державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (ст. 111⁻¹ КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111⁻² КК України) та інші кримінальні правопорушення проти національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Нові норми, які втілені в КК України за період введення воєнного стану базуються на спеціальних (галузевих) принципах, які притаманні саме для кримінального права. Тому зараз досить значна увага приділяється питанню, щодо дієвості законів, норм, приписів й засад міжнародних договорів, а саме цінності таких документів у цій галузі кримінальних правопорушень, як результат проблематики призначення та дотримання принципів кримінального права. Значна кількість вчених досліджувало питання принципів саме кримінального права. Серед

найбільш ґрунтовних наукових праць слід виокремити таких науковців, які доцільно розглянули питання змістовної характеристики, обґрунтували значення, особливості реалізації та можливого їх реформування: Шаблистий В. В., Панов М. І., Савінова Н. А., Хряпінський П. В., Фріс П. Л., Погребняк С. П., Туляков В. О., Баулін Ю. В., Харитонова О. В. та інші. Проблема реалізації принципів кримінального права в умовах воєнного стану набула нового змістовного наповнення, тому ми переконані, що питання щодо реалізації цих принципів є досить актуальним у наш час. Для доцільного аналізу та запровадження можливих способів їх втілення ми виокремили, як на нашу думку, першочергові принципи, які сприятимуть подоланню наслідків війни, а також їх попередженню, не тільки в умовах військових дій, але й у мирний час, що допоможуть реалізувати статтю 3 Конституції України - “людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю” [1]: принцип презумпції знання закону, принцип гуманізму, принцип гуманізму щодо потерпілого, принцип невідворотності кримінальної відповідальності.

1. Принципом презумпції невинуватості, закріплено, що кожен повинен знати, за що він несе кримінальну відповідальність. Саме це є вимогою «суспільного договору» за теорією Ж. Ж. Руссо. За порушення так званої «домовленості» обов'язково повинна наставати відповідальність. З цією метою були прийняті міжнародні договори та конвенції про захист основних прав та свобод людини, які є гарантом їх втілення. Слід зауважити, що поняття “злочин” досить умовне, оскільки воно є динамічним й залежить від реалій сьогодення. Тому основна ідея цього принципу полягає в тому, щоб перелік злочинів і міри покарання за них були чітко і точно сформульовані в законі, тому всі громадяни повинні знати за що передбачається кримінальна відповідальність, при цьому суть законодавства про кримінальну відповідальність має бути зрозумілою кожному [2, с. 132].

2. Принцип гуманізму реалізовується у виді збереження основних прав людини за особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, в тому злочини проти основ національної безпеки, воєнні чи кримінальні правопорушення проти людяності. Водночас у разі порушення закону, держава повинна своєчасно відреагувати на це у виді настання невідворотності кримінального покарання, проте реакція не повинна перетворюватись на злочинне діяння [2]. Наприклад, ч. 3 статтею 50 КК України регламентовано, що ніхто не повинен піддаватись катуванню, нелюдському чи такому, що принижує честь та гідність, поводженню. Це також регламентовано 3 статтею Конвенції про захист основних прав і свобод 1950 року. З цього положення витікають основні засади ст. 3 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р., стосовно якої на осіб, які не брали активної участі у бойових діях, зокрема, ті хто знаходиться у складі збройних сил, що склали зброю, а також на осіб, які припинили участь у бойових діях через хворобу, поранення, позбавлення волі або з інших причин та інших обставин: раси, кольору шкіри, релігії чи переконань, статі, відсутності

дискримінації на основі людського походження чи власності, чи інших подібних критеріїв, заборонено різні форми дискримінації, наруг, катувань тощо [4]. Ніхто не має права вчиняти кримінальні правопорушення, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, у тому числі громадяни України, де відбулися такі жахливі події у зв'язку зі збройною агресією РФ. Із зазначеного можемо наголосити, що всім учасникам бойових дій слід неухильно дотримуватись норм міжнародного гуманітарного права.

3. Принцип гуманізму щодо потерпілого [5, с. 250]. У зв'язку із війною це питання стало, як ніколи актуальним, адже постраждалі повинні отримати відповідну компенсацію та психологічну допомогу. Йдеться (йде) про сім'ї загиблих, тих хто втратив житло чи житло яких було зруйновано, або речі яких вкрали. Слід зауважити, що згвалтовані жінки та діти також потребують відповідної психологічної допомоги. Слід наголосити на тому, що в Україні є досить дієві механізми відшкодування та інші види допомоги (утворення гуманітарних штабів, безплатні місця проживання та харчування, безплатні центри психологічної допомоги та консультацій тощо) постраждалим, які підтримуються і нашими закордонними сусідами, вони є досить дієвими та приносять позитивні результати й поступово після деокупації державою будуть проведені компенсаційні заходи.

4. Принцип невідворотності кримінальної відповідальності. Жахливі звірства, які були вчинені армією РФ, наприклад: катування, каліцтва, вбивства цивільних осіб, особливо жінок та дітей, примусове переселення за кордони України, незаконне позбавлення волі, нелюдське поводження з військовополоненими, численні руйнування, залякування населення, терористичні акти та інші злочини, які вчиняються на території України [6, с. 44-45]. Однак, міжнародні інституції та держави реагують та надають допомогу, в тому числі і щодо фіксації злочинів для подальшого розгляду і притягнення винних до кримінальної відповідальності і не лише в Україні за національним кримінальним законодавством. Так, Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду з 28 лютого 2022 р. почав розслідування щодо ситуації в Україні. 13 квітня 2022 р. прокурор Міжнародного кримінального суду відвідав «Бучу» в Київській області як місце вчинення воєнних злочинів. Як відомо, процедура розслідування таких злочинів є тривалими, але процес пішов і маємо надію, що ми отримаємо бажані результати [6, с. 45]. Щодо спільної праці міжнародних організацій, то тут вступають в дію принципи міжнародного кримінального права щодо взаємності та добровільності співпраці, реалізації юридичних документів та інші принципи.

5. Принцип винної відповідальності означає, що наявність вини повинна встановлюватись в обов'язковому порядку, тим більше в умовах воєнного стану. Винність особи, як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу будь-якого кримінального правопорушення означає суб'єктивне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності) та тих наслідків, які настали або можуть настати.

Таким чином, на основі вище зазначеного можна зробити висновок, що основною ідеєю, сутністю та цінністю кримінального права є вмотивований захист прав і свобод людини, що визначає особливості справедливого покарання за протиправні дії, саме це має відповідати сенсу принципам кримінального права. Важливо розглядати наявність принципів кримінального права в їх загальному і збалансованому застосуванні щодо суб'єктів кримінально-правових відносин. Це залежатиме від рівня правотворчості й правозастосування, як в мирний, так і у воєнний, однак в сучасному цивілізованому світі міри покарання мають відповідати та забезпечувати безпеку саме цивілізованими методами.

Список використаних джерел

1. Конституція України : подарункове видання / уряд. : Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Є. Г. Кудлай [та ін.]. Київ : ВАІТЕ, 2021. 324 с.
2. Давиденко, С. В., Сливна, В. А. До питання принципу презумпції невинуватості в дисциплінарному провадженні. *Проблеми законності*, (156), 2020, С. 130–142. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.156.250864> (дата звернення 12.10.2022).
3. Pohrebnyak, S.P. (2008). *Osnovopolozhni pryntsypy prava (zmistovna kharakterystyka)*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. (дата звернення 10.10.2022).
5. Олійник О. Принцип гуманізму в кримінальному праві України. *Підприємництво, господарство і право*, 2018. № 12. С. 286-289.
6. Тимофеева Л. Ю. Принципи кримінального права та їх реалізація в умовах війни. Авторське право. *Вісник асоціації кримінального права України*, 2022. Том 1 № 17, С. 36-51.

САВЧЕНКО Анастасія,

студентка 4 курсу ННІ права Державного податкового університету

науковий керівник: ЛАЗЕБНИЙ Анатолій,

кандидат юридичних наук, доцент,

Державний податковий університет

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ на територію України у 2022 році сотні тисяч громадян потребують гуманітарної допомоги, оскільки позбавлені можливості жити і заробляти вдома. Крім того, у військових

щодня з'являється потреба у перев'язочних матеріалах, ліках та обладнанні для реанімації. Україна задовольняє більшість цих потреб завдяки гуманітарній допомозі, яку збирають наші громадяни та громадські організації, а також міжнародні організації та країни-донори. Таким чином, у сучасних умовах гуманітарна допомога є досить важливою.

Визначення поняття «гуманітарна допомога» закріплене у ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу». Гуманітарна допомога - цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [2].

Гуманітарна допомога може надаватися у вигляді:

- грошової форми;
- певних речей чи предметів побуту;
- добровільної пожертви;
- виконання роботи чи послуги.

До її ознак слід віднести те, що вона є адресною та безоплатною для одержувачів. Однак зброя, боєприпаси та обладнання, які можуть спричинити тілесні ушкодження або смерть, не можуть бути визнані як гуманітарна допомога.

Особи, що можуть отримати гуманітарну допомогу:

- 1) постраждалі від стихійного лиха, аварій, епідемічних і зоонозних, екологічних, техногенних та інших катастроф, що становлять загрозу життю і здоров'ю людей;
- 2) особи, які потребують гуманітарної допомоги через соціальну незахищеність, матеріальну незабезпеченість, економічну скруту чи тяжку хворобу;
- 3) постраждалі від збройної агресії чи збройного конфлікту [2].

На жаль, не всі усвідомлюють важливість гуманітарної допомоги, тому деякі громадяни лише «наживаються» на цьому та використовують гуманітарну допомогу за нецільовим призначенням. Наслідком цього є розгляд законодавцями питання належного використання гуманітарної допомоги та покарання за використання скрутного становища інших людей.

03 квітня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги». КК України доповнено статтею 201-2, яка має назву

«Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». Відповідно до даної статті продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, - караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років [1].

Варто зазначити, що відповідальність за незаконні дії з гуманітарної допомоги настає не лише під час воєнного стану. В даному випадку воєнний стан – це ситуація, за якої покарання буде більш посиленним, ніж за кримінальне правопорушення, що скоєне у мирний час.

Крім того, 20 вересня 2022 року Верховна Рада України прийняла постанову "Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави" [3]. На сьогодні законодавець робить усе, щоб запобігти зловживанню гуманітарною допомогою, а також інших незаконних дій, що пов'язані зі зазначеною допомогою.

Отже, зміни до кримінального законодавства щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги є досить актуальними на сьогодні. Під час воєнного стану виявлено численні випадки нецільового використання гуманітарної допомоги, а завдяки посиленню відповідальності вчинення даного злочинного діяння повинно зменшитись, а гуманітарна допомога має дійти до одержувача.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III //Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26. Ст. 131.

2. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14/ed20220616#Text>

3. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави : Постанова Верховної Ради України від 20.09.2022 р. № 2603-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2603-20#Text>

САВЧУК Богдан,
*студент групи ПМПФ-20-1 Навчально-науковий
інститут економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

науковий керівник: КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,
*в.о. завідувача кафедри кримінальних розслідувань
ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету, кандидат
юридичних наук*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВЧИНЕНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальністю теми є дослідження відповідальності за правопорушення та певні особливості призначення покарання особам, які вчиняють злочин під час воєнного стану. З 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 на всій території України вводиться воєнний стан, яким передбачено запровадження в Україні особливого правового режиму у зв'язку зі збройною агресією росії проти України [1].

Метою дослідження є аналіз відредагованого на тлі війни законодавства, зокрема особливостей відповідальності за окремі кримінальні правопорушення та реалізація норм кримінального процесуального права загалом в умовах воєнного стану.

Проблеми застосування норм кримінального законодавства під час військових дій досліджувалася багатьма авторами, що відображено в працях, зокрема, В.П. Бодаєвського, В.О. Бугаєва, М.І. Карпенка, М.І. Мельника, А.М. Онисківа, М.І. Панова, Ю.А. Пономаренка, М.С. Туркота, М.І. Хавронюка, С.О. Харитонова, В.В. Шульгіна та інших.

Питання кримінального провадження під час воєнного стану було піднято через невизначеність низки основних питань. Завдання кримінального провадження залишаються тими самими, але процесуальні механізми досягнення цих завдань уже не діють. Відповідно до Закону України «Про правову систему воєнного стану» в умовах правової системи воєнного стану суди, установи та заклади судової системи визначаються лише Конституцією України та законами відповідно до їх компетентності.

Повноваження судів, установ та органів судової системи, передбачені Конституцією України, не можуть бути обмежені в умовах правової системи воєнного стану. Між тим, згідно зі ст. 26 закону йдеться про те, що на територіях, де введено воєнний стан, правосуддя можуть здійснювати лише суди. На території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Варто додати, що будь-яке

скорочення або прискорення судового розгляду заборонено. Тому варто здійснити реформи у законодавстві, котрі допоможуть забезпечити кримінальне провадження за умов воєнного стану, також створити механізми запобігання маніпулюванню воєнним станом для затягування судових розглядів [2].

Ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України передбачає, що застосування воєнного стану для вчинення злочину є обставиною, що обтяжує покарання. Це означає, що з метою сприяння вчиненню кримінальних правопорушень злочинці використовують найбільш несприятливий для суспільства час та складну обстановку та умови, в яких перебуває суспільство, що свідчить про підвищення ступеня суспільної небезпеки вчинюваних злочинів в умовах воєнного стану.

Тому покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення під час воєнного стану, суди враховуватимуть із такою обтяжуючою обставиною, що вид і розмір призначеного покарання будуть наближені до максимальної межі, встановленої Кримінальним кодексом України [3].

Посилення відповідальності за окремі кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану, може мати дві форми: вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану як кваліфікуюча ознака. Наприклад, за звичайних обставин акт диверсії (ст. 113 Кримінального кодексу України) карається позбавленням волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією або без конфіскації майна (ст. 113 ч. 1 Кримінального кодексу України). Але диверсія в умовах воєнного стану карається позбавленням волі на строк до 15 років або довічно з конфіскацією майна (ч. 1 ст. 113 Кримінального кодексу України) [4].

Також кримінальні правопорушення вчинені в умовах воєнного стану є обставина, що обтяжує покарання. Так, наприклад, ч. 1 ст. 190 Кримінального кодексу України передбачено, що заволодіння чужим майном або придбання майна шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч гривень. Мінімальний дохід для громадських чи громадських робіт становить від 200 до 240 годин, або до 2 років трудової реформи, або до 3 років обмеження волі. У даному випадку варто тих, хто використовує умови воєнного стану для шахрайства, каратимуть найсуворішим покаранням – обмеженням волі до 3 років. Отже, відповідальність за вчинення таких кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану точно не визначена, проте варто враховувати найсуворіші покарання, передбачені Кримінальним кодексом України [4].

На завершення варто додати, що воєнний стан – це правова система з невизначеними часами та непередбачуваними обставинами. З іншого боку, кримінальне провадження завжди має певні та чітко встановлені моменти часу — період підготовчого судового засідання, призначений строк для судового розгляду кримінального провадження, період для запобіжних заходів, період для кримінальної відповідальності тощо. Якби радикально це не звучало, кримінальні справи мають тривати навіть під час війни. Насамперед, варто частково змінити

структуру судових розглядів, а саме: внести законодавчі реформи до кримінального провадження в умовах воєнного стану, створити механізми уникнення маніпулювання та затягування судових розглядів.

Законодавчі реформи, спрямовані на забезпечення кримінального провадження за таких обставин, мають бути доповнені механізмами запобігання маніпулюванню воєнним станом для затягування судових розглядів. Це може бути із застосуванням технічних засобів, платформ щодо прикладу Zoom, месенджерів тощо, де буде забезпечена участь усіх учасників судового процесу, котрі в умовах воєнного стану не мають фізичної можливості знаходитись на засіданнях (перебувають на окупованій території тощо).

Також варто додати, що на сьогоднішній день існує необхідність напрацювань судової практики в умовах воєнного стану та дотримання загальних засад кримінального провадження та детального правового регулювання законодавства, зокрема, щодо притягнення до кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану, оскільки дані заходи - надійний захист суверенітету а територіальної цілісності України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : закон України від 24.02.2022 № 2102-IX [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20> (дата звернення 13.10.2022).

2. Закон України «Про правову систему воєнного стану» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – від 12.05.2015 № 389-VIII (Редакція станом на 10.09.2022)– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 13.10.2022).

3. Покарання за вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану буде наближеним до максимальної межі: ВС: 07.03.2022, [Електронний ресурс]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209796_pokarannya-za-vchinennya-krimnalnogo-pravoporushennya-v-umovakh-vonnogo-stanu-bude-nablizhenim-do-maksimalno-mezh-vs (дата звернення 13.10.2022).

4. Кримінальний кодекс України: документ 2341-III, чинний, редакція від 19.08.2022, підстава - 2472-IX - [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 13.10.2022).

СМАГЛЮК Ольга,
*аспірантка Донецького державного
університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 155 КК УКРАЇНИ

Вчення про об'єкт злочину – один із найбільш складних та суперечливих інститутів кримінально-правової доктрини. У сучасних умовах європейської інтеграції України, руху до стандартів реальної демократії, соціально орієнтованої ринкової економіки, принципів верховенства права й забезпечення прав та свобод людини і громадянина надзвичайно важливою є побудова якісно нової системи права через подальше реформування законодавства, у тому числі й кримінального. Зрозуміло, що політичні процеси, які тривають в Україні протягом останніх років, не можуть не впливати на науку кримінального права загалом і вчення про об'єкт злочину зокрема.

Якщо систематизувати запропоновані в науковій літературі погляди вчених до визначення поняття об'єкта кримінального правопорушення (злочину), то можна виділити:

- об'єкт злочину – це цінності, блага, які охороняються кримінальним законом;
- об'єкт злочину – це цінності, блага і суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом;
- об'єкт злочину – це окремі різновидності (сфери життєдіяльності людей), які охороняються законом;
- об'єкт злочину – це суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом.

Ми підтримуємо найбільш поширену в науці кримінального права теорію об'єкта кримінального правопорушення (злочину) як суспільних відносин, оскільки вважаємо обґрунтованою точку зору, відповідно до якої саме суспільні відносини, як всеохоплююча соціальна субстанція, надають можливість встановлення зв'язків, прав та обов'язків суб'єкта таких відносин. Саме таке розуміння об'єкта кримінального правопорушення (злочину) відповідає теоретичним основам законотворення і практичним потребам правозастосування.

Оскільки ст. 155 КК України розташована в розділ IV «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» Особливої частини КК України, родовим об'єктом даного кримінального правопорушення є статевая свобода та статевая недоторканість особи. [1, с. 4]. У своїх дослідженнях П. В. Хряпінський, А. А. Пінаєв, Г. Я. Мартинишин вказують, що «статевая свобода та статевая недоторканість» є системою тотожних, однорідних, взаємопов'язаних і взаємообумовлених груп суспільних відносин, що охороняються нормами розділу IV Особливої частини КК та виступають родовим

об'єктом статевих злочинів.

Загальновизнаним у міжнародному праві є положення, що дитина, внаслідок її фізичної та розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту. Необхідність особливого захисту дітей уперше проголошена в Женевській декларації прав дитини 1924 року, згодом підтверджена в Загальній декларації прав людини 1948 року, Декларації прав дитини 1959 року й закріплена в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. та у Конвенції про права дитини 1989 року. Україна, ратифікувавши згадані міжнародно-правові акти, взяла на себе зобов'язання вжити всіх необхідних законодавчих, адміністративних і просвітницьких заходів щодо захисту дітей від усіх форм фізичного та психічного насильства, образи чи зловживань, недбалого піклування або його відсутності [2, с. 4].

С.В. Чмут стверджує, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 155 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують статеву недоторканість дитини, тобто заборону будь-якого неправомірного втручання у сферу статевих відносин малолітнього або неповнолітнього [3, с.110]. Водночас інші вчені вважають, що об'єктом цього злочину є і статева свобода, і статева недоторканість особи. Статева свобода – це право особи самостійно обирати собі партнера для сексуального спілкування, форму такого спілкування і не допускати у сфері сексуального спілкування будь-якого примусу. Статева недоторканість означає охоронюваний кримінальним законом стан, за якого забороняється вступати в сексуальні контакти з особою, яка з певних причин (наприклад, через недосягнення статевої зрілості), не є носієм статевої свободи значенню [4, с.271].

Дискусійність питання щодо визначення безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України, пов'язана також і з тим, що після внесення відповідних змін суттєвим для притягнення винного до відповідальності за цією статтею є встановлення віку потерпілої особи (що має бути менше 16-ти років), а не статевої зрілості – такого фізіологічного стану організму людини, який характеризується здатністю до повного виконання статевих функцій. Зазначене є логічним не тільки з позиції чинного Сімейного кодексу України (ст. 23 якого пов'язує право на шлюб неповнолітньої особи з досягненням нею шістнадцяти років), а й конструкції інших статевих злочинів, обтяжуючі обставини вчинення яких пов'язуються саме з віком потерпілого, а не з фізіологічним станом неповнолітньої особи. Такий підхід дозволяє стверджувати, що в даному випадку безпосереднім об'єктом є не статева недоторканість, котра полягає в неприпустимості сексуального спілкування з дітьми, які не досягли статевої зрілості або не усвідомлюють наслідків та соціального значення такого спілкування, а саме статева свобода, що є спірною, адже в деяких випадках можливе передчасне статеве дозрівання, але психічний розвиток при цьому не відповідає віковому значенню.

Статева недоторканість означає абсолютну й правову заборону на статеві контакти, що розповсюджується на певне коло осіб. До осіб, які мають статево недоторканість, належать малолітні, неповнолітні та інші особи, які не здатні через психічні або фізичні вади висловити свою волю. Окрім того, у більшості випадків статевою недоторканістю володіють особи, що перебувають у безпорадному стані. Слід зазначити, що називати статево недоторканість правом неповнолітнього на неприпустимість вторгнення у сферу сексуальних відносин дещо некоректно. Добровільні дії сексуального характеру, ініціатором яких може виступати сам неповнолітній, не передбачатимуть жодного вторгнення. Статева недоторканість осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, є об'єктивною, тому що не залежить від волевиявлення будь-якої особи. Крім цього, статева недоторканість не може виступати і в ролі заборони на здійснення будь-яких дій. Заборона на вчинення будь-яких дій, що порушують статево недоторканість, є результатом всієї норми закону, а не окремих її елементів.

Беручи до уваги зазначені міркування, вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України, є сексуальна недоторканість як стан об'єктивної статевої захищеності особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, що забезпечує умови її здорового сексуального розвитку. Оскільки під сексуальним здоров'ям необхідно розуміти фізичне, психологічне та соціальне благополуччя, що пов'язане з сексуальною активністю, здоровий сексуальний розвиток є необхідною умовою нормального фізичного формування організму особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, його психічного благополуччя та морального становлення. Отже, порушення статевої недоторканості завжди становить загрозу фізичному, психічному та моральному розвитку особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку.

Підбиваючи підсумок нашого дослідження, констатуємо, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 155 КК України, є сексуальна недоторканість як стан об'єктивної статевої захищеності особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, що забезпечує умови її здорового сексуального розвитку. Тому має рацію Г. Я. Мартинишин, коли стверджує, що особа набуває статевої свободи з досягненням віку, з якого держава законодавчо визначає її право утворювати нову суспільну ланку – сім'ю (18 років) – та можливість створити таку сім'ю (16 років). Крім того, статева свобода існує доти, доки особа має можливість її реалізувати. З моменту, коли в особи така можливість зникає, особа стає статево недоторканою. Тобто до 16-річного віку держава гарантує й забезпечує гармонійний фізичний і психічний статевий розвиток малолітньої дитини і підлітка, створюючи довкола таких осіб «режим статевої недоторканості». Після повноліття особа може повністю або частково, постійно чи тимчасово втратити можливість реалізувати свою статево свободу, і у такому разі навколо неї так само має бути створений і забезпечений «режим статевої недоторканості» [5, с.177].

Список використаних джерел

1. Дудоров, О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практичний poradnik. – 2018.
2. Федчак І. А. Сутність та профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх: посібник. 2018.
3. Дорош Л. В. и др. Статева недоторканість як об'єкт кримінально правової охорони в юридичній літературі//Науковий вісник міжнародного гуманітарного Університету. 2015. С. 110.
4. Мартинишин Г. Я. Розуміння статевої недоторканості як о'єкта кримінально-правової охорони //Порівняльно-аналітичне право–електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2015. С. 270.
5. Мартинишин Г. Я. Статева недоторканість як об'єкт кримінально-правової охорони в Україні: дисертація : дис. ЛьвДУВС, 2017.

СОЛОП Ілля,

*курсант навчальної групи КП-133
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

науковий керівник: ЧОРНА Аліна,
*старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.*

ПОКАРАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Поняття покарання поєднується у науці та побуті з поняттям злочину, а говорячи ширше, – з поняттям провини. Без покарання немає злочину, а злочину немає без покарання. Звідси звичне словосполучення: "злочин - покарання" [1].
Природне питання: що є первинне, головне? На погляд, первинним є злочин, до якого кріпиться «все інше». Саме у зв'язку з скоєнням злочину постає питання про покарання – про його вид та розмір.

Очевидно, що злочин відрізняється від інших провин саме тим, що за нього призначається особливе покарання - кримінальне. Саме кримінальне покарання, можливість його застосування надає провини значення злочину. Задамося питанням: який полюс магніту є головним – північний чи південний? Розріжемо підковоподібний магніт на дві частини. Чи виявиться у нас в одній руці південний полюс, а в іншій – північний? Зрозуміло, що ні. У нас знову буде два магніти, але менших розмірів, і так нескінченно. Так само від тяжкого злочину та тяжкого

покарання ми можемо перейти до менш тяжкого злочину та менш тяжкого покарання.

Правильніше говорити про дві сторони одного й того ж явища – про конфлікт між індивідом і державою та про вирішення цього конфлікту – про протиставлення нападу на суспільство з боку індивіда удару по індивіду, який вчинив напад.

У тварин у фундаменті такого конфлікту лежить інстинкт, що дає установку відбиття від нападу з боку іншої тварини і встановлення відмови від повторення такого [2].

Якщо такого зіткнення немає, і насильство над особою здійснюється безвідносно для її попередньої поведінки, очевидна розправа.

Інакше кажучи, поєднання «злочин – покарання» покликане дати певний ефект, і це ефект – вплив на людину, стимулювання його поведінки. Коли такого стимулювання немає, немає злочину, ні покарання, ні кримінального права взагалі. Особливістю кримінального покарання є позбавлення засудженого тих благ, які є цінністю як для засудженого, але й суспільства, що його карає. З одного боку покарання постає як добро, забезпечуючи виправлення засудженого і безпеку суспільства, з другого – як вимушене зло, оскільки є обмеження певних суспільних цінностей. Ця особливість покарання визначає закріплення у кримінальному праві принципу економії каральних коштів [3]

Покарання призначається лише за вироком суду та від імені держави, тобто має публічний характер. При призначенні покарання проявляється і здійснюється негативна офіційна оцінка вчиненого суспільно небезпечного вчинку та особи, яка його вчинила.

У підручниках з кримінального права справедливо наголошується, що чим вищий ступінь суспільної небезпеки злочину та особи, яка його вчинила, тим вище має бути рівень виправно-виховних елементів у кримінальному покаранні.

Верховний Суд звернув увагу громадян України на особливості відповідальності за кримінально карані посягання у сфері охорони основ національної безпеки, забезпечення захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

В п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання. Це означає, що винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану.

Складність у з'ясуванні мети покарання у тому, що його завжди являє собою акт щодо минулого – вже скоєного злочину – і щодо майбутнього – зважаючи на ті самі злочини, які можуть бути скоєні в майбутньому. Стосовно минулого – це розплата за вже скоєний злочин, стосовно майбутнього – це засіб досягнення певної мети [3].

Хочемо ми того чи ні, але стосовно нашої історії треба говорити про ще одну мету покарання – отримання дешевої робочої сили. Вона невичерпна і нічого не варта, і, вирішуючи питання про покарання за той чи інший злочин, про оголошення діяння злочинним, законодавець не міг не керуватися і керувався саме цим моментом. Загалом, якщо раніше в'язниці перебували на утриманні держави, то в певний час вони були джерелами доходу.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що й поняття покарання більш-менш очевидне, щодо цілей покарання повної ясності досі не досягнуто, і тому ця проблема вимагає подальшого наукового осмислення.

Список використаних джерел

1. Юрченко О.Г. Мета покарання в історичному аспекті: Редакційна колегія, 2018. 211с.
2. Недов С.Л. Мета покарання в системі кримінального права України, №3. 2022. С. 214-218
3. Новохатська Д.В. Покарання та його призначення за злочини, що вчиняються через необережність, 2018.

СТУПАК Анастасія,

курсантка II курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ЧОРНА Аліна,

капітан поліції, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У чинному КК України існує окремий розділ V «Вина та її форми», в якому систематизовані три статті: ст. 23 «Вина», ст. 24 «Умисел і його види» і ст. 25 «Необережність та її види». Законодавець визначає, що виноує психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23). У свою чергу, умисел поділяється на прямий і непрямий (ст. 24 КК). А необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість (ст. 25 КК).

Такі законодавчі визначення, як і вищенаведені теоретичні положення, потребують у кожному конкретному випадку вчинення кримінального

правопорушення під час воєнного стану необхідності встановлювати психічне ставлення особи до таких дій чи наслідків від подібних дій.

До змісту суб'єктивної сторони злочину деякі вчені включають також емоції (емоційний стан). Ця позиція не завжди отримує підтримку теорії кримінального права під час війни. Криміналісти вважають, що емоції означають психічні переживання, які можуть і найчастіше зазнають винними до, під час чи після скоєння злочину. [1]

Проте реальне кримінально-правове значення можуть мати емоції, які випробовуються саме в момент скоєння злочину, тому як такі вони включаються законодавцем зміст суб'єктивної боку окремих видів умисних злочинів. У поєднанні з деякими іншими ознаками законодавець розглядає стан раптово виниклого сильного душевного хвилювання (афекту) як привілейовану ознаку суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 107, 113 ККУ. Ця обставина робить допустимим включення емоційного стану до змісту суб'єктивної сторони деяких видів злочину, в яких він розглядається як елемент юридичної конструкції, що використовується у законодавчій моделі злочинів певного виду.

У кримінально-правовій літературі, присвяченій проблемам кваліфікації злочинів пропонується розрізнити поняття «суб'єктивна сторона злочину» і «суб'єктивна сторона складу злочину», хоча при цьому правильно підкреслюється їхній тісний взаємозв'язок [2].

Розмежування названих кримінально-правових феноменів необхідне у зв'язку з виділенням у кримінальному праві таких категорій, як злочин та склад злочину, і вимогою встановлення їх співвідношення між собою. Теоретично ця проблема вважається дискусійною, а науковий пошук її вирішення здійснюється за різними напрямками та параметрами.

У рамках теми даної роботи результати такого творчого дослідження становлять як теоретичний, а й практичний інтерес. Важливо підкреслити, що встановлення суб'єктивної сторони потрібне не тільки при вирішенні питання про наявність складу кримінального правопорушення в діях конкретної особи. Установлення ознак суб'єктивної сторони також необхідно при кваліфікації злочинів, при розмежуванні злочинів, особливо тих, які є схожими за об'єктивними ознаками.

Розуміючи кримінально-правове значення цієї проблеми, ми маємо наголосити, що її подальше дослідження, як уже вказувалось, повинно відбуватися постійно і цілеспрямовано [3].

Конструювання кримінально-правових норм, що включають в тому числі опис складів злочинів, пов'язане з використанням законодавцем певного арсеналу коштів та прийомів, а також правил, що у сукупності становлять зміст законодавчої техніки [1, с. 17]. До них відносять зазвичай сама нормативна побудова, юридичні конструкції, термінологія, презумпція та юридичні фікції [4].

Таким чином, всі представлені положення переважно визначають правила

встановлення форми провини в конкретних видах злочинів. Така різноманітність в описі суб'єктивної сторони складів злочинів справедливо робить його одним із найскладніших інститутів кримінального права не лише з його правозастосування (встановлення у діянні), але й тлумачення.

Список використаних джерел

1. Богонюк, Г. І. "Суб'єктивна сторона складів злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за невиконання." *Право. ua* 2 (2015): 108-113.
2. Потяк, Вікторія Іванівна. "Суб'єктивна сторона невиконання (угоди) договору про примирення як елемент складу кримінального правопорушення." (2018).
3. Сухонос, Віктор Володимирович, Володимир Вікторович Сухонос, and Р. М. Білоконь. "Кримінальне право України. Особлива частина: підручник." (2020).
4. Фріс, Павло Львович. "Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник. Вид. 3 доп. і перероб." (2018).

ТИХЕНКО Ярослав,

*курсант навчальної групи КП-133
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

науковий керівник: ЧОРНА Аліна,

*старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

МАРОДЕРСТВО: ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ

У давнину склалося уявлення про те, що майно переможеного «по праву війни» належало переможцю. Також вважалося, що, здобувши перемогу, солдати мали повне право привласнити собі річ, що сподобалася, переможеного ворога. Викрадення в цьому випадку було деякою компенсацією за ризик [1].

Проте слід звернути увагу на те, що начальники завжди прагнули надати розділу видобутку легального характеру. Це знайшло вираження в тому, що якщо місто залишалося на пограбування армії переможця, то лише за наказом військового керівника.

Домовляючись про здійснення мародерства заздалегідь, група спеціальних суб'єктів неналежним чином виконує свій обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України та ще більшою мірою дискредитує Збройні Сили України та інші військові формування. Як наслідок, такі дії мають більш високий ступінь суспільної небезпеки та викликають високий

суспільний резонанс, велику загрозу незалежності та територіальній цілісності України.

Якщо серед солдатів виникали випадки мародерства, порушувалася військова дисципліна, знижувалась боєздатність солдатів. Як неодноразово помічено істориками, з чим ми згодні, варто лише солдатам перетворитись на мародерів – армія воювати вже не здатна [2,3].

Термін «мародерство» (від фр. *maraudeur*) сприймається як посягання з боку військових чинів на чуже майно під час воєнних дій чи місцевості, де оголошено військовий стан [4].

Умови військового стану – це фактичне перебування України у стані війни з іншою державою. Вони наступають із оголошенням стану війни чи фактичним початком військових дій. Військовий стан запроваджується у разі збройної агресії чи загрози нападу на Україну. Умови військового становища зникають щодня і час припинення стану війни. Час з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку військових дій і до їх припинення називається військовим [1].

Як зазначалося вище, незважаючи на постійні заяви керівників України про нібито існуючу військову агресію з боку Російської Федерації, війну нікому не оголошено і режим військового становища в Україні дотепер не введено. Під бойовою обстановкою слід розуміти перебування військової частини (підрозділи) в умовах безпосередньої підготовки та ведення бою (операції) [2].

Бойова обстановка може виникнути не тільки в умовах військового стану, а й у мирний час, коли частина (підрозділ) відбиває напад на прикордонну заставу, під час вторгнення на територію України збройних банд, під час порушення недоторканності її повітряного чи морського простору. Існування бою в просторовій і тимчасовій характеристиках свідчить про наявність бойової обстановки. Бойова обстановка може виникнути і в мирний час (збройний конфлікт), а тому злочин, передбачений ст. 432 КК України, може мати місце і поза межами військового стану або війни [4].

Суб'єктивна сторона мародерства характеризується виною у формі прямого наміру, тобто спеціальний суб'єкт злочину усвідомлював суспільно небезпечний характер свого діяння (порушення встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби), порядку організації та виконання службово-бойових завдань, дій щодо викрадення особистого майна вбитих та (або) поранених під час бою або після його закінчення), передбачав суспільно небезпечні наслідки та бажав їх настання.

Отже, вчинення мародерства за попереднім змовою групою осіб означає спільне вчинення цього злочину декількома (двома і більше) спеціальними суб'єктами злочину, які заздалегідь домовилися про спільне його вчинення [3]. Домовитися про сумісне вчинення злочину заздалегідь – означає домовитися про його вчинення до моменту виконання його об'єктивної сторони.

Список використаних джерел

1. Будяченко, Ольга Миколаївна. "щодо відповідальності за мародерство та інші кримінальні правопорушення проти власності в умовах воєнного стану." (2022).
2. Кравчук, Олексій Олегович, and Дмитро Григорович Михайленко. "Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання." (2022).
3. Макарчук, Віталій Володимирович. "Особливості кваліфікації деяких злочинів вчинених з використанням умов воєнного стану в Україні." (2022).
4. Мовчан, Р. О. "Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство." Аналітично-порівняльне правознавство 1 (2022): 281-285.

УДОД Андрій,

в.о. завідувача кафедри кримінального права та кримінології, факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ – ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ.

03.03.2022 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03.2022 року, внесено нову статтю 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю», певним чином законодавець намагається здійснити кримінально-правовий захист осіб які наділені статусом військовослужбовця, але якщо здійснити порівняння з аналогічною статтею 345 кримінального кодексу України, щодо кримінально-правового захисту осіб які здійснюють правоохоронну діяльність, то вбачається, що новітня стаття 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» не повною мірою забезпечує кримінальний захист військовослужбовця, а в деяких випадках загалом, може призвести до зловживання військовослужбовцями своїм кримінально-правовим захистом.

Відповідно, ч. 1 ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» та ч. 1 ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю», за своїм складами кримінального правопорушення схожі і мають формальний склад злочину, але за своєю конструкцією протиправних діянь мають суттєву різницю, щодо кваліфікації

даних кримінальних правопорушень. В ч. 1 ст. 345 КК України передбачено такі протиправні дії як, «погроза вбивством, насильством або знищенням майна» при цьому, під погрозою насильством при вчиненні злочину, ознаки складу якого закріплені в ч. 1 ст. 345 КК України слід розуміти погрозу психічного насильства (як самостійний вид насильства, що здатен спричинити тілесні ушкодження і заподіянням якого можливо погрожувати), а також заподіянням побоїв, мордування, легких, середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень, звалтуванням, сексуальним насильством. Але для кваліфікації ч. 1 ст. 345 КК України, слід також враховувати, що погроза як вираз суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України відображає, *по-перше*, лише активну форму його вчинення; *по-друге*, – спрямованість дій на створення небезпечного стану потерпілої особи у майбутньому; *по-третє*, – можливість висловлення погрози у будь-якій формі; *по-четверте*, погроза може як містити конкретну інформацію про характер і зміст майбутніх негативних наслідків для потерпілого (бути конкретизованою), так не містити такої інформації (бути неконкретизованою); *по-п'яте*, відображає можливість вираження та сприйняття погрози, як обіцянки вчинити певні дії у майбутньому чи-то як умови зміни поведінки потерпілого, чи-то як неминучості за будь-яких умов. Слід також зауважити на тому, що погроза завжди має бути: а) *дійсною (реальною)*, тобто мати свій вияв в об'єктивній реальності, що означає бути інформацією, зафіксованою чи-то на матеріальному носії, чи-то вираженою, доведеною до потерпілого в будь-який інший спосіб (в тому числі й невербальний); б) *персоніфікованою*, тобто зверненою до конкретної особи або групи осіб; в) *перспективною*, тобто спрямованою виключно у майбутнє;

У свою чергу, ч. 1 ст. 435-1 КК України, погроза вбивством і насильство, щодо військовослужбовця в диспозиції присутня, але крім цього, ще здійснює кримінально-правову охорону, честі та гідності військовослужбовця і його близьких родичів. В цьому, випадку законодавець не здійснив роз'яснення, яким саме чином може бути образа честі і гідності військовослужбовця, бо виходячи із загально-прийнятого розуміння честі і гідності особи, це звісно, може бути будь яка образа людини яка принижує його гідність або честь, тобто може призвести до того, що фізична особа не так подивилася або не так сказала військовослужбовцю, або виказала зауваження останньому, і це все може казати про приниження честі і гідності військовослужбовця, що в свою чергу може призвести до зловживання самим військовослужбовцем. Також, близькі родичі військовослужбовця так само захищені ст. 435-1 КК України, від протиправних дій, щодо погрози та образи честі і гідності військовослужбовця, які в конструкції вище зазначеної статті, так само не зрозуміло щодо кваліфікації дій по образі честі і гідності військовослужбовця, чи це коли хтось через близьких родичів здійснює образу військовослужбовця чи образа здійснюється через те, що він є родичем військовослужбовця, тому, питання залишається відкритим для дискусії.

ХРИСТИЧ Інна,
*старший науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень науково-
дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України кандидат економічних наук,
доцент*

СТАН КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» номер державної реєстрації 0120U10561.

Як загально відомо, дорожньо-транспортні (автотранспортні) злочини відносяться до злочинності з необережності, під якою розуміють сукупність всіх учинених за необережної вини злочинів у формі злочинної недбалості та злочинної самовпевненості на території країни за певний проміжок часу і характеризується кількісними і якісними показниками. На жаль кількість їх і тяжкість істотно відрізняється у різних обліках. Так, по даним МОЗ тяжкість їх істотно більша, ніж за статистикою МВС. Крім того громадські активісти систематично підкреслюють, що автотранспортні пригоди, які не призвели до тяжких тілесних ушкоджень, зовсім не потрапляють до статистичних показників особливо це стосується умов воєнного стану. Тривалий час на всій території країни була відсутня взагалі реєстрація за допомогою електронних носіїв порушення правил дорожнього руху. Крім того значна територія країни тривалий час знаходилася під ворожою окупацією, зрозуміло, що ні про які факти вчинення дорожньо-транспортних пригод, а тим паче порушення правил дорожнього руху, ні в яких обліках не повідомлялось. Лише в червні 22 р. на територіях, де не йдуть активні бої, була поновлена робота 128 стаціонарних приладів контролю за швидкістю, а також лазерних вимірювачів TruCAM.

Поняттям дорожньо-транспортних (автотранспортних) злочинів охоплюють такі склади злочинів: 1) порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів (ст. 286 КК України); 2) випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів (ст. 287 КК України); 3) порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху (ст. 288 КК України); 4) порушення пішоходом, велосипедистом, їздовим, ремонтником тощо правил, які забезпечують безпечну роботу автотранспорту (ст. 291 КК України) [1].

За офіційними даними до початку оголошення воєнного стану кількість

дорожньо-транспортних пригод в нашій країні, що мають смертельні наслідки відбувалося вчетверо більше ніж в країнах Європейського Союзу.

З початку оголошення військового стану кількість дорожньо-транспортних пригод дійсно зменшилася, але починаючи з літніх місяців кількість транспортних засобів на дорогах почала різко збільшуватися, що призвело до зростання в більшості регіонів країни і кількості дорожньо-транспортних пригод, особливо з тяжкими наслідками.

Як загальновідомо, юридична поведінка водіїв на місці ДТП досить чітко виписана у Правилах дорожнього руху у пункті 2.10.[2]. При цьому необхідно враховувати, що такі правила дійсні в усіх країнах – членах Організації об'єднаних націй, які ратифікували Конвенцію про дорожній рух.[3]. Тому, навіть якщо українці перебувають за кордоном (а сьогодні для багатьох українців це актуально), і вони стали учасником ДТП, необхідно обов'язково дотримуватися цих правил, звичайно, з урахуванням особливостей конкретної країни, які обов'язково потрібно дізнатися перед поїздкою. Зрозуміло, що після нашої перемоги статистика вчинених українцями ДТП, буде доповнена статистичними даними тих країн, де їх скоїли українці.

Ефективність протидії тим чи іншим кримінальним правопорушенням залежить від того, наскільки чітко маємо уявлення про їх причину.

В більшості країн світу така причина ДТП, як вчинення його в стані алкогольного сп'яніння, як правило, буває дуже рідко, тому що існують технічні пристрої в транспортних засобах, які виключають можливість ними керувати у такому стані.

Тому найчастіші причини виникнення аварійних ситуацій – це ігнорування дистанції; порушення встановленого режиму швидкості; неухважність водія; порушення дорожньої розмітки; обмежена видимість на дорозі; недостатнє освітлення при поганій видимості; втрата орієнтації у надзвичайних ситуаціях. Зрозуміло, що в умовах воєнного стану усі ці причини набувають дуже великого значення, особливо коли більшість населених пунктів в нічній і вечірній час не мають вуличного освітлення. Транспортна безпека в нашій країні в значній мірі залежить від наявності та характеру опадів, які визначають дальність видимості, погіршують зчипні якості шин із дорожнім покриттям. Температура та стан ґрунту впливають на можливість використання доріг.

Одним із факторів збільшення ДТП є і буде перехід на зимовий час. На сьогодні основними документами з приводу розроблення безпеки дорожнього руху на державному рівні в Україні є Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року [4] та Державна програма підвищення безпеки дорожнього руху на період до 2023 р. [5].

Необережні кримінальні правопорушення (особливо у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту) призводять до значних втрат, як у вигляді травмованих та загиблих осіб, так і матеріальних збитків. Тому необхідно приділяти більше

уваги протидії дорожньо-транспортним пригодам, аналізуючи їх вчинення і розповсюдженість.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131 зі змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Правила дорожнього руху. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text>.
3. Конвенція про дорожній рух. (Відень, 8 листопада 1968 року) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041#Text.
4. Про схвалення Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 жовт. 2020 р. № 1360-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-p#Text>.
5. Про затвердження Державної програми підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2023 р.: постанова Кабінету Міністрів України № 1287 від 21 груд. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1287-2020-%D0%BF#Text>.

ЦАРИК Олександра,

студентка 3 курсу бакалаврату, Факультету соціології і права, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права» Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

КВАЛІФІКАЦІЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внаслідок збройної агресії Росії проти України гостро постало питання про необхідність закріплення на законодавчому рівні нових видів злочинів, для правильної кваліфікації яких, необхідне чітке визначення складу кримінального правопорушення. А відтак, оскільки з'являються нові злочини, з новими складами, то, відповідно і розширюється зміст елементів останніх для їх практичного застосування. Однак варто зазначити, що війна РФ проти України та введення воєнного стану вплинули на законодавчі зміни не лише щодо закріплення нових

кримінальних правопорушень, а й щодо здійснення кримінального провадження.

Кримінальне законодавство містить вичерпний перелік суспільно небезпечних діянь, які на сьогодні, кваліфікуються як кримінально-протиправні. Тому, щоб визнати будь-яке суспільно шкідливе діяння кримінальним правопорушенням, воно повинно бути визначене законодавцем як кримінально-протиправне діяння.

Хоча склад кримінального правопорушення є теоретичною категорією кримінального права, вона є абсолютно прикладною моделлю (системою властивостей), яка знаходить своє застосування у законотворчій, правоохоронній та правозастосовній діяльності.

Таким чином, в абсолютному вираженні, кваліфікацією кримінального правопорушення є встановлення зв'язку між елементами конкретно вчиненого в дійсності злочинного діяння та передбаченими кримінальним законом ознаками складу кримінального правопорушення. Кваліфікацію злочинів здійснюють уповноважені на це посадові особи: слідчий, дізнавач, прокурор і суддя.

Так, у постанові від 22 грудня 2006 р. № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство» Пленум вказав, що у постанові про притягнення як обвинуваченого і в обвинувальному висновку повинні бути зазначені дії обвинуваченої особи, наслідки її дій, а також кваліфікуючі ознаки складу злочину з обов'язковою вказівкою цих ознак. Відсутність у діянні особи складу злочину означає відсутність підстави кримінальної відповідальності [1].

Відтак, для прийняття законного, неупередженого судового рішення в умовах воєнного стану важливе здійснення точної та ґрунтовної кваліфікації суб'єктами кримінального провадження з дотриманням усіх правил і норм визначених в законодавстві України.

Так, у кримінально-процесуальному кодексі України було змінено назву розділу IX-1 на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

Вищезазначене визначає необхідність здійснення кримінального провадження на всіх стадіях кримінального процесу в нових реаліях на основі доданих положень задля недопущення можливих колізій і прогалин у майбутньому.

В ч. 1 ст. 615 КПК міститься припис про те, що в разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР - рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий або прокурор, про що останніми має вноситись відповідна постанова. Хоча положення даної частини статті 615 мають дозвільний характер, це не виключає той факт, що відомості, які підлягають внесенню до ЄРДР повинні вноситись до нього за першої ж можливості [2].

Зокрема, відомості про початок досудового розслідування та про вчинене кримінальне правопорушення повинні міститись в мотивувальній частині такої постанови. Особливо важливе місце займає кваліфікація вчиненого кримінально-протиправного діяння (наприклад, короткий виклад обставин події, що можуть

вказувати на факт наявності кримінального правопорушення, наявність потерпілого чи іншого джерела, з якого отримана інформація про можливе кримінально-протиправне діяння, попередня юридична кваліфікація з визначенням відповідної статті закону України про кримінальну відповідальність, дата надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або встановлення з іншого першоджерела обставин, які здатні засвідчити факт вчинення кримінального правопорушення тощо (ч. 5 ст. 214 КПК)).

Не варто забувати, що необхідним в такій постанові є зазначення пояснення та аргументування того, що відсутня технічна можливість внесення відомостей до ЄРДР. Резолютивна частина постанови повинна містити рішення про: 1) початок досудового розслідування; 2) за можливості – здійснення процесуального керівництва відповідним прокурором [2].

Однак варто зауважити, що навіть така особлива норма дозволяє констатувати, те, що її положення не впливають на скасування вимог ч. ч. 6, 7, 9 ст. 214 КПК України.

Також варто зосередити увагу на ч. 8 ст. 615 КПК. Так, у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених ст. 219 цього Кодексу [2].

Загальний порядок визначення строків передбачений статтею 219 КПК є єдиним і не бере до уваги специфіку окремих категорій кримінальних проваджень. Так, положеннями Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року та Закону «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року визначено порядок та особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах збройної агресії Росії проти України та загрози національній безпеці, проте це не регулює повною мірою ситуацію, яку спричиняє вищезазначений збройний конфлікт. Зокрема, в умовах надзвичайного або воєнного стану відсутні можливості проведення слідчих та оперативно-розшукових дій на тимчасово-окупованих територіях України [3, 4].

Так, можуть бути випадки, коли суб'єкт кримінального провадження може бути на тимчасово окупованій території та не матиме змоги прибути для проведення встановлених КПК дій до органів досудового розслідування, складність та неоднозначність проваджень, пов'язаних з воєнними кримінальними правопорушеннями, відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, унеможливлення здійснення процесу розслідування та збирання доказів тощо. Ці проблеми є актуальними з 2014 року, однак зараз набули значного масштабу щодо меж їх виникнення.

Якщо конкретизувати вище вказане, в контексті Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, Загальної декларації прав людини та Конституції України, обмежені строки досудового розслідування, якщо у кримінальному

провадженні жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, не повинні ставати на перепоні можливості відновлення прав потерпілих та захисту їх законних інтересів та нести негативні наслідки для останніх.

Рішення ЄСПЛ у справах «Рингейзен проти Австрії», «Ноймайстер проти Австрії», «Меріт проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України» доречно вказують на те, що у кримінальних справах «розумний строк», передбачений статтею 6 §1 Конвенції, починається з того часу, коли особі було пред'явлено обвинувачення. З урахуванням завдань та засад визначених статтею 2 КПК слідчий, прокурор та суд мають максимально ефективно, швидко та неупереджено здійснити свої повноваження з використанням засобів повного та законного розслідування [5]. Вищезгадане є надзвичайно важливим в умовах Збройного конфлікту Росії проти України у застосуванні таких положень як: недопущення порушень основоположних прав людини, незаконне позбавлення волі, невинуватість у вчиненні злочину, неможливість бути підданим кримінальному покаранню, доки вину не буде доведено у встановленому законом порядку у контексті прийняття обґрунтованого, та законного судового рішення по кожній справі неупередженим судом.

Список використаних джерел

1. Про судову практику у справах про хуліганство: Постанова пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06#Text> (дата звернення 05.10.2022);
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18.04.2010 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 05.10.2022);
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення 06.10.2022);
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 06.10.2022);
5. Узагальнення практики застосування статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771zagalnennya_praktiki_zastosuvannya_statey_3_5_6_ko_nvencii_p.html (дата звернення 06.10.2022).

ЧАЙКА Ірина,
*аспірант кафедри кримінального права та
кримінології Донецького державного
університету внутрішніх справ*

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ОСНОВНОГО СКЛАДУ ШАХРАЙСТВА ЗА КК УКРАЇНИ

У науці кримінального права під об'єктивною стороною кримінального правопорушення розуміють зовнішню сторону (зовнішнє вираження) кримінального правопорушення, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення кримінального правопорушення [1, с. 124].

Прийнято вважати, що ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення поділяються на обов'язкові та факультативні. Обов'язкові ознаки – це ті, без яких не можливим є саме існування кримінального правопорушення та, відповідно, його кваліфікація є неможливою. Факультативні ознаки – це ті, ознаки, які не завжди характеризують склад кримінального правопорушення, не передбачаються у якості ідентифікаційних рис конкретного правопорушення.

За усталеним у науці кримінального права підходом обов'язковою ознакою будь-якого кримінального правопорушення є суспільно небезпечне діяння, що має дві форми вираження – дію та бездіяльність.

Усі інші ознаки кримінального правопорушення (суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, засоби вчинення кримінального правопорушення) прийнято вважати факультативними ознаками. Однак, якщо склад кримінального правопорушення передбачає зазначені ознаки в якості конструктивних необхідних ознак – вони одразу ж стають обов'язковими.

Маємо відмітити, що залежно від конструкції складу кримінального правопорушення усі кримінальні правопорушення поділяються на три види: кримінальні правопорушення з матеріальним складом; кримінальні правопорушення з формальним складом; кримінальні правопорушення з усіченим складом.

Кримінальні правопорушення з матеріальним складом – це такі кримінальні правопорушення, конструкція складів яких передбачає у якості обов'язкових ознак суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками. Зазначені кримінальні правопорушення вважаються завершеними з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

Кримінальні правопорушення з формальним складом – це такі кримінальні правопорушення, конструкція складів яких передбачає у якості обов'язкової ознаки

виключно суспільно небезпечне діяння. Зазначені кримінальні правопорушення вважаються завершеними з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння.

Кримінальні правопорушення з усіченим складом – це такі кримінальні правопорушення, конструкція складів яких передбачає у якості обов'язкової ознаки не завершене суспільно небезпечне діяння. Зазначені кримінальні правопорушення вважаються завершеними з моменту готування або замаху на вчинення кримінального правопорушення (у класичному розумінні цього).

За ustalеним у науці та практиці кримінального права підходом такі ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, як місце, час, обстановка, способи, а також засоби вчинення кримінального правопорушення мають значення, коли вони включені до конструктивних ознак складу кримінального правопорушення. Саме у такому випадку вони мають значення для кваліфікації та встановлення ознак вчинення кримінального правопорушення. В іншому випадку зазначені ознаки можуть характеризувати, якщо мають місце під час його вчинення, можуть ураховуватися під час визначення інтенсивності кримінально-правового впливу на винну особу. Для нашого дослідження зазначені ознаки мають значення, оскільки окремі з них уведені до конструктивних особливостей кваліфікованих складів шахрайства.

Після з'ясування структури об'єктивної сторони кримінального правопорушення перейдемо до безпосереднього аналізу об'єктивної сторони складу шахрайства.

У ч. 1. ст. 190 КК України шахрайство визначено, як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Зазначене кримінального правопорушення слід вважати правопорушенням з матеріальним складом. Шахрайство вважається закінченим з моменту переходу чужого майна у володіння винного або з моменту отримання ним права розпоряджатися таким майном [2]. Виходячи з формулювання об'єктивної сторони складу шахрайства, воно може бути вчинене виключно шляхом активної форми діяння, тобто шляхом дії.

Для з'ясування ознак об'єктивної сторони шахрайства важливим є встановлення таких ознак шахрайства, як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Розглянемо їх більш детально.

Заволодіння чужим майном або придбання права на майно полягає у незаконному оберненні чужого майна на свою користь або на користь інших осіб [3], або передання винним права на майно у стані «обману або уявною довіри». Шахрайство може вчинятись двома способами, якими є обман і зловживання довірою. Як справедливо зазначає М. Мельник – «ці способи застосовуються винним з метою викликати у потерпілого впевненість про вигідність або обов'язковість передачі йому майна чи права на нього. Обов'язковою умовою визнання обману чи зловживання довірою ознакою об'єктивної сторони

шахрайства є використання його для заволодіння майном чи придбання права на майно. Якщо обман використовується для досягнення іншої мети ... і безпосередньо не зумовлює перехід майна або права на нього до винного, він не може визнаватися способом шахрайства» [4, с. 765-766].

Обман полягає у наданні винною особою завідомо неправдивої інформації або приховуванні інформації про факти, події чи обставини, повідомлення про які було обов'язковим, спрямовані на введення іншої особи в оману або підтримки помилки особи з метою заволодіти майном чи правом на майно [5, с. 1025-1026]. Обман може мати як активний (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей про певні факти, обставини, події), так і пасивний (умисне замовчування юридичне значимої інформації) характер. У другому випадку для наявності шахрайства необхідно встановити, що бездіяльність винного призвела до помилки потерпілого щодо обов'язковості або вигідності передачі майна (права на майно) шахраєві, була причиною добровільної передачі потерпілим майнових благ. Якщо особа заволодіває чужим майном, свідомо скориставшись чужою помилкою, виникненню якої вона не сприяла, вчинене не може визнаватися шахрайством [2].

Зловживання довірою базується на попередніх довірчих відносинах, які склалися між шахраєм і потерпілим. Ці довірчі відносини винна особа використовує з метою заволодіння майном або набуття права на майно [5, с. 1026]. Такі стосунки можуть виникати внаслідок особистого знайомства, родинних або дружніх зв'язків, рекомендацій інших осіб, зовнішньої обстановки, цивільно-правових або трудових відносин, соціального статусу винного чи інших осіб тощо [2]. При цьому природа стосунків (дружні, родинні, службові тощо) не має значення. Шахрайство шляхом зловживання довірою має місце лише тоді, коли винний вже на момент отримання майна (чи права на майно) мав намір обернути його на свою користь чи користь інших осіб за власним розсудом [5, с. 1026]. Як шахрайство, вчинене шляхом зловживання довірою, слід розглядати отримання кредиту, попередньої оплати за товари чи виконання робіт (авансу), укладення договору позики, укладення договору прокату тощо без наміру повернути отримані кошти чи інші матеріальні цінності, виконати відповідну роботу, повернути борг чи отримані у користування речі [2].

Обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього [6].

Таким чином, об'єктивно сторона основного складу шахрайства передбачає два способи вчинення: обман та зловживання довірою. Слід зазначити, що такі ознаки шахрайства, як заволодіння чужим майном або придбання права на таке майно, характеризують як об'єктивну сторону складу цього правопорушення, так і

об'єкт та суб'єктивну сторону. Тому, їх пізнання має стати предметом окремого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України: Загальна частина. Підручник / В.І. Борисов, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2015. 528 с.
2. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/6509/19 від 08.04.2019 (провадження № 1-кс/753/2551/19). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81582715>
3. Ухвала Верховного Суду у справі № 0912/1638/12 (провадження № 51-2735 км 18) від 23 серпня 2018 року. URL: https://zakononline.com.ua/cause/show/0912__1638__12.
4. Мельник М. Шахрайство. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В.В. Чернея, В.В. Сокурєнка; упоряд. О.М. Джу́жа, О.М. Литвинов. Харків – Київ: Харк. нац. ун-т внутр. Справ; Нац. акад. внутр. справ, кримін. асоц. України, Золота Миля, 2017. С. 765-766.
5. Лащук Н.Р. Шахрайство. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 17. Кримінальне право. / Редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. С. 1025-1028.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

ЧОРНОМАЗ Валерія,
*курсантка 203/21 – П (Б) навчального взводу
факультету №1 Криворізького навчально-
наукового інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ*

науковий керівник: УДАЛОВА Неждана,
*викладачка кафедри правоохоронних органів
та поліцейстики Криворізького навчально-
наукового інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ старший
лейтенант поліції*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема мародерства сьогодні є актуальною як ніколи, оскільки українці зіштовхнулися з проблемою збереження свого майна під час військових дій. Зараз наша держава потерпає від російської збройної агресії, страждає цивільне населення, причому не тільки від військових, а ще й від своїх власних земляків. Ці особи здійснюють розкрадання майна жителів міст, які покинули місце свого проживання, рятуючись від обстрілів і бомбардувань. Жахливим є те, що крадії «працюють» в оселях громадян прямо під час обстрілів, будучи в епіцентрі бойових дій, у той час коли власники майна перебувають у бомбосховищах.

Часто в ЗМІ чи соціальних мережах терміном «мародерство» називають будь-яку скоєну в цей період крадіжку - чи то товару в магазинах, чи майна з домівок мирних жителів. Проте такий термін у цих випадках вживається помилково. Ми звикли називати мародерством таємне або відкрите викрадення чужого майна будь-якою особою під час воєнного стану. Та відповідно до Закону, обкрадання цивільних осіб, їх приватних приміщень, будинків, транспортних засобів, здійснення пограбування магазинів, торгових центрів мародерством не є.

По-перше, Кримінальний кодекс України відносить мародерство до військових кримінальних правопорушень розділ XIX ККУ, тобто кримінальних правопорушень, що можуть бути скоєні лише військовослужбовцями.

По-друге, відповідно до офіційного визначення згідно статті 432 ККУ, мародерством є викрадення речей на полі бою, що знаходяться при вбитих чи поранених. Це означає, що викрадення речей поза межами бойових дій створює склад іншого майнового злочину, наприклад, крадіжки.

Таким чином, щоб майновий злочин кваліфікувався як мародерство, необхідно, щоб він був вчинений:

1) військовослужбовцем,

- 2)на полі бою,
- 3)щодо речей убитих чи поранених.

За даними першого Заступника Міністра Внутрішніх Справ Євгена Єніна, станом на 67-й день війни в Україні, правоохоронними органами висунуто підозру про вчинення кримінального правопорушення за попередньою правовою кваліфікацією «мародерство» понад 1300 особам. Кількість підозр за іншими злочинами проти власності невідома.

З початку війни громадяни чинили самосуд над крадіями, називаючи їх – мародерами. Це не є правильно так, як Законом чітко встановлені рамки та міри покарання над мародерами та крадіями. Заступник Міністра Внутрішніх Справ закликає утримуватись від самосуду над громадянами України, які здійснюють майнові злочини, оскільки самосуд може кваліфікуватись як окремий вид злочину — самоправство стаття 356 ККУ, покаранням за самоправство є штраф, виправні роботи або арешт.

Після прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» №2117-IX від 03.03.2022 року, за викрадення речей на полі бою, що знаходяться при вбитих чи поранених, встановлено відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. Якщо згадати, що до початку воєнного стану в Україні мінімальний строк позбавлення волі становив 3 роки.

В Україні помилково називають мародерами тих, хто скоює такі правопорушення, як крадіжка - стаття 185 ККУ, грабіж - стаття 186 ККУ, розбій - стаття 187 ККУ та вимагання - стаття 189 ККУ. Тим не менш, аби запобігти їх скоєнню в умовах воєнного або надзвичайного стану, Закон №2117-IX посилює відповідальність. Закон №2117-IX також посилює відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем стаття 191 ККУ. Хоча вказаний злочин зазвичай не називають мародерством, законодавець вирішив відповідальність за нього також посилити. Наразі порушення статті 191 ККУ передбачає позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

Варто пам'ятати, що кожен злочинець мусить понести передбачену законом відповідальність, тому таких осіб слід максимально оперативно передати до правоохоронних органів, щоб жоден з них не уник покарання, так як згідно з нашим законодавством за злочини, вчинені на території України, іноземні громадяни несуть кримінальну відповідальність в Україні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» // Відомості Верховної Ради України (офіційне видання). – 03.03.2022 № 2117-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>

2. Кримінальний кодекс України 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (офіційне видання). – 2001, № 25-26, ст.131. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Мародерство: поняття, особливості, відповідальність; Асоціація жінок-юристок України: Юрфем.ua. URL: <http://jurfem.com.ua/maroderstvo-ponyattya-osoblyvosti-vidpovidalnist/>

ЯКУБІВСЬКА Юлія,
студентка групи ПМПФ-20-4 Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

науковий керівник: КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,
в.о. завідувача кафедри кримінальних розслідувань ННІ економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету, к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальністю теми дослідження є нагальні проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією росії в період воєнного стану в Україні. Вчинення злочинів в обумовлений час та в певній обстановці може негативно вплинути на національну безпеку України, її обороноздатність.

Метою дослідження є вивчення питань особливостей кримінальної кваліфікації в умовах правового режиму воєнного стану, бойовій обстановці, в особливий період військовослужбовців та інших осіб.

Дослідженням особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану займалися такі науковці як В.О. Бугаєва, О.О. Кравчук, Д.Г. Михайленко, М.С. Туркота, В.В. Шульгіна та інші. В їх працях було приділено увагу: 1) дослідженням складу злочину та його обставин; 2) детально аналіз змін, які було внесено до законодавства; 3) кваліфікування вчинення злочину в умовах воєнного стану; 4) мета посилення кримінальної відповідальності.

Вторгнення відбулося 24 лютого 2022 року, коли росія почала відкриту повномасштабну військову агресію проти незалежної України, внаслідок чого на нашій території почалися активні бойові дії. Цього дня Президент підписав ухвалений Верховною Радою України Указ про введення воєнного стану в Україні [1].

Якщо в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану конституційні права чи свободи особи законодавчо обмежені та за зовнішніми

ознаками включаються ознаки злочинів, передбачені кримінальним законодавством України, то ці діяння не можуть визнаватися злочином, враховуючи концепцію побудови обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння і в деяких випадках можуть мати ознаки крайньої необхідності. Але не всі дії, які проводяться в умовах воєнного стану, можна вважати вкрай необхідними. Однак у главі VIII «Обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння» немає виключення кримінальних правопорушень, які вводяться в умовах воєнного стану.

Отже, законне обмеження конституційних прав чи свобод особи в умовах воєнного стану є обставиною, на яку не поширюється дія кримінального законодавства і не містить складу кримінального правопорушення [2].

Крім цього, в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечні діяння в умовах «воєнного стану» є ознакою як основного так і кваліфікованого складу ряду злочинів. Тому перехід на бік ворога в умовах воєнного стану є ознакою основного складу державної зради (ч. 1 ст. 111 Кримінального кодексу України). У складі цього злочину обов'язковою ознакою об'єктивних сторін є ознака «воєнний стан». Саме час, протягом якого діє особливий правовий режим воєнного стану, визначає момент вчинення злочину та роз'яснює те, що воєнний стан може бути введено на всій території України або в окремих її частинах. Місцевість обмежує місце чи обставини вчинення злочину. Аналізуючи законодавчу норму, слід збільшити вірогідність притягнення колаборантів до відповідальності, а також наблизити покарання за такі злочини до максимальної межі, особливо у зв'язку з окупацією території України, створенням та діяльністю державних установ на окупованих територіях пов'язаних зі злочинами та підготовкою до таких операцій [3].

Як зазначалося вище, відповідно до п. 11 ст. 67 Кримінального кодексу України встановлено, що будь-яке злочинне діяння, вчинене в умовах воєнного стану, може бути визнане судом обставиною, що обтяжує покарання. У Особливій частині Кримінального кодексу України як кваліфікуючу чи особливо кваліфікуючу ознаку злочину суд не може знову враховувати обставину, що обтяжує відповідальність, при призначенні покарання. Наприклад, ч. 4 ст. 402 Кримінального кодексу України «Непокора» передбачає, що непокора вчинена в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, є особливо кваліфікуючою ознакою злочину. Законодавець зробив вказівку на більший ступінь суспільної небезпеки, і цим самим передбачив більш тяжке покарання за вчинення злочину в умовах воєнного стану [4].

За особливо тяжкі злочини відповідною статтею Кримінального кодексу України передбачені більш суворі покарання. При призначенні покарання за складний та особливо складний злочин суд враховує всі інші обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, крім випадків, коли є ознаки такого злочину. Наприклад, якщо крадіжка в умовах воєнного стану вже відповідає ч. 4 ст. 185 Кримінального кодексу, а потім вчинення злочину в умовах воєнного стану -

вдруге не вважається обставиною, що обтяжує покарання, оскільки воно вже враховується під час кваліфікації. Дані правила встановлені ч. 4 ст. 67 КК. Що стосується всіх інших злочинів, то такі кваліфікаційні склади (в умовах воєнного стану) в Кримінальному кодексі не зазначені, а вразі їх вчинення вони кваліфікуються як звичайні - за відповідними статтями чи розділами [4].

Отже, кримінальне провадження завжди має конкретні або обґрунтовані моменти часу — підготовче засідання, призначений строк розгляду кримінального провадження, строк запобіжних заходів, період кримінальної відповідальності тощо, проте в умовах воєнного стану до законодавства вносяться зміни, які потребують певного доповнення. Здійснюючи кримінально-правову політику посилення кримінальної відповідальності за військові злочини, варто реалізовувати і гуманну політику щодо притягнення до адміністративної відповідальності за злочинні та протиправні діяння, утворюючи конкуренцію норм кримінального та адміністративного права. Зміни у законодавстві, спрямовані на забезпечення кримінального провадження, мають бути доповнені механізмами запобігання маніпулюванню воєнним станом для затягування судових розглядів, комплексним вирішенням забезпечення ефективності розслідувань в умовах воєнного стану та удосконалення законодавства більш чіткими правовими нормами. Також, незважаючи на формально-правову структуру положень Кримінального кодексу України, органам досудового розслідування варто розширити свої можливості для визначення поведінки винних у контексті кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: закон України від 24.02.2022 № 2102-IX [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20> (дата звернення 13.10.2022).
2. Лобко М. М., Семененко В. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університета оборони України імені Івана Черняховського, Київ, 2019. С. 6–12.
3. Покарання за вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану буде наближеним до максимальної межі: ВС: 07.03.2022, [Електронний ресурс]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209796_pokarannya-za-vchinennya-krimnalnogo-pravoporushennya-v-umovakh-vonnogo-stanu-bude-nablizhenim-do-maksimalno-mezh-vs (дата звернення 13.10.2022).
4. Кримінальний кодекс України: документ 2341-III, чинний, редакція від 19.08.2022, підстава - 2472-IX - [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text/> (дата звернення 13.10.2022)

СЕКЦІЯ № 4
ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АНОХІН Вадим,
доцент кафедри права Університет
імені Альфреда Нобеля Кандидат
юридичних наук

ЩОДО СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВОВОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Нормативне визначення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності державної податкової служби було надано законодавцем у ст. 71 Податкового кодексу України [1]: «Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності державної податкової служби – комплекс заходів щодо збору, опрацювання та використання інформації, необхідної для виконання органами державної податкової служби покладених на них функцій та завдань».

Інформаційну діяльність як складову управлінської діяльності можна подати так:

- отримання та оброблення інформації. Сюди також може належати й захист та збереження інформації;
- виявлення, усвідомлення та опрацювання інформації;
- розроблення проєктів управлінських рішень у результаті опрацьованої інформації, яка має вже ознаки нової інформації;
- імплементація ухвалених рішень (доведення до відома адресатів або виконання);
- запровадження «зворотного зв'язку» для контролю за виконанням ухвалених рішень.

Слід звернути увагу на те, що частина 1 статті 17 Конституції України вказує на те, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. У частині 2 статті 32 Конституції України зазначено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. А частиною 3 статті 34 Конституції України передбачено, що здійснення кожним права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, яке передбачено

частиною другою цієї статті, може бути обмежено законом і в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошення інформації, одержаної конфіденційно або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

У своїх працях юрист-науковець О. Соснін із метою забезпечення захисту інформаційних прав особи, у контексті вивчення проблеми передумов формування в Україні інформаційного права, неодноразово наголошував на необхідності нормативного визначення інформаційної безпеки та розгляду її насамперед як комплексу системних превентивних заходів щодо надання гарантій захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільству й державі в економіці, внутрішній і зовнішній політиці, у науковій сфері, системі державного управління, захисту від маніпулювання інформацією й дезінформування та впливів на свідомість, підсвідомість і психіку як індивіда, так і суспільства в цілому, спроможність держави нейтралізувати чи послабити дію внутрішніх і зовнішніх загроз із метою захисту національних інтересів (життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави) [2, с. 99].

Однією з гарантій захисту таких інтересів, на думку О. Кохановської, є визначене законом право на оскарження в суді дій, у результаті яких було порушено права та свободи особи [3, с. 4].

Водночас В. Грибанов зазначає, що, надаючи різноманітні засоби захисту носіям суб'єктивних прав, законодавство передбачає й певні межі захисту права, оскільки завдання правосуддя полягає не тільки в захисті прав заявника, а й у забезпеченні інтересів інших організацій і громадян, тією чи іншою мірою зацікавлених у справедливому вирішенні справи, тому захист за своєю природою не може бути обмежений [4, с. 104].

Таким чином, сучасними вченими досить детально проаналізовані передумови формування інформаційного права, поняття інформації, проблеми захисту інформаційних правовідносин, відповідальність за їхнє порушення, і майже не розглянутим залишився такий аспект, як проблеми взаємодії державних органів із засобами масової інформації на етапі поширення інформації.

Намагаючись уникнути порушення інформаційних прав як власників інформації з обмеженим доступом, так й інших організацій і громадян, тією чи іншою мірою зацікавлених в отриманні такої інформації, а також ураховуючи те, що перелік видів інформаційних відносин є досить широким і таким, що потребує теоретичного дослідження, залежно від сфери їхнього застосування, вважаємо необхідним нормативно більш детально закріпити особливості інформаційних відносин, що частково було вже зроблено в главі 7 Податкового кодексу України, однак, на наш погляд, це здійснено не досить чітко.

З метою ефективного використання інформації органами податкової служби,

слід зазначити, що необхідність подальшого дослідження категорії «інформація», в контексті інформаціо-аналітичного забезпечення, обумовлена:

- виникненням нових явищ, зокрема в інформаційній сфері;
- законодавчим закріпленням електронного документообігу та електронного цифрового підпису документів – відмовою від паперових носіїв;
- розвитком інтернет-торгівлі та обігу товарів та грошей у глобальній мережі;
- виявленням нових форм кібершахрайства та кіберзлочинності.

Усе це спонукає переосмислити методи збору, обробки, аналізу (використання) інформації, що має позитивно вплинути на ухвалення виважених управлінських рішень.

Водночас варто погодитись із К. І. Беляковим, що основними етапами (фазами) звертання інформації є: сприйняття, передача, обробка, представлення, вплив, що у своїй сукупності й утворюють поняття «інформаційні процеси». У системах управління ці фази зазвичай доповнюються ще однією – збереженням інформації [5, с. 26].

Отже, інформація, що забезпечить ефективне виконання правової роботи, обрання правильної тактики поведінки в представництві інтересів людини, суспільства чи держави, повинна відповідати таким критеріям, як достатність та корисність, оскільки сама інформація лежить в основі проблем і є шляхом до їхнього вирішення.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92.
2. Соснін О. Передумови формування в Україні інформаційного права. *Право України*. 2005. № 11. С. 99.
3. Кохановська О. В. Теоретичні проблеми захисту інформаційних праввідносин цивільним правом. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 7. С. 3–4.
4. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Москва : Статут, 2000. 411 с.
5. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика : монографія. Київ : Видавництво «КВІЦ», 2006. 116 с.

АФАНАС'ЄВА Дар'я,
*курсант 206 навчального взводу факультету
№ 1 Донецького державного університету
внутрішніх справ, рядовий поліції*

науковий керівник:
КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,
*т.в.о. завідувача кафедри кримінального
процесу та криміналістики факультету
№ 1 Донецького державного університету
внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком війни, а саме 24.02.2022 року було введено воєнний стан, а згодом прийняті закони, які змінили Кримінальний кодекс України (КК), посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану. В п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання.[1]

Це означає, що винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану. Проблематика кримінального провадження під час воєнного стану актуалізується у зв'язку з невизначеністю й неврегульованістю значного спектра питань. Завдання кримінального провадження залишаються незмінними, проте процесуальні механізми їх досягнення більше не працюють. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Водночас згідно зі ст. 26 цього закону правосуддя на території, на якій запроваджено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства заборонені.[3]

Першим засобом запобігання злочинності є профілактика кримінальних правопорушень. Вона полягає в нейтралізації криміногенних передумов можливого правопорушення, або діяльності з усунення та нейтралізації причин його можливого вчинення, а також умов, що сприяють цьому.

Коли профілактика виявляється недостатньо ефективною, виникає потреба в

застосуванні другого засобу запобігання – попередження кримінального правопорушення. Попередження – це сукупність заходів, безпосередньо спрямованих на свідомість конкретних осіб або окремих їхніх груп, які мають злочинні наміри, замислюють вчинення злочину. На рівні індивідуального запобігання злочинам попередження проявляється як інформування потенційного злочинця про нераціональність спланованого ним кримінального правопорушення. Головною ознакою цієї форми запобігання є наявність зусиль, що застосовуються до конкретних осіб, які вже мають намір вчинити злочин. З позиції кримінального права це означає, що попередженням злочину є діяльність суб'єктів запобігання на стадії виявлення умислу на його вчинення.

Якщо й попередження не зупиняє потенційного правопорушника і він розпочинає підготовку до вчинення кримінального правопорушення, застосовується третій, останній засіб запобігання злочинності – припинення фактично розпочатого створення умов для вчинення кримінального правопорушення, тобто припинення готування до його вчинення (ст. 15 КК України). Припинення залишається у сфері запобіжної діяльності за умови, що вчинення не в процесі готування діяння не є кримінально караним. Якщо за готування до злочину передбачено кримінальну відповідальність, припинення такого готування слід розцінювати вже не як засіб запобігання, а як правове реагування на його вчинення. Правовим реагуванням, а не запобіганням слід вважати припинення злочину і на стадії замаху на його вчинення, адже замах визнається кримінально караним діянням. [2]

У процесі кримінально-правового реагування на вчинення правопорушень реалізується й інший відносно самостійний напрям протидії злочинності – запобігання вчиненню нових злочинів. Як і на двох попередніх рівнях протидії, кримінально-юстиційне запобігання здійснюється поетапно, починаючи з профілактики кримінальних правопорушень, тобто з нейтралізації причин вчинення правопорушення та умов, що сприяють цьому. Якщо зазначені заходи неефективні, застосовується попередження вчиненню кримінального правопорушення, переважно через запевнення суб'єкта в нераціональності такого вчинку. У випадку неефективності й попередження уповноважений суб'єкт може вдатись до припинення розпочатого кримінального правопорушення наданими йому законом засобами. [3]

Отже, органи кримінальної юстиції спочатку відповідним чином реагують на факт вчинення злочину, а під час кримінального провадження здійснюють запобігання новим злочинам за викладеним вище алгоритмом, і такий процес триває постійно. Двокомпонентний комплекс зусиль з кримінально-юстиційної протидії злочинності – це своєрідне постійно діюче знаряддя в розпорядженні органів кримінальної юстиції, яке потрібно професійно застосовувати та вдосконалювати.

Висновки. Отже, сутність протидії злочинності полягає в здійсненні

соціально-управлінської діяльності, включаючи реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням та правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси. На завершення необхідно додати, що воєнний стан — це невизначений в часі й непрогнозований за обставинами правовий режим. Натомість кримінальне провадження завжди має конкретні або розумні строкові точки — строк проведення підготовчого судового засідання, строк призначення судового розгляду, розумний строк розгляду кримінального провадження, строк дії запобіжного заходу, строк притягнення до кримінальної відповідальності тощо. Як би радикально це не звучало, але кримінальне провадження має тривати і під час війни. А законодавчі зміни, направлені на забезпечення спроможності кримінального провадження в таких умовах, повинні доповнюватися механізмами недопущення маніпулювання воєнним станом для затягування судового процесу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131 зі змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Новасофт В.О. Проблеми протидії злочинності. 2010 р. 352 с.
3. Зміст та рівні протидії злочинності / Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Херсон: Гельветика, 2015 С. 152–156.

ГЛУШКО Олексій,

студент групи ПМПФ-20-1 ННІ економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

ДАНИЛЬЧУК Олександр,

студент групи ПМПФ-20-1 ННІ економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

науковий керівник: КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,

в.о. завідувача кафедри кримінальних розслідувань Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. У теперішній час в Україні надзвичайної актуальності набуває дослідження проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в особливих умовах, пов'язаних зі збройною агресією Російської

Федерації та в період воєнного стану в Україні. Вчинення злочинів в обумовлений час та в певній обстановці може негативно вплинути на національну безпеку України, її обороноздатність. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей кримінальної відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану, бойовій обстановці, в особливий період військовослужбовців та інших осіб має підвищену актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на відносну новизну проблеми протидії злочинності (ще недавно в суспільстві домінувала боротьба з нею), зазначена проблематика лише починає осмислюватись. Окремі її аспекти знайшли своє відображення в дослідженнях відомих українських науковців В.С. Батиргарєєвої, А.М. Бойка, В.О. Глушкова, Б.М. Головкіна, Л.М. Давиденка, І.М. Даньшина, В.М. Др'оміна, А.П. Закалюка, В.С. Зеленецького, А.Ф. Зелінського, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, В.М. Поповича, Б.Г. Розовського, О.М. Храмцова, В.І. Шакуна, О.Ю. Шостко та інших.

Мета тез полягає в з'ясуванні на основі сучасних уявлень про злочинність сутності та змісту протидії її проявам як комплексу соціальноправових зусиль з утримання кількісних та якісних показників злочинності в соціально допустимих межах за умов воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо про те, що економічні злочини є видом злочинів, які не виявляються зовнішньо, особливо у воєнний період, тобто латентні і тому їх розкриття та розслідування є доволі складною і клопітливою працею, яка потребує вмілого поєднання процесуальних та оперативно-розшукових дій. Виявлення та розкриття таких злочинів в умовах воєнного стану неможливе орієнтуючись лише на передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходів є практично неможливим. Тому це дає нам необхідність використовувати можливості оперативно-розшукової діяльності, її методи і спеціальні засоби в їх різноманітних формах.

Для детального розгляду механізму економічних злочинів, його особливостей слід визначити, що таке економічні злочини та що характерно для їх вчинення. Економічні злочини – це корисливі діяння, вчинені особами з використанням легальних форм господарської діяльності чи повноважень з контролю за цією діяльністю. Це злочини, які вчиняються переважно в сукупності (комплекси) злочинів, які взаємопов'язані між собою єдиною метою, тобто характеризуються існуванням злочинної технології збагачення. Для економічних злочинів є характерним використання статусу й атрибутів підприємства (юридичної особи) чи підприємця – фізичної особи. Зазначеній категорії злочинів властива висока «інтелектуальність», організованість, використання досягнень високих технологій. Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що названі злочини у своїй сукупності мають ознаки певної системи, між елементами якої існує певний зв'язок [1, с. 3].

Доцільно виділити такі етапи оперативно-розшукової діяльності з виявлення економічних злочинів як пошук й перевірка первинної інформації про економічні

злочини та оперативно-розшукове супроводження розслідування кримінальної справи про економічні злочини [2, с. 634]. Поряд із перевіркою заяв та повідомлень про злочини оперативні підрозділи здійснюють і пошук первинної інформації про злочини. Пошукова діяльність оперативно-розшукових підрозділів будується на підставі аналізу оперативної обстановки, відомості про яку оперативні працівники одержують: за допомогою негласних джерел інформації та спеціальної техніки; із засобів масової інформації; зі скарг і заяв громадян; у вигляді інформації з інших правоохоронних органів; із повідомлень державних установ, контрольних ревізійних організацій; за допомогою аналізу інформаційних масивів [3, с. 137-138]. В.С. Кубарев та І.В. Кубарев виділяють п'ять етапів в оперативно розшуковій методиці розкриття економічних злочинів: 1) агентурно-оперативна робота зі здобування первинної інформації про вчинення замаскованих злочинів, яка здійснюється в такій оперативно-тактичній формі ОРД, як оперативне обслуговування; 2) реагування за матеріалами перевірки первинної інформації; 3) документування злочинної діяльності фігурантів оперативної розробки; 4) реалізація інформації, отриманої в процесі документування; 5) оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства (факультативний) [4, с.3]. Отримання інформації про стан оперативної обстановки на об'єктах оперативного обслуговування гласним шляхом часто є проблематичним.

Тому важлива роль відводиться негласним працівникам. Даються вказівки (завдання) наявним негласним працівникам щодо пошуку інформації, яка становить оперативний інтерес, а також проводиться робота із залучення до негласного співробітництва працівників підприємства, яке перевіряється. Але слід пам'ятати, що в сучасних умовах, коли знайти хороше робоче місце досить складно, зазвичай такі працівники не погоджуються на конфіденційне співробітництво. Під час виявлення економічних злочинів можуть проводитись такі заходи та дії: а) комплекс оперативно-розшукових заходів; б) складання відповідних доручень органу дізнання; в) оперативно-розшукові комбінації; г) інвентаризації; д) документальні ревізії (перевірки); е) вивчення матеріалів про відмову в порушенні кримінальної справи; є) вивчення матеріалів раніше проведених документальних перевірок (ревізій), оперативних, зустрічних перевірок; ж) вивчення архівних кримінальних справ; з) вивчення й аналіз первинних документів і документів бухгалтерського обліку та інші заходи. Але слід пам'ятати, що більшість цих дій проводиться лише в рамках заведеної оперативно-розшукової справи. Отже, порядок дій оперативного працівника в ході перевірки первинної інформації про економічні злочини буде виглядати наступним чином: 1) вивчення первинної інформації про злочини та планування напрямків проведення перевірочних дій; 2) проведення ряду гласних та негласних перевірочних дій, наприклад: а) перевіряється бухгалтерська, звітна та інша документація, що підтверджує проведення операцій, надходження та витрачання коштів підприємством, службові особи якого причетні до злочину; б) отримуються пояснення від службових осіб,

причетних до злочину; в) витребовуються документація з податкових, банківських та статистичних органів про діяльність підприємства, службові особи якого причетні до злочину; г) при необхідності вимагається проведення ревізій та перевірок фінансово-господарської діяльності підприємства, працівники якого причетні до злочину; д) при необхідності проводяться зустрічні перевірки підприємств-партнерів; 3) оцінка зібраних у результаті ОРД матеріалів та прийняття рішення про подальше спрямування вказаних матеріалів.

Аналіз законодавчих понять «особливий період» та «воєнний стан» дозволяє зробити висновок, що «особливий період» за змістом ширше поняття «воєнний стан». Часовий період, протягом якого діє особливий період чи правовий режим воєнного стану, визначає час вчинення кримінального правопорушення, а зазначення того факту, що воєнний стан може бути введений на всій території України або в окремих її місцевостях, обмежує місце або обстановку вчинення цього кримінального правопорушення. При призначенні покарання за злочин, кваліфікуючою ознакою якого є вчинення діяння з використанням умов воєнного стану, обставина, яка обтяжує покарання, не застосовується. Якщо ж особа використала умови воєнного стану при вчиненні інших кримінальних правопорушень, п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України може бути враховано судом. Законодавець, реалізуючи політику посилення кримінальної репресії щодо кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення, одночасно здійснює політику гуманізації шляхом закріплення адміністративної відповідальності за кримінально-протиправні діяння, а це створює конкуренцію кримінально-правових та адміністративно-правових норм.

Висновки. Отже, сутність протидії злочинності полягає в здійсненні соціально-управлінської діяльності, включаючи реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням та правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси.

Список використаної літератури

1. Пчеліна О.В., Механізм вчинення економічних злочинів: удк 343.985.
2. Савчук Т.І. Значення оперативно-розшукової діяльності у виявленні економічних злочинів. Форум права. 2011. № 4. С. 634–639.
3. Пчолкін В. Д., Шляхи підвищення ефективності викриття економічних злочинів, Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: матеріали наук.-практ. Конф. Х.1998-С.136-140.
4. Кубарев В.С. Удосконалення пошукової діяльності оперуповноваженого ДСБЕЗ в оперативно-розшуковій методиці розкриття злочинів, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського.

ГОРБУНОВА Катерина,
*викладач кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх
справ*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Транспортні засоби – є невід’ємною частиною нашого повсякденного буття та незважаючи на запроваджений в Україні правовий режим воєнного стану у зв’язку з початком російської збройної агресії, який триває і по теперішній час [1], не являється приводом для порушення правил дорожнього руху а навпаки, покладає на її учасників ще більшої пильності, відповідальності та взаємоввічливості, пов’язаної зі збільшенням блокпостів, автомобілів екстреної медичної допомоги, пожежних автомобілів, рятувальників, поліції, воєнної техніки тощо.

В умовах воєнного стану, держава вимушена застосовувати спрощення правил дорожнього руху, законів і правил заради зменшення потоку автотранспортних засобів, зменшення навантаження на автошляхах. До таких спрощень можна віднести: по-перше, керування транспортним засобами категорії С, С1 особами, які мають тільки категорію В. По-друге, в умовах воєнного стану, водіям дозволяється використовувати посвідчення водія в електронному чи паперовому вигляді, у яких закінчився термін дії. По-третє, на всій території України введена заборона використання відеореєстраторів у транспортних засобах, відеофіксації та фотозйомки. По-четверте, обмін посвідчення водія та отримання його в разі заміни, втрати або викрадення здійснюється без подання до територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ відповідної медичної довідки встановленого зразка [2]. Безпека руху та експлуатації транспорту посіла чинне місце у системі безпеки як важливого чинника життєдіяльності сучасного суспільства. Як слушно зазначає В. В. Шаблистий, безпека належить до основних потреб людини – реалізація цієї потреби визначається рівнем розвитку держави, її економічними та культурними складовими, рівнем і якістю життя людини, яка живе в цій країні [3 , с. 26].

Отже, крім полегшених умов відносно використання транспортних засобів, держава також встановила і певні обмеження пов’язані з рухом транспортних засобів заради забезпечення оборони країни, які знайшли своє відтворення в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку встановлення особливого режиму в’їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан [4]. Однак, можна влучно

зазначити, що дані нормативно-правові акти не приносять належного результату та в умовах воєнного стану не зазнали необхідної розробки, що викликає необхідність в більш детальному дослідженню даної проблематики.

В умовах воєнного стану, коли почалася масова евакуація населення, була встановлена значна кількість блокпостів, що призвело до сповільненого пересування автотранспорту та виникнення аварійних ситуацій на автошляхах. Крім того, з метою перешкоджання пересуванню ворога, були встановлені і інші перешкоджаючі транспортному руху конструкції, такі як: мішки з піском, металеві конструкції, протитанкові їжаки, бетонні блоки. На теперішній час, після деокупації певних населених пунктів, деякі з вищезазначених конструкцій були перенесені на узбіччя автодоріг, деякі - залишилися знаходитися на проїзній частині, що потенційно створюють умови для збільшення дорожньо-транспортних пригод. Окрім цього, в Україні запроваджена заборона перебування у певний період доби на вулиці, в громадських місцях (комендантська година) та спеціальний режим світломаскування. Враховуючи всі перераховані обмеження, при відсутності належного освітлення на вулицях та автошляхах, попереджувальних дорожніх знаків, штучних дорожніх нерівностей та сигнальних світловідбивних знаків становлять собою джерело дорожньо-транспортних пригод. Слід також зазначити, що встановлення блокпостів нормативно не регламентоване та встановлюється за рішенням органів місцевого самоврядування, територіальних громад та територіальної оборони.

Підбиваючи підсумок, можна дійти до висновку, що попередження дорожньо-транспортних пригод, особливо в умовах воєнного стану, враховуючи встановлення додаткових дорожніх обмежень, потребують приділенню більшої уваги з точки зору нормативно-правового регулювання та відповідно до Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 [5], потребують доповнень до Закону України «Про дорожній рух», що сприятимуть у подальшому врегулюванню рівня безпеки у складних умовах воєнного стану нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.05.2022).

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 р. №360 «Деякі питання підготовки та допуску водіїв до керування транспортними засобами в період дії воєнного стану на території України або окремих її місцевостях». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220360?an=4>

3. Шаблистий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ : Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку

встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-021-D0%BF#Text>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Правила дорожнього руху». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-D0%BF#Text>

ГРЕЧИШКІН Юрій,

аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ

ДОБІР КАДРІВ ДО ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ

Кадрова політика територіальних підрозділів патрульної поліції завжди знаходилась у центрі уваги керівництва МВС України та Національної поліції. Від того, наскільки якісною та фаховою є управлінська діяльність керівників територіальних підрозділів патрульної поліції у сфері кадрового забезпечення, залежить ефективність роботи цього підрозділу поліції та, без перебільшення, рівень криміногенної ситуації в країні. З огляду на це вважаємо за доцільне звернутися до проблематики нормативно-правового забезпечення внутрішньоорганізаційної діяльності територіальних підрозділів патрульної поліції у сфері реалізації кадрової функції Національної поліції України.

За справедливим висловленням М. Шевчука, на регіональному рівні сутність кадрового забезпечення полягає в укомплектуванні органів державного управління та органів місцевого самоврядування кваліфікованими та професійними, високоморальними та патріотично налаштованими спеціалістами, з метою ефективного вирішення проблем регіонального рівня в межах своєї компетенції [1, с. 6].

Однак, спочатку звернімо увагу на з'ясування значення діяльності, як різновиду управлінського процесу. Діяльність як специфічна форма активного ставлення людини до навколишнього середовища [2, с. 311], наділена різними прикладними функціями. Однак, особливим її різновидом виступає цілеспрямована, творча активність суб'єктів управління, в процесі реалізації управлінської діяльності.

Використання системного підходу для характеристики процесу управління дозволяє визначити управлінську діяльність у зовнішньому та внутрішньому контексті. Зовнішній аспект управлінської діяльності пов'язаний із реалізацією

широкого комплексу функцій органу управління, виходячи з його соціального призначення.

Внутрішній критерій характеризує управлінську діяльність як процес в рамках організації роботи конкретного управлінського елемента, в ролі якого виступає орган державного управління.

Аналіз діяльності патрульної поліції як функціональної підсистеми Національної поліції України, також обумовлює розмежування структури її діяльності за вказаними напрямками. Зовнішня діяльність патрульної поліції пов'язана із наданням поліцейських послуг, забезпеченням безпеки особи, попередженням та припиненням кримінальних та адміністративних правопорушень, їх виявленням та розкриттям, охороною публічного порядку та безпеки, забезпеченням безпеки дорожнього руху, наданням допомоги фізичним та юридичним особам у захисті їх прав та законних інтересів.

Разом з цим, до сфери внутрішньоорганізаційної адміністративної діяльності територіальних підрозділів патрульної поліції слід віднести інформаційно-аналітичну роботу, процеси прийняття та виконання управлінських рішень, численні форми організаційної діяльності, які в сукупності утворюють процес управління. Однак, кадрове забезпечення являє собою один із пріоритетних напрямків серед інших видів організаційної діяльності патрульної поліції. Першорядне значення кадрової роботи в діяльності МВС України підкреслив Міністр внутрішніх справ України, адже «робота з персоналом украї відповідальна, адже від правильності рішень залежать результати виконання поставлених перед відомством завдань» [3]. Однак, пріоритетний напрямок у сфері кадрового забезпечення керівництвом МВС та Національної поліції приділяється якісному комплектуванню підрозділів патрульної поліції, яка постійно взаємодіє з громадськістю [4].

Таким чином, завдання стратегічного управління територіальними органами патрульної поліції забезпечені послідовним виконанням пріоритетних напрямків її діяльності, першорядне місце серед яких посідає функція кадрового забезпечення.

За змістовним наповненням та зовнішнім вираженням практика роботи з кадрами в патрульній поліції являє собою багатопрофільний процес. Вона проявляється у різних аспектах та пов'язана із повсякденною реалізацією загальних завдань національної кадрової політики у правоохоронній сфері, орієнтована на підвищення ролі кадрового потенціалу в управлінні системою органів та підрозділів Національної поліції, формування активної життєвої позиції працівників патрульної поліції, спрямованої на подолання правового нігілізму, а також критичного та неординарного мислення.

Однією з найважливіших складових системи кадрового забезпечення територіальних підрозділів патрульної поліції виступає підсистема внутрішньоорганізаційної діяльності з добору, розстановки та використання персоналу, механізм якої урегульований розділом VI «Добір на посаду

поліцейського» Закону України «Про Національну поліцію» [5].

Перебуваючи у тісній взаємодії із підсистемами виховної роботи та навчання, вищевказана підсистема націлена на задоволення потреб структурних підрозділів Департаменту патрульної поліції у формуванні необхідного кадрового потенціалу.

Питання добору та розстановки кадрів завжди знаходились в авангарді всієї сукупності функціонального оснащення службової діяльності патрульної поліції. Однак постійно зростаючі вимоги до працівників вказаного органу Національної поліції, які обумовлені розвитком й ускладненням соціальних процесів, необхідністю використання новітніх досягнень науки й техніки в протидії злочинності, зазначений різновид внутрішньоорганізаційної діяльності патрульної поліції потребує додаткового правового аналізу.

Отже, необхідність перегляду підходів до комплектування підрозділів патрульної поліції пояснюється різними обставинами, у тому числі й суттєвим розширенням змістовного наповнення кадрової роботи, збільшенням обсягу повноважень працівників кадрових підрозділів патрульної поліції, зростаючим обсягом завдань кадрової служби тощо.

В.Ю. Грітчина також підтверджує висловлену позицію й підкреслює актуальність питання щодо необхідності покращення системи добору працівників поліції. Вчена цілком справедливо зазначає, що не зважаючи на законодавчі новації, в частині включення представників громадськості до складу поліцейських комісій, проведення конкурсу на посади, відкритий конкурс до патрульної поліції та ін., низка недоліків процедурного характеру потребує подальшого вирішення. Зокрема, передбачений конкурс є обов'язковим лише для посад молодшого складу Національної поліції, а призначення на посади середнього та вищого складу й надалі відбувається за «старою» схемою – на розсуд керівництва, тобто не є обов'язковим. Жодних конкурсних процедур та контролю громадськості не передбачено й щодо ротації кадрів. Не запланована участь поліцейських комісій і в процесі прийому на навчання до вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку працівників поліції [6, с. 44-45]. Цілком погоджуючись з авторкою, до переліку вказаних проблемних питань мусимо додати недостатнє фінансування органів (підрозділів) Національної поліції та не встигаючий за інфляційними процесами в державі рівень грошового забезпечення працівників поліції.

Слід підкреслити, що стаття 105 Закону України «Про Національну поліцію» визначає бюджетне фінансування головним джерелом надходження коштів до органів та підрозділів Національної поліції [5]. Проте, наразі спостерігається недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення місцевих відділів та відділень поліції, які, на відміну від ГУНП в областях, не є самостійними структурними підрозділами та юридичними особами. Тому місцеві відділи (відділення) поліції часто стикаються з дефіцитом фінансування, в частині ремонту службового автотранспорту та нестачею пального.

Список використаних джерел

1. Шевчук М. Регіональний лідер системи навчання державних службовців. Вісник державної служби України. 2004. №3. С. 4-9.
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. 505 с.
3. У МВС відзначили 100-річчя кадрової служби. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/22976_U_MVS_vidznachili_100_richchya_kadrovoi_sluzhbi_.htm.
4. Поліпшення якості кадрового потенціалу – основа реформи органів внутрішніх справ URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/2443_Polipshennya_yakosti_kadrovogo_potencialu__osnova_reformi_organiv_vnutrishnih_sprav_VIDEO.htm.
5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
6. Грітчина В.Ю. Адміністративно-правове забезпечення кадрових процедур в Національній поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Грітчина Вікторія Юріївна; Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». К., 2017. 199 с.

КОКІТЬКО Микита,

курсант 3 курсу факультету №1 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ

ЛИТВИНЕНКО Ольга,

старша викладачка кафедри організації досудового розслідування факультету №1 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»

ЩОДО ПРОТИДІЇ СТАТЕВИМ ЗЛОЧИНАМ ПОВ'ЯЗАНИХ З КОНФЛІКТОМ

В умовах збройної агресії проти України, правоохоронні органи реєструють та розслідують факти вчинення військовослужбовцями російської федерації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності відносно громадян України.

Кількість згвалтувань, вчинених російськими військовослужбовцями вже вимірюється сотнями фактів, в той час коли міжнародно-правові акти наголошують на недопустимості вчинення означених дій відносно населення під час військової агресії, збройного конфлікту, тимчасової окупації тощо.

Так, згідно з ст.27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і,

зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність [1]. Тобто, всі сторони конфлікту мають забезпечувати зі своєї сторони захист цивільного населення від протиправних посягань та застосовувати до них необхідні заходи контролю та безпеки.

Статтею 76 додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) передбачено, що жінки користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема, від зґвалтування, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань[2]. Варто відмітити, що 16 жовтня 2019 року президент російської федерації підписав федеральний закон про відкликання ратифікації цього протоколу[3], що свідчить про його небажання захисту такої категорії цивільного населення як жінки.

У ст.77 даного нормативно-правового акту також звертається увага на те, що діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. Сторони, що перебувають у конфлікті, забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їх вік або з будь-якої іншої причини [2]. Із зазначеним ми абсолютно погоджуємось оскільки, неповнолітні мають бути захищені у всіх сферах нашого суспільства, оскільки вони є однією із найуразливіших категорій.

Резолюція Ради безпеки ООН 1820 (2008) акцентує увагу на прямому зв'язку між сексуальним насильством, коли воно свідомо використовується як тактика війни проти цивільного населення, та проблемою встановлення миру та безпеки[4], нажалі цього не дотримуються військовослужбовці країни-агресорки та, навпаки, знущаються із цивільного населення не залежно від віку та статі.

Рада Безпеки в цій резолюції вимагає, щоб усі сторони збройного конфлікту негайно припинили всі акти сексуального насильства щодо цивільних осіб. Вона зазначає, що зґвалтування і акти сексуального насильства в інших формах можуть бути воєнним злочином, злочином проти людяності або діянням, здійсненим у межах злочину геноциду, та закликає держави вчиняти всі дії щодо притягнення до відповідальності за скоєння таких злочинів [4]. Країна-агресорка є членом Організації об'єднаних націй, та повинна дотримуватися цієї резолюції, однак постає питання про доцільність знаходження росії в ООН, якщо вона не виконує своїх зобов'язань та блокує резолюції, що стосуються здійснених нею злочинів.

Протидія статево обумовленому насильству в умовах війни є предметом турботи регіональних міжнародних організацій, які входять до європейської системи. Так, Комітет міністрів Ради Європи у своїй рекомендації від 30 квітня 2002 року про захист жінок від насильства закликав уряди держав-членів переглянути своє законодавство задля гарантування жінкам визнання, користування, здійснення і захист їх прав людини й основних свобод. Комітет рекомендує державам простежити за тим, щоб такі заходи узгоджувались на національному рівні і спрямовувались на потреби жертв [5]. Ми переконані, що створення таких заходів

забезпечить додатковими гарантіями захисту прав громадян держави від сексуального насильства під час війни в Україні.

Аналіз статистики вчинених статевих злочинів у 2022 році вимагає окремої уваги. Згідно з Єдиними звітами кримінальних правопорушень на сайті Генерального прокурора, відбулося значне зменшення кількості статевих злочинів. В період із 24 лютого до 31 липня проти військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації було відкрито 43 кримінальні провадження, пов'язані із сексуальним насильством. П'ятьом російським військовослужбовцям було повідомлено про підозру [6].

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі –УВКПЛ) поки що не може дійти висновків про масштаби сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (далі –СНПК), скоєного з лютого, проте численні випадки СНПК щодо жінок, дівчат і чоловіків було задокументовано. Хитка безпекова ситуація в деяких частинах України, стигма та травми, пов'язані із сексуальним насильством, а також брак доступу жертв до послуг – усі ці чинники призводять до низької кількості повідомлень про такі випадки. УВКПЛ задокументувало 9 випадків зґвалтування (8 жінок та 1 дівчинки), 15 випадків сексуального насильства як методу катування або жорстокого поводження щодо чоловіків, та 11 випадків примусу до публічного роздягання як чоловіків, так і жінок, які вважалися «порушниками закону». УВКПЛ також зафіксувало вісім випадків інших форм сексуального насильства (щодо п'яти жінок, одного чоловіка та двох дівчат), як-от примус до оголення, небажані дотики до інтимних частин тіла, сексуальне домагання та погрози сексуальним насильством. Багато задокументованих випадків були пов'язані з іншими порушеннями прав людини, наприклад, умисні вбивства, тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, свавільні затримання, катування, мародерство [6]. Ми переконані, що враховуючи складність документування статевих злочинів, вчинених окупантами та не бажання жертв сексуального насильства звертатись до правоохоронних органів, статистика ООН не є повноцінною та не відображає реальних масштабів випадків СНПК.

Будь-яка форма сексуального насильства є порушенням прав людини за нормами міжнародного права, а деякі випадки, задокументовані УВКПЛ, також можуть дорівнювати воєнним злочинам. Через збройний напад Російської Федерації на Україну доступ до послуг для жертв сексуального насильства скоротився. Нестача комплексних, довгострокових послуг для жертв сексуального насильства, зокрема, медичного обслуговування, реабілітації та психосоціальної підтримки перешкоджатиме процесу одужання, спричинятиме затримки в повідомленні про такі випадки та може завадити зусиллям щодо притягнення порушників до відповідальності в майбутньому[6].

Ми переконані, що застосування методів психологічної підтримки для жертв сексуального насильства пов'язаного з конфліктом має позитивно вплинути на подальше життя жінок та дітей, однак маємо запропонувати внести зміни до

кримінального законодавства України у частині збільшення кримінальної відповідальності за зґвалтування та сексуальне насильство вчинені військовими. На наш погляд така норма додатково забезпечить захист прав жінок та дітей під час війни і надасть надію на справедливий судовий розгляд та притягнення винуватого до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
3. Росія вийшла з Женевської конвенції щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. 23.11.19. Ukrainian Military Pages. URL: <https://web.archive.org/web/20191203151537/https://www.ukrmilitary.com/2019/11/rus-okupant.html>
4. Организация объединённых наций. Резолюция 1820 (2008) принятая Советом Безопасности на его 5916-м заседании 19 июня 2008 года. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/391/46/PDF/N0839146.pdf?OpenElement>
5. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань "Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства" від 22.03.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-V#Text>.
6. Моніторингова місія ООН. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні з 1 лютого до 31 липня 2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/report-human-rights-situation-ukraine-1-february-31-july-2022>

КОТЛЯРЕВСЬКА Єлизавета,
*курсантка 215/21 – ПД навчального взводу
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ*

науковий керівник: ДРОНІК Дмитро,
*викладач кафедри правоохоронної діяльності
та поліцейстики факультету № 1
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ, майор поліції*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В світлі нинішніх подій є актуальним питанням забезпечення прав жінок під час воєнного стану, який був введений 24 лютого 2022 року указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1].

Згадаємо, що, згідно із ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5], воєнний стан – це особливий правовий режим, котрий вводиться в Україні чи у окремих її місцевостях у випадку збройної агресії або загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності і допускає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і органам місцевого самоврядування повноважень, які є необхідними для відвернення загрози, відсічі збройної агресії і забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина і прав та законних інтересів юридичних осіб із визначенням строку дії таких обмежень.

Сьогодні постає безліч питань, які стосуються прав жінок у період воєнного часу. Головним із них виступає необхідність постановлення жінок, які отримали професію, що носить «корисний характер» для військової справи, на військовий облік, при виконанні чого формує умови для обмеження їх прав (заборона на виїзд з країни тощо). Це питання було досить популярним, адже список таких професій був необдуманний з точки зору взаємозв'язку конкретних професій і тим, як вони реалізовуватимуться на військовій практиці. Зараз такий список переглянули і разом з тим строки постановлення на військовий облік. Відповідно до п.п. 1 п. 3 наказу Міністерства оборони України «Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 11 жовтня 2021 року № 313» [3], взяття жінок на військовий облік військовозобов'язаних здійснюється згідно із Переліком спеціальностей та/або професій, споріднених із відповідними військово-обліковими

спеціальностями, після отримання котрих жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних, із 1 жовтня 2023 року.

Окрім того, в контексті досліджуваного питання необхідно звернути увагу на такі положення Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2]:

1) жінки, котрі знаходяться на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу або залучені для виконання робіт щодо забезпечення оборони держави у воєнний час. Жінки здійснюють військовий обов'язок на рівних основах з чоловіками (за винятком ситуацій, визначених законодавством із питань охорони материнства і дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі) (ст. 1);

2) військовослужбовці-жінки, котрі проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на період воєнного стану, військову службу за призовом осіб з числа резервістів у період воєнного стану, звільняються із військової служби через такі сімейні обставини чи інші поважні причини: в зв'язку із вагітністю; в зв'язку із перебуванням у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку, а також якщо дитина потребує домашнього догляду тривалістю, встановленою у медичному висновку, але не більш як до досягнення нею 6-річного віку (ст. 26).

Таким чином, на законодавчому рівні передбачені механізми забезпечення прав військовослужбовців-жінок, котрі стосуються материнства.

В інших сферах діяльності забезпечення прав жінок також похитнулось. Найбільше це стосується трудового питання. Так, відповідно до ст. 9 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [4], в період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (окрім вагітних жінок та жінок, котрі мають дитину віком до 1-го року) за їх згодою на важких роботах та на роботах з шкідливими чи небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Така позиція законодавця дає передумови для зловживання роботодавцем можливістю залучення жінок до вказаних робіт.

Як зазначають Г. Татаренко, К. Алієва та Д. Татаренко, проаналізувавши європейський механізм захисту жінки, котрі постраждали від збройних конфліктів можна говорити, що світова практика створила дієві механізми захисту цієї категорії осіб, котрі варто імплементувати до національного законодавства. Внесення таких змін потребує ретельного попереднього аналізу і оцінки потреб осіб (в тому числі жінок) в умовах конфлікту у медичній, гуманітарній допомозі, освітніх, адміністративних послугах і послугах працевлаштування, наданні права на безоплатну первинну допомогу [6, с. 122].

Отже, сьогодні права жінок в умовах воєнного стану забезпечуються не в повній мірі, що говорить про необхідність перегляду законодавчих положень та вироблення правильного підходу до механізму забезпечення прав жінок в період воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

(дата звернення: 01.10.2022).

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 01.10.2022).

3. Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 11.10.2021 р. № 313: наказ Міністерства оборони України від 07.02.2022 р. № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-22#n15> (дата звернення: 01.10.2022).

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n26> (дата звернення: 01.10.2022).

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.10.2022).

6. Татаренко Г., Алієва К., Татаренко Д. Особливості загального правового статусу жінок за міжнародним законодавством у період збройних конфліктів. Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. пр. 2019. С. 118-122.

ЛАШКО Ярослав, ПРИХНО Дмитро,
курсанти 3-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ОЛЕКСЕНКО Володимир,
старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, підполковник поліції

ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ РОЗПОВСЮДЖЕННЮ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Перш за все, слід зазначити, що в сучасних умовах, на фоні глобальної інформатизації суспільства та активного впровадження новітніх технологій у всі сфери життєдіяльності людини, продаж наркотичних засобів прямим способом, тобто при реальній зустрічі практично зійшла нанівець.

Натомість, в умовах сьогодення зловмисники, використовуючи надбання сучасних технологій, постійно вдосконалюють кримінально-протиправну

діяльність, переводять її на нові рівні.

Відповідно до вищезазначеного, варто наголосити на тому, що торгівля наркотиками активно реалізується через мережу Інтернет, смартфони, мобільні месенджери та спеціальні додатки для розповсюдження психоактивних речовин, наркотичних засобів та їх аналогів [1, с.88].

Тому необхідно констатувати той факт, що тенденція переходу торгівлі наркотиками у віртуальний простір є надзвичайно небезпечною, оскільки вона не має кордонів і носить транснаціональний характер.

В наш час, володіючи практично необмеженими інформаційно-комунікаційними можливостями, кожен торговець наркотиками використовує мережу Інтернет як потужний інструмент для просування свого забороненого продукту на ринок.

З цією метою в мережі активно рекламуються психоактивні речовини та наркотичні субкультури. На пронаркотичних сайтах є багато текстів з описом різних видів наркотичних засобів і психотропних речовин, рецептами їх виготовлення, описом дії та вживання таких наркотичних засобів [2, с.227].

Серед найпоширеніших способів незаконного обігу наркотиків в мережі Інтернет являється створення та функціонування так званих «чатів», «телеграм-ботів», за допомогою яких налагоджується зв'язок з наркоділками.

Далі такий онлайн-дилер, отримавши кошти на свій віртуальний гаманець, інформує покупця про місцезнаходження «товару» та узгоджує його, наприклад, надсилаючи фотографію з місця так званої «закладки».

Також потрібно зазначити, про те, що не беручи до уваги ту обставину, що обіг наркотиків в мережі Інтернет є досить поширеним явищем, у нашій країні діяльність правоохоронних органів у напрямку протидії таким організованим кримінальним правопорушенням, а також їх правова кваліфікація пов'язані з багатьма складнощами [3, с.65].

Дослідження цього питання показало, що як науковці, так і законодавець не приділяють належної уваги вирішенню проблем, пов'язаних з обігом наркотиків в мережі Інтернеті.

Насамперед це пов'язано з тим, що знайти особу, яка реально займається значним масивом виготовлення, збуту, просуванням та розповсюдженням наркотиків дуже важко, оскільки такі «шишки» працюють через багато «рук» і потрапити на їх слід досить складно [4, с. 119].

Такі прогалини негативно впливають як на правозастосовну практику, так і на організацію міжвідомчої протидії та запобігання віртуальному наркобізнесу.

До цих недоліків системи протидії протиправній діяльності в мережі Інтернет слід також додати відсутність конкретних алгоритмів розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері, обмежену кількість кваліфікованих спеціалістів, які могли б ефективно розслідувати такі кримінальні правопорушення, низький рівень технічного забезпечення та висока затримка наркобізнесу в Інтернеті.

Так, для виявлення ознак наркозлочинів в мережі Інтернет до працівників кіберполіції та протидії наркозлочинності висуваються спеціальні вимоги (уміння, навички) у сфері інформаційних технологій, а саме:

- досконале вміння вести комп'ютерну розвідку;
- моніторинг та системний аналіз в Інтернеті;
- розуміти контент-аналіз;
- вміти користуватися анонімайзерами та VPN-підключеннями;
- вміти користуватися звичайними браузером та torbrowser;
- мати готові та конспіративні акаунти в соціальних мережах та інше [4, с.120].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що реальна протидія поширенню в мережі Інтернет психоактивних речовин, наркотичних засобів та їх аналогів можлива лише за умови розгляду таких кримінальних правопорушень як системного явища, що охоплює комплекс організаційних, соціальних, економічних та інших проблем.

Список використаних джерел

1. Пряхін Є. В. Особливості використання слідчим інформації, що поширюється через мережу Інтернет. Основні напрями та проблеми протидії наркоманії : матеріали наук.-практ. Круглого столу (Київ, 6 лют. 2017 р.). Івано-Франківськ : Нац. Акад. Внутр. Справ, 2017. С. 85–88.
2. Ступник Я. В., Когут М. Г. Протидія наркозлочинності в мережі Internet: виклики сьогодення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 26. С. 226–230.
3. Брисковська, О. і Грига, М. Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. №. 117. 2021. С. 61-68.
4. Телійчук В.Г. Оперативно-розшукова протидія наркозлочинності в мережі інтернет як стратегія протидії наркозлочинності в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск № 1. 2018. С. 115-122.

НАВРОЦЬКА Віра,
*доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін Львівського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент*

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ – ЧЛЕН РАДИ БЕЗПЕКИ ООН ЧИ ДЕРЖАВА-САМОЗВАНКА?

Поширеною є точка зору, відповідно до якої Російська Федерація (далі - РФ) є ніби-то одним із членів Організації Об'єднаних націй (далі - ООН), а також членом Радбезу ООН (це ж, у свою чергу, начебто наділяє її правом вето будь-які рішення такого органу, у тому числі й ті, що стосуються передання проваджень на розгляд Міжнародного кримінального суду (далі- МКС), у тому числі й тоді, коли агресором є сама РФ). Таке твердження є хибним. РФ є самозванкою, а не державою-членом ООН з огляду на таке. У ст.23 Статуту ООН прямо прописано перелік тих держав, котрі є постійними членами Ради Безпеки. А це – Великобританія, США, Союз Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), Франція та Китай. У цьому Статуті про РФ взагалі не згадано, там мова йде про Радянський Союз. Підписи в Статуті поставлено 50-ма державами-засновницями ООН (де є підписи від *Радянського Союзу*, Білоруської РСР, Української РСР). Підпис же від представників РСФСР – радянської Росії там відсутній. І це при тому, що на той час існувало міністерство закордонних справ РСФСР. Тобто з'явилися окремі дипмісії УРСР, БРСР та СРСР. Водночас Росії як члена ООН так і не виникло. Твердження представників державної влади РФ, відповідно до яких цю державу слід вважати наступницею Радянського Союзу в ООН (та в Раді Безпеки) не має жодного значення. Адже в Статуті ООН передбачено окрему процедуру щодо прийняття нових держав до ООН та їх членства у Радбезі. І РФ - єдина у світі держава, що обійшла цю процедуру.

Поміж засновниць ООН є й держави, які припинили своє існування - це, зокрема, СРСР (на теренах якого виникли Україна, Республіка Білорусь, Російська Федерація, Латвія, Литва, Естонія, Молдова, Вірменія, Грузія, Азербайджан, Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан та Киргистан), Німецька Демократична Республіка (котра припинила своє існування, возз'єднавшись у 1990 р. із Федеративною Республікою Німеччина), Чехословаччина (що розділилася на Словаччину та Чехію), Союзна Республіка Югославія (на теренах якої виникли Чорногорія, Сербія, Словенія, Північна Македонія, Боснія та Герцоговина).

Держави, що зникли, звісно ж, вибули із складу ООН, а нововиниклі - вступили до неї (відповідно до порядку, прописаного Статутом ООН) за трьома винятками. Це, зокрема, стосується України та Республіки Білорусь. Але їм і не

потрібно було вступати в ООН - адже вони і так уже були її членами (більше того - державами-засновницями) При цьому Республіка Білорусь та Україна не припиняли свого існування, а лише змінили свою назву (що в світовій практиці - не так уже й рідкісне явище) з Білоруської РСР та Української РСР відповідно в межах колишніх кордонів цих союзних республік, підписавши разом з Росією документ про денонсацію договору від 30.12.2022 р. про утворення СРСР.

РФ, після виходу із цього договору невідомо з яких причин зайняла місце держави, що уже припинила існування та яка свого часу включала в себе ще чотирнадцять (окрім РСФСР) республік. Варто зазначити, що, по-суті, в аналогічній ситуації, зайняти місце в ООН замість колишньої Югославії союзу Чорногорії та Сербії сама ж РФ не дозволила.

Будь-яка держава (а РФ тут винятком бути не може) має пройти через повну процедуру набуття такого членства. Відповідні правила повинні бути однаковими для усіх без винятку: держав «рівніших» за інших бути не може! Для набуття членства в ООН потрібне позитивне голосування у Радбезі, згодом принаймні 2/3 держав у Генасамблеї мають виступити «за» таке рішення. В подальшому ж відповідні зміни слід ратифікувати парламентам принаймні 2/3 держав-членів ООН. Наразі членами ООН є 193 країни. А, відтак, принаймні 129 держав мали б проголосувати за постійне членство ООН в Радбезі. Наразі жодного рішення ані про вступ РФ до ООН, ані про обрання цієї держави до Ради Безпеки Генеральною Асамблеєю не було ухвалено! Окрім того, у ст.4 Статуту ООН йдеться про те, що членом ООН може бути будь-яка «миролюбна держава». «Миροлюбність» на момент вступу держави до ООН є обов'язковою умовою [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Водночас про миролюбність РФ за умови повномасштабного вторгнення її військ на територію суверенної України говорити, звісно ж, не доводиться.

Це ж дозволяє зробити висновок про те, що самочинне присвоєння РФ частини міжнародних зобов'язань СРСР, а також те, що в Раді Безпеки перед представником РФ ставлять латунну табличку із назвою цієї держави, аж ніяк не доводить, що РФ є постійним членом Ради Безпеки. Це ж значить, що РФ не вправі накладати вето на які-небудь рішення цього органу (у тому числі й на передання ним справ для їх подальшого розгляду у МКС). А тому представники від України у Раді Безпеки ООН повинні постійно наголошувати на явних порушеннях процедури при прийнятті Росії до ООН.

Список використаних джерел

1. Право вето в Раді безпеки ООН.
URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/Право_вето_в_Раді_Безпеки_ООН.
2. Росія-самозванець в Раді Безпеки ООН?
URL.: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3380839-rosia-samozvanec-u-radi-bezpeki-oon.html>.
3. Росія фальсифікує своє членство в ООН та Радбезі? Детально про звинувачення України.

URL.: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/8/7133682/>.

4. Чому постійне членство Російської Федерації у Раді Безпеки ООН - велика помилка?

URL.: https://lb.ua/world/2022/03/23/510766_chomu_postiyne_chlenstvo_rosiyskoi.html.

5. Посол України заявив, що Росія не є членом ООН.
URL.: <https://zbruc.eu/node/110436>.

6. Посол Росії в ООН заявив, що СРСР не зник, а лише змінив назву.
URL.: <https://zbruc.eu/node/110652>.

ПАЛАМАРЧУК Галина,
старший викладач кафедри кримінального і адміністративного права Одеського національного морського університету, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ВІДКРИТОМУ МОРІ

Злочинність у відкритому морі є складовою транснаціональної злочинності, яка постійно трансформується. Основоположними нормативно-правовими актами, які направлені на урегулювання протидії злочинності на морі, є, зокрема, Конвенція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) і морського права (UNCLOS) від 10 грудня 1982 року [1] (далі Конвенція 1982 року).

В зазначеній Конвенції передбачено перелік злочинів, які можуть бути вчинені у відкритому морі: піратство, збройний напад, рабство, торгівля людьми, незаконне ввезення мігрантів, незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і стрілецької зброї, тероризм, незаконне транслювання, порушення інших міжнародних норм, що стосуються охорони навколишнього середовища тощо. Україна ратифікувала Конвенцію 3 червня 1999 року [2].

Правове поняття відкритого моря було визначено з ухваленням Конвенції про відкрите море від 29 квітня 1958 року [3]. Під відкритим морем слід розуміти всі частини моря, які не входять ні в територіальне море, ні у внутрішні води будь-якої держави (ст. 1 Конвенції), тобто відкрите море не належить до юрисдикції жодної держави (доктрина «Mare liberum» [4]), а передбачається лише право на безперешкодне використання.

Злочини, які вчиняються у відкритому морі вважаються різновидом міжнародної транскордонної організованої злочинності. Та слід провести певну паралель між Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року (далі Конвенція 2000 року) та Конвенцією 1982 року. Зокрема, в ст. 1 Конвенції 2000 року зазначається, що провідною метою є сприяння співробітництву в справі попередження транснаціональної організованої

злочинності та боротьба з нею [5], тобто таке співробітництво є більше правом держав-учасниць, а ніж обов'язком. Відмінність містить Конвенція 1982 року, яка чітко встановлює обов'язок держав-учасниць «співпрацювати в протидії піратству» (ст. 100), наприклад. Оскільки, протидія злочинності носить гостро актуальний характер, слід було би акцентувати увагу саме на встановленні обов'язку для держав-учасниць плідної та ефективної співпраці в зазначеному напрямку, що максимально сприятиме встановленню консолідованого механізму взаємодії між ними, що буде максимально сприяти виявленню злочинців у морі та унеможливлуватиме їх ухилення від кримінальної відповідальності.

В будь-якому разі ефективна протидія злочинності у відкритому морі можлива лише за умови консолідованої плідної співпраці держав на різних рівнях – від глобального до регіонального. А, як показує практика, така співпраця є недостатньо ефективно налагодженою. На що впливає, зокрема, той факт, що протидія злочинності виходить за межі визначених кордонів держав і тут безпосередньо має місце питання визначення юрисдикції держав, а це викликає у останніх певний спір, як правило.

Слід відмітити ще один цікавий момент. У Конвенції 2000 року зазначається, що злочин набуває ознак є транскордонності, коли він вчиняється при перетині кордонів декількох держав, при чому, є наявними чітко встановлені державні кордони. Злочини, вчинені на морі, вважаються транскордонними, але чіткість кордонів, як така, відсутня, що викликає певну дискусію відносно характеристик транскордонності «морських злочинів».

Специфіка правового режиму морських просторів і викликає проблеми кримінальної юрисдикції держав щодо злочинів на морі, які перебувають, по-перше, у сфері міжнародного морського права, і, по-друге, у сфері міжнародного кримінального права в його широкому значенні або галузі міжнародного права [6]. Саме через наведену невизначеність проблема і не має чіткого урегулювання.

Головними правовими інструментами, які регулюють протидію злочинності у відкритому морі, є застосування Радою Безпеки ООН є міжнародні санкції та налагодження міжнародної співпраці у цій сфері, як на регіональному, так і глобальному рівні. Але, незважаючи на глобальні зусилля держав, злочинність на морі продовжує створювати небезпеку для комерційного судноплавства та інших видів діяльності. Наприклад, відповідно до «Звіту про стан морського піратства за 2020 рік», де неурядова організація «Oceans Beyond Piracy» констатує факт неспинного зростання злочинності на морі [7].

В рамках питання протидії злочинності на морі слід згадати і про нашу державу, точніше про особливо небезпечну обставину, яка несе загрозу для громадянського судноплавства – ведення фактичних воєнних дій на території України, де нападником на наші території використовується акваторія Чорного моря. Тож, нападник має доступ для реалізації злочинних намірів і до відкритого моря. Для певної протидії реалізації таких намірів є актуальними закладені

Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035» направили реалізації державної морської політики поліпшення стану Військово-Морських Сил Збройних Сил з ціллю належного виконання завдань із забезпечення захисту національних інтересів на морі щодо реагування на загрози з моря [8].

Таким чином, з наведеного можна зробити наступні висновки.

Сучасна морська злочинність є провідною загрозою безпечного режиму на морі. Все більше назріває питання негайного і чіткого вирішення проблеми міжнародно-правової регламентації кримінальної юрисдикції держав у відкритому морі, що виключить і можливу дискусію характеристик транскордонності «морських злочинів».

Наявна певна необхідність більш жорсткого та чіткого зобов'язання держав налагодити плідну співпрацю та максимально встановити консолідований механізм взаємодії між ними, що сприятиме ефективній протидії злочинності в відкритому морі. Адже відсутність плідної співпраці у питанні протидії злочинності на морі призведе в майбутньому до більш дестабілізуючого впливу, порівняно з тим, що є на сьогодні.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй по морському праву: міжнародний договір від 10 грудня 1982 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_057. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).
2. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року : Закон України від 3 червня 1999 р. № 728-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14#Text>. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).
3. Convention on the High Seas. Done at Geneva on 29 April 1958. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/7b4abc-1/pdf>. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).
4. Автором доктрини був Голландер Г'ю де Грут, більш відомий як Уго Гроцій. 2020. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1560746. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).
5. Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).
6. Серета Г. Г. Морська кримінальна юрисдикція: актуальні проблеми теорії та практики. Актуальні проблеми політики. 2017. №39. С. 450–460. http://app.nuo.ua.od.ua/archive/39_2017/59.pdf. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).
7. State of Maritime Piracy 2017. Oceans Beyond Piracy. 2020. URL: <http://oceansbeyondpiracy.org/publications/state-maritime-piracy-2017>. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).

жовтня 2022 року).

8. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року: Постанова Кабінету міністрів України № 1307 від 7 жовтня 2009 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#n12>. (Дата звернення – 09 жовтня 2022 року).

ПЕЛЕХАЧ Володимир,

*курсант факультету №2, 1-й курс
ІПФПНП ЛьвДУВС, рядовий поліції*

ПОСОХОВА Анжела,

*доцент кафедри іноземних мов та
культури фахового мовлення
факультету №2 ІПФПНП ЛьвДУВС,
к.філол.н., доцент*

BASIC COMPONENTS OF COMBATING CRIMES IN UKRAINE DURING WARTIME: GENERAL REVIEW

У тезах доповіді висвітлюються основні складові протидії кримінальним правопорушенням в Україні у воєнний час. Ставиться на меті проаналізувати особливості протидії злочинам пов'язаних з насильством, майнових злочинів, пошуку підозрюваних чи розшукуваних людей, викриття диверсійних груп та колаборантів, забезпечення інформаційного простору від ворожої інформації.

Ключові слова: Національна поліція, війна, воєнні злочини, закон, статистика, Україна.

The theses of the report highlight basic components of combating crimes in Ukraine during wartime. The main goal is directed on the analysis of the specifics of combating crimes related to violence, property crimes, searching for suspects or wanted persons, exposing subversive groups and collaborators, ensuring information space from hostile information.

Key words: National police, war, war crimes, law, statistic, Ukraine.

Formulation of the problem.

The work of a police officer is never easy. Even in peacetime, police officers are on duty for 24 hours a day and must be constantly prepared for emergency situations, prevent and effectively counter them. With the beginning of the invasion of the Russian Federation (r. f.) on February 24, 2022, the police are working overtime to maintain peace and order in the country and ensure the safety of the population in a dangerous time. Consequently, wartime crime prevention measures are somewhat different from peacetime ones.

So, let us cover and explain the specifics of combating criminal offenses in the

conditions of martial law during the wartime in Ukraine that is the **main purpose** of the theses.

Basic material.

According to Section 1 of Article 2 of the Law of Ukraine (hereinafter referred to as the Law) «On the National Police», the task of the police is to provide police services in the following areas: 1) ensuring public safety and order; 2) protection of human rights and freedoms, as well as the interests of society and the state; 3) combating crime; 4) providing, within the limits defined by the law, assistance services to persons who, for personal, economic, social reasons or as a result of emergency situations, need such assistance [1]. This is a wide range of duties that every police officer is required to perform. During the war, these duties are supplemented, and the priorities are slightly changed in the direction of the state and society in general. According to Part 3 of Article 24 of the Law «On the National Police (hereinafter – NP)», workers participate in the performance of territorial defense tasks, ensuring and implementing measures of the legal regime of martial law in the event of its declaration in the entire or a separate area. An example is today's situation on the territory of Ukraine, in particular full-scale invasion of the Russian Federation (hereinafter – r.f.) on February 24, 2022. The service for employees of the National police, the National Guard of Ukraine, the Security Service of Ukraine, and the Armed Forces of Ukraine has partially changed.

As of 07/16/2022 from 02/24/2022, the NP of Ukraine received and processed about 3.3 million of appeals from citizens throughout the country [2]. About 99,000 criminal offenses have been registered, which is 8% less than in the same period last year. Although, it should be noted that at the beginning of 2022 the decrease in criminal offenses was equal to 11%. This is facilitated, first of all, by the effectiveness of the police, cooperation with citizens, and the public's trust in the authorities. Secondly, the consciousness of the society should be taken into account as well. In connection with the terrorist methods of waging war, the r.f. evidence of sexual and physical violence against the civilians, murders and mass executions of civilians are found every day in the de-occupied territories. More than 23,100 criminal proceedings have been initiated on the facts of crimes committed by the troops of the r. f.

Despite the atrocities committed by the r.f. there are people on the territory of Ukraine who support the invasion or betray their state for the sake of material gain. As a rule, such of them have been subjected to r.f. propaganda for a long time. Many Ukrainians have lived in the Russian information space for years. It is a well-known fact that demogogy, the substitution of concepts and facts are the integral parts of Russian propaganda. As a proof we can provide the statistical data from *Reporters Without Borders* on press freedom in the world, where r. f ranks 155th [3]. Therefore, as one of the means of preventive action, in order to ensure the information space from enemy information, 4.5 thousand of information channels of the terrorist country were blocked in Ukraine.

During the martial law, the police work has been in an intensified mode of

operation. Since the beginning of martial law, about 5,900 police squads have been on duty every day. This definitely affects the decrease in the level of property crimes (22,500 of them were recorded during the invasion period). The police patrol the territory of cities, villages, and traffic flow is strictly controlled. Measures, such as curfews and roadblocks, also show a positive result. The latter, in turn, contribute to increasing efficiency in the search for illegally seized vehicles, wanted or suspected persons, subversive groups, enemy intelligence, collaborators. Curfews help to protect the public from property crimes, sexual or physical violence, and other types of crimes.

Thus, the Ukrainian government, through the police, is trying to provide security to the population in a state of war, when the word «security» loses its past meaning. We think that Ukraine shows good results and fights crime at a good level, basing on statistics and facts mentioned above.

References

1. Zakon Ukrayiny «Pro Natsional'nu politsiyu». Stattya 2 “Zavdannya politsiyi” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. Stattya UKRINFORMu «Politsiya vid pochatku viyny zareyestruvala 99 tysyach kryminal'nykh porushen'» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3530169-policia-vid-pochatku-vijni-zareestruvala-99-tisac-kriminalnih-porusen.html>
3. Statystychne doslidzhennya vid Reporters Without Borders na temu «indeks svobody presy u sviti» URL: <https://rsf.org/en/index>

ПОЛЯКОВ Євген,

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх
справ, к.ю.н., доцент, полковник поліції*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІАГНОСТИКА ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стрімкий розвиток засобів інформатизації і телекомунікації вимагає нових підходів до організації інформаційно-аналітичної роботи, використання її можливостей в оперативно-розшуковій діяльності. Одною з основних форм інформаційно-аналітичної роботи в оперативно-розшуковій діяльності є оперативно-розшукова діагностика, яка спрямована на емпіричне виявлення криміногенних осіб, злочинів та пов'язаних з ними предметів, речовин і документів за задалегідь відомими загальними ознаками, на підставі оцінки об'єктів, які розпізнаються, а також отримання нових знань про ці об'єкти з метою припинення

правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, безпеки громадян, суспільства і держави.

Суть будь-якої діагностики полягає в тому, що на основі розпізнавання об'єкта, схожого з уже відомими подібними об'єктами, визначаються його властивості, стан, зміни, зв'язки зі зовнішнім середовищем тощо. Принциповою відмінністю діагностики від ідентифікації є та обставина, що при ідентифікації робота на аналітичній стадії відбувається з урахуванням ступеня зіставлення двох об'єктів: шуканого і перевіряемого. У діагностиці перевіряемого об'єкта немає, його ще потрібно знайти. На аналітичній стадії діагностичного процесу йдеться про виокремлення ознак тільки шуканого об'єкта.

До одного з основних видів оперативно-розшукової діагностики належить оперативне розпізнання. Це пізнавальна (емпірична) частина оперативного пошуку – діяльності, спрямованої на виявлення об'єктів, які становлять оперативний інтерес.

Залежно від пошукових властивостей ознаки, за якими здійснюється оперативне розпізнання, поділяються на дві групи. До першої з них належать ознаки, які дозволяють установити групову належність об'єкта розпізнання. В основі такого розпізнання є загальні ознаки поведінки, найбільш характерні для осіб, що становлять оперативний інтерес, а також ознаки, загальні для групи злочинів. До другого різновиду пошукових ознак належать ті, за якими встановлюється тотожність (індивідуальні ознаки). Тобто йдеться про ознаки, характерні конкретній особі або предмету.

Варто зазначити, що злочини виявляються здебільшого за динамічними (функціональними) ознаками, які характеризуються специфічним алгоритмом кримінальної дії (бездіяльності).

Іншим видом встановлення факту вчинення злочинного діяння є емпіричне розпізнавання його матеріальних слідів на місці події. Ознаки тих чи інших триваючих злочинів можна виявити у різних інформаційних середовищах, зокрема в кіберпросторі.

Існує чітка диференціація функціональних ознак, що характеризують злочинні навички фізичних осіб, і функціональних ознак, властивих злочинним діянням. У першому випадку об'єктом розпізнання є безпосередньо особи, які демонструють певний набір скелетно-м'язових рухів. У другому випадку це процес (дія або бездіяльність з боку людей), закономірний результат цього процесу, а також причинний зв'язок між ними. Причому необхідно докласти зусиль для розпізнання кожного з цих елементів окремо, незалежно один від одного, що дає змогу здійснити попередню кваліфікацію злочину за його об'єктивною стороною. Тобто йдеться про кримінально-правову оцінку розшукової інформації.

Надзвичайно актуальною є проблема розпізнання загроз диверсій, саботажу, терористичних загроз в умовах воєнного стану. З огляду на те, що аеропорти, вокзали, станції метрополітену є місцем масового перебування людей, проблеми

своєчасної ідентифікації диверсантів, терористів і вибухових пристроїв є дуже важливими в сучасних умовах. Одним з напрямів підвищення безпеки пасажирів є застосування сучасних біометричних систем.

Біометрична інформаційно-пошукова система відеоспостереження дозволяє в автоматичному режимі проводити ідентифікацію в потоці людей, здійснюючи перевірку отриманих зображень за базами даних осіб, які перебувають у розшуку. Виділені зображення осіб передаються на сервери розпізнавання (які можуть бути як локальними, так і віддаленими), в яких здійснюється миттєва, за частки секунди, перевірка зображень осіб з фотографіями розшукуваних терористів, злочинців, правопорушників. У разі подібності фотозображення людини, знятого відеокамерою в натовпі людей, з розшукуваною особою, система сповіщає в установленому порядку уповноважений правоохоронний орган, який і приймає рішення про подальші оперативні заходи. Відтак система вирішує такі завдання – розпізнавання осіб в потоці людей, пошук осіб у відеоархіві, пошук осіб у базі даних, що містить фотозображення та персональні дані. Водночас однією з головних проблем під час впровадження та експлуатації систем біометричної ідентифікації за зображенням особи є складні умови роботи. На ефективність роботи алгоритмів ідентифікації, а отже, і на ефективність пошуку в потоці людей безпосередньо впливають такі чинники, як умови освітленості (рівень і рівномірність освітлення), ракурси осіб, якість контрольних фотографій, швидкість, щільність і напрямок потоку людей і низка інших чинників.

З метою попередження терористичних загроз та диверсій в умовах воєнного стану на об'єктах транспортної інфраструктури передбачено розгортання при вході в пасажирську зону станцій метрополітену та залізничних вокзалів доглядової зони (стаціонарний рамочний металодетектор, стаціонарний рентгенівський сканер для предметів, стаціонарний сканер для пасажирів, вибухозахисний контейнер, локалізатор вибухових речовин, експрес-аналізатори вибухових речовин тощо).

Список використаних джерел

1. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції. *Навчальний посібник* – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 244 с.
2. Кокошко В.С., Балтовський О.А., Ісмайлов К.Ю., Сіфоров О.І., Форос Г.В. Сучасні підходи щодо адаптивного автоматизованого управління складними системами в умовах невизначеності. *Монографія* - Одеса: ОДУВС, 2019. 378 с.
3. Бурячок В. Л., Гулак Г.М., Толубко В.Б. Інформаційний та кіберпростори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби. *Підручник*. ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2015. 449 с.
4. Кузьма Я.І., Стоянова Т.Ф., Пастернак Ю.Ю. Кібербезпека в сучасному світі. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2019. 332 с.

РУКІНА Діана,

студентка II курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ШАБЛИСТИЙ Володимир,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін, д. ю. н., професор, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституцією України проголошено, що родина - це основний осередок суспільства, а її цінності є першочерговою складовою формування демократичної нації. Ми переконані, що військові дії в Україні, як один із будь-яких видів екстремальних ситуацій, яка могла статись із людиною, безперечно негативно вплинув на цю проблему та навіть загострила її, наприклад, через особливості психосоматичного стану індивіда під час військових операцій, підвищення застосування інстинкту самозбереження в екстремальних ситуаціях, недостатній рівень контролю зі сторони правоохоронних органів щодо дотримання норм чинного законодавства на певних територіях тощо.

Принагідно зауважити, що після вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року домашнє насильство стало прихованим фронтом війни, адже експерти стверджують, що досить значна кількість потерпілих нівелюють цю проблему, інші ж стверджують, що наразі у представників Національної поліції є інші більш важливі справи у зв'язку з воєнним станом: патрулювання, служба на блокпостах та інше, через це їм не до домашнього насильства.

Такий вид насильство є однією з найпоширеніших форм порушення прав людини. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство заведено розглядати, як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, між колишнім чи теперішнім подружжям або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Щодо нормативно-правової бази, то нині в Україні діє досить розгалужена система законодавства, щодо забезпечення запобігання та протидії домашнього насильства, серед таких можна виокремити: Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 2018 року. У цьому нормативно-правовому акті регламентовано загальні організаційно-правові принципи та заходи, які

спрямовані на запобігання та протидії домашньому насильству, а також першочергові напрямки їх втілення у сфері державної політики [1]. Закон України «Про Національну поліцію». Цей закон визначає повноваження та особливості дії поліції у випадках виявлення та запобігання домашньому насильству [2]. Кримінальний кодекс України, яким закріплено ряд положень, щодо відповідальності за такі протиправні діяння: ст. 91-1 (Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство); ст. 126-1 (Домашнє насильство); ст. 390-1 (Невиконання обмежувальних 237 заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників); ст. 153 (Сексуальне насильство) [3]. Кодекс України про адміністративні правопорушення: ст. 39-1 (Направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі); ст. 173-2 (Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування) [4]. Указ президента України № 119/2021 «Про Національну стратегію у сфері прав людини». Він включає стратегічні цілі запобігання домашньому насильству та боротьби з ним, проблеми, які необхідно вирішувати через вектори політичної діяльності, проєкт та очікувані результати [5]. Цей перелік не є вичерпним, але він свідчить про те, що Україна працює у напрямку євроінтеграції, адже чинні закони які регулюють захист, протидію, запобігання й профілактику насильства в родинах є динамічними та змінюються згідно з викликами сьогодення.

Проаналізувавши норми чинного законодавства, можна виокремити такі види прояву домашнього насильства, як фізичне (побиття, каліцтва, жбурляння тощо), сексуальне (погрози сексуального насильства, дотики, натяги, неприйнятна мова та жести сексуального характеру проти волі, звалтування), психологічне (погрози, залякування, шантаж, приниження, ігнорування, відсутність турботи) та економічне (фінансовий контроль, обмеження у працевлаштуванні, свідоме пошкодження майна та інше) [1].

Стосовно основних причин вчинення домашнього насильства, то на основі абсолютної більшості опитувань основними причинами є, по-перше, алкоголь (79%), а по-друге, вживання наркотичних речовин (68 %). Серед інших причин респонденти називають фінансові проблеми (44%) та мовчання жертв домашнього насильства (42%). Крім того, 38% причиною домашнього насильства називають психологічну залежність від кривдника [6].

З вищезазначеного випливає, що ця проблема є досить гострою та актуальною, оскільки жертвами можуть стати будь-хто (чоловіки, жінки, діти), відповідно слід виокремити методики, які будуть на практиці запобігати та протидіяти цьому виду насильства. Серед таких можна виокремити:

1. *Реформи та вдосконалення національної законодавчої бази згідно з міжнародними стандартами.* Визначною подією, стала ратифікація Стамбульської Конвенції 20 червня 2022 року Верховною Радою України про

запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу з їхніми проявами. Проаналізувавши Стамбульську Конвенцію, ми визначили, які саме зміни мають відбутись після цього кроку в нашій державі: налагодження роботи всіх відповідних служб згідно з європейськими стандартами щодо цього питання; захист українських громадян, а особливо біженців, як в Україні, так і за кордоном; Стамбульська Конвенція змінила підхід України до такої категорії справ, оскільки згідно з принципами цієї Конвенції ці справи повинні розглядатись за відсутності заяв та скарг, тобто не у приватному порядку; покращення системи надання допомоги та розширення мережі притулків постраждалим коштом держави, а аналіз їхньої роботи повинен відповідати Стамбульській Конвенції [7].

2. Ще один із найважливіших інструментів забезпечення комплексного підходу до попередження та подолання домашнього насильства є *підготовка кваліфікованих та компетентних фахівців*. Крім того, одним із завдань Державної соціальної програми до 2025 року щодо запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі є підготовка осіб, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії насильству в сім'ї, підвищення їх професійної кваліфікації [2]. Прикладом забезпечення цього є запровадження дворівневої системи підготовки: первинний (базовий) та посилений, яким передбачено періодичне підвищення кваліфікації фахівців, проведення міжвідомчих тренінгів тощо (Стамбульська Конвенція) [7].

3. *Дотримання принципів відповідно до Міжнародного протоколу*, а саме: принцип не нашкодь, прикладом цього є процес документування, розслідування, а також допиту суб'єкті справи; принцип повага до незалежності особи; дотримання принципу інформаційної згоди, який ґрунтується на тому, що жертва може самостійно обирати метод і процес документування сексуального насильства, якого вона зазнала або стала свідком, при цьому важливо щоб слідчий дотримувався цього на кожній стадії розслідування (при допиті, передачі інформації, за умови фотозвітування і подібне); наслідування принципу конфіденційності, іншими словами всі учасники справи мають знати про можливі випадки передачі та особливості зберігання інформації, яка надійшла до правоохоронців [7].

4. *Розробка глобальної інформаційної кампанії*, щодо цього на основі проведених наукових та польових дослідницьких гендерних рухів не лише на національному рівні, а й на міжнародному і як наслідок відбудеться зміцнення та розвиток співпраці із громадськими жіночими та феміністичними організаціями різних частин світу.

5. *Покращення профілактичних робіт поліцейських у неблагополучних родинах*, у разі проведення просвітницьких робіт не тільки серед батьків, але й серед дітей з приводу знання правових положень захисту від насильства та можливостей захисту своїх прав, а також здійснення профілактичних заходів щодо запобігання випадків насильства в сім'ї.

Таким чином на основі вищезазначеного, можна зробити висновок, що

інциденти вчинення домашнього насильства під час воєнних дій зросли. У зв'язку з цим несвоєчасна реакція на випадки домашнього насильства підвищує ризик тяжких наслідків, що можуть призвести до найгіршого смерті. Тому важливо посилити роботу з просвітницькою діяльністю щодо інформування населення про особливості перебігу, запобігання та реагування уповноважених органів, насамперед поліції, на кожен випадок домашнього насильства. Тому усувати ці негативні явища однозначно необхідно не тільки протидією, але й профілактикою.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 03.10.2022 р.)

3. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.10.2022)

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 17.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 11.10.2022).

5. Національна стратегія у сфері прав людини: затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення 11.10.2022).

6. Домашнє насильство в Україні: досвід та настрої громадян. Соціологічне дослідження щодо масштабів домашнього насильства в Україні, проведене Українським інститутом майбутнього спільно з Нью Імідж Груп. Червень 2021 р. URL: <https://uifuture.org/publications/domashnye-nasylstvo-2-mln-ukrayincziv-stverdzhuyut-shhostaly-zhertvamy-zhorstkogo-povodzhennya-u-pobuti/> (дата звернення 11.10.2022).

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищам. URL: <https://rm.coe.int/1680462546> (дата звернення 11.10.2022).

СЕНИК Петро,
*доцент Кафедри права та менеджменту у сфері
цивільного захисту Навчально-наукового інституту
пожежної та техногенної безпеки Львівського
державного університету безпеки
життєдіяльності, кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПЕРІОД ДІЇ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

На сьогоднішній день ми спостерігаємо стрімкий розвиток комп'ютерних технологій. Всі сфери діяльності держави і суспільства від управління збройними силами, підприємствами, організаціями, рухом літаків, потягів і до медичного обслуговування населення стали залежними від роботи автоматизованих комп'ютерних (інформаційних) систем. Збій у функціонуванні таких систем може призвести до реальної загрози нормальному існуванню суспільства.

На жаль, збої в роботі комп'ютерів все частіше стаються через діяльність людини - суб'єкта даного злочину. Комп'ютерні системи містять в собі нові, дуже досконалі можливості для невідомих раніше правопорушень, а також для скоєння злочинів нетрадиційним способом.

Особливо гостро ця проблема постає під час дії особливих правових режимів.

24 лютого 2022 року розпочалася активна фаза війни росії проти України і ворог чудово розуміючи важливість справної роботи автоматизованих комп'ютерних (інформаційних, телекомунікаційних) систем для обороноздатності України застосував проти нас не лише вогнепальну, артилерійську, танкову та інші види озброєння, але й атакував наші інформаційно-телекомунікаційні ресурси.

Розуміючи всю важливість збереження належної роботи інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2149-IX. Враховуючи що вищезазначені зміни до Розділу XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та компютерних мереж і мереж електрозв'язку» внесені практично одночасно з змінами до Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України ми розуміємо наскільки важлива кібербезпека в період дії особливих правових режимів.

Упродовж років науковцями вивчались проблеми пов'язані з бурхливим розвитком феномену, відомого в усьому світі під назвою «комп'ютерна злочинність». Загальноприйнято, що це поняття включає всі протизаконні дії, при

яких електронне опрацювання інформації було знаряддям їх скоєння або їх об'єктом.

Отже, комп'ютерна злочинність – це міжнародне явище, рівень якої тісно пов'язаний з економічним рівнем розвитку суспільства в різних державах та регіонах. При цьому менш розвинуті в технічному відношенні країни завдяки діяльності міжнародних правоохоронних організацій мають можливість використати досвід більш розвинутих країн для запобігання та викриття комп'ютерних злочинів. Загальні тенденції, злочинні засоби та заходи запобігання є в різні відрізки часу однаковими для різних країн, що базується на єдності технічної, програмної та методичної бази цих злочинів.

Таким чином, поняття «комп'ютерна злочинність» разом з розвитком комп'ютерних, телефонних технологій поступово трансформувалось у поняття злочинів у сфері інформаційних технологій.

Характерні риси злочинності в галузі інформаційних технологій:

1. Як правило, міжнародний характер злочину (виходить за межі однієї держави);
2. Труднощі у визначенні «місцезнаходження» злочину;
3. Слабкі зв'язки між ланками в системі доказів;
4. Немоżliвість спостерігати і фіксувати докази візуально;
5. Широке використання злочинцями засобів шифрування інформації.

До цього переліку можна додати ті риси, які виявляються при порівнянні даного злочину з іншими загальновідомими злочинами, які передбачені в КК України.

Отже, - «комп'ютерні злочини», в залежності від об'єктивної сторони, мають спільний об'єкт посягання з іншими злочинами. Наведемо декілька прикладів: розкриття відомостей, які становлять державну таємницю – загрожують державній безпеці країни, так само як і ст. 111-державна зрада, ст.114-шпигунство, де об'єктом виступає державна безпека України у будь-якій її сфері; смерть людини через збій в роботі апаратів підтримки роботи життєвоважливих органів. Об'єкт – життя людини, так само як об'єкт вбивства.

Існують і відмінності, основою з яких, на нашу думку, являється суб'єкт злочину. Існує приблизний різновид комп'ютерних злочинців: хакери, крєкери, фріки, кібершахраї, пірати та інші. Чому «приблизний» - тому що, злочини у сфері інформаційних технологій перебувають у стані дослідження, що унеможлиблює дати конкретний перелік суб'єктів і об'єктів злочину. Такий різновид зумовлений різноманітністю дій пов'язаних з використанням комп'ютерних технологій.

Поняття «хакер» з'явилося, коли тільки почала зароджуватись перша мережа ARPANET. Тоді так називали людину, яка добре розуміється в комп'ютерах. Деякі навіть вважали хакером людину, яка «схиблена» на техніці. Це вільна людина, яка прагне свободи у всьому, що стосується її улюбленої «іграшки». До речі саме завдяки цьому і почався стрімкий розвиток всесвітньої мережі. На той час ще не

було вірусів і не практикувалось «зламування» мереж чи систем окремих комп'ютерів. Образ хакера – взламувача з'явився дещо пізніше. Але це був лише образ. Справжній хакер – це творець, а не руйнівник. Так як творців виявилось більше ніж руйнівників – виділили тих хто займається зламуванням в окрему групу і назвали їх «крекерами» або просто вандалами. І хакери і вандали борються за свободу доступу до інформації. Але тільки крєкери зламують сайти, закриті бази даних чи інші джерела інформації з ціллю власної користі, заради грошей чи слави, а в період дії воєнного стану - послабити чи знищити обороноздатність супротивника.

Якщо ви взламали програму, щоб побачити як вона працює, то ви – хакер, якщо ваша ціль була продати її чи щось зробити для власної користі і наживи, ви автоматично стаєте злочинцем. Якщо ви взламали сервер і повідомили адміністрації про її вразливість – ви хакер, але коли ви знищили цю інформацію – злочинець.

Під час дії особливих правових режимів немає жодної різниці між діяльністю хакерів і крєкерів, адже втручання і ти і інших у цей період в інформаційні системи потенційно може призвести до тяжких наслідків, окрім випадків передбачених частиною шостою статті 361 Кримінального кодексу України, а отже і тих і інших слід вважати злочинцями не залежно від розміру завданої шкоди.

Таким чином диспозицію частини п'ятої статті 361 Кримінального кодексу України слід було б викласти у наступній редакції: «Дії, передбачені частинами першою - четвертою цієї статті, вчинені під час дії воєнного стану,-»

Проте окрім нормативно-правового забезпечення протидії та запобігання злочинам у сфері інформаційних технологій в період дії особливих правових режимів важливою складовою цього процесу є забезпечення збільшення об'єму державного замовлення на навчання курсантів по спеціальності «Кібербезпека». Необхідність державного замовлення на підготовку таких спеціалістів саме серед курсантів вищих навчальних закладів зумовлюється специфікою навчання, працевлаштування (обов'язок щодо перебування на службі протягом трьох років з моменту завершення навчання) та забезпечення більш якісної перевірки морально-психологічного стану службовців.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#n2>

3. Круль С.М. Злочини у сфері інформаційних технологій: національний та міжнародний аспекти / С.М. Круль // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2008. Вип. 20. С. 200-204.

СИНОВЕРСЬКИЙ Андрій,
*аспірант кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ*

ПОЛЯХ Анатолій,
*професор кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану усе більшу актуальність набуває розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами, яка завдає значної шкоди державі, негативно впливає на стан економіки, дестабілізує фінансово-кредитну систему, ускладнює криміногенну ситуацію. Нині, вона стала одним із факторів, що загрожує національній безпеці держави.

Проблематика розслідування злочинів, вчинених організованими групами, вже довгий час знаходиться в полі зору науковців-криміналістів. Окремим аспектам розслідування таких злочинів присвячені роботи В. М. Варцаба, С. Ф.Здоровка, В. О. Коновалової, В. Ю. Шепітько, А.М. Поляха, М. В. Проценка, К.О Чаплинського та ін. Проте реалії сьогодення зумовлюють необхідність перегляду окремих аспектів розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, оскільки змінилися методи та способи вчинення кримінального правопорушення, способи приховування злочинної діяльності, а отже потрібна розробка нових тактичних прийомів та заходів, які сприятимуть ефективному та швидкому викриттю організованої злочинної групи та притягнення всіх її учасників до кримінальної відповідальності.

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації щодо України, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення військового стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, на території держави введено військовий стан. Такий особливий період охоплює час мобілізації (крім цільової) або доведення до виконавців стосовно прихованої мобілізації, період воєнного стану, воєнний час (з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій до їх завершення), процес демобілізації і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [1].

Організованій злочинній групі притаманна низка специфічних ознак, які в

сукупності суттєво підвищують її суспільну небезпеку. Саме тому, Законом України «Про національну безпеку України» боротьбу із організованою злочинною діяльністю визнано пріоритетним завданням для захисту національної безпеки держави [2].

З огляду на реалії теперішнього життя, унаслідок впливу суб'єктивних та об'єктивних умов, питання розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану набирає неабиякого значення, оскільки наразі уже можна виокремити близько сотні окремих складів кримінальних правопорушень, які слід вважати воєнними.

Ефективність розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами, а також викриття всіх її учасників залежить від правильної організації розслідування вказаного кримінального правопорушення та фіксації дій кожного співучасника.

Крім того, весь процес розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану є ускладненим низкою чинників, до яких зокрема ми можемо віднести: ведення активних бойових дій та відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено кримінальні правопорушення, де веде свою злочинну діяльність організована злочинна група, або ж знаходиться інша важлива для проведення розслідування інформація, значна завантаженість слідчих та оперативних працівників, зумовлена необхідністю виконувати завдання, пов'язані із захистом територіальної цілісності нашої держави та безпеки громадян.

Вказані обставини зумовлюють наявність труднощів із проведенням таких слідчих (розшукових) дій, як: огляд місця події, допит свідків, потерпілих, розшук підозрюваних, проведенням обшуків, а також негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

Також в умовах воєнного стану слідчий під час розслідування кримінальних правопорушень організованими злочинними групами часто стикається з тим, що така злочинна діяльність часто маскується під волонтерською діяльністю. Це зумовлює необхідність вирішення тактичних завдань, що стосуються встановлення та доказування ознак протиправності такої діяльності та її організованості.

Розслідування злочинів, що вчиняють організовані злочинні групи, передбачає обов'язкове встановлення корупційних зв'язків із представниками владних структур, викриття корупційних, блоків захисту і протидії розслідуванню [3, с. 276].

Так під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану спостерігається такі негативні фактори, які вказують на наявність корумпованих зв'язків між організованою злочинною групою та посадовими особами органів державної влади чи місцевого самоврядування, або ж із окупаційною владою на тимчасово окупованих територіях України. В такому разі важливим є вирішення тактичних

завдань, які полягають у встановленні характеру сприяння злочинній діяльності з боку посадових осіб, та час її тривалості, шляхи здійснення корумпованих зв'язків, чи відомо самій посадовій особі про, те, що діяльність якій вона сприяла є злочинною. Окрім того, досить часто лідери таких організованих злочинних груп займають або займали високі керівні посади, тим самим використовуючи своє службове становище для прикриття злочинної діяльності. З цією метою важливим є проведення негласних слідчих (розшукових) дій для встановлення як самого факту причетності посадової особи до участі у організованій злочинній групі так і підтвердження її лідерства у ній.

Також при вирішенні завдання щодо встановлення ключової фігури організатора у злочинній групі виключно важливим є проведення судово-психологічної експертизи. Вона призначається для встановлення особливостей суб'єктного складу організованої групи, для виявлення лідера в організованій злочинній групі і місця в її структурі інших членів групи [4, с. 540].

Ще одна негативна тенденція полягає в тому, що лідери, або ж окремі члени таких організованих злочинних груп ведуть свою злочинну діяльність перебувають на тимчасово окупованих територіях нашої держави. Вказане утруднює проведення зокрема такої важливої слідчої (розшукової) дії, як допиту підозрюваних.

Таким чином, в сучасних умовах військової агресії російської федерації проти України слідчі та оперативні працівники органів Національної поліції України стикнулись з низкою проблем під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. З цією метою необхідно здійснити комплексне дослідження всіх аспектів розслідування даної категорії кримінальних правопорушень, з метою розроблення ефективних криміналістичних прийомів, які в подальшому ляжуть в основу теоретичних та практичних рекомендацій, що стосуються розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу, та допоможуть у підвищенні ефективності діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Гула Л. Ф. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Вип. 3 2015. С. 270-281.
4. Шипшин С. С. Судебно-психологическая экспертиза: теоретические аспекты. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 2: Зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. Х.: Право, 2002. С. 540-541.

ЯКОВЛЕВА Тетяна,
*ад'юнкт докторантури Донецького
державного університету внутрішніх справ,
майор поліції*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Вивчення проблем злочинності неповнолітніх залишається одним із найбільш актуальних напрямків дослідження кримінологів і соціологів.

Одним із головних напрямків протидії злочинності є дослідження її детермінації. Визначення детермінантів, що впливають на вчинення злочинів, надає можливість вживати заходів щодо їх усунення або мінімізації їхнього негативного впливу. В свою чергу детермінація злочинів, які вчиняються підлітками має свою специфіку, особливо в умовах воєнного стану.

Питання злочинності неповнолітніх, зокрема профілактики та протидії їй підрозділами Національної поліції України, досліджували такі вчені як А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, О. М. Литвинов, О. Є. Користін, М. В. Корнієнко, Є. С. Назимко, М. О. Семенишин та багато інших. Водночас, на сьогодні актуальним є розгляд питання щодо стану злочинності неповнолітніх в умовах дистанційного навчання під час дії воєнного стану.

О. М. Литвинов зазначає, що в структурі детермінації злочинів прийнято виокремлювати дві групи обставин: обставини формування особистості (антисупільна установка) та обставини зовнішнього матеріального світу (конкретна життєва ситуація), що впливають на особу в процесі вибору нею злочинної поведінки [1, с. 324]. В умовах сьогодення зовнішні обставини, що склалися у державі можуть прямо впливати на формування особистості дітей, а отже і на стан злочинності неповнолітніх.

Такі явища, як пандемія, спричинена захворюваністю на коронавірус, що охопила країну у 2020-2021 роках та правовий режим воєнного стану детермінували багато соціальних, економічних, політичних та правових явищ в державі (велика кількість постраждалих осіб, внутрішнє та зовнішнє переміщення населення, руйнування інфраструктури регіону, безробіття, тощо).

Так, за 8 місяців активних бойових дій на території Донецької області пошкоджено приміщення 298 навчальних закладів, з яких 50 повністю зруйновано. Із 491 закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), які працювали до повномасштабного військового вторгнення РФ, 158 залишилися на окупованій території, понад 200 пошкоджені, з яких 30 повністю зруйновано. Натепер в режимі онлайн навчальний процес забезпечено у 298 ЗЗСО [2].

Введення воєнного стану та постійні ракетні обстріли території України змусили органи державної влади, для забезпечення безпеки дітей, перевести більшість навчальних закладів на дистанційну форму навчання. Зокрема на

території Донецької області з початку повномасштабного вторгнення РФ усі навчальні заклади, на підконтрольній українській владі території, за рішенням обласної військової адміністрації, було переведено на дистанційне навчання.

Таким чином, лише на прикладі функціонування ЗЗСО Донецької області ми бачимо, що без повноцінного навчального процесу, а отже і без уваги педагогів, залишилося 168 тисяч учнів.

Статистичні дані поліції Донецької області свідчать, що із загальної кількості неповнолітніх (1247), якими у період з 2017 до 2021 року було скоєно 1871 кримінальне правопорушення – 260 або 20,9 % скоєно особами, які ніде не навчаються, з яких 104 або 40 % у нетверезому стані [3]. І це лише офіційна статистика, яка через встановлені форми звітності не відображає категорію неповнолітніх, які є учнями або студентами при цьому їх дозвілля не обмежене навчальним процесом.

Отже, дослідження детермінантів, які впливають на стан злочинності неповнолітніх, дає змогу визначити заходи щодо їх запобігання.

Ураховуючи те, що злочинність неповнолітніх може слугувати базисом для розвитку рецидивної та професійної злочинності, Головним управлінням Національної поліції в Донецькій області ще у 2019 році було визнано одним із пріоритетних напрямків діяльності саме профілактику дитячої злочинності. І ми вже зазначали [4, с. 115-116] про затвердження відповідної Регіональної програми [5] та запровадження низки безпекових проєктів, спрямованих на запобігання дитячої злочинності, які надали певні позитивні результати.

Водночас, повномасштабне вторгнення РФ на територію України та активні бойові дії внесли свої зміни до пріоритетних напрямків діяльності підрозділів Національної поліції та органів державної влади загалом.

Так, діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції натеper здебільшого спрямована на розшук безвісно зниклих дітей, встановлення кількості дітей багатодітних сімей та сімей зі складними життєвими обставинами, які залишаються мешкати у зонах активних бойових дій з метою організації надання їм допомоги і евакуації у більш безпечні райони України.

Отже, сьогодні, під час воєнного стану та в умовах дистанційної роботи навчальних закладів, підлітки як ніколи потребують підвищеної уваги органів державної влади та поліції з метою як надання гуманітарної і психологічної допомоги, так і контролю за їх способом життя та оточенням, що безумовно впливає на стан злочинністю неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Литвинов О. М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. Форум права. 2008. № 2. С. 323-327
2. Аналітичні матеріали ГУНП в Донецькій області від 20.10.2022 № 177/01/21-2022.
3. Статистичний звіт про злочини, скоєні неповнолітніми на території

Донецької області від 15.10.2022 № 312/02/24-2022.

4. Яковлева Т. К. Особливості протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються неповнолітніми на території проведення операції Об'єднаних сил. Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 22 жовтня 2021 року). Ред кол.: О. Волобуєва, А. Данилевський, В. Котова. Маріуполь, 2021. С 114-117.

5. Регіональна програма профілактики правопорушень серед дітей на території Донецької області на 2019 – 2022 роки: розпорядження Голови ОДА від 23.11.2018 № 1410/5-18. Офіційний сайт Донецької обласної державної адміністрації. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/publicinfo/1410-18.pdf>.

ORLOV Viktor,

Deputy Head of the Department for Investigation of Crimes Committed in the Conditions of Armed Conflict of the Main Department of the National Police in Donetsk region, PhD in Law

ASPECTS OF COUNTERACTING THE INVOLVEMENT OF PRIVATE MILITARY COMPANIES IN ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE

The understanding that the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has been going on since February 20, 2014, and the hybrid war against our country has been going on since the Day of Declaration of its Independence, leads to the conclusion about the need for an early and inevitable bringing to international legal responsibility of the aggressor country. One of the means of hybrid warfare that Russia has been using on the territory of Ukraine since 2014 is private military companies (hereinafter - PMCs).

The uncertain status of PMCs in international law has allowed the Russian Federation to commit war crimes and crimes against humanity on the territory of Ukraine with the "hands" of PMC "employees". Thus, on 23.12.2021, SBU investigators served in absentia a notice of suspicion to the head of the Russian PMC "Wagner" of committing an encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine, as well as waging an aggressive war of crimes (Part 3 of Art. 110, Part 5 of Art. 27, Part 2 of Art. 28, Part 2 of Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine) [1]. But the customer of all crimes - Russia, headed by the highest military-political leadership, is currently impossible to bring to justice. The issue of bringing them to international legal responsibility for human rights violations is undoubtedly extremely urgent.

PMCs operate in the absence of international legal norms that would define their status and responsibility. In fact, they are not subjects of international law and bearers of

the obligation under the UN Charter not to use force in international relations. Adopted international documents - the Montreux Document (2008) and the International Code of Conduct for Private Security Companies (2010) are declarative in nature, they do not contain mechanisms for bringing to justice members of PMCs and the aggressor country that involves them in armed conflict.

In accordance with international humanitarian law (hereinafter - IHL), the status of PMCs in armed conflict is determined on a case-by-case basis, based on the functions they perform. Also, according to IHL, PMC "employees" cannot be considered combatants, and taking into account some tasks performed by Russian PMCs in Ukraine, their status can be defined as spies [2]. Therefore, PMC "employees" enjoy neither respect nor protection of international humanitarian law.

These legal gaps allowed the terrorist country Russia to use PMCs to carry out sabotage and terrorist operations, to carry out the armed seizure of the territories of Ukraine in February 2014 and to continue to use these armed formations in the full-scale invasion of our country on 24.02.2022.

Official state bodies and media use such epithets as mercenaries, militants, terrorists, armed organized criminal groups to define Russian PMCs. The most numerous among them is PMC "Wagner" (Wagner Group), and after 2021 PMC "League", its number is more than 8 thousand people, has small arms, heavy weapons, tanks and combat aircraft. Over the past decade, the top military-political leadership of the Russian Federation has used them in armed conflicts in Syria, Sudan, Mozambique, Libya, the Central African Republic and Venezuela, where Wagner PMC fighters have committed brazen war crimes and crimes against humanity.

On 25.11.2021, in its Resolution, the European Parliament recognized PMC Wagner as an agent of the Russian state, and noted that Russia is responsible for the financing, training, management and operational command of these paramilitary groups and should be held accountable for international crimes committed by its proxy (Wagner Group) [3].

The conclusions of the European institution are based on the fact that states are responsible for violations of human rights legislation. If the guarantor of human rights is the state, then attempts to shift the focus of attention from states to entities whose status is not defined in international law (POC) may undermine the idea of the state as a key responsible institution, weaken the ability of states to cope with threats themselves [4, p. 145].

Thus, in the absence of international legal criminalization, individual "employees" of the PMC are criminally liable only under national legislation as civilians.

The lack of transparency in the activities of Russian PMCs leads to human rights violations, therefore, the introduction of the mechanism of responsibility of the aggressor state for the activities of PMCs will allow to demand from the states to provide the victims of such violations with appropriate remedies for compensation for damages.

The analysis gives grounds to conclude that the failure to urgently adopt the relevant

international legal norms will lead to further insidious use of PMCs by Russians, as evidenced by the information about the arrival of 130 employees of the PMC "Liga" (former PMC "Wagner") (with personal weapons and ammunition) in Minsk on 20.09.2022 to involve them in organizing provocations on the Ukrainian border [5].

The international community must immediately find ways to counteract hybrid armies - PMCs, right now there is an urgent need to define a clear status of PMCs under international law, the main form of legal regulation of PMCs should be international treaties that will establish standards of legal status of PMCs and their employees. The norms of international humanitarian law need to be amended to define the status of a "member of a PMC armed formation".

To fulfill these tasks, it is necessary to create a *single international body to control the activities of PMCs*, whose powers should include: establishing unified rules for the creation and operation of PMCs; control over the activities and financing of PMCs; prohibition of the activities of private military companies in aggressor countries; liquidation of PMCs in case of their illegal activities. However, the main function of this institution should be to promptly and inevitably bring the aggressor country to international legal responsibility in case of using PMCs in hybrid wars and to ensure compensation for victims of human rights violations caused by PMCs.

Referens

1. SBU serves suspicion notice to head of Russian military company "Wagner": he commanded combat actions against ATO forces near Debaltseve. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-oholosyla-pidozru-kerivnyku-rosiiskoi-viiskovoi-kompanii-vahner-komanduvav-boiovymy-diiamy-proty-syl-ato-pid-debaltsevym> (date of access: 04.10.2022).

2. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), of 8 June 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (accessed 25.09.2022).

3. Human rights violations by private military and security companies, particularly the Wagner Group. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-11-25-ITM-006-02_EN.html (accessed 01.10.2022).

4. Private military companies in the conditions of hybrid warfare. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Issue 3. C. 144-150. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.116>.

5. Russian mercenaries are preparing provocations along the Belarusian-Ukrainian border. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/2022/09/24/rosijski-najmanczi-gotuyut-provokacziyi-vzdovzh-bilorusko-ukrayinskogo-kordonu/> (accessed 08.10.2022).

СЕКЦІЯ № 5

ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БЕРЕЗА Юлія,

*курсантка 101/22 – П (Б) навчального взводу
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ*

науковий керівник: НОСЕВИЧ Надія,
*завідувачка кафедри правоохоронної
діяльності та поліцейстики факультету № 1
Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ, кандидатка юридичних наук,
підполковник поліції*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року у зв'язку із вторгненням російських військ в Україну по всій території держави введено воєнний стан. Судова гілка влади як і інші правові інституції зазнала впливу війни, що, безумовно, внесло свої корективи в процес здійснення судочинства. Адже війна в країні не може не впливати на процес здійснення правосуддя. Проте, навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим. Відповідно до ст. 26 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. Разом з тим, забезпечити безперервну роботу суду під час війни не завжди вдається. Більше того, існують суди, які взагалі не здійснюють судочинство або працюють, не проводячи судові засідання, оскільки за даними Верховного Суду 20 % судів опинилися під окупацією або в зоні бойових дій. Для врегулювання даного питання 24.02.2022 Рада суддів України (далі – РСУ) прийняла ряд важливих та актуальних рішень “Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ”. 02.03.2022 РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них такі основні:

а) відкладати розгляд справи (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, оскільки велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи чи не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя;

б) справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження;

в) роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції.

У разі неможливості участі в судовому засіданні, рекомендується подавати до суду клопотання про: 1) відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника; 2) участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідні клопотання можливо буде направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

03.03.2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів", яким передбачено, що у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено. Для реалізації конституційного права особи на судовий захист, Верховний Суд змінив територіальну підсудність більше 100 національних судів, які під час воєнного стану не можуть працювати.

Тому в будь-якому випадку не дивлячись на те, що суд, який мав розглядати справу припинив свою діяльність, розгляд справи буде здійснюватись іншим судом найбільш територіально наближеним. Як дізнатися чи змінено територіальну підсудність судової справи, що розглядалася судом, на території діяльності якого йдуть активні бойові дії? Інформацію про зміну територіальної підсудності судових справ можна дізнатися безпосередньо на сайті конкретного суду (веб-сайт Судової влади України <https://court.gov.ua>).

26 квітня 2022 року у Верховній Раді України зареєстровано законопроект про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану) №7316, яким передбачено:

1. Під час дії воєнного чи надзвичайного стану передбачається можливість дистанційної роботи секретаря та надання його повноважень іншим працівникам апарату суду;

2. Особливості судових викликів та повідомлень на період дії воєнного чи надзвичайного стану;

3. Передбачається, що підготовче провадження та/або судовий розгляд має бути проведений протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи;

4. Розширити сферу застосування письмового провадження у судах всіх юрисдикцій;

5. Поширити особливості розгляду судових справ, які застосовувалися у зв'язку із введенням карантину через COVID-19, також і на період дії воєнного чи надзвичайного стану;

6. Особливість вручення копії судового рішення на період дії воєнного чи надзвичайного стану.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennyasudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu

3. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text>

БІРУК Олена,
*студентка групи ПМПФ 20-1 ННІ
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

ВЕДМЕДЕНКО Аліна,
*студентка групи ПМПФ 20-1 ННІ
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

науковий керівник:
КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,
*в.о. завідувача кафедри кримінальних
розслідувань Державного податкового
університету, кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 2014 року в Україні триває збройна агресія російської федерації, яка з 24 лютого 2022 року переросла у повномасштабну.

Війна кардинально змінила життя кожного українця, а разом з тим – і всі сфери суспільного життя. Не оминули ці зміни і кримінальний процес.

Від початку воєнного стану в діюче законодавство України було внесено цілу низку змін, які викликані реаліями сьогодення. Наскільки оправданими є такі зміни, чи не звужується об'єм прав людей, які потенційно можуть стати об'єктами кримінального переслідування, яким чином адвокати мають впливати на дотримання прав людини в умовах війни, як працювати адвокатурі в цілому, щоб був збережений баланс інтересів - це лише невеликий перелік питань, які постають сьогодні перед нами.

Тому, дана тема є досить актуальною на сьогоднішній день, і через те, викликала значний інтерес у багатьох дослідників. Питаннями про особливості досудового розслідування у воєнний період займалися такі дослідники, як Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В., Лазукова О. Вони розглядали такі питання, як особливості організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням в умовах дії особливих правових режимів, специфіку нормативного регулювання умовах надзвичайних правових режимів, фактори, які детермінують особливості кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів і багато інших.

В умовах воєнного стану збір доказів та оформлення процесуальних рішень здійснюються з дотриманням загальних норм та з обов'язковим використанням технічних засобів. Виключенням з цього правила є неможливість використання технічних засобів, яке, на наш погляд, має бути обґрунтованим у відповідних

процесуальних документах [3, с.191].

У невідкладних випадках до винесення постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). При цьому всі проведені процесуальні дії мають бути зафіксованими відповідними документами та засобами технічного фіксування (за можливості). Якщо під час проведення оперативних заходів відсутня можливість скласти відповідні документи, або зафіксувати її хід певними технічними засобами, то у такому випадку слідчі дії мають фіксуватися доступними технічними засобами та у подальшому, не пізніше 72 годин з моменту завершення таких слідчих дій мають бути складені відповідні протоколи. За першої можливості інформація щодо розпочатого кримінального провадження має бути внесена до реєстру [2, с.185].

Такий же порядок продовження дії запобіжного заходу передбачений і для стадії судового розгляду, коли проведення судового засідання неможливе. В умовах воєнного стану письмове повідомлення про підозру має бути вручено затриманій особі упродовж сімдесяти двох годин з моменту її затримання. Якщо протягом вказаного періоду підозра не оголошується, затримана особа підлягає негайному звільненню.

Не підлягає перегляду обраний під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у закінчених досудовим розслідуванням кримінальних провадженнях в тих випадках, коли провести підготовче судове засідання не представляється можливим. У таких випадках запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці. Положення п. 1. ч. 1 ст. 615 КПК України встановлює, що у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, про що виноситься постанова. Відомості, що підлягають унесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості [1].

Окрему увагу слід звернути на зміни щодо строків проведення досудового розслідування.

Строк обраховується до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Наразі положення статті 615 КПК України таке, що відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої

постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати [1].

Законодавець змінив та синхронізував статтю 615 КПК України із статтею 280 КПК України, де додав відповідний пункт, що:

- наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану [1].

Відповідно, до підстав відновлення досудового розслідування було віднесено припинення або скасування воєнного стану.

У кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених статтею 219 КПК України [1].

Якщо неможливо вручити затриманій особі у 24-х годинний строк повідомлення про підозру, то цей строк може бути продовжений до 72-х годин.

Строк досудового розслідування зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора якщо відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. До зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою. Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора. Копія постанови про відновлення досудового розслідування невідкладно надається, а у випадку неможливості надання надсилається у триденний строк стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [4, с.573].

Окремо слід зупинитися на строку, що визначений для вручення письмового повідомлення про підозру. В умовах воєнного стану за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у загальні строки, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до 72 годин. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж 72 годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Якщо на дату введення воєнного стану жодній особі не було повідомлено про підозру, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків проведення досудового розслідування. Особливу увагу слід звернути на те, що строк досудового розслідування, що закінчився, поновленню не підлягає.

Отже, підсумовуючи вищесказане, ми дійшли висновку, що досудове розслідування, яке має наслідком звернення до суду з обвинувальним актом або з клопотанням про застосування примусових заходів, можна поділити на три ключові

віхи: початок – визначається внесенням відомостей до ЄРДР; завершення – пов’язується з фактом відкриття матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику, захиснику особи та іншим особам відповідно до положень ст. 290 КПК України [1]; закінчення – фіксується направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Тобто, кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, як це передбачено у ст. 219 КПК України [1], та не має точок дотику із завершенням досудового розслідування.

На нашу думку, з урахуванням дотримання вимог розумності строків способів здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень повинен бути максимально ефективним з використанням усіх законних доступних засобів та способів проведення швидкого, повного та неупередженого розслідування, спрямованого на виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012. Відомості Верховної Ради України (ВВР) N. 4651-VI. 2013. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Вакулік О.А., Азаров Ю.І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури. –2015. – С. 184.
3. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посібник: О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС. – 2014. – С. 191.
4. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник: К. В. Беляєва, А. М. Бірюкова, В. І. Бояров та ін.; за ред.: В. Г. Гончаренко, В. А. Колесник; Акад. адвокатури України. К.: Юстініан. 2014. С.573.

БОТНАРЕНКО Ірина,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності, кандидат юридичних наук навчально-наукового інституту № 1 Національно академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО У ВОЄННИЙ ЧАС: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ

Допит – це процесуальна дія; регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному

факти, що мають значення для встановлення істини у провадженні. [1, с. 187]. Процесуальні особливості цієї слідчої (розшукової) дії відображені у низці норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Так, ст. 224 КПК регламентовано загальний процесуальний порядок проведення допиту, ст. 225 КПК визначено правові підстави та порядок допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Особливості допиту певної категорії осіб (малолітніх, неповнолітніх) закріплено у ст.ст. 226, 227, 490, 491 КПК тощо [2].

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 232 КПК України, допит малолітнього або неповнолітнього свідка під час досудового розслідування може бути проведено у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування).

Особливо актуальним питання проведення допиту неповнолітніх та малолітніх постає в умовах воєнного стану (введений указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022), зважаючи на постійні та вимушені переміщення чи переїзд громадян України, членів їх сімей через загрозу ракетних обстрілів як в межах нашої держави, так і виїзд за її територію. Тому виклик таких громадян, зокрема й дітей, у більшості випадків унеможливується, або може потребувати значних фінансових затрат та додаткового часу, що не може не знизити ефективність та не вплинути на своєчасність розслідування.

Окрім цього, в умовах воєнного стану небезпека для життя і здоров'я існує фактично в кожній особі, особливо на територіях, де тривають активні бойові дії та зважаючи на жорстокі наслідки, спричинені атакою дронів-камікадзе на енергетичну систему України. Особливо уразливими та чутливими до таких несприятливих обставин та подій є діти. Тому проведення допиту за допомогою науково-технічних засобів і технологій, а також у віддаленому від місця проведення досудового розслідування, сприятиме передусім забезпеченню безпеки осіб, які беруть у ньому участь (особистої та інформаційної), та може стати фактором мінімізації травматичного досвіду допитуваної особи, зокрема дитини.

Це питання наразі є надзвичайно актуальним, адже з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, діти як ніхто страждають від воєнних злочинів. Правоохоронними органами зафіксовано чимало фактів «звірських» злочинів російських окупантів: вбивств, викрадень, вербувань, згвалтувань, катувань, нападів на дітей тощо. Так, за даними офіційної статистики, станом на 21 серпня 2022 року, 373 дитини загинули та понад 721 отримали поранення різного ступеня тяжкості [3].

Урахуванню підлягає обставина, що неповнолітні, в силу несформованості фізичного стану та розумових здібностей, можуть забути через деякий час хронологію та окремі деталі вчиненого щодо них правопорушення, а збережені (наприклад, на мобільному пристрої) фото чи відео матеріали, які мають значення, видалити. Разом з тим, найменші деталі та подробиці можуть стати основою вагомої

доказової бази вчинених державою-агресором кримінальних правопорушень. Тому основним завданням компетентних органів досудового розслідування є спрямування усіх зусиль на негайну та якомога швидшу фіксацію усіх обставин кожного кримінального правопорушення, особливо коли воно було вчинено щодо дитини.

За чинним законодавством України, ініціювати проведення допиту у дистанційному форматі може як слідчий (суддя), і зацікавлений учасник (ч. 2 ст. 232 КПК України). Відповідно до процесуального законодавства (ч. 3 ст. 110 КПК), рішення слідчого та прокурора приймаються у формі постанови, вимоги до якої передбачені у ч. 5 указаної статті КПК.

Малолітній, неповнолітній свідок чи потерпілий може брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно, якщо проведення вказаних слідчих (розшукових) дій у режимі відео конференції обумовлене інтересами кримінального провадження або забезпеченням його безпеки (наприклад, для уникнення тиску з боку учасників кримінального провадження чи інших негативних наслідків для допитуваного). При цьому допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться за правилами, визначеними у ст. 226 КПК України в присутності законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності – лікаря, явку яких повинен забезпечити слідчий або прокурор відповідно до зазначеного вище порядку [4].

Під відеоконференцією у кримінальному провадженні слід розуміти особливу процедуру, що виконується із залученням телекомунікаційних технологій, під час якої спілкування у вигляді аудіо- і відеоконференції між віддаленими учасниками слідчої (розшукової) дії відбуваються на відстані (дистанційно), але в режимі звичайного часу [5].

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій, наголошує Ф.М. Сокиран, повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Також залученим до дистанційної слідчої (розшукової) дії учасникам повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені [6]. Хід та результати процесуальних дій у режимі відеоконференції обов'язково повинні записуватись на відео (ч. 9 ст. 232 КПК України).

На нашу думку, нині актуальним та таким, що потребує ґрунтовного дослідження з подальшою можливістю внесення відповідних змін в чинне процесуальне законодавство, є питання проведення дистанційного допиту неповнолітнього із використанням додатків для здійснення відеодзвінків з мобільних пристроїв. Адже, загальновідомо, що сучасна молодь досить легко спілкується онлайн, використовуючи відповідні додатки в електронних гаджетах. Комп'ютери, планшети, смартфони, електронні книги та інші цифрові пристрої сьогодні має практично кожна особа, зокрема й дитина, підліток.

Найпопулярнішими мобільними додатками є Viber, Facebook, Messenger, WhatsApp, ZOOM Cloud Meetings, Skype, Танго, що використовуються користувачами для здійснення відеодзвінків на базі портативних операційних систем Android та iOS.

Так, відповідно до п. 11 ст. 232 КПК України, слідчий, прокурор з метою забезпечення оперативності кримінального провадження має право провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора [2]. Разом з тим, в законодавстві відсутні положення, які б регламентували порядок проведення такого допиту щодо неповнолітнього.

Вважаємо, указане питання є надзвичайно актуальним, а тому потребує аналізу з подальшим впровадженням у національне законодавство.

Правова регламентація інституту дистанційного допиту знайшла своє відображення і у процесуальному законодавстві зарубіжних держав. Так, згідно зі ст. 69 КПК Естонської Республіки, дистанційний допит можливий, якщо безпосередній допит свідка або потерпілого ускладнений або може спричинити надмірні витрати, а також якщо дистанційний допит необхідний для захисту інтересів особи. Реалізація такого виду допиту можлива двома способами: 1) за допомогою технічного рішення, внаслідок чого учасники процесу безпосередньо бачать ічують у прямій трансляції свідчення свідка або потерпілого, який не перебуває у слідчому органі, прокуратурі чи суді, і можуть ставити йому питання через особу, яка веде провадження; 2) по телефону, внаслідок чого учасники процесу безпосередньочують свідчення свідка або потерпілого, який не перебуває у слідчому органі чи суді, і можуть задавати йому питання через особу, що веде провадження [7]. Допит за допомогою сучасних засобів зв'язку регламентовано і в кримінальному процесуальному законодавстві Федеративної Республіки Німеччина, Італії, Республіки Казахстан, Республіки Киргизстан, Швеції тощо. Вважаємо доцільним у подальших наукових дослідженнях зупинитись саме на аналізі зарубіжного досвіду правової регламентації дистанційного допиту неповнолітніх з метою виокремлення значимих положень та позитивних аспектів, які можна імплементувати в чинне процесуальне законодавство України.

Таким чином, зазначений вид допиту неповнолітніх може бути достатньо ефективним, а тому повинен широко застосовуватись саме під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Окрім спрощеної процедури отримання показань та забезпечення принципу оперативності, важливою перевагою перед іншими видами допиту є забезпечення можливості його проведення, зокрема через певні складні обставини унеможливорюється особиста присутність допитуваного (наприклад, перебування в іншій країні, побоювання за власну безпеку тощо). Створення відчуття конфіденційності, що може досягатися саме завдяки такому виду допиту, допоможе неповнолітньому почуватися більш

комфортно та зосереджено під час бесіди. Також отримання показань за допомогою відеозв'язку дозволяє слідчому безпосередньо спостерігати за поведінкою допитуваного, його емоціями, жестами, виразом обличчя, голосом, реакцією на поставлені питання, тобто враховувати всю повноту факторів, що впливають на оцінку індивідуальних показань особи.

Отже, основною перевагою проведення допиту неповнолітнього у режимі відеоконференції в умовах воєнного часу є можливість фіксації показань допитуваного у максимальному об'ємі, та забезпечення принципу підвищеної охорони неповнолітнього шляхом мінімізації його участі у кримінальному процесі. Пропонуємо доповнити чинний КПК ст. 354-1 «Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого з використанням науково-технічних засобів у режимі відео- або телефонної конференції (дистанційний допит)» та викласти її в такій редакції:

«1. Допит малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого, за його згодою може бути проведено з використанням технічних засобів і технологій у режимі відео- або телефонної конференції (дистанційний допит), якщо безпосереднє його проведення ускладнено або може спричинити надмірні витрати, а також якщо це необхідно для захисту прав та/або інтересів малолітнього (неповнолітнього) свідка чи потерпілого. У ході дистанційного допиту учасники процесуальної дії у прямій трансляції з іншого приміщення безпосередньо сприймають свідчення допитуваної особи».

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень з проблематики дистанційного допиту неповнолітніх можуть бути: закріплення в законі процесуальних підстав проведення такого допиту; визначення процесуального статусу його учасників; закріплення порядку та процедури проведення дистанційного допиту неповнолітніх, зокрема й з використанням мобільних пристроїв; визначення порядку передачі результатів такого допиту до місця проведення досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (остання редакція від 20 трав. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Ювенальні прокурори: 373 дитини загинули внаслідок збройної агресії РФ в Україні. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-373-ditini-zaginuli-vnaslidok-zbroynoi-agresiyi-rf-v-ukrayini>

4. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту,

впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування / Юхно О.О., Абламський С. Є., Бондаренко О. О. та інш. // Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. – Харків : Стильна типографія, 2017. – С. 327-354. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4405>.

5. Манубата Д.Е. Особливості та проблематика проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відео конференції. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4129/1/-%20%D0%97%D1%81%D1%82._p102-103.pdf.

6. Сокиран Ф.М. Особливості тактики допиту в режимі відео конференції. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3898/1/11_p269-271.pdf.

7. Кримінально-процесуальний кодекс Естонської Республіки від 12.02.2003 р. (остання редакція від 01 січня 2022 р.). <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%A3%D0%93%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%9E2001.01.2022.pdf>

БУРА Оксана,

студентка ПМПФ-20-1 ННІ економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

науковий керівник:

КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,

в.о. завідувача кафедри кримінальних розслідувань Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна кардинально змінила життя кожного українця, а разом з тим – і всі сфери суспільного життя. Не оминули ці зміни і кримінальний процес. З метою наближення кримінально-процесуальної діяльності до воєнних реалій, Верховна Рада України в прискореному режимі прийняла низку законів, у тому числі тих, що спрямовані на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Протягом періоду воєнного стану в Україні цій тематиці приділяється значна увага. Це підтверджує поява низки наукових праць, публікацій. Серед їх авторів слід назвати І. Гловюк, В. Завтура, Ю. Зашупіну, А. Ткачука та ін.

Метою роботи є виокремлення процедури доказування в умовах воєнного стану в Україні.

Деяких змін зазнала процедура доказування, зокрема дещо змінилися критерії оцінки доказів на їх допустимість та внесено зміни щодо процедури документування проведених слідчих дій в умовах воєнного стану.

Так, 01.05.2022 набрав чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», цим Законом внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України (Далі – КПК України). Зокрема, визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 КПК України [1].

Законодавцем змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану»[2]. Також доповнено ст. 615 КПК України. З-поміж усіх нововведень вважаю за необхідне звернути увагу на наступні.

Так, під час проведення досудового розслідування у разі неможливості явки захисника для участі у процесуальних діях дідзнавач, слідчий, прокурор може забезпечити дистанційну участь захисника із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку). Введення військового стану тягне за собою порушення конституційних прав громадян, що є цілком виправданим. Однак поза увагою законодавця залишився той факт, що у випадку дистанційної участі захисника підозрюваний, обвинувачений не мають можливості поспілкуватися конфіденційно із своїм адвокатом, чим порушуються не тільки права особи що притягається до кримінальної відповідальності а й постає питання захищеності адвокатської таємниці, якщо до початку слідчої дії підозрюваному, обвинуваченому було надано можливість поспілкуватися із своїм захисником за допомогою відео-, аудіозв'язку [3]. Крім того, адвокат позбавлений можливості впевнитися у тому, що до його підзахисного не було застосовано заходів психологічного або фізичного впливу, переконатися у добровільності дій підзахисного під час проведення слідчих дій [4]. Ще одна із внесених змін стосується участі перекладача. Законом передбачено, що перекладач надається при першій можливості. У випадку неможливості надати перекладача підозрюваному або потерпілому дідзнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад самостійно, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий. На мою думку, у випадку, коли у якості перекладача виступає дідзнавач, слідчий, прокурор, то мала би бути передбачена норма про обов'язкову фіксацію проведення такої слідчої дії з використанням відео-, аудіо- фіксації. Це потрібно для того, щоб у подальшому захист мав можливість переглянути разом із професійним перекладачем зафіксовану слідчу дію та переконатися у правильності та точності здійсненого перекладу [3].

Навіть в умовах військового стану слідчі та процесуальні дії мають проводитися у такий спосіб, який зводить до мінімуму порушення прав осіб, які

притягаються до кримінальної відповідальності або є потерпілими від злочину.

Наступна зміна у процесуальному законодавстві стосується повноважень спеціаліста та його участі у кримінальному провадженні. Спеціалісту надано право надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань у яких він є професіоналом. Крім того, спеціаліста може бути залучено до зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису та у подальшому надавати довідки з цих питань.

Надаючи нові повноваження спеціалісту не було внесено відповідних змін щодо статусу процесуальних документів які створені спеціалістом [4].

Одним з джерел доказування є показання. Процесуальний закон визначає, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК України [1]. Загальна норма містить у собі пряму заборону на використання у якості доказів показань, що були надані під час досудового розслідування. Натомість в умовах особливого стану суду, у виключних випадках, дозволяється використовувати у якості доказів показання, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Також у якості доказу можуть бути використані покази підозрюваного які були відібрані на стадії досудового розслідування, якщо під час такого допиту буд присутній захисник та хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [3].

На нашу думку, сьогодні є недоречним ведення дискусій стосовно прийнятих нововведень. Сподіваємось, що сторона обвинувачення розуміє, що отримання частини компетенції слідчих суддів є серйозною відповідальністю. І що після того, як мирний час настане, кожне рішення, прийняте за воєнного стану, буде віддане тотальному аналізу з боку суду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, Редакція від 10.09.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>
3. Гловюк І. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: зміни до кпк україни від 03 березня 2022 та роз'яснення верховного суду/ Електронний ресурс І. Гловюк, В. Завтур. Вища школа адвокатури. 2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdijsnennya-kryminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayiny-vid-03-bereznya-2022-ta-roz-yasnennya-verhovnogo-sudu/>.

4. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану та в особливий період. Електронний ресурс. GOLAW. 2022. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-zdijsnennya-kriminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-nadzvichajnogo-stanu-ta-v-osoblivij-period/>

ВІТВИЦЬКИЙ Сергій,

*ректор Донецького державного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
Заслужений юрист України, полковник поліції*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Перш за все, слід зазначити, що колектив Донецького державного університету внутрішніх справ (ДонДУВС) залучений до активної розробки проблемних питань діяльності підрозділів національної поліції в умовах воєнного стану, а також на звільнюваних від російського агресора територіях. Зокрема, це стосується особливостей розслідування кримінальних правопорушень, що були вчинені під час тимчасової окупації. Очевидно, що після деокупації на цих територіях буде введений надзвичайний правовий режим. На основі прогностичного аналізу ситуації можна визначити наступні проблемні питання розслідування, які повинні бути предметом дослідження науковців ДонДУВС.

1. *Початок досудового розслідування в умовах надзвичайних правових режимів.* Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [1].

Вимоги ст. 214 КПК України щодо строків внесення відомостей до ЄРДР є уніфікованими для всіх видів кримінальних проваджень. Виключення становить тільки кримінальне правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування якого розпочинається негайно, а відомості про нього вносяться до ЄРДР за першої можливості. Тобто у цьому випадку законодавець помірковано поставився до ситуації, коли відсутня реальна можливість щодо внесення відомостей до ЄРДР.

В частині особливостей реєстрації відомостей в умовах надзвичайних ситуацій КПК України не містить виключень. У Положенні про ЄРДР, порядок його формування та ведення, затверджені наказом Генерального прокурора № 298 від

30.06.2020 (далі – Положення про ЄРДР) визначається, що «Облік кримінальних правопорушень при настанні надзвичайних і невідворотних обставин (непереборної сили) на території проведення операції Об'єднаних сил (антитерористичної операції) забезпечується шляхом передачі відомостей про заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення засобами факсимільного, електронного або телефонного зв'язку до військової прокуратури регіону, підпорядкованої їй прокуратури гарнізону або іншої військової прокуратури на правах місцевої (спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері на правах обласної, підпорядкованої їй спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері на правах окружної)» (ч. 4 глави II розділу 1) [2].

У зв'язку з цим потрібно відзначити, що у Положенні про ЄРДР передбачені ситуації надзвичайних і невідворотних обставин (непереборної сили) тільки на території проведення ООС, натомість відсутні будь-які вимоги щодо подібних випадків в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайних ситуацій. У таких випадках доцільно діяти на випередження, а не «постфактум», тобто необхідно передбачити відповідний порядок і для таких ситуацій. По-друге, хоча зазначена норма і розширює способи передачі відомостей про заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення та визначає суб'єкта, на якого покладається обов'язок внесення відомостей не вирішеним залишається питання щодо можливості початку досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР. Видається, що для таких випадків має бути передбачена можливість за аналогією з кримінальними правопорушеннями на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування якого розпочинається негайно, а відомості про нього вносяться до ЄРДР за першої можливості. Звичайно, це потребує солідного обґрунтування з боку науковців-процесуалістів.

2. Визначення підслідності проведення досудового розслідування в умовах надзвичайних правових режимів. Видається, що при розслідуванні кримінальних правопорушень на деокупованих територіях неодмінно виникне проблема розмежування компетенції між підрозділами Національної поліції України та СБУ. Значення підслідності полягає не тільки у розмежуванні повноважень між різними органами досудового розслідування, але й у тому, що порушення правил підслідності впливає на визнання доказів допустимими.

Особливе значення для визначення підслідності має правильна кримінально-правова кваліфікація кримінальних правопорушень. По-перше, правильна кваліфікація невід'ємно пов'язана із визначенням предмету відання відповідних органів досудового розслідування, що обумовлює законність та ефективність розслідування. По-друге, предмет доказування взаємопов'язаний із відповідною кваліфікацією, отже він визначає спрямування розслідування, його повноту та ефективність і є вирішальним при розгляді матеріалів кримінального провадження по суті.

Вирішення зазначених проблемних питань має важливе значення як в

теоретичному плані, так і в практичному аспекті — в розробленні конкретних науково-практичних рекомендацій відповідним підрозділам Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 21.10.2022).
2. Положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення: Наказ Генерального прокурора № 298 від 30.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20> (дата звернення 21.10.2022).

ВОЛОБУЄВ Анатолій,

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор (ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>)

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Як відомо, з 1 липня 2020 р. набули чинності зміни законодавства щодо запровадження інституту кримінальних проступків та спрощеної процедури досудового розслідування у формі дізнання [1]. В умовах воєнного стану реалізація спрощеного розслідування щодо кримінальних проступків набуває особливого значення, оскільки дозволяє істотно скоротити строки, зменшити навантаження на працівників правоохоронних органів, дозволяє уникнути поліцейської і судової тяганини. Це надзвичайно актуально в умовах масового пересування і тимчасового переселення людей на території України.

В Донецькому державному університеті внутрішніх справ викладаються навчальні курси «Дізнання» і «Методика розслідування кримінальних проступків» для курсантів, орієнтованих на майбутню роботу в підрозділах, уповноважених здійснювати розслідування кримінальних проступків. Метою вивчення названих курсів є набуття знань і практичних умінь щодо практичної реалізації положень чинного кримінального процесуального законодавства. В результаті аналізу даного законодавства та визначення завдань, що підлягають вирішенню під час дізнання, вивчення відповідної практики було виявлено кілька проблемних питань, які на мій погляд, підлягають невідкладному вирішенню.

Перше за все, потрібно підкреслити, що запровадження спрощеної процедури досудового розслідування у формі дізнання було викликано існуванням великої кількості незначних кримінальних правопорушень, щодо яких в органи досудового

розслідування надходить величезна кількість заяв і повідомлень. Саме це призвело після 2012 р. до надзвичайного перевантаження слідчих, коли в їх провадженні знаходилося одночасно 200-300 справ, а іноді і понад 1000. Тому, реагуючи на таку ситуацію, законодавець вирішив доопрацювати процедуру досудового розслідування, виділивши кримінальні проступки в окрему категорію кримінальних правопорушень. Для їх розслідування і була запроваджена спрощена процедура у формі дізнання, яка була покликана, по-перше, розвантажити слідчі апарати, а, по друге, скоротити час проваджень щодо правопорушень, що не представляли великої суспільної небезпечності.

З цією метою законодавець цілком логічно передбачив значно ширший перелік процесуальних дій для отримання доказів, які можуть проводитися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), порівняно із процедурою досудового слідства. Так, відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей про нього до ЄРДР **окрім огляду місця події** може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [2].

Підкреслимо, що результатам проведення зазначених дій відповідно ч. 1 ст. 298-1 КПК України надано статус процесуальних джерел доказів. Це означає, що дізнавачу надано право проведення процесуальних дій за спрощеною процедурою, яка отримала умовну назву «протокольної форми» проведення досудового розслідування. При цьому орган дізнання орієнтований на закінчення досудового розслідування при сприятливих для цього умовах (підозрювана особа погоджується з результатами процесуальних дій і визнає свою вину) протягом сімдесяти двох годин - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи (п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК України).

Але звертає на себе увагу, що законодавець, надавши право проведення спрощених процесуальних дій до внесення відомостей до ЄРДР, в той же час залишив загальне правило, а саме – вони можуть бути проведені не пізніше 24 годин після подання заяви про кримінальний проступок. Видається очевидним, що на протязі робочого часу дізнавача і в межах зазначеного терміну просто нереально здійснити наступні процесуальні дії, характерні для дізнання:

- прийняття заяви і отримати пояснення від потерпілого про обставини кримінального проступку;
- огляд місця події;

- зняття показань камер відеоспостереження, смартфонів очевидців;
- медичне освідування потерпілого (а можливо і запідозреної особи);
- вилучити можливі речі і документи у потерпілого щодо вартості втраченого (викраденого) в результаті кримінального проступку майна;
- отримання пояснень від свідків, що підтверджують чи спростовують пояснення потерпілого;
- отримання висновку спеціаліста щодо вартості втраченого потерпілим майна (наприклад, при крадіжках або шахрайстві) чи інших питань щодо вилучених речей (наприклад, наркотичних засобів).

Очевидно, що законодавець не врахував тієї обставини, що для проведення дізнавачем комплексу зазначених процесуальних дій потрібно значно більше часу. Видається цілком обґрунтованим визначення обсягу часу для їх проведення не менше 72 годин, що цілком узгоджується з поняттям спрощеного кримінального провадження щодо кримінальних проступків. Для цього потрібне внесення відповідної зміни до редакції ч. 3 ст. 214 КПК України. Тобто 24 год. треба збільшити у три рази. Видається, що це істотно не вплине на дотримання прав учасників кримінального провадження.

Ще одне проблемне питання, це - затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок. Відповідно до ч. 1 ст. 298-2 КПК України уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді чи суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, якщо цю особу застали під час вчинення кримінального правопорушення або замаху на його вчинення, або якщо безпосередньо після його вчинення очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила кримінальне правопорушення. При цьому зазначається, що це є можливим лише за умови, що ця особа:

- 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;
- 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;
- 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;
- 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

При цьому підкреслюється, що затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання (ч. 2. ст. 298-2 КПК України). Поряд з цим в ч. 4 ст. 298-2 КПК України зазначається, що особу може бути затримано до сімдесяти двох годин - за умов, передбачених пунктами 1-3 частини першої цієї статті, та з дотриманням вимог статті 211 цього Кодексу. Таким чином наявною є суперечність між наведеними положеннями. Вона полягає у тому, що затримання правопорушника до сімдесяти

двох годин можливе за тих же самих умов, що й затримання на три години, але підстави для цього не вказуються.

У зв'язку з цим доречно звернути увагу, що за вчинення кримінального проступку не передбачається покарання у вигляді позбавлення волі, не передбачається й такий запобіжний захід, як тримання під вартою. Відповідно до ст. 299 КПК України як тимчасовий запобіжний захід застосовується саме затримання особи, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука. Тому цілком очевидним є пріоритетність загального положення щодо затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку на строк не більш як на три години, що є тимчасовим обмеженням свободи пересування і місцезнаходження. Затримання ж на сімдесят дві години з триманням в ізоляторі тимчасового тримання (слідчому ізоляторі) фактично є попереднім позбавленням волі, що суперечить інституту кримінального проступку. Ця обставина вимагає невідкладного врегулювання, зважаючи на те, що тримання під вартою в слідчому ізоляторі є виключним запобіжним заходом. Зокрема, в ч. 4 ст. 298-2 КПК України потрібно чітко визначення випадків, коли за вчинення кримінального проступку термін затримання може бути обраний до 72 год. за прикладом статей 261-263 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Так, відповідно ч. 3 ст. 263 КУпАП осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання [3].

Насамкінець потрібно зазначити, що тримання підозрюваної особи під вартою в дійсний час активно обговорюється в науковому середовищі в плані обґрунтованості цього запобіжного заходу, дотримання прав підозрюваного (обвинуваченого), передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а також рішень Європейського суду з прав людини [4].

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 №2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення 21.10.2022).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 22.10.2022).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10> (дата звернення 24.10.2022).

4. Сергій Смоков. Порушення прав підозрюваного при обранні й апеляційному оскарженні запобіжного заходу тримання під вартою. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : III Харків. кримінал.

процесуал. полілог : присвяч. 90-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 10 листоп. 2021 р.). – Харків : Право, 2022. С. 173-180.

ЄЛАСВ Юрій,

викладач кафедри організації досудового розслідування Факультету № 1 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ

ТЕРИТОРІЯ ТАБОРІВ, ДІЛЬНИЦЬ ДЛЯ ТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ, ЯК КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПРОСТІР

В умовах воєнного стану, для науки кримінального провадження пріоритетного значення набуває доктринально-юридичне дослідження новітніх видів кримінального процесуального простору, нормативно-правове встановлення яких здійснено в період часу з 24 лютого 2022 року і по теперішній час. В межах даної царини знань про кримінальний процесуальний простір слід здійснити наукове пізнання території таборів, дільниць для військовополонених, як одного із видів кримінального процесуального простору в період воєнного стану. Вищевказаний вид кримінального процесуального простору прямо передбачений нормами пункту 7 Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 721 [1].

Вищеназваний юридичний акт [1], може вважатися таким, що відноситься до царини кримінального процесу, як джерело (форма) права відповідно до формальної дефініції – нормативно-правовий акт України, положення якого стосуються кримінального провадження. (частина 3 статті 9 Кримінально процесуального Кодексу України (далі за текстом – КПК України [2])). Вищеназваний юридичний акт [1], може вважатися таким, що відноситься до царини кримінального процесу за суб'єктним критерієм, як такий, що регулює юридичний статус «військовополоненого», оскільки, в цій частині даний юридичний акт [1] співвідноситься з дефініцією «військовополонений», яка передбачена нормами пункту 28 частини 1 статті 3 КПК України [2]. Тобто, вищеназвана норма кримінального процесуального права України прямо визначає «військовополоненого» в якості суб'єкта кримінального процесу. Разом з цим, необхідно звернути увагу на те, що згідно норм пунктів 19 та 25 частини 1 статті 3 КПК України [2] «військовополонений» прямо не передбачений в якості сторони і/або учасника кримінального провадження, відповідно. Вищевикладене свідчить про те, що в даному випадку «військовополоненого» є можливим вважати так би

мовити спеціальним суб'єктом кримінального процесу. Внаслідок чого, є необхідною наявність специфіки кримінально-процесуального регулювання юридичного режиму території таборів, дільниць для тримання військовополонених.

Так, в даних тезах буде досліджено територію для тримання військовополонених в розумінні саме кримінального процесуального простору. Разом з цим, інші питання правового регулювання території таборів, дільниць для тримання військовополонених є предметом відповідних наукових досліджень в сферах: адміністративного права (передусім, питання державного управління цими кримінально-виконавчими установами) та фінансового права (передусім, питання фінансового забезпечення вказаних державних установ). Слід відмітити, що чинне законодавство України розмежовує такі два види кримінально-виконавчих інституцій, як табори і дільниці для тримання військовополонених. Так, приписами частини 7 статті 11 Кримінально-виконавчого Кодексу України [3] встановлено правило у відповідності з яким:

Під час дії воєнного стану в Україні у зв'язку з неможливістю доставлення військовополонених безпосередньо до табору для тримання військовополонених, з метою забезпечення їхнього життя та здоров'я такі особи можуть тимчасово перебувати в дільницях для тримання військовополонених, утворених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього, максимального рівнів безпеки.

Військовополонені, які перебувають у дільницях для тримання військовополонених, переміщуються до табору для тримання військовополонених, як тільки таке безпечне переміщення стане практично можливим.

В свою чергу, приписи пункту 7 Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період [1] передбачають особливості кримінально-процесуального регулювання діяльності таких державних інституцій, як табори та дільниці для тримання військовополонених у відповідності до яких:

Оперативно-розшукові та контррозвідувальні заходи щодо особи, а також залучення її як учасника кримінального провадження можуть здійснюватися в установленому законодавством порядку.

На територію таборів або дільниць для тримання військовополонених допускаються:

- прокурори, слідчі, дізнавачі - за наявності службового посвідчення та офіційного листа із зазначенням даних військовополонених, з якими планується проведення слідчих чи процесуальних дій, виду такої слідчої чи процесуальної дії, а також витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування;

- працівників органів Служби безпеки - за наявності службового посвідчення та офіційного листа із зазначенням даних військовополонених, з якими планується проведення заходів;

- захисники - за наявності документа, що посвідчує особу, та одного

з документів, визначених статтею 50 Кримінального процесуального кодексу України.

Відвідування зазначеними особами військовополонених здійснюється з 8 до 20 години.

Формально-логічне тлумачення вищевказаної правової норми свідчить про те, що вказана норма права безпосередньо стосується саме питань кримінального провадження. При цьому, вищевказана норма права прямо встановлює таку юридичну категорію, як – територія таборів або ділянок для тримання військовополонених, яка є різновидом саме кримінального процесуального простору, виходячи з наступного:

1. Передбаченим у вищевказаній нормі права переліком дефініцій в царині кримінального процесу, які викладені в абзацах цієї норми права, а саме:

1. «прокурори, слідчі, дізнавачі», з однієї сторони та «захисники», з іншої сторони; при цьому кожен із цих службових осіб та осіб з публічно-правовим статусом є суб'єктами кримінального процесу (суб'єктні дефініції);
2. «проведення слідчих чи процесуальних дій, виду такої слідчої чи процесуальної дії» (функціональна дефініція);
3. «витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування», «документів, визначених статтею 50 Кримінального процесуального кодексу України» (документарні дефініції).

2. Передбаченою у вказаній нормі права диспозицією, яка викладена в одному із абзаців цієї норми права: Відвідування зазначеними особами військовополонених здійснюється з 8 до 20 години. Одним із предметів регламентування цієї диспозиції є саме юридичний час.

Одночасно з цим, вищевказаний юридичний час (період з 8 до 20 години) співвідноситься з кримінально-процесуальним часом у який не заборонено проведення встановлених КПК України [2] слідчих та інших процесуальних дій. Разом з цим, норми частини 4 статті 223 КПК України [2] містять загальну норму про заборону здійснення процесуальних дій у нічний час, тобто, у період з 22 години по 06 годину. Вищевказана кримінально-процесуальна заборона визначена за допомогою юридично-текстової формули: Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається. Разом з цим, із вищеназваного правила про заборону здійснення процесуальних дій у нічний час передбачено ряд виключень, які встановлені нормами цієї ж самої частини 4 статті 223 КПК України [2].

Вищеназвані кримінальні процесуальні правила відповідають теоретичному принципу згідно якого: «Якщо ситуація виконання воєнних дій на певній території дозволяє здійснювати процесуальні дії, то слідчий, прокурор зобов'язані ретельно, швидко, у найкоротші строки провести розслідування» [4, с. 15, 16]. Вищеназвану доктринальну фундацію сформулював науковець-юрист Лоскутов Т.О..

Таким чином, подальшим тактичним напрямком розвитку науки

кримінального провадження буде наукове дослідження території таборів, діляниць для тримання військовополонених, як одного із видів кримінального процесуального простору під час дії правового режиму воєнного стану. При цьому, вищеназаний юридичний простір одночасно поєднує у собі кримінально-процесуальні ознаки та кримінально-виконавчі ознаки, що свідчить про його публічно-правову природу.

В свою чергу, подальшим стратегічним напрямком розвитку науки кримінального провадження, в даному випадку, буде встановлення спеціальних юрисдикційних (процесуальних) норм, які б прямо та однозначно передбачали б специфіку здійснення слідчих та інших кримінально-процесуальних дій на території таборів, діляниць для тримання військовополонених.

Список використаних джерел

1. Порядок здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-%D0%BF#n13>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
4. Лоскутов Т.О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу* № 2 (79) 2022 С. 11 – 18.

ЗАВТУР Віктор,

*доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук*

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ПІДСТАВ, ОБУМОВЛЕНИХ ВОЄННИХ СТАНОМ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України стала каталізатором неадаптованості нормативної моделі кримінального провадження, закладеної у положеннях КПК України 2012 року до такого безпрецедентного виклику сьогодення. Як наслідок, вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство зазнало декілька етапів змін та доповнень, які в цілому призвели до глибинної диференціації кримінальної процесуальної форми в умовах воєнного стану, яка передбачає, в тому числі і особливий порядок прийняття окремих процесуальних

рішень. Однією із перших «воєнних» новел КПК України стало розширення підстав та зміна порядку прийняття рішення про зупинення досудового розслідування. Загалом, оновлення нормативної регламентації у цьому сегменті є цілком логічним та виправданим і додаткової аргументації його доцільності не потребує, однак юридична техніка викладення відповідних положень залишає відкритими низку питань щодо їх правильного тлумачення. Сьогодні, коли минуло більше ніж півроку з моменту їх впровадження у КПК України, з'являється можливість зробити деякі висновки не лише щодо потенційної ефективності цих норм, але й проаналізувати перший досвід їх практичного застосування. Власне цим питання і присвячена дана праця.

Зазначимо, що норми, які регламентують порядок зупинення досудового розслідування з підстав, обумовлених воєнним станом, містяться одночасно як у Главі 23, що встановлює загальні підстави прийняття таких рішень, так і у Розділі IX¹, присвяченому особливому режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану. Так, у п.4 ч.1 ст. 280 КПК України встановлено, що досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше його проведення в умовах воєнного стану. Водночас, у п.3 ч.1 ст. 615 КПК України передбачено, що у разі введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності - строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати. Цікаво, що суб'єкт прийняття рішення про зупинення досудового розслідування з підстави, передбаченої п.4 ч.1 ст. 280 КПК України та з підстави, передбаченої п.3 ч.1 ст. 615 КПК України різний. У першому випадку це може бути прокурор або слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором, а у другому – виключно прокурор. У літературі на цю колізію вже звертав увагу М.В. Тішин, дійшовши висновку, що слідчі та дізнавачі в умовах воєнного стану таких повноважень не мають, адже норма ст. 615 КПК України є спеціальною за темпоральною ознакою стосовно суб'єкта [1, с. 286]. Крім того, у разі скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування, винесеної у порядку ст. 615 КПК України строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею не включатиметься у строки досудового розслідування, передбачені ст. 219 КПК України (ч.5 ст. 219 КПК України). На постанови, винесені в порядку ст. 280 КПК України цей виняток не розповсюджується. Ці аспекти правової регламентації теж неабияк актуалізують питання про співвідношення цих норм.

Із буквального тлумачення п.4 ч.1 ст. 280 КПК України випливає, що

досудове розслідування може бути зупинене з цієї підстави у разі, коли через ведення бойових дій або інші обставини, зумовлені воєнним станом, надалі проводити слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії у відповідному провадженні неможливо. Натомість, норми п.3 ч.1 ст. 615 КПК України є застосовними у випадках, коли досудове розслідування є завершеним, але об'єктивна можливість відкрити матеріали кримінального провадження, скласти обвинувальний акт і передати його до суду відсутня. Цей підхід знаходить своє відображення в ухвалях слідчих суддів за результатами розгляду скарг на рішення про зупинення досудового розслідування. Наприклад, в ухвалі слідчого судді Ленінського районного суду м. Миколаєва було зазначено, що «відомостей, що станом на 11.03.2022 було визнано зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, що є підставою для повідомлення підозрюваного та його захисника про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування, матеріали кримінального провадження не містять» [2].

Втім, таке розмежування є доволі умовним. І у п.3 ч.1 ст. 615 КПК України і в п.4 ч.1 ст. 280 КПК України застосовується формулювання «відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення», що створює плутанину із визначенням належної правової процедури прийняття відповідного рішення. З цієї позиції, норми п.3 ч.1 ст. 615 КПК України у їх чинній редакції цілком охоплюють усі можливі підстави, з яких може бути прийняте рішення про зупинення досудового розслідування, а додаткова регламентація цього питання у п.4 ч.1 ст. 280 КПК України є зайвою. Однією із розповсюджених підстав для зупинення досудового розслідування, як показав перший досвід правозастосування, стала неможливість скасування грифів секретності з відповідних матеріальних носіїв інформації [3] або «складнощі роботи з документами, які мають гриф секретності» [4]. Фактично, мова йде про те, що слідчий, прокурор не мають можливості здійснити повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії в порядку, передбаченому ст. 253 КПК України, а також відкрити відповідні матеріали в порядку ст. 290 КПК України, тобто здійснити усі необхідні процесуальні дії для закінчення досудового розслідування. Такі обставини хоча і можуть охоплюватися формулюванням «об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану», однак повинні оцінюватися у правозастосовній практиці з урахуванням реального ризику розкриття відомостей, що містять державну таємницю, а не самого лише факту запровадження воєнного стану.

Серед інших підстав для зупинення досудового розслідування, що стали предметом судового контролю були перебування підозрюваних на військовій службі [5], перебування підозрюваного на окупованій території [6], неможливість явки учасника кримінального провадження для виконання окремих процесуальних дій (без уточнення точної причини) [7]. Наявні і випадки зупинення досудового

розслідування через неможливість проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Зокрема, слідчий суддя Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області визнав належною підставою зупинення досудового розслідування необхідність проведення п'ятнадцяти судових комп'ютерно-технічних експертиз, скерованих до Миколаївського науково-дослідного експертного-криміналістичного центру МВС України, які наразі не виконані через запровадження в Україні воєнного стану [8].

Підбиваючи підсумки зазначимо, що нормативна регламентація підстав та порядку зупинення досудового розслідування потребує оптимізації у техніко-юридичному аспекті, задля усунення протиріч та зайвих дублювань у формулюванні положень п.4 ч.1 ст. 280 та п.3 ч.1 ст. 615 КПК України. Уніфікації підлягають також і правові наслідки скасування постанов про зупинення досудового розслідування, винесених у порядку ст. 280 та ст. 615 КПК України в частині обчислення строків досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Тішин М.В. Забезпечення прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 282-287. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/55.pdf> (дата звернення: 10.10.2022)
2. Ухвала слідчого судді Ленінського районного суду м. Николаєва від 12 липня 2022 року, судова справа № 489/6721/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105211470> (дата звернення: 10.10.2022)
3. Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 18 липня 2022 року, судова справа № 947/5221/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105372466> (дата звернення: 10.10.2022)
4. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 29 серпня 2022 року, судова справа № 761/14825/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/106012381> (дата звернення: 10.10.2022)
5. Ухвала слідчого судді Личаківського районного суду м. Львова від 07 липня 2022 року, судова справа № 463/4755/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105194992> (дата звернення: 10.10.2022)
6. Ухвала слідчого судді Богодухівського районного суду Харківської області від 05 липня 2022 року, судова справа № 613/2082/21. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/105112433> (дата звернення: 10.10.2022)
7. Ухвала слідчого судді Придніпровського районного суду м. Черкаси від 24 квітня 2022 року, судова справа № 711/2098/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104622422> (дата звернення: 10.10.2022)
8. Ухвала слідчого судді Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 27 травня 2022 року, судова справа № 175/1120/22. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104500801> (дата звернення: 10.10.2022)

КАЛАШНИК Євгеній,

здобувач вищої освіти навчальної групи КП-035 III курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОЛЕКСЕНКО Володимир,

старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, підполковник поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧИХ НОВОВВЕДЕНЬ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Проблемні питання ефективного здійснення досудового розслідування як «буденних» злочинів, так і військових, що скоєні в умовах воєнного стану, досить закономірно набули неабиякої актуальності з моменту підписання Указу президентом України від 24 лютого 2022 року про введення воєнного стану на території держави. До масштабів злочинності та жорстокості військової агресії Російської федерації проти нашої країни, на чолі з проведенням політики геноциду українського народу, пристосування чинного Кримінально-процесуального кодексу України є досить складним, комплексним та багаторівневим процесом, і хоча законодавцем й ведеться активна робота по вдосконаленню нормативної бази зазначених питань розпочинаючи з перших днів військових дій, проте й досі деякі вагомні прогалини або лишаються загалом не поміченими, або виникають внаслідок прийняття сумнівних поправок до кримінально-процесуального законодавства.

Враховуючи зазначене, а також відсутність предметних досліджень необхідності запровадження якісно нових механізмів досудового розслідування в умовах воєнного стану, вважаємо надзвичайно актуальним передусім здійснити виокремлення, подальший аналіз та систематизацію проблемних аспектів здійснення досудового розслідування в умовах воєнного часу, зокрема задля повного та ефективного виконання завдань кримінального провадження.

Зупиняючись більш конкретизовано на дослідженні вказаної проблематики, пропонуємо звернути увагу на проект Закону України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану” (реєстр. № 7370) від 11.05.2022, який, власне, вже пройшов законодавчу процедуру, та набув чинності. В пояснювальній записці вказується, що проект має сприяти забезпеченню ефективності та оперативності в розслідуванні злочинів, що скоєні в умовах

воєнного стану, проте дискусії про недоліки та переваги його положень на часі й дотепер. Так, відповідно до вказаного законопроекту, до Кримінально-процесуального кодексу України(далі КПК України) були внесені зміни до ст. 336, а саме:

- до підстав проведення дистанційного судового провадження додано дефініцію: згідно з правилами 336 статті, «та випадків встановлених статтею 615 цього Кодексу», однак, ст. 615 КПК України не встановлюється окремих випадків дистанційного судового провадження[1];

- до ст. 615 додано деякий сумнівний, з огляду на наявність змістовного навантаження, припис: ч.1. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану здійснюється у разі введення воєнного стану та якщо: ... п.2 ч.1. «відсутня можливість здійснення правосуддя судом або інша об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених...», досить очевидним є те, що якщо суд не має можливості здійснювати правосуддя, то і слідчий суддя не може виконувати свої повноваження;

- ч.5. У разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний «слідчим суддею», під час досудового розслідування, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше «ніж на 120 днів» [1].

Щодо вказаного, вбачаємо найбільш доцільним зазначити думку представників Асоціації адвокатів з приводу цієї норми, які зазначають, що «цей строк є завищеним, адже і за 2 місяці може бути вирішено питання про зміну територіальної підсудності»[2].

Підсумовуючи, цілком можна стверджувати, що проведене дослідження лише одного законодавчого нововведення до кримінально-процесуального законодавства досить об'єктивно свідчить про наявність тих чи інших проблемних аспектів, в тому числі також й більшість нормативних пропозицій та змін, які вносяться до кримінального процесуального законодавства України, адже мають несистемний характер та не спрямовані у повній мірі на вирішення існуючих проблем у кримінальних провадженнях. А зважаючи на сьогоденну необхідність якісно та ефективно здійснювати розслідування фактів як загалом порушення законів, так і звичаїв війни, система правосуддя України вимушена застосовувати на практиці міжнародні стандарти дослідження подібних фактів вчинення злочинів, натомість дані питання мають постійно поставати центральними у сфері законопроектної діяльності. Лише шляхом цілеспрямованого об'єднання зусиль юристів, законодавців, правоохоронців та науковців на ініціювання проведення ґрунтовної роботи та впровадження якісних змін в процес здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану, Україна матиме можливість підтвердити свій статус передусім правової та демократичної держави, зокрема шляхом повного та ефективного виконання завдань кримінального провадження, що фундаментально визначені чинним законодавством.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, Редакція від 01.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Національна асоціація адвокатів України: «В НААУ проаналізували, що законопроекти №7370 та №7370-1 підлягають доопрацюванню». URL: <https://unba.org.ua/news/7465-v-naau-proanalizuvali-sho-zakonoproekti-7370-ta-7370-1-pidlygayut-dopracyuvannyu.html>

КАЩУК Ксенія,
студентка 3 курсу групи ПМПФ-20-1, Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи, Державного податкового університету

КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,
в.о. завідувача кафедри кримінальних розслідувань, кандидат юридичних наук Навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні змінив підходи до режиму досудового розслідування та судового розгляду справ, оскільки в умовах даного часу проводити кримінальне провадження за алгоритмами, що були напрацьовані до цього, не завжди є можливим. Відповідні зміни зафіксовані у статті 615 Кримінального процесуального кодексу України [2].

Метою дослідження цього проблемного питання є аналіз змін, що відбулися у законодавстві – чи відповідають вони можливостям та чи обґрунтованими є ці зміни.

Спираючись на матеріали, що надав Верховний Суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду в ухвалі у справі № 761/11819/2022Начало формы (провадження: 51-2008впс22), Васильєв С., Маляр С. А., Лоскутова Т.О. та Фоміна Т.Г. – аналіз аспектів законодавства України щодо режиму досудового розслідування та судового розгляду справ в умовах воєнного стану є повноцінним.

Частина 9 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України вказує на правила, за якими має розглядатися справи. У цій частині статті говориться про те, що під час дії воєнного стану обвинувальні акти направляються та розглядаються судами, які знаходяться у межах територіальної юрисдикції судів, де було завершено досудове розслідування [2].

У випадках, коли вищеописане неможливо виконати у відповідному суді правосуддя через об'єктивні причини, то справи мають розглядатися у найбільш наближеному, територіально, суді. Також є можливість здійснити правосуддя у іншому суді у порядку, яке передбачає законодавство.

Для того, щоб визначити місце закінчення кримінального провадження, необхідно звернутися до глави 24 Кримінального процесуального кодексу України, де визначаються поняття та форми закінчення досудових розслідувань [2].

Глава 24 Кримінального процесуального кодексу України допомагає розкрити аспекти застосування частини 9 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України [2].

Частина 2 статті 283 Кримінального процесуального кодексу України передбачає розкриття загальних положень про закінчення досудового розслідування. Відповідно до цього слово закону встановлює наступне: прокурор зобов'язаний у найкоротші терміни після повідомлення особі про підозру виконати одну з наступних варіантів дію [2].

Прокурор може закрити кримінальне провадження або подати клопотання до суду з вимогою звільнити особу від кримінальної відповідальності. Третім варіантом є подання обвинувального акту чи клопотання до суду з вимогою застосувати до особи примусових заходів виховного чи медичного характеру.

Якщо узагальнити вищеописане, то виникає наступний висновок: законодавець визначає зміст наведеної норми та форму закінчення досудового розслідування та пов'язує її з прокурором, який має вчинити дії, які визначаються частиною 2 статті 283 Кримінального процесуального кодексу України [2].

Вищезазначений порядок підкріплюється ухвалою Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 761/11819/2022 (провадження № 51-2008впс22) від 14.07.2022 року [1] [3].

У даній ухвалі Верховний суд колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду визначив питання щодо направлення кримінального провадження з одного суду до іншого у межах юрисдикцій різних апеляційних судів та винес вирок відповідно до справи [3].

Підсумовуючи вищевикладений матеріал: законодавець створив необхідні умови для розгляду кримінальних проваджень у період воєнного стану в країні. Оскільки ситуація у країні не стабільна, а проводити досудові розслідування та судовий розгляд справ у деяких регіонах не є можливим, нововведена норма у частині 9 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України від 27.07.2022 року є обґрунтованою та необхідною для вчинення правосуддя.

Список використаних джерел

1. Верховний Суд пояснив, який суд має розглядати кримінальне провадження в умовах воєнного стану. Офіційний сайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1300305/>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від

18.04.2010р. №4651-VI/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Ухвала у справі № 761/11819/2022Начало форми (провадження: 51-2008впс22) [2022] Верховний Суд колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105234085>

КІСІЛЬ Анастасія,
студентка 3 курсу Факультету соціології та права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген,
професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор юридичних наук, професор

ЗМІНИ У ПРОЦЕСІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ВИКЛИКАНІ ВПРОВАДЖЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

24 лютого 2022 року армія РФ здійснила напад на цивільну та критичну інфраструктуру України. З того періоду, усталені суспільні відносини, а також процеси, на яких функціонувала держава зазнали різких змін. Все це обумовлено впровадженням воєнного стану, що спровокувало видозміну різних соціальних об'єктів та явищ. Варто зауважити, що зміни торкнулися кожної сфери суспільного життя, оскільки стосувалися життя і здоров'я населення, а також існування держави в цілому. Не є виключенням відносини та процеси, які регулюються кримінальним процесуальним правом, оскільки вони теж зазнали змін та нововведень.

В цьому дослідженні особливу увагу приділено безпосередньо суспільним викликам, що постали перед кримінальним провадженням. В більшій мірі вони виникли внаслідок злочинних дій РФ на території України, а саме коли Росія почала свавільно обстрілювати об'єкти цивільної та критичної інфраструктури, здійснювати напади на мирне населення, викрадати їх майно. Таким чином, армією РФ було вчинено значну кількість кримінальних правопорушень, зокрема проти основ національної безпеки, а також миру, безпеки людства та міжнародного

правопорядку. Цей фактор зумовлював гостру необхідність належної фіксації усіх злочинних дій агресора та збирання доказів, з метою подальшого притягнення до відповідальності винних осіб.

Таким чином, станом на 11 жовтня 2022 року Генеральною прокуратурою України було зареєстровано 39 347 воєнних злочинів РФ. В більшій мірі до них належать злочини та кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням законів та звичаїв війни (за ст. 438 Кримінального кодексу України) та проти національної безпеки (за ст. ст. 110, 111, 111-1, 111-2, 113 та ін. Кримінального кодексу України) [1].

Значний вплив на процес фіксації, реєстрації та розслідування кримінальних правопорушень здійснив факт впровадження такого правового режиму, як воєнний стан. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, воєнний стан регламентує порядок функціонування органів державної влади в умовах збройної агресії та загрози національній безпеці, незалежності, територіальній цілісності держави [2]. Таким чином, з 24 лютого 2022 року, правоохоронна система України була охоплена надзвичайною кількістю правопорушень різного виду. З одного боку, відбувалася фіксація фактів вчинення воєнних злочинів, як, наприклад, нападів на цивільні об'єкти, вбивства цивільних осіб, сексуальне насильство та інші, які вимагають належної уваги до деталей, значних зусиль для проведення розслідування та відповідних знань міжнародних стандартів для здійснення належної правової кваліфікації діянь. З другого боку, необхідно було якісно збирати та зберігати докази кримінальних правопорушень, спрямованих проти національної безпеки, які в свою чергу вимагають системного залучення ресурсу правоохоронних органів для їх дослідження. Саме через це стосовно кримінального та кримінально-процесуального законодавств формувалися виклики. Вони стосувалися забезпечення всіма необхідними елементами та інструментами системи правосуддя, для того, щоб остання виконувала покладені на неї поточні завдання.

Таким чином, слід звернути увагу на те, що ведення активних бойових дій, а також відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено кримінальні правопорушення, сприяють формуванню проблем, пов'язаних зі здійсненням досудового розслідування. Це виявляється у особливостях проведення окремих процесуальних дій, наприклад, дистанційному допиті свідків, огляду та збереження інформації з відкритих джерел; прийнятті та оформленні процесуальних рішень, наприклад, щодо доступу до суду; здійсненні досудового розслідування за відсутності підозрюваного. Окрім цього, характерними для воєнного стану є проблеми, що пов'язані з відновленням втрачених матеріалів кримінального провадження, удосконаленням системи захисту свідків, потерпілих, фахівців, що працюють з такою категорією справ, зміною строків розслідування такої категорії злочинів.

Описані вище обставини спонукали законодавця вносити зміни до

кримінального процесуального законодавства. Таким чином, з початком війни, а саме 24 лютого 2022 року до Кримінального процесуального кодексу України вже дев'ять разів були внесені зміни. Наприклад, положення норми 615 КПК, яка регламентує особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, вже три рази зазнавали змін, при цьому ВРУ продовжує розглядати законопроекти різного спрямування, що стосуються змін до кримінального процесуального законодавства України [3].

Прикладом однієї з новел КПК України, впроваджених після вторгнення РФ на територію України, стали статті, що стосуються особливостей співпраці українських правоохоронних органів з Міжнародним кримінальним судом. Однак вони не характеризуються особливою успішністю. Зокрема, законодавець заклав у КПК норми про те, що положення про співпрацю з МКС будуть поширювати свою дію виключно щодо тих осіб, які діяли за наказом військово-політичного керівництва РФ. Таким чином ці положення будуть поширюватись лише на злочини з боку Росії. Ще однією новелою КПК є стаття 624, яка передбачає, що процесуальні дії на території України на підставі та на виконання прохання Міжнародного кримінального суду може проводити Прокурор Міжнародного кримінального суду. Натомість подібні обмеження значно ускладнюють роботу Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду в Україні через вимогу його особистого залучення до проведення процесуальних дій і неможливість делегування повноважень слідчим цього Суду.

Виходячи з проведеного дослідження можна зазначити, що з початком російсько-української війни виник ряд особливостей, пов'язаних з забезпечення суспільного життя. У роботі було розглянуто основні виклики, які постали перед правоохоронною та судовою системою України, внаслідок військових дій та тимчасового захоплення РФ українських територій. Окрім цього, вдалося охарактеризувати основні проблеми, що виникають на етапі досудового розслідування безпосередньо на окупованих територіях. Це дозволило дійти висновку, що кримінальне законодавство України не є досконалим та не дозволяє у повній мірі здійснювати регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану. Окрім цього, було розглянуто новели КПК, що стосуються кримінального процесу та розслідування воєнних злочинів РФ. Однак більшість з них є неефективними, оскільки вони мають несистемний характер та не спрямовані у повній мірі на вирішення існуючих проблем у кримінальних провадженнях. Це свідчить про потребу подальшого розвитку законодавства та вирішення наявних проблем у суспільстві, зокрема у сфері кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.10.2022).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 11.10.2022).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.10.2022).

КЛЕПКА Дар'я,
науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА, ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Двадцять четвертого лютого 2022 року Указом Президента України № 2102-ІХ запроваджено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. З огляду на це, під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду з 24 лютого застосовується Розділ ІХ¹ КПК «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України».

Варто зазначити, що хоча на території нашої країни тривалий час й проводилась антитерористична операція (а з 30 квітня 2018 року по 24 лютого 2022 року операція об'єднаних сил), водночас практика застосування Розділу ІХ¹ КПК не була доволі поширеною. Тому законодавство у цій частині не знало повноцінної верифікації правозастосовною практикою щодо якості нормативного регулювання здійснення досудового розслідування та судового розгляду в особливому режимі. Саме тому велика кількість проблемних питань, що виникають на практиці законодавець намагається усунути оперативним оновленням чинного КПК. Не вдаючись до системного аналізу усіх новел, тим паче, на цю тематику існує вже багато публікацій, ми лише зауважимо, що деякі проблемні питання все ще не знайшли свого нормативного вирішення.

Зокрема, варто відмітити, що Глава 26 КПК, якою регулюється порядок

розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування не зазнала будь-яких змін. У науковій літературі справедливо вказують на значну кількість проблемних питань, що виникають у процесі здійснення цього судово-контрольного провадження в умовах воєнного стану, зокрема: чи може реалізація «екстраординарних» повноважень слідчого, дізнавача, прокурора в умовах воєнного стану бути предметом оскарження, визначеного ст. 303 КПК України; по-друге, чи є оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача чи прокурора ефективним засобом відновлення прав та свобод, враховуючи, що законодавець встановив можливість відстрочки реалізації відповідних повноважень слідчого судді у п. 5 ч. 1 ст. 615 КПК України і по-третє, як співвідносяться норми Глави 26 КПК України із нормами ч. 4 ст. 615 КПК України, які передбачають можливість подання слідчому судді скарг на рішення, дії чи бездіяльність керівника органу прокуратури, прийняті або вчинені на виконання повноважень, визначених ч. 1 ст. 615 КПК України. [1, с. 111]

Окрім вище зазначеного, окремої уваги варто звернути й на процедурні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування. У цьому контексті в юридичній спільноті все частіше лунають пропозиції щодо запровадження дистанційного правосуддя.

Відмітимо, що можливість дистанційного судового розгляду в режимі відео конференції закріплена у КПК ще з моменту його прийняття (ст. 336 КПК). Водночас з початком пандемії COVID-19 виникла необхідність у перегляді існуючого підходу нормативного регулювання. З метою попередження поширення коронавірусної інфекції у низці процесуальних кодексів було запроваджено можливість участі сторін у судових засіданнях дистанційно, за допомогою відео конференції, у тому числі використовуючи й власні технічні засоби. Що ж до кримінального процесуального законодавства, то воно не зазнало істотних змін. На відміну від господарського, цивільного та адміністративного, процесів, участь у судовому засіданні в дистанційному форматі в кримінальному процесі поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів учасників так і не було передбачено. І хоча ст. 336 КПК не містить прямої заборони щодо використання власних технічних засобів учасниками кримінального провадження поза межами приміщення суду, Верховним Судом позначена стаття тлумачиться саме у такий спосіб (див., наприклад, постанова Верховного Суду від 1 грудня 2021 року, справа № 760/15429/20). Тож, дистанційний судовий розгляд у кримінальному процесі існував у так би мовити «гібридному» стані.

Новим етапом розвитку дистанційного правосуддя стала повномасштабна війна, адже обставини вимагали запровадження додаткових заходів забезпечення безпеки як учасників кримінального провадження так і працівників апарату суду та суддів. У відповідь на такі виклики Рада суддів України прийняла рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі

збройною агресією з боку РФ». У цьому рішенні, зокрема, зазначається, що якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може прибути в судове засідання суд може допустити участь такого учасника в режимі відеоконференції за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних.[2]

І хоча рішення Ради суддів України не має обов'язкового характеру, водночас воно застосовується суддями та слідчими суддями. У межах підготовки цієї доповіді нами було проаналізовано 50 ухвал слідчих суддів про проведення судового розгляду в режимі відео конференції, постановлених з 14 березня 2022 року. Систематизація отриманих даних надає підстави стверджувати, що у більшості випадків слідчі судді постановляють ухвалу про проведення судового засідання в режимі відеоконференції у приміщенні іншого суду (88%). Водночас наявними є й ухвали про проведення судового засідання в режимі відео конференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів (12 %) у 100% рішень зазначено, що такий судовий розгляд відбуватиметься за допомогою комплексу технічних засобів та програмного забезпечення «EasyCon» (див., наприклад, ухвала слідчого судді Фастівського міськрайонного суду Київської від 14 вересня 2022 р. справа № 381/1985/22; ухвала слідчого судді Біляївського районного суду Одеської області від 23 червня 2022 р. справа № 496/2903/19).

Варто зауважити, що в юридичній спільноті немає єдності щодо можливості проведення судових засідань у кримінальному провадженні у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Так, наприклад, І. Глушко та А. Моїсеєва вбачають такі порушення чинного КПК у проведенні судового засідання у режимі відеоконференції з використанням власних технічних засобів: відсутність можливості належним чином встановити особу учасника судового процесу; під питанням залишається обізнаність особи щодо її прав та обов'язків; у дистанційному судовому засіданні не можливо забезпечити конфіденційність, неупередженість та відсутність тиску на особу, що дає показання. [3]

Уявляється, що шлях, яким йде правозастосовна практика, а саме використання системи «EasyCon» нівелює деякі з описаних порушень. Адже авторизація у системі «EasyCon» здійснюється виключно за допомогою особистого ключа КЕП/ЕЦП, тому видається, що встановлення особи учасника процесу забезпечено автоматично, алгоритмами системи. Крім того, пам'ятка про права та обов'язки може надсилатися особам на електронну пошту, та у разі необхідності права і обов'язки можуть бути роз'яснені. Щодо забезпечення конфіденційності, то такої вимоги КПК не висуває до судового розгляду, за виключенням закритого судового засідання.

На наш погляд запровадження дистанційного судового розгляду з використанням власних технічних засобів за допомогою системи «EasyCon» в умовах воєнного стану є цілком логічним та правильним. Вважаємо, що здійснення розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора під

час досудового розслідування у такий спосіб є не тільки додатковою гарантією доступу особи до правосуддя, а й забезпечує оперативність судового контролю. Крім того, дистанційний судовий розгляд сприяє забезпеченню безпеки осіб під час війни, особливо з урахуванням можливих широкомасштабних ракетних обстрілів. Більш того, вбачається, що такий вид судового розгляду є актуальним не тільки для екстраординарних порядків як то здійснення досудового розслідування та судового розгляду в особливому режимі, а й для ординарного порядку кримінального провадження. У той же час варто відмітити необхідність унормування проведення судового засідання в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів у чинному КПК.

Список використаних джерел

1. Завтур В.А. Розгляд та вирішення слідчим суддею скарг при здійсненні особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС. С. 111-113*

2. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку рф: Рішення Ради суддів України від 24 лютого 2022 р. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu

3. Глушко І. та Моїсєєва А. Дистанційне кримінальне провадження в умовах воєнного стану. URL: <https://zib.com.ua/ua/151928.html>

КОВАЛЬОВА Ольга,

завідувачка кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ТЕОРЕТИЧНО МОЖЛИВОЇ АБО ОБ'ЄКТИВНО ІСНУЮЧОЇ ПРОТИДІЇ

Злочин є суспільно-небезпечним діянням, за яке передбачена кримінально-правова відповідальність (покарання). Винні особи, як правило, намагаються його уникнути, для чого використовують заходи для приховування злочину, здійснення протидії розслідуванню. Одним із способів їх дій є знищення слідів, створення штучної обстановки після вчинення злочину, фальсифікації окремих слідів, у зв'язку з чим можуть виникнути певні проблеми з їх оцінкою [1, с. 20-21]. У зв'язку

із цим у сторони кримінального провадження виникає потреба у застосуванні критичних розумових операцій, здатних своєчасно відмежувати реальну картину події кримінального правопорушення від імітації, або встановити алгоритм, за допомоги якого кримінальний правопорушник намагався приховати своє суспільно небезпечне діяння.

Н.М. Ахтирська вказує, що перешкоджання розслідуванню полягає у недопущенні відповідної доказової інформації у сферу карного судочинства та її використання у процесі розслідування. Перешкоджання розслідуванню здійснюється різними способами приховування злочину й виражається у перешкоджанні здійсненню слідчими їхніх процесуальних повноважень. Зрозуміло, не завжди протидія спрямована проти конкретного слідчого, вона може спрямовуватися на перешкоджання виявленню і розслідуванню конкретного злочину органами розслідування взагалі. Сама протидія розслідуванню, на її думку, передбачає ту чи іншу форму спілкування суб'єкта протидії зі слідчим. У структурі спілкування розрізняють три компоненти: перцептивний, комунікативний та інтерактивний. Зміст перцептивного компонента складають процеси сприйняття і розуміння один одного учасниками спілкування. Комунікативний компонент складається з обміну інформацією учасників спілкування. Інтерактивний компонент характеризує взаємодію учасників спілкування. В аспекті перцепції суб'єкт протидії, розуміючи цілі та спрямованість дій слідчого, прагне вплинути на них у бажаний для себе бік. Із комунікативної точки зору протидія розслідуванню полягає, з одного боку, у прагненні суб'єкта одержати інформацію про задуми та дії слідчого, а з іншого – у передачі слідчому недостовірної чи прихованої інформації, або й взагалі в її прихованні від слідчого. Інтерактивний компонент у цьому випадку виражається у конфліктній взаємодії, у суперечності, несумісності цілей сторін, що взаємодіють [2, с. 62]. Всі запропоновані вченою компоненти структури спілкування суб'єкта протидії зі слідчим полягають в обміні інформацією, котра через наступне усвідомлення та аналіз може бути застосована ним для побудови слідчих версій або використовуватись для формування остаточної картини кримінального правопорушення.

На думку В.В. Дементьєва і В.В. Степанова, протидія виявленню, розслідуванню і судовому розгляду кримінальних справ є видом антисоціальної та іншої діяльності, що включає навмисні чи ненавмисні дії (бездіяльність), які здійснюються учасниками кримінального процесу, а також іншими особами, спрямованої проти досягнення цілей кримінального судочинства [3, с. 135]. Дослідники також використовують визначення «приховування злочину», маючи при цьому на увазі зміст протидії. Характеризуючись, загалом, як протидія слідству, тактика добросовісних учасників слідчих дій може виражатися в пасивному і активному опорі зусиллям слідчого встановити істину у справі, як зазначає Р. С. Белкін [4, с. 146–147]. Таким чином, можна підсумувати, що *під* протидією розслідуванню кримінального правопорушення у будь-якому випадку необхідно

розуміти деструктивний вплив суб'єкта протидії на процедуру доказування, котрий може полягати у підміні/приховуванні доказів, фальсифікації перцептивного компоненту в процесі комунікації зі стороною кримінального провадження тощо. У свою чергу це ускладнює процес пізнання останньою події суспільно небезпечного діяння, що може мати наслідком хибний кінцевий результат у формі неправильної кваліфікації, притягнення до відповідальності не тієї особи, а також інших слідчих помилок. В.П. Крамаренко запропонував свою класифікацію слідчих помилок залежно від компонентів слідчої ситуації, виділивши такі: 1) інформаційно-пізнавальні; 2) кримінально-процесуальні; 3) тактичні; 4) психологічні; 5) організаційно-управлінські; 6) матеріально-технічні і 7) комплексні слідчі помилки. При цьому серед інформаційно-пізнавальних помилок ним виділені такі: 1) висунування тільки однієї версії, хоча були підстави висунути дві або більше; 2) висунування кількох версій, але перевірка лише однієї із них, найбільш реальної; 3) ігнорування доказової і орієнтуючої інформації, що суперечить основній версії у справі; 4) неухважне ставлення до деталей, а також до незначних розбіжностей в отриманій інформації; 5) нез'ясування інформації про всі значущі елементи кримінальної ситуації; 6) висновок про елемент кримінальної ситуації за аналогією, на основі нічим не підтвердженого припущення; 7) помилки в пізнанні події злочину, засновані на ігноруванні його специфіки [5, с. 12–13]. На думку вченого, помилки інформаційно-пізнавального характеру виявляються в неповній, неправильній оцінці наявної інформації стосовно кримінальної ситуації в цілому або щодо окремих її елементів, унаслідок чого слідчий помиляється при висуненні загальних та окремих версій про подію, що відбулася. Необхідно зауважити, що зазначена група недоліків у розслідуванні виносить вченим за межі тактичних помилок. Аргументом на користь цього, на думку автора, є точка зору М.П. Яблокова, згідно з якою версія є методичним інструментом пізнання в криміналістичній діяльності. Побудову ж версій і їх перевірку науковець відносить до одного із власне криміналістичних методів пізнання події злочину в криміналістичній і кримінально-процесуальній діяльності [6, с. 120–123]. Отже, В.П. Крамаренко розрізняє інформаційно-пізнавальні помилки та кримінальні процесуальні. В цьому контексті, на нашу думку, це обумовлено диференціацію вченим інформаційно-пізнавальної складової з процесуальної та криміналістичної точки зору. Така позиція зазначених авторів є досить дискусійною. У цьому разі ми поділяємо точку зору В.О. Коновалової, яка наполягає на тому, що пізнавальна функція версії знаходить своє відбиття насамперед у визначенні напряму розслідування. Останнє, що зумовлене висунутої версією або кількома версіями, відповідно орієнтує слідчого на обрання тих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, за допомогою яких можна виявити ті чи інші обставини розслідуваної події злочину. Ці дані і визначають спрямованість діяльності слідчого. Обрані слідчі дії і оперативно-розшукові заходи також мають пізнавальний характер, оскільки спрямовані на з'ясування обставин і відомостей, зумовлених висунутою версією

[7, с. 586–589]. На нашу думку, зазначена В.П. Крамаренком помилка як висунення тільки однієї версії, хоча були підстави висунути дві або більше, по суті, не може бути тактичною помилкою, оскільки не призводить безпосередньо до негативних наслідків. Тут ми повністю солідарні з позицією Р.С. Белкіна, який відзначав, що висунення, формулювання криміналістичних версій – не самоціль для слідчого, суду, оперативного працівника, експерта. Це є необхідною передумовою, *conditio sine qua non* організації і здійснення їх роботи з установлення істини. Само по собі висунення версій ще не має практичного значення і не тягне за собою ніяких наслідків. Тому і теоретичні основи процесу висунення версій не можуть відігравати роль самостійної теорії, оскільки відображають лише одну – початкову – фазу процесу умовиводів суб'єкта висунення версії [8, с. 328].

Отже, якщо пізнавальна функція версії знаходить своє відбиття насамперед у визначенні напряму розслідування, можна підсумувати, що відправною точкою інформаційно-пізнавальної складової є реалізація кримінального процесуального законодавства шляхом створення алгоритму зібрання та оцінки доказів, а також самого доказування, що обумовлює загальний напрямок розслідування. Криміналістична складова в цьому процесі виконує допоміжну роль під час здійснення стороною кримінального провадження окремих своїх функцій (наприклад, побудова слідчих версій).

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
2. Ахтирська Н. Форми протидії розслідуванню злочинів, вчинених у сфері комп'ютерних технологій / Юридичний журнал. 2003. №3(9). С.60–64
3. Дементьев В.В., Степанов В.В. Соотношение противодействия расследованию, сокрытия и инсценировки преступления. *Материалы международной научной конференции «Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе»*. Ч. 2. Уфа : РИО БашГУ, 2003. С. 133–137
4. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т. 3. М. : Юрид. лит.1979. 407 с.
5. Кокорев Л. Д., Кузнецов Н.П. Уголовный процесс: доказательство и доказывание. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1995. 272 с.
6. Колдин В. Я. Предмет криминалистики. *Сов. государство и право*, 1979. № 4. С. 80–84.
7. Коновалова В. Е. Криминалистическая версия: познавательная функция в судопроизводстве. *Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 трав. 2005 р.). Х. : Право, 2005. С. 586–589.
8. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Частные криминалистические теории : в 3 т. М. : Юристь, 1997. Т. 2. 464 с.

КОЛОТ Сергій,
*курсант 306 навчального взводу
факультету № 1 ДонДУВС, рядовий
поліції*

науковий керівник:
КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,
*т.в.о. завідувача кафедри кримінального
процесу та криміналістики факультету
№ 1 ДонДУВС, капітан поліції*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних реаліях на деяких територіях громад України порушено функціонування багатьох органів які виконують функції державної влади у країні, зумовлено це повномасштабною війною Російської Федерації яка насильницькими методами заподіює непоправну шкоду нашій державі. Що звісно призвело і до порушення роботи досудового розслідування на теренах нашої країни. Відповідь на такі дії щодо виниклої проблематики була вже готова ще з 27.04.2021 року, коли змінами в кримінально процесуальним кодексі України було внесено розділ IX⁻¹, що передбачає заходи проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану тобто його особливий режим[1]. Введення цього режиму був викликаний Указом Президента України 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”, який своїм змістом перевів значне коло державних органів у роботу особливого режиму, що своїм чином надавав чи обмежував їхні обов’язки та права[2].

Тематика проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану стала дуже цікавою бо вона надає додаткові повноваження учасникам досудового розслідування під час його дії, які закріплюються розділом IX⁻¹. Цікавим елементом є те що ця норма передбачає його дію не тільки під час введення воєнного стану а також умовами які зазначені у частині 1 статті 615 КПК України, тобто ми можемо дійти до такої думки що ці норми поділяються на дві групи:

- норми, які пов’язані з воєнним станом та застосовуються без будь-яких додаткових умов передбачених пунктом частиною 1 статтею 615 КПК

- норми, що пов’язані з воєнним станом і застосовуються за наявності додаткових умов передбачених пунктом частиною 1 статтею 615 КПК.

До такої думки також дійшов суддя Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Сергій Фомін він зазначив що, норми ст. 615 КПК України, яка регулює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, можна поділити на дві групи. До першої належать норми, які пов’язані з воєнним станом та застосовуються без будь-яких додаткових умов, а до другої – ті, що пов’язані з воєнним станом і застосовуються

за наявності додаткових умов. Сергій Фомін зазначив що, друга група норм стосується насамперед ч. 1 ст. 615 КПК України, для застосування окремих пунктів якої, крім умови введення воєнного стану, має бути ще й додаткова умова, наприклад: технічна неможливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань чи до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; об'єктивна неможливість виконання слідчим суддею повноважень; об'єктивна неможливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності [3].

Тобто ми можемо розуміти що навіть при введенні воєнного стану дії цієї норми не будуть розкриватися у повному обсязі без додаткових умов і це на нашу думку буде однією з основних гарантією щодо захисту прав та свобод людини, які передбачені Конституцією України. Тим самим ми пропонуємо виділити у розділі IX¹ норми, які пов'язані з воєнним станом та застосовуються без будь-яких додаткових умов передбачених пунктом частиною 1 статтею 615 КПК, та норми що пов'язані з воєнним станом і застосовуються за наявності додаткових умов передбачених пунктом частиною 1 статтею 615 КПК

Список використаних джерел

1. Кримінально процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4561-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.10.2022)
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 10.10.2022)
3. Сергій Фомін, Процесуальні аспекти: проблемні питання досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану: Верховний Суд України від 14.07.2022. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1295807/> (дата звернення 10.10.2022)

КРИВА Світлана,
*здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського рівня) навчальної групи
ПМПФ-20-3 Державного податкового
університету*

**науковий керівник:
КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,**
*в.о. завідувача кафедри кримінальних
розслідувань Державного податкового
університету, к.ю.н.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні країна знаходиться в умовах, в яких ніколи до цього не перебувала. 24.02.2022 року Указом Президента України № 64/2022 був введений воєнний стан на території України через збройну агресію та вторгнення рф [1]. Проте, незважаючи навіть на такі обставини в нашій країні, судовий процес продовжує функціонувати та у повній мірі реалізовувати свої функції. Так, відповідно до завдання кримінального судочинства, яке визначено в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, можна констатувати, що здійснення правосуддя в рамках кримінального судочинства полягає у справедливому, неупередженому та своєчасному розгляді і вирішенні справ з метою ефективного захисту прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави [2].

Значний внесок до дослідження питання особливостей кримінального судочинства зроблено багатьма вітчизняними науковцями. Зокрема, Ю.М.Грошевий, О.В.Козаченко, І.Є.Марочкін, Н.В.Сібільова, В.М.Хотенець, Н.С.Юзікова тощо.

Не звертаючи уваги на значні зміни у налагодженій системі функціонування держави, система судових органів повинна виконувати основну покладену на неї функцію – здійснення правосуддя. Так, в ст. 26 та ст. 122 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплено положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану, а саме:

- суди діють виключно на підставі та в спосіб, які визначені законами України та Конституцією України;
- заборона обмежень повноваження судів, які визначені чинним законодавством України;
- повторно закріплене виключне повноваження судів на здійснення правосуддя;

- забороняється створювати надзвичайні та особливі суди;
- забороняється прискорення та скорочення будь-яких форм судочинства;
- передбачена в законний спосіб зміна територіальної підсудності справ у разі неможливості здійснення правосуддя, а також можливість зміни місцезнаходження судів [3].

Напрацьований досвід під час пандемії Covid-19 тепер застосовується і еволюціонує під час воєнного стану, зокрема в аспекті поглиблення можливостей цифровізації під час доступу до правосуддя. Так, 11.03.2022 року в ДП «Центр судових сервісів» було запроваджено новий модуль відеоконференцзв'язку, який відповідає за значне спрощення процедури трансляцію судових засідань в online-режимі. З 24.02.2022 року по 11.04.2022 року в такому форматі було проведено 9 300 судових засідань, а в «Електронному суді» за аналогічний період часу було зареєстровано 1 900 нових користувачів. З 08.04.2022 року почав працювати новий сервіс «Електронний кабінет», який надає можливість надсилати документи іншим учасникам перед відправкою до суду з отриманням підтвердження про доставлення [4].

З огляду на окреслений матеріал, варто врахувати, що з моменту введення воєнного стану було зареєстрована значна кількість законопроектів, які впливають певним чином на умови судочинства. Декілька законопроектів заслуговують на увагу, а саме про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану №7316 від 26.04.2022 року, які стосуються змін до процесуального законодавства України та Закону України «Про судоустрій та статус судів» на період дії воєнного або надзвичайного стану. Зокрема, пропонується запровадження можливості доручення повноважень секретаря судового засідання іншими працівниками апарату суду або виконувати свої професійні функції дистанційно, пропонується запровадити можливість додаткового сповіщення учасників судового процесу про розгляд справи будь-якими можливими відомими засобами комунікації (телефонограма, електронні та sms-повідомлення, мобільний додаток «Дія»), розширення сфери застосування письмового провадження при розгляді судових справ у судах всіх юрисдикцій на період дії воєнного чи надзвичайного стану, можливості проведення зборів суддів дистанційно у режимі відеоконференції, отримання через додаток «Дія» особою, що є стороною по справі у формі електронного документу судового рішення по справі та/або виконавчого документу та інше [5].

Підводячи підсумки викладеного, слід наголосити, що в сучасних умовах судова система України зберегла свою функціональність і успішно продовжує здійснювати правосуддя. Я вважаю, що система судових органів виконує покладену на неї основну функцію – здійснення правосуддя, навіть в умовах воєнного стану, забезпечуючи право особи на судовий захист, яке гарантоване Конституцією України. Варто підкреслити, що війна та активні бойові дії на території України не

зупиняють процес кримінального судочинства та правосуддя загалом, хоча і накладають характерний відтиск на роботу судів. Наголосимо, що наразі є закріплення особливостей судового процесу в умовах в воєнного стану є необхідністю.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua> (дата звернення 11.10.2022 р.)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 01.10.2022 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 11.10.2022 р.)
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 29.09.2022 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 11.10.2022 р.)
4. Електронний суд. *Офіційна веб-сторінка*. URL: <https://id.court.gov.ua> (дата звернення 11.10.2022 р.)
5. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану №7315 від 26.04.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39495> (Дата звернення 11.10.2022 р.)

КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,

т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ, капітан поліції

ВИТРЕБУВАННЯ ТА ОТРИМАННЯ РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Відповідно до ч.3 ст. 93 КПК України одним із способів збирання доказів стороною захисту є витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок. Однак, як свідчить практика, у сторони захисту постійно виникають проблеми з реалізацією останніми своїх повноважень у частині витребування та отримання доказів в порядку 93 КПК України, що призводить до непоодиноких відмов у їх наданні. Науковцями слушно підкреслюється, що причиною виникнення таких проблем є відсутність належної правової регламентації процедури витребування та отримання речей і документів. З цих же

причин, проблема використання такого способу збирання доказів у порядку ст. 93 КПК існує й у сторони обвинувачення. У зв'язку із чим, на сьогодні існує нагальна потреба в чітких науково обґрунтованих положеннях щодо використання стороною захисту такого способу збирання доказів у кримінальному провадженні, як витребування та отримання відповідно до ст. 93 КПК України.

На основі попередніх досліджень нами вже зазначалося, що «витребування» й «отримання» речей і документів є самостійними способами збирання доказів поряд проведенням слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Витребування речей чи документів - це процесуальна дія, яка полягає у зверненні з вимогою до певного суб'єкта про добровільне надання речей чи документів, які є носіями інформації (відомостей), що має значення для кримінального провадження. Важливою умовою для використання вказаного способу збирання (формування) доказів є наявність достовірних даних, що речі чи документи перебувають чи зберігаються у певного суб'єкта (в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, у службових або фізичних осіб). Отримання речей чи документів - це процесуальна дія, яка являє собою окремий процес доставляння стороні обвинувачення чи захисту юридичними або фізичними особами письмових документів чи їх копій, а також предметів із проханням приєднати їх до матеріалів кримінального провадження. Тобто, під час отримання певна особа добровільно за своєю ініціативою передає стороні кримінального провадження вказані об'єкти, які підлягають оглядові, фотографуванню та докладному опису в протоколі огляду [1, с. 158-160].

При цьому на наш погляд, можливості сторони захисту в застосуванні зазначеного способу збирання речових доказів є досить обмеженими.

Так, на відміну від повноважень сторони обвинувачення у ч. 3 ст. 93 КПК України об'єктами витребування стороною захисту визначені речі і копії документів в той час, коли сторона обвинувачення наділена правом витребування і речей, і оригіналів документів. При цьому в Законах України «Про доступ до публічної інформації» і «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачається можливість отримання за адвокатським запитом виключно інформації та копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. Тобто нормами чинного законодавства встановлено, що за адвокатським запитом можуть бути отримані будь-які відомості про певні речі, але можливість надання самих речей не передбачена.

Вказана неузгодженість чинного законодавства стосовно можливості витребування стороною захисту речей, звичайно, не сприяє повноцінній участі сторони захисту у формуванні доказів. Так, у випадку відмови суб'єкта у надання певної речі за адвокатським запитом сторона захисту змушена буде звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. При цьому сторона захисту повинна надавати слідчому судді, суду копії адвокатських запитів, якими витребувалися речі.

Але ще більш проблемні ситуації створює вказівка лише на копії документів, як об'єкт витребування стороною захисту. На практиці нерідко слідчі, прокурори і судді не визнають доказами копії документів, отримані захисниками в порядку ч. 3 ст. 93 КПК України, посилаючись на те що сторона захисту повинна надавати суду лише оригінал документа (ч. 3 ст. 99 КПК України). В існуючих умовах вихід бачиться у поданні стороною захисту клопотання про визнання відомостей, що містяться в копіях документів, допустимими доказами з посиланням на п. 2 ч. 5 ст. 99 КПК України, в якому зазначається можливість підтвердження змісту представленого документа, якщо оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур (і клопотати перед судом про витребування ним оригіналу документа). Проте було б найкраще змінити редакцію ч. 3 ст. 93 КПК України, замінивши вираз «копій документів» на словосполучення «документів чи їх копій, завірених у встановленому законом порядку».

Крім того, як вказує М. А. Погорецький, на практиці запити сторони захисту щодо отримання таких речей і документів залишаються поза увагою, адже немає відповідних процесуальних гарантій забезпечення прав сторони захисту на витребування та отримання речових доказів таким способом [2, с. 480-481]. Дійсно, відповідно до ч. 5 ст. 212-3 КУпАП [3], відповідальність настає лише за неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4]. Зауваження щодо ненадання витребуваних речей взагалі відсутнє. У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно внести зміни до зазначеної норми, конкретизувавши відповідальність, в т.ч. саме за ненадання витребуваних речей в розумінні ст. 93 КПК України.

Слушною є також позиція І.О. Крицької, яка акцентувала увагу на колізію між положеннями ч. 3 ст. 93 КПК України та ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Так, відповідно до нормативних приписів КПК сторона захисту (у тому числі, адвокат, який є захисником у кримінальному провадженні) може витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб, зокрема, речі. Водночас, відповідно до зазначеного закону, адвокатським запитом є письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання лише інформації та копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. Тобто, по-перше, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не передбачається можливість звернення адвоката до відповідних суб'єктів про надання речей, а по-друге, серед суб'єктів, до яких може звертатися із запитом адвокат, не зазначено фізичних осіб [5, с. 126-127].

Водночас, О.В. Малахова зауважує, що об'єктом витребування та отримання стороною захисту можуть бути лише документи-докази. Учена зазначає, що враховуючи особливості збирання речових доказів та специфіку їх зберігання, сторона захисту не може їх одержувати в результаті витребування та отримання. Ознайомитися з ними підозрюваний, захисник може в порядку тимчасового доступу до речей та документів. Їх вилучення з подальшим приєднанням до матеріалів кримінального провадження має здійснюватися стороною обвинувачення за клопотанням сторони захисту в порядку ст. ст. 159-166 КПК [6, с. 114]. А тому на наш погляд, вказана вище колізія між нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ч. 3 ст. 93 КПК має бути виправлена шляхом внесення до зазначеного закону змін, які б передбачали можливість звернення адвоката до відповідних суб'єктів із запитом про надання речей.

Таким чином, аналіз наукових джерел та адвокатської практики щодо витребування та отримання речей і документів стороною захисту свідчить про неналежне законодавче врегулювання цих способів збирання доказів. Зокрема, видається необхідним удосконалити редакцію ст. 93 КПК України, передбачивши: чіткий порядок звернення сторони захисту з письмовими вимогами про витребування відомостей, документів і речей; об'єкти, які можуть бути витребувані стороною захисту; обов'язкові складові вимог, їх форму, порядок та строки виконання вимог, а також вказівку щодо відповідальності за їх невиконання.

Список використаних джерел

1. Крушеницький А.В. Витребування та отримання речей і документів в системі процесуальних дій. *Правовий часопис Донбасу*, № 2 (79), 2022. с. 152-164.
2. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 трав. 2014 р.). Київ. 2014. С. 480-482.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.
5. Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2017. С. 227.
6. Малахова О. В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 213 с.

КУЛІШ Єлизавета,
*курсантка 401 навчального взводу факультету
№ 1 Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ*

**науковий керівник:
ЛИТВИНЕНКО Ольга,**
*старша викладачка кафедри організації
досудового розслідування факультету №1
КННІ Донецького державного університету
внутрішніх справ, доктор філософії за
спеціальністю 081 «Право»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах розгортання зовнішніх та внутрішніх конфліктів в державі, особливе місце посідає питання забезпечення дотримання конституційних засад в умовах воєнного стану. Не менш важливим є питання дотримання гарантій прав і свобод громадян, оскільки під час воєнного стану є вірогідність того, що дані права та свободи не можуть забезпечуватися належним чином.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає, зокрема, тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Однак, у ч.2 ст.64 Конституції України передбачено, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Із цим варто погодитись, оскільки воєнний стан вимагає внесення змін до різноманітних нормативно-правових актів, в тому числі кримінального процесу. Відсутність певних чітких норми під час здійснення кримінального судочинства може порушувати права людини та суттєво вплинути на її долю.

Але є такі права та свободи, які не залежно від стану в країні, ні в якому разі не можуть бути порушені або обмежені. До них, зокрема, відносяться:

1. Невід’ємне право на життя (стаття 27);
2. Право на повагу до його гідності (стаття 28);
3. Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29);
4. Право на житло (стаття 47);

5. Право на судовий захист (стаття 55);
6. Право знати свої права і обов'язки (стаття 57);
7. Право на професійну правничу допомогу (стаття 59);
8. Право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (стаття 61);
9. Презумпція невинуватості (стаття 62);
10. Право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (стаття 63) [2].

Порушення зазначених прав під час кримінального судочинства, особливо в умовах воєнного стану не припустиме, адже введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання. У разі порушення цих прав особа може зазнати фізичних та моральних страждань, а також незаконно притягнута до кримінальної відповідальності.

Згідно з пунктом 3 Указу Президента України №393 [3] у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме:

1. Недоторканність житла;
2. Таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
3. Невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;
4. Свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;
5. Право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
6. Право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;
7. Право на працю;
8. Право на освіту.

Вказані заходи повинні бути проведені у відповідності із чинним законодавством і не можуть суттєво обмежувати основоположні права громадян. Крім цього, варто зазначити, що будь-які обмеження повинні бути співмірними з цілями, які вони переслідують.

Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та Закону «Про правовий режим воєнного стану». Рішення щодо обмеження прав та свобод населення приймається військовим командуванням

разом з іншими органами влади.

Військовим командуванням можуть встановлюватися обмеження та заборони, пов'язані з вільним пересуванням та перебуванням громадян у певній місцевості, запроваджуватися обов'язкова перевірка документів та огляд особистих речей, транспортних засобів, вантажів, житлових та нежитлових приміщень [1]. На наш погляд така норма є необхідною, оскільки вона допоможе виявити осіб, які займаються неконтрольованою поставкою зброї та наркотиків, або є колаборантами та зрадниками.

Під час воєнного стану може бути запроваджено комендантську годину, яка передбачає обмеження перебування громадян на вулицях у певний час доби [1]. Таке вимушене нововведення зумовлене збереженням життя людей від осіб, які несуть небезпеку та загрозу громадянам нашої держави.

Пунктом 16 частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено заборону громадянам, які перебувають на військовому обліку змінювати місце проживання або перебування без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки [1]. Така норма зумовлена необхідністю збереження громадян України чоловічої статі задля подальшого захисту нашої держави від російської агресії.

Також, в умовах воєнного стану у громадян може примусово відчужуватися майно, необхідне для потреб держави, це можуть бути транспортні засоби, сільгосптехніка, мисливська зброя та інше. Вартість відчуженого майна компенсується на підставі документа, що містить висновок про вартість майна. Компенсація може проводитися одразу, або після закінчення дії правового режиму воєнного стану [1]. Однак зазначена норма має дотримуватись згідно з принципом законності та не допускати свавільного та безпідставного вилучення такого майна.

На території, де введено воєнний стан, військове командування разом з іншими органами влади або й самостійно має право запроваджувати трудову повинність та залучати громадян до суспільно-корисних робіт [4]. На нашу думку, дана норма є необхідною, оскільки до таких робіт можуть залучатися як безробітні та інші незайняті особи, що дає їм змогу отримати роботу та бути корисними під час воєнного стану для нашої держави, так і інші особи, котрі забезпечують себе роботою самостійно. Отже, така норма зумовлена необхідністю задіяти усі додаткові сили, в тому числі й трудову повинність, задля допомоги державі.

З кожною особою, залученою до суспільно-корисних робіт укладається строковий трудовий договір [4], що на нашу думку є правильним. Також пропонуємо вносити час зайнятості суспільно-корисними роботами в трудовий стаж особи.

Підсумовуючи варто зазначити про те, що основоположні права людини і громадянина не можуть бути піддані безпідставному обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Без забезпечення і гарантування дотримання прав особи є

неможливим існування людини і держави у правовому демократичному полі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4259>
3. Указ Президента України № 393/2018 від 26.11.2018 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 «Про затвердження Порядку залучення працевдатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text>

ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген,
професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", доктор юридичних наук, професор

ЛУК'ЯНЧИКОВ Борис,
доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", кандидат юридичних наук, доцент

ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

З часу набуття чинності інституту кримінальних проступків (1 липня 2020 року) органами дізнання накопичено певний досвід кримінальної процесуальної діяльності. Метою запровадження цього інституту було розвантаження органів досудового слідства від розслідування кримінальних правопорушень, що не становлять значної суспільної небезпеки (кримінальних проступків) і зосередження уваги на розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану введеного на території України. Переважна кількість кримінальних проступків віднесена до підслідності органів дізнання Національної поліції України, діяльність яких, окрім норм чинного КПК України врегульовується «Положенням про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України», що 20 травня 2020 року затверджено наказом № 405 МВС України [1].

В історичному аспекті інститут дізнання пройшов тривалий шлях становлення та випробовування. Дізнання покладалося на поліцію і обмежувалося проведенням розшуків, словесними розпитуваннями та негласним спостереженням. Поліцейське дізнання проводилося за межами процесуальної діяльності, а його результати не сприймалися як докази у кримінальному провадженні. Його завданням було збереження слідів правопорушення та формування сприятливих умов для діяльності слідчого і прокурора.

Починаючи з КПК УСРР 1922 року сформувалися, а потім набули розвитку два види дізнання: за одним з яких воно передувало попередньому (сьогодні – досудовому) слідству, а за другим здійснювалося у тих випадках, коли досудове слідство не проводилося. В обох випадках дізнання розглядається як вид процесуальної діяльності і на нього покладался обов'язок збереження слідів злочину та усунення для підозрюваного можливості зникнути (його затримання) (ст. ст. 103, 106 КПК).

У подальшому в органах внутрішніх справ були створені самостійні структурні підрозділи дізнання, на які покладалося здійснення виключно кримінальної процесуальної діяльності. За виконуваними завданнями вони у більшості нагадували органи досудового слідства. Їхня відмінність обумовлювалася ступенем тяжкості правопорушень, розслідування яких було віднесено до їх компетенції. У той же час дізнання могли проводити і співробітники оперативного підрозділу. Про виявлений злочин і почате дізнання вони були зобов'язані негайно повідомити прокурора (ст. 103 КПК 1960 р.). На жаль, у процесі реформування кримінального судочинства самостійні підрозділи дізнання, з невідомих обставин, були знищені, а їх співробітники розпорошені по різних службам. Така реформа відбувалася у той час, коли новий КПК України закріпив дізнання як самостійний вид кримінальної процесуальної діяльності з розслідування кримінальних проступків.

Суттєвих змін на нормативному рівні інститут дізнання зазнав прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [2]. Необхідність запровадження спрощеної процедури, зазначає Б. Задорожний, обґрунтовується великою кількістю легких правопорушень, що призводить до перевантаженості правоохоронців, унаслідок чого затягується розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів [3].

Слід звернути увагу на те, що процес розкриття кримінального правопорушення не завжди залежить від ступеня його тяжкості. Непоодинокі випадки, коли доказування обставини «легкого правопорушення» потребує значних зусиль і часу особи, яка його розслідує. Про це можуть свідчити статистичні дані про розкриття злочинів і проступків за 2021 рік. Кримінальні проступки складають третину зареєстрованих кримінальних правопорушень, а кількість повідомлень про підозру у проступках (51.6%) менше ніж кількість повідомлень про підозру у

злочинах (54,6%).

Мабуть саме тому в ч. 2 ст. 298 КПК зазначається, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування. Це вказує на можливість застосування під час дізнання всіх законних засобів формування доказів, за незначними винятками: застосування негласних слідчих (розшукових) дій та запобіжних заходів, а також закінчення дізнання.

За загальним правилом здійснення дізнання до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або без такого внесення не допускається. Незмінним залишається час (24 години) протягом якого дізнавач або прокурор мають внести відомості про проступок в ЄРДР та почати дізнання. У невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду) (ч. 3 ст. 214 КПК).

Разом з тим в ч. 3 ст. 214 КПК зазначається, що для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено медичне освідування; 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Подібне рішення законодавця не може не викликати запитань та поставити під сумнів його доцільність. Якщо злочини є більш складними правопорушеннями, чому для з'ясування їх обставин не треба проводити подібних дій. По-друге, наскільки реальним є проведення таких дій дізнавачем до внесення відомостей в ЄРДР. Також невизначеною залишається процесуальна форма проведення таких дій, що може поставити під сумнів їх результати, які законодавець відносить до процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки (ст. 298¹ КПК).

Кожне із зазначених джерел доказів і способів їх отримання має деяку схожість з відповідними слідчими діями або заходами забезпечення кримінального провадження. Відібрання пояснень нагадує допит; медичне освідування – освідування (ст. 241 КПК); отримання висновку спеціаліста – проведення експертизи (ст. 242 КПК); зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису – може бути здійснено під час огляду або в процесі тимчасового доступу до речей і документів. Що стосується вилучення знаряддя і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, то законодавець сам вказує, в процесі яких процесуальних дій вони можуть бути виявлені: під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей (п. 4 ч. 3 ст. 214 КПК).

Сумніви щодо доцільності запровадження медичного освідування для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, як способу формування судових доказів, нами викладалися у попередніх публікаціях [4, с. 182-184].

У цій статті вважаємо за доцільне зупинитися на аналізі висновку спеціаліста, якому законодавець надає значення джерела доказів під час дізнання (ст. 298-1 КПК), а ст. 71 КПК наділяє спеціаліста правом надавати «висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок». Отже, спеціаліст може надавати висновок не тільки під час розслідування кримінальних проступків але і злочинів і не тільки до внесення відомостей в ЄРДР.

Тривалий час КПК України не містив такого поняття як «висновок спеціаліста». Спеціаліста залучали для надання консультацій (усних або письмових) та безпосередньої технічної допомоги. З аналізу змісту ч. 3 ст. 214 КПК України вбачається, що висновок спеціаліста для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку може мати місце тільки до внесення відомостей в ЄРДР (протягом 24 годин). У разі незгоди з ... висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор *має право* (чому не зобов'язаний – виділено нами) звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених КПК (ч. 2 ст. 298-4). Зауважимо, що спеціалістом, а потім експертом може бути одна особа. Для дослідження наданих об'єктів має використовуватися методика, якою користуються під час проведення експертизи. Не можна скоротити і час для відповідних об'єктивних процесів дослідження, не можуть відрізнитися і висновки за результатами досліджень, якщо вони є науковими. До висновку спеціаліста пред'являється вимога, щоб він відповідав висновку експерта (ст. 300 КПК). Для цього потрібно, щоб і усі інші вимоги до нього відповідали вимогам до висновку експерта. Проведення експертизи здійснюється за постановою слідчого або ухвалою слідчого судді. Про документ, яким призначається дослідження спеціалістом в КПК не згадується. Для вирішення цього питання в ст. 7¹ Закону України «Про судову експертизу» внесено зміни, відповідно до яких «підставою для отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку є запит службової особи підрозділу дізнання Національної поліції ...».

Спроба внести ясність у розглядуване питання викликає ще більше запитань. По-перше, це стосується форми запиту. По-друге, чому йдеться тільки про початок дізнання. В ч. 1 ст. 71 КПК зазначається, що спеціаліст може надавати висновки з питань, що потребують спеціальних знань як під час досудового розслідування, так і судового розгляду. По-третє, що слід розуміти під «службовою особою підрозділу дізнання», адже розслідування проступків покладається на дізнавача.

Якщо вимоги до цих джерел доказів мають бути однакові, чому результати

дослідження мають оформлятися різними процесуальними документами. Подібний підхід законодавця до вирішення цього питання є ніщо інше як спроба приховати (підмінити) сталу та перевірену практикою форму результатів застосування спеціальних знань у вигляді висновку експерта вигаданим висновком спеціаліста [5, с. 91-92].

Слід погодитися з думкою Е. Б. Сімакової-Єфремян, що висновок спеціаліста за сутністю нічим не відрізняється від висновку експерта, оскільки до нього законодавцем встановлені ті ж самі вимоги, тільки відносно встановлення фактів та обставин кримінального проступку, а не злочину, що ставить під сумнів доцільність закріплення такого джерела доказів у КПК України [6, 115-118]. Це ставить під сумнів доцільність введення даного поняття у КПК України, а не користування усталеним – висновок експерта.

Список використаних джерел

1. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення 28.03.2022 р.)

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення 28.02.2022 р.)

3. Задорожний Б. Законодавча влада: режим доступу: https://zib.com.ua/ua/139881-kriminalni_prostupki_shvidke_rozsliduvannya_bez_realnogo_zah.html (дата звернення 28.02.2022 р.)

4. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Забезпечення прав особи на невторчання в особисте життя під час освідування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15 грудня 2021 р.) К. : Видавництво Ліра-К, 2021. с. 182-184.

5. Антонюк П. Є., Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному провадженні: аналіз процесуальної спроможності. *Криміналістика і судова експертиза*. Київ, 2021. Випуск 66. С. 88-94.

6. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків : Право, 2019. № 20. С. 115-119.

МАТВИЄНКО **Олександра,**
студентка групи ПМПФ-20-ІННІ
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету
науковий керівник :
КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,
в.о. завідувача кафедри кримінальних
розслідувань Державного податкового
університету

ВПЛИВ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕДУРУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Російські збройні напади, акти агресії та геноцид українського народу є важким тягарем для всієї нашої нації, особливо для наших військовослужбовців, які захищають наш спокій. Слідчі – це певною мірою «воїни», які обороняють нас від мародерів (ст. 432 Кримінального кодексу України), насильства над населенням у районах ведення бойових дій (стаття 433 Кримінального кодексу) та інших кримінальних правопорушень в цей складний період. Саме через збройну агресію Російської Федерації страждають мирні жителі, серед яких: діти, неповнолітні, вагітні жінки, люди похилого віку та інваліди. Військові дії на нашій території тривають з 2014 року, але, незважаючи на це, наше кримінальне процесуальне законодавство не підготовлене до такої напруги кримінального правопорушення що призводить до необхідності ґрунтовного перегляду кримінально-процесуального законодавства країни.

Питання щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України розглядали науковці, зокрема: С.Є. Абламський, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.Г. Гончаренко, В.Д. Пчолкін, М.В. Сенаторова, Л.Д. Удалова, Т.Г. Фоміна, В.П. Шибіко, О.Г.Шило, М.Є. Шумило, О.О. Юхно та ін. З моменту прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України внесено достатньо доповнень і змін, багато з яких ще не досліджені процесуалістами. Збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до внесення до Кримінального процесуального кодексу України числених зміни до яких слід віднести прийняття таких законів як: Закону України «Про внесення змін щодо удосконалення кримінального судочинства України щодо військово-кримінального судочинства», Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про удосконалення кримінального судочинства України», Закону України «Про електронні комунікації щодо підвищення ефективності досудового розслідування», Закону України «Про посилення нагляду за дотриманням закону про воєнний стан щодо попереднього ув'язнення».

Слід відмітити, що відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий

режим воєнного стану» на період воєнних дій не припиняються повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету міністрів України, Уповноваженого ВР України з прав людини, а також судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідальну діяльність [1]. Вважаємо актуальним виокремити останні зміни, які були внесені до чинного законодавства, під час вже запровадженного воєнного стану в Україні на порядок досудового розслідування кримінальних проваджень. На наш погляд, розгляд слід почати з розподілу повноважень у кримінальному провадженні, а потім висвітлити деякі нюанси. Однією з головних змін є зміна правил підслідності, підставою для такого рішення, крім недійсності досудового розслідування існують об'єктивні обставини, які унеможливають функціонування органу досудового розслідування або проводити досудове розслідування або ж судове слідство в умовах воєнного стану. Такі повноваження покладаються на Генерального прокурора, начальників обласної прокуратури та їх перших заступників [5]. Ці введення, безумовно, допомагають не ігнорувати криміногенну ситуацію на певній території, а також не допускають правопорушникам повторювати ті чи інші протиправні дії. Вагому роль відіграє доповнення 9 розділу Кримінально процесуального кодексу України (далі КПК України), точніше п.1 ч. 1 ст. 615, яка визначає порядок проведення обшуку. У разі проведення обшуку чи огляду житла чи іншого володіння особи, якщо участь понятого об'єктивно неможлива або пов'язана з можливою небезпекою для його життя чи здоров'я, відповідна слідча дія проводиться без його участі. При цьому хід і результати обшуку чи огляду житла чи іншого володіння особи повинні постійно фіксуватися наявними технічними засобами, до прикладу здійснення безперервного запису відео [2].

Змінено додаткові положення щодо забезпечення проведення досудового розслідування в установах в умовах воєнного стану: у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання, запобіжний захід, обраний під час досудового розслідування у вигляді тримання під вартою, вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше двох місяців. Водночас це положення порушує статтю 17 КПК України, а саме: принцип презумпції невинуватості у кримінальному провадженні: особа вважається невинуватою і не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, доки її вина не доведена [4].

Слід вказати про зміни щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам, саме в ч.6 ст. 236 Кримінального процесуального кодексу України йдеться про проведення обшуку, зокрема у разі виявлення мобільних терміналів, які мають або можуть мати доступ до комп'ютерних систем чи їх компонентів, систем зв'язку, з метою виявлення дозволяє несанкціоновані обшуки за наявності поважних причин, враховуючи, що інформація, що міститься в ній, має важливе значення для встановлення обставин у

кримінальному провадженні. [3].

Таким чином, враховуючи вищевказане, слід зробити висновок, що розвиток вітчизняного кримінального процесуального законодавства є динамічним процесом, який базується на правових, політичних, економічних, соціальних і громадських інститутах.

Зміни, доповнення та нова реалізація положень Кримінального процесуального кодексу України, а також судова практика змінюють засади досудового розслідування, але слід визнати, що лише через практичну призму, із застосуванням інноваційних технологій, можна визначити та оцінити результативність та ефективність таких змін.

Збройний конфлікт на території України є серйозним випробуванням на стабільність кримінально-процесуального законодавства та його практичного застосування У порівнянні з 2014 роком, коли система правосуддя України вперше була вимушена досліджувати наслідки війни на власній території, події з 24 лютого 2022 року показали на практиці кримінальних проваджень чимало незасвоєних уроків. Кримінальне процесуальне законодавство України все ще потребує суттєвих змін, які комплексно мають вирішити проблему забезпечення ефективних розслідувань чисельних та масштабних порушень законів та звичаїв війни в умовах окупації та подолання наслідків збройного конфлікту. Рекомендації законодавців щодо правової системи воєнного стану не завжди відображають своєрідність кримінального процесу в цих умовах.. Якість процесуального законодавства є одним із ключових чинників подолання безкарності за найтяжчі злочини, що в умовах триваючого збройного конфлікту є гарантією справедливості для кожного постраждалого від дій агресора.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення: 15.05.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Дата звернення: 15.05.2022).
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про електронні комунікації" щодо підвищення ефективності досудового розслідування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#top> (Дата звернення: 20.05.2022).
4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про попереднє ув'язнення" щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> (Дата звернення: 20.05.2022).
5. Закон України № 2201-IX від 14.04.2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»

ПИВОВАРОВ Василь,
завідувач кафедри культурології
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
філологічних наук, доцент

МОВЛЕННЕВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КАСАНЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В РІШЕННІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Питання мовленнєвої компетентності фахівців з права, особливо у правоохоронній діяльності, набуває все більшої ваги у зв'язку з дотриманням прав і свобод громадян. 1 травня 2022 року набрав чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [3], яким унесені зміни до КПКУ, змінено назву розділу IX- 1 Кодексу на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» і ст. 615 викладено в новій редакції.

Це свідчить про те, що особлива увага приділяється зміненним обставинам здійснення правосуддя, де важливого значення набуває також мовленнєва компетентність як уміння правильно використовувати українську мову в практичній діяльності, керуючись при цьому мовними засобами точності мовлення. Під час воєнного стану ускладнились процеси вдосконалення мовленнєвої компетентності у професійній діяльності правників, уникнення як в освітньому, так і в процесуальному процесі помилок, що може тягнути за собою певні порушення, зокрема в кримінальному процесі.

Питання мовленнєвої компетентності правників досліджували Шестакова С. О. [4], Біленко, В. А. [1] та ін. Особлива увага передусім звертається на структуру та функції мови як важливого чинника оптимізації діяльності різних закладів.

Актуальність теми дослідження обумовлена важливістю аналізу з точки зору рівня мовленнєвої компетентності рішення суду, особливо під час воєнного стану. Важливим є набуття необхідних мовних і мовленнєвих компетентностей щодо тексту судового рішення з погляду відповідності чинним нормам сучасної української мови, демонстрації вмінь і навичок у професійній сфері правника в кримінальному процесі.

Мета статті – утвердити сучасні підходи до поглиблення мовленнєвої компетентності фахівців у галузі права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна і мовленнєва компетентність є важливою складовою оформлення текстів судових рішень. Мовленнєва компетентність передбачає не лише майстерне володіння словом як одним із головних засобів професійної діяльності, а й набуття конкретних умінь і

навичок щодо критичного мислення, спроможність віднаходити найбільш правильні мовні засоби для викладу професійних суджень. Не менш важливим для правників є створення якісного юридичного продукту, що виражається в здатності представляти текст відповідно до вимог права, сучасної української мови професійного спрямування.

Прикладом для мовленнєвого аналізу юридичного тексту використано Ухвалу від 14 липня 2022 року у справі № 761/11819/2022 провадження № 51-2008впс22 Верховного Суду колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду [3].

Чинники, що впливають на мовленнєву компетентність, є лексичний рівень мовника для обслуговування професійної діяльності, здатність до використання мовних зворотів та усталених словосполучень.

У тексті широко застосовані юридичні терміни, стійкі словесні конструкції: кримінальне провадження, у межах юрисдикції, яка діє в інтересах, відповідно до, Ухвала є остаточною й оскарженню не підлягає, що є позитивним для однозначності сприйняття учасниками процесу мовних конструкцій.

Суд відзначив нововведений Законом № 2201-IX «Особливий режим кримінального провадження» [2] під час воєнного стану стосовно того, що обвинувальні акти скеровуються та розглядаються судами в межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя найбільш територіально наближеним до нього судом, що може здійснювати правосуддя, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

Тим часом, повторюваність конструкцій, наприклад, «знаходиться», яка занадто часто застосована в тексті, дійсно, не завжди доцільно використана, наприклад, місцезнаходження свідків, заявлених стороною обвинувачення, *знаходиться* (правильний варіант *перебуває*) в Дніпропетровській та Запорізькій областях, більша частина речових доказів по справі *знаходиться* (*зберігається, міститься*) в Запорізькій області. Колегія суддів зважає на те, що чинний КПК передбачає можливість проведення судового провадження в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке *знаходиться* (*розташоване*) поза межами приміщення суду. Мовленнєва компетентність базується на широкому лексичному навантаженні на слова синоніми й опис більш точних дій.

У реченні «В обґрунтування клопотання захисник також стверджує» необхідно натомість прийменника *в* використовувати *на* або *для обґрунтування* (*на позначення мети*).

У реченні «У межах територіальної юрисдикції Жовтневого районного суду м. Запоріжжя шляхом відкриття матеріалів» бажано не використовувати нехарактерну для української мови конструкцію *шляхом*, а вжити стилістично кращий варіант *через відкриття матеріалів*.

У тексті Ухвали зауважено, що «певну форму закінчення досудового розслідування законодавець пов'язує з дією, яку зобов'язаний вчинити саме прокурор, а тому місцем закінчення досудового розслідування *слід* вважати місце вчинення прокурором відповідної дії». Використання «слід» у значенні вказування є небажаним, оскільки метою правоохоронців є наголошення на доцільності, доречності якоїсь дії, тому в реченнях з таким значенням краще послуговуватися синонімічним рядом *варто, доречно, доцільно*. Якщо ж ідеться про потребу в якійсь дії, рекомендовано вживати слова *треба, потрібно, необхідно, належить*.

Висновки. Укладаючи ухвали, постанови тощо судді Верховного Суду України керуються ККУ та КПКУ, де чітко визначено, що потрібно зазначити в документі, послідовність викладу матеріалу, законодавча база. Укладачі суворо дотримуються термінів, усталених юридичних фразеологізмів або усталених мовних зворотів. Інколи неточності у виборі слів із лексичного різноманіття спричинені незнанням особливостей і специфіки офіційно-ділового стилю, мовних засобів певного підстилю. В офіційно-діловому стилі, зокрема для правоохоронців, потрібно вживати слова в прямому значенні, усіяко уникати багатозначності, зважати на всі стилістичні нюанси слова. Отже, підвищення рівня мовленнєвої компетентності фахівців у галузі права в юридичному письмі є одним з важливих завдань, яке потребує постійної уваги, неодмінного розв'язання в усіх складових організаційного, тактичного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням під час воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Біленко, В. А. Оціночні поняття: юридико-лексикологічні проблеми мовленнєвої компетентності в адміністративно-деліктній сфері. *Форум права*, (2), 2012.С.59-66.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон № 2201-ІХ .*Урядовий кур'єр*. 2022.№ 102.
3. Ухвала ІМЕНЕМ УКРАЇНИ 14 липня 2022 року м. Київ по справі № 61/11819/2022 провадження № 51-2008впс22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/105234085?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.191071338.1145068333.1664909519-1982934529.1664648610
4. Шестакова С. О. Мовленнєва компетентність як важлива складова комунікативної компетентності юриста. *Colloquium-journal*, 2020. №6 (58). Ч. 5. С. 56–60.

РУДНЕНКО Олександр,
*начальник відділу розслідування особливо
тяжких злочинів слідчого управління ГУНП в
Кіровоградській області, майор поліції*

**ШЛЯХИ РОЗБУДОВИ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
(ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ)
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ**

У відповідності до положень:

- ст. 25 КПК (одна з засад кримінального провадження «Публічність») прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила;
- ст. 38 КПК орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Одночасно, ст.ст. 29, 30 ЗУ «Про Національну поліцію» встановлено, що поліцейський захід - це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції. Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

Таким чином, вказані положення кримінального процесуального та відомчого законів орієнтують сторону обвинувачення на системність, своєчасність, повноту проведення слідчих (розшукових) та НСРД у кримінальному провадженні. При цьому, такі вимоги для проведення саме негласних слідчих (розшукових) є особливо актуальними та такими, що відповідають вимогам сьогодення, особливо в умовах воєнного стану в період збройної агресії російської федерації.

Системним аналізом розслідуваних ВРОТЗ СУ ГУНП в Кіровоградській області кримінальних проваджень за період 2018-2022 роки встановлено, що слідчими готувалися клопотання про надання дозволу на проведення НСРД у більшості випадків у кримінальних провадженнях з розслідування злочинів:

- у сфері власності (ст.ст. 185 (кваліфіковані крадіжки), 186 (грабежі),

187 (розбої), 189 (вимагання), 190 (шахрайства), 191 (привласнення);

- у проти громадської безпеки (ст.ст. 255 (ЗО), (255-1), 263);
- проти безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 289);
- у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення (ст.ст. 307, 310);
- у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст.ст. 368, 369).

1. Алгоритм одержання дозволу слідчого судді на проведення НСРД в умовах сучасного КПК. Орієнтовні терміни одержання відповідної ухвали.

1. Вказаний процес, як правило починається із одержання оперативним підрозділом інформації у кримінальному провадженні відносно обставин та (або) фігуранта, які є приводом та підставою для проведення НСРД, наприклад:

- встановлення нового абонентського номеру сім-картки, якою користується фігурант для вчинення протиправної діяльності;
- встановлення нового автомобіля, яким користується фігурант для вчинення протиправної діяльності;
- встановлення нового приміщення, яким користується фігурант для вчинення протиправної діяльності;
- встановлення нового способу переміщення обладнання та знарядь вчинення кримінальних правопорушень.

При цьому, варто пам'ятати, що як правило, фігурантів у названих кримінальних провадженнях є декілька, а в активній фазі розслідування, направлений на розкриття злочину (етапу вчинення активних дій фігурантами) такі нові обставини виникають із високою інтенсивністю.

2. Складання оперативним підрозділом документів – інформування слідчого щодо таких обставин:

- проміжний протокол про результати проведення НСРД (що потребує тривалого процесу зняття грифу секретності);
- оформлення матеріалів відповіді на доручення слідчого, в яких будуть висвітлені вказані обставини (оформлення допитів свідків, протоколів оглядів, рапортів, отримання відповіді з підрозділів ГСЦ МВС, отримання інформації з ДРРП чи органів БТІ тощо)

Як правило, термін з моменту одержання інформації оперативним підрозділом про такі обставини до моменту легального одержання їх слідчим становить 1-2 доби.

3. Опрацювання, направлених оперативним підрозділом документів, та складання клопотання про надання дозволу на проведення НСРД слідчим:

Цей процес включає в себе: рух матеріалів по канцелярії; вивчення, одержаних матеріалів; робота в РСЧ підрозділу із складання клопотання; складання документів та направлення клопотання процесуальному прокурору для погодження. Після погодження прокурором клопотання про надання дозволу на

проведення НСРД, слідчий одержує його в канцелярії процесуального прокурора та повертається до канцелярії ОДР для його реєстрації та складання реєстру його направлення для розгляду слідчому судді.

Як правило, тривалість цього процесу до моменту одержання процесуальним прокурором у кримінальному провадженні клопотання становить 1 робочий день. Даний термін є умовним і не враховує такі додаткові чинники, які сповільнюють цю роботу, як кількість клопотань, які необхідно підготувати та направити; зайнятість в РСЧ у зв'язку з роботою інших слідчих підрозділу; перерви в роботі, пов'язані із повітряними тривогами. При ідеальних умовах як зазначалось цей процес триває 1 робочий день, або протягом дня. При наявності вказаних додаткових чинників, тривалість процесу збільшується до 2, а іноді й до 3 днів.

4. Направлення клопотання про надання дозволу на проведення НСРД на розгляд слідчому судді; судовий розгляд; одержання ухвали про надання дозволу на проведення НСРД; складання доручення оперативному підрозділу.

Цей процес включає в себе: рух матеріалів по канцелярії РСЧ та суду; розподіл клопотання на слідчого суддю; судове засідання; виготовлення ухвали, її реєстрація та видача на руки слідчому; робота в РСЧ підрозділу із складання доручення на проведення НСРД оперативному підрозділу.

Як правило, тривалість цього процесу до моменту одержання оперативним підрозділом ухвали становить 1 робочий день. Даний термін є умовним і не враховує такі додаткові чинники, які сповільнюють цю роботу, як кількість клопотань, які необхідно підготувати та направити; зайнятість в РСЧ у зв'язку з роботою інших слідчих підрозділу; перерви в роботі, пов'язані із повітряними тривогами. При ідеальних умовах як зазначалось цей процес триває 1 робочий день, або протягом дня. При наявності вказаних додаткових чинників, тривалість процесу збільшується до 2, а іноді й до 3 днів.

5. Опрацювання, ухвали оперативним підрозділом; рух по РСЧ підрозділу; складання завдання на проведення НСРД відповідному ПОТЗ чи ОС.

Цей процес включає в себе: рух матеріалів по канцелярії; вивчення, одержаних матеріалів; робота в РСЧ підрозділу із складання завдань ПОТЗ (ОС); направлення ухвали ПОТЗ (ОС) для виконання.

Як правило, тривалість цього процесу до моменту одержання відповідним ПОТЗ (ОС) ухвали становить 1 робочий день. Даний термін є умовним і не враховує такі додаткові чинники, які сповільнюють цю роботу, як кількість клопотань, які необхідно підготувати та направити; зайнятість в РСЧ у зв'язку з роботою інших оперативників підрозділу; перерви в роботі, пов'язані із повітряними тривогами. При ідеальних умовах як зазначалось цей процес триває 1 робочий день, або протягом дня. При наявності вказаних додаткових чинників, тривалість процесу збільшується до 2, а іноді й до 3 днів.

2. Алгоритм реалізації ухвали про надання дозволу на проведення НСРД. Орієнтовні терміни початку проведення НСРД.

Опрацювання, направлених оперативним підрозділом документів, та взяття в роботу ухвали слідчого судді відповідним підрозділом ПОТЗ (ОУ).

Як правило, тривалість цього процесу до моменту початку проведення заходу становить 1 робочий день. Даний термін є умовним і не враховує такі додаткові чинники, які сповільнюють цю роботу, як кількість клопотань, які необхідно підготувати та направити; зайнятість в РСЧ у зв'язку з роботою інших оперативників підрозділу; перерви в роботі, пов'язані із повітряними тривогами. При ідеальних умовах як зазначалось цей процес триває 1 робочий день, або протягом дня. При наявності вказаних додаткових чинників, тривалість процесу збільшується до 2, а іноді й до 3 днів.

Таким чином, з'ясовується, що з моменту виникнення необхідності у проведенні відносно фігуранта у кримінальному провадженні НСРД чи додаткових НСРД до початку їх фактичного проведення при ідеальних умовах становить 5 днів. В умовах рутинного сьогодення та при дії вказаних додаткових чинників вказаний термін може збільшуватись до 10 днів.

3. Обґрунтування необхідності оптимізації процесу проведення НСРД в умовах війни.

За своїм змістом негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

Вони проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені [статтями 260, 261, 262, 263, 264](#) (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), [267, 269, 269¹, 270, 271, 272, 274](#) цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

У клопотанні про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії зазначаються, у т.ч. обґрунтування неможливості отримання відомостей про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які його вчинили.

Разом з тим, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинна відповідати загальним вимогам досудових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості, у т.ч. про вид негласної слідчої (розшукової) дії та відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, електронну комунікаційну мережу, кінцеве (термінальне) обладнання тощо.

Метою доповіді не є поставлення під сумнів доцільності існування інституту судового контролю щодо надання стороні обвинувачення дозволів на проведення НСРД у випадках, коли такі рішення приймає слідчий суддя. Однак, питання, на якому загострюється увага – це своєчасність, якість та повнота досудового розслідування.

Погоджуючись із загальною концепцією, законодавця щодо існування такого виду судового контролю варто зазначити, що:

- переважна більшість видів НСРД стосуються обмежень конституційних прав особи, зокрема втручання у приватне спілкування (Стаття 260. Аудіо-, відеоконтроль особи, Стаття 261. Накладення арешту на кореспонденцію, Стаття 262. Огляд і виїмка кореспонденції, Стаття 263. Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, Стаття 264. Зняття інформації з електронних інформаційних систем), які за положенням ст. 246 КПК потребують дозволу слідчого судді;

- деякі НСРД віднесені до категорії «інших видів...» (Стаття 267. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, Стаття 269. Спостереження за особою, річчю або місцем, Стаття 270. Аудіо-, відеоконтроль місця), які за положенням ст. 246 КПК також потребують дозволу слідчого судді.

Зазвичай, об'єктом документування під час проведення вказаних НСРД є особа, її спілкування (телефонні розмови, поштові відправлення), переміщення, рухи, дії, переміщення речей і документів (поштові відправлення).

У процесі розслідування вказаних вище категорій кримінальних правопорушень, слідчі та оперативні служби, як правило діють в умовах обстановки, яка динамічно змінюється. Фігуранти, а їх як правило 2 і більше планують, вчиняють та конспірують протиправну діяльність:

- використовуючи сучасні засоби зв'язку, постійно їх змінюючи;
- використовуючи транспорт, приміщення, способи переміщення обладнання та знарядь вчинення кримінальних правопорушень;
- залучаючи до протиправної діяльності співучасників.

Своєчасне, якісне документування (збір і фіксація) вказаних дій фігурантів безпосередньо впливає на доведення стороною обвинувачення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи

пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, тощо.

Більше того, вказані обставини у подальшому є предметом судового розгляду.

Та чи дозволяє сучасна редакція КПК бути стороні обвинувачення достатньо мобільною, динамічною, а відтак ефективною. Як наведено вище то навряд чи.

З'ясовано, що з моменту виникнення необхідності у проведенні відносно фігуранта у кримінальному провадженні НСРД чи додаткових НСРД відносно нього (них) час до початку їх фактичного проведення при ідеальних умовах становить 5 днів.

В умовах рутинного сьогодення та при дії вказаних додаткових чинників цей термін може збільшуватись до 10 днів, а тому наразі є підстави стверджувати про необхідність розбудови окремих інститутів кримінального процесуального закону в умовах воєнного стану (питання проведення негласних слідчих (розшукових дій)) для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Крім того, чинний КПК передбачає «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» (Розділ IX⁻). У ньому, у т.ч. передбачено, що у разі введення воєнного стану та якщо: відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього Кодексу, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Разом з тим, зазвичай, у разі введення воєнного стану та якщо існують обставини, вказані в ст. 615 КПК ні РСЧ органів досудового розслідування, ні РСЧ органів прокуратури не здійснюють нормальну (звичайну) діяльність. Таким чином, відсутня сама можливість складати, реєструвати, направляти клопотання про надання дозволу на проведення НСРД та відповідні постанови. Поряд з цим, у місцях, наближених до безпосередніх бойових дій, на кшталт на теперішній час, окремі райони Миколаївської, Запорізької, Харківської, Дніпровської областей виникає необхідність у документуванні кримінальних правопорушень, т.ч., відповідальність за які передбачена ст.ст. 185, 186, 187, 263, 289, 257, 307 КК України. Законодавець власне і допустив, що у цілях досудового розслідування у цих районах може виникнути необхідність у проведенні відносно осіб НСРД. З цією метою він визначив керівника органу прокуратури, як службову особу, якій він делегував повноваження слідчого судді.

Проте, законодавцем не було враховано суть обстановки, яка підпадає під визначення «відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень». Що в поєднанні з тією обставиною, що рішення щодо проведення НСРД складаються під грифом «Таємно», а відтак щодо них застосовується окрема, більш складна процедура оформлення, реєстрації, обігу та виконання. Тому, викликає сумнів власне можливість реалізації таких повноважень прокурором в

реальних умовах «відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень». Поряд з цим, як відомо слідчий суддя для цілей надання дозволу на проведення НСРД – це голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Тобто, ситуація за якої у голови чи за його визначенням іншого судді відповідного апеляційного суду «відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень» - це обстановка, або коли суд евакуйовано, або коли неможливо утворити склад суду, або інш.

4. Шляхи оптимізації процесу проведення НСРД в умовах воєнного стану для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Насамперед пропонується:

1. Привести у відповідність до вимог сьогодення формулювання положень Глави 21. «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК (чи за необхідності застосувати іншу юридичну техніку) щодо форми і змісту клопотання про надання дозволу на проведення НСРД відносно особи в частині того, що норми Кодексу мають передбачати факт надання можливості звернення сторони обвинувачення до слідчого судді із клопотанням про надання дозволу на проведення НСРД відносно особи, а слідчого судді можливості постановити відповідну ухвалу відносно особи, якою надавати дозвіл, наприклад на зняття інформації з усіх електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, якими користується особа для здійснення протиправної діяльності. Це ж саме стосується й накладення арешту на кореспонденцію, огляду і виїмки кореспонденції; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи тощо.

1.1. У зв'язку з цим, питання відповідальності за достовірність відомостей щодо належності електронної комунікаційної мережі, кінцевого (термінального) обладнання до особи, яка готує чи вчиняє кримінальне правопорушення має бути на боці відповідних службових осіб сторони обвинувачення (прокурор, орган досудового розслідування, оперативний підрозділ, підрозділ оперативно-технічного забезпечення, оперативної служби).

1.2. Таким чином, маючи на виконанні ухвалу слідчого судді на проведення НСРД відносно особи за усіма наявними у неї засобами електронного зв'язку; у всіх публічно недоступних місцях, житлі чи іншого володіння особи, оперативний підрозділ за наявності у нього інформації про зміну фігурантом електронної комунікаційної мережі, кінцевого (термінального) (зміна абонентського номеру мобільного телефону; зміна мобільного телефону як пристрою; зміна комп'ютеру, планшету, зміна публічно недоступного місця, житла чи іншого володіння особи, тощо якщо вони пов'язані із підготовкою чи вчиненням злочину); зміна способу відправлення поштових повідомлень (зміна ПІБ, установи поштового зв'язку тощо якщо вони пов'язані із підготовкою чи вчиненням злочину) може вжити заходів щодо своєчасного перекриття вказаних обставин.

1.3. За таких умов час з моменту виникнення необхідності у проведення відносно фігуранта у кримінальному провадженні НСРД чи додаткових НСРД до

початку їх фактичного проведення при ідеальних умовах становить 1-2 дні. В умовах рутинного сьогодення та при дії вказаних додаткових чинників (повітряні тривоги, тощо) цей термін може збільшуватись до 3 днів. Що в порівнянні з існуючим станом речей:

- надає досудовому розслідуванню виправдану оперативність, своєчасність та ефективність;
- розвантажує слідчого, прокурора, слідчого суддю;
- скорочує час, необхідний для реалізації кримінального провадження.

2. Пропонується привести у відповідність до вимог сьогодення формулювання положень Глави 21. «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК, Розділу IX «ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ», статті 110 Процесуальні рішення, (чи за необхідності застосувати іншу юридичну техніку) щодо форми і змісту клопотання про надання дозволу на проведення НСРД та постанови прокурора, як форми процесуального рішення.

2.1. Зокрема, у разі введення воєнного стану та якщо існують обставини, вказані в ст. 615 КПК передбачити можливості прийняття керівником відповідного органу прокуратури постанови про надання дозволів на проведення НСРД відносно осіб, що готують, або вчиняють злочин у вигляді постанови, проголошеної в усній формі. Одночасно необхідно нормативно передбачити наявність у відповідному органі досудового розслідування та органі прокуратури системи обліку відомостей у кримінальному провадженні в якому із дотриманням режиму секретності вести облік клопотань про надання дозволу на проведення НСРД та проголошених постанов про надання дозволів на проведення відносно осіб НСРД.

У такому випадку, клопотання про необхідність проведення НСРД відносно особи (наприклад або аудіо- відео контролю особи, або візуального спостереження) подається прокурору в усній формі із реєстрацією у відповідній системі обліку ОДР, натомість прокурором приймається постанова шляхом її проголошення та реєстрації у відповідних обліках органу прокуратури та досудового розслідування. При цьому, відомості, що вносяться до таких обліків не можуть бути такими, що згідно ЗВДТ відносяться до грифу «Таємно» або «Цілком таємно».

Такі клопотання ОДР та постанови прокурора мають бути виготовлені у відповідності до загальних вимог КПК після того, як обставини, що перешкоджають нормальній роботі РСЧ відповідних органів минуть.

САВАНОВ Дмитро,
*курсант 3 курсу факультету №1, Донецького
державного університету внутрішніх справ*

науковий керівник:
КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,
*т.в.о. завідувача кафедри кримінального
процесу та криміналістики факультету № 1
Донецького державного університету
внутрішніх справ, капітан поліції*

ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У кримінальному процесі джерелами доказів є: речові докази, висновок експерта, документи, показання.

Показання у кримінальному процесі — це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Також показання розглядають як обставини, які мають значення для справи й можуть мати значення доказування.

Показання можна розглядати як відомості, які надаються підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом під час допиту, одночасного допиту двох або більше осіб, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, обшуку, тимчасовому доступу до речей і документів, щодо відомих їм обставин вчиненого злочину або інших обставин, які можуть мати значення для кримінального провадження.

Речові докази згідно ст.98 КПК України є об'єкти, які були знаряддям вчинення правопорушення або зберегли на собі його сліди, гроші, цінності та інші речі, які були добуті злочинним шляхом. Знаряддя вчинення кримінального правопорушення - це різноманітні предмети, що мають певне призначення у сфері побутової, господарської, медичної, військової чи іншої діяльності, спеціально виготовлені чи пристосовані для вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Предмети, що зберегли на собі сліди кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження - це предмети, які набули певних ознак (властивостей) унаслідок події кримінального правопорушення. Документом згідно зі ст.99 КПК України є матеріальний об'єкт, який за допомогою аудіо, відео, фото фіксації містить відомості, які можуть бути використані, як доказ у кримінальному провадженні.

До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч.1 ст.99

КПК, можуть належати:

1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;

3) складені в порядку, передбаченому КПК, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;

4) висновки ревізій та акти перевірок.

Висновок експерта – опис проведених експертом досліджень та явищ, які могли б служити для розкриття кримінального провадження. Також це буде правильно обґрунтована відповідь на поставлені запитання до експерта слідчим або іншою особою яка його залучила для розкриття злочину.

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях.

Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність.

Випадки обов'язкового проведення експертизи (ч. 2 ст. 242 КПК України):

- для встановлення причин смерті;
- для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- для встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Таким чином, ми розглянули процесуальні джерела доказів, які визначаються Главою 4 Кримінального процесуального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 1994 р. № 4038-ХІІ / Верховна Рада України. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

2. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України від 2012 року: постанова Кабінету Міністрів України від 19

листопада 2012 р. №1104/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (остання редакція від 20 трав. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

САРНІЦЬКИЙ Володимир,

*курсант 1 курсу факультету № 1
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ*

науковий керівник:

НОСЕВИЧ Надія,

*завідувачка кафедри правоохоронної
діяльності та поліцейстики факультету
№ 1 КННІ ДонДУВС, кандидатка
юридичних наук, підполковник поліції*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Понад 200 днів на території України ведуться бойові дії, українці мужньо обороняються від збройного нападу росії. З 24.02.2022 в країні запроваджено воєнний стан, який було продовжено низкою указів Президента України.

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”, повноваження судів не можуть бути припинені, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. Але, разом з тим, судова гілка влади також зазнала впливу війни та її наслідків, що внесло свої корективи в процеси здійснення судочинства та судова система діє вкрай обмежено. В умовах воєнного стану держава максимально старається налагодити й забезпечити стабільну роботу її органів. Не стала винятком і судова система. Внаслідок ведення бойових дій у деяких областях України робота судів не є безпечною, через це відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались у таких судах, було змінено. Тобто режим роботи конкретного суду залежить від ситуації в регіоні, де він розміщений. Частина судів України станом на сьогодні призупинили свою діяльність через активні бойові дії та тимчасову окупацію. У той же час суди на територіях, звільнених з-під окупації, починають відновлювати свою роботу. За останньою інформацією, розміщеною на офіційному вебсайті Верховного Суду

станом на 23.06.2022, суди загальної юрисдикції в таких областях, як Донецька, Луганська, Харківська, Херсонська, частково Запорізька та Сумська, в АРК Крим, досі не мають змоги функціонувати. Водночас у Київській, Чернігівській, частково Сумській областях роботу правосуддя відновлено. Також варто підкреслити, що після відновлення роботи суду, підсудність якого змінювалась, забезпечити розгляд справи, що надійшла, має суд, якому визначалась територіальна підсудність справ. Відповідно, функціонування суду наразі залежить від поточної ситуації у конкретному регіоні. Для отримання точної інформації щодо роботи суду варто стежити за оновленнями його сайту. Як на мене не дієдатність судової системи в Україні, чи окремих її регіонах, може спровокувати населення до підвищеного рівня злочинності й байдужості до закону.

Таким чином, наразі суди працюють настільки, наскільки це можливо в існуючих умовах та намагаються дотримуватися балансу між безпекою суддів, працівників апарату, учасників справи та дотриманням процесуальних прав учасників справи і засад судочинства. Є суди, які продовжують працювати та продовжують проводити засідання, є суди. Які продовжують працювати, але засідання не проводять, та є суди, які не працюють.

СУХОВЕРСЬКИЙ Максим,
*здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, Чернівецький
національний університет імені Юрія
Федьковича*

СТРАТІЙ Олексій,
*Асистент Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук*

ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Міжнародна судова система відіграє ключову роль у вирішенні правових спорів між суб'єктами міжнародного права. Її головна мета – досягнення справедливості, недопущення безкарності виконавців одних із найтяжчих злочинів. А також примирення сторін конфлікту і винесення справедливого судового рішення, щоб не допустити вчинення подібних кримінальних правопорушень у майбутньому.

Протягом усього ХХ ст., а фактично з кінця Другої світової війни, міжнародне співтовариство доклало багато зусиль для вирішення проблеми пов'язаної із неможливістю забезпечити індивідуальну кримінальну відповідальність тих осіб, які вчинили або за згодою, наказом яких були вчинені найтяжчі міжнародні воєнні злочини, геноцид або злочини проти людства. Рішенням цієї проблеми було

створення основного неупередженого органу в міжнародному кримінальному правосудді, тобто Міжнародного кримінального суду, що базується в Гаазі. Він був створений 17 липня 1998 року на Дипломатичній конференції Уповноважених Урядів у Римі. Згідно з енциклопедією PWN, Міжнародний кримінальний суд є першим постійним міжнародним судом з компетенцією щодо переслідування та покарання винних у злочинах, які мають міжнародний характер на основі міжнародного права [1].

Міжнародний кримінальний суд відрізняється від інших органів через певну кількість особливостей. Перш за все, це постійно діючий орган з міжнародною правосуб'єктністю (основою та джерелом його функціонування є Римський статут від 17 лип 1998). До юрисдикції суду входять обвинувачення, а також розгляд справ про міжнародні злочини. Суд здійснює свої повноваження лише відносно фізичних осіб. Тож жодна держава, жодна юридична особа не підлягають під юрисдикцію цього органу правосуддя [2]. Положення про підсудність МКС вимагають особливої уваги, оскільки держави неохоче відмовляються від власної юрисдикції у кримінальних справах, через те, що такі дії можуть підірвати їхній суверенітет і прагнення захистити, наскільки це можливо інтереси своїх громадян, для яких питання національної юрисдикції в кримінальних справах гарантується, як правило, на конституційному рівні. Ще однією відмінною рисою МКС є те, що він є незалежним від ООН органом.

Обсяг юрисдикції МКС слід розглядати з точки зору суб'єктного, територіального, часового та змістовного аспектів.

Як зазначалося раніше, з точки зору предмета, Суд може лише судити фізичних осіб. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення за злочинним наказом свого командира, не звільняється від кримінальної відповідальності (за звичайних обставин). Командир несе кримінальну відповідальність за всі злочини, вчинені військовослужбовцями, підлеглими командування та управління. Він також несе відповідальність, якщо знав або підозрював, що його солдати вчиняли або мали намір вчинити злочин, і не вчинив достатніх та необхідних дій для запобігання чи припинення посягання. Глави держав або уряд, судді, міністри та інші державні службовці також несуть кримінальну відповідальність за протиправні діяння, заборонені Римським статутом. Слід підкреслити, що відповідальність перед МКС фізичних осіб не обмежується імунітетом та будь-якими іншими пільга, пов'язаними з виконанням функцій держави. Їхній статус та посада також не є підставою для застосування більш м'якого покарання. Юрисдикція Трибуналу поширюється лише на осіб, яким на момент вчинення протиправних дій виповнилося 18 років [2].

МКС має право здійснювати правосуддя лише щодо правопорушників, які є громадянами Договірної сторони, що належним чином ратифікувала Римський статут. Або правопорушення було вчинене на території такої держави. Проте, якщо Рада безпеки ООН вимагатиме розслідування правопорушення, вчиненого особою,

що не є громадянином відповідної держави - Суд здійснює юрисдикцію безумовно, незважаючи на те, що особа є громадянином держави, яка не є учасником Римського статуту. Це рішення мало на меті виключити потреба в додаткових *ad hoc* трибуналах.

Варто розуміти, що Суд судить лише за дії чи бездіяльність вчинені після набрання чинності Римським статутом (тобто після 1 липня 2002) або після його прийняття відповідною державою (у випадку держави, яка не є першим підписантом Статуту).

Щодо предметної компетентності Трибуналу, до складу якій входить судове переслідування та розгляд справ найбільш серйозних міжнародних злочинів. Відповідно до статті 5(1) Римського статуту до таких включають: злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії.

Слід зазначити, що геноциду присвоєно рівень найтяжчого злочину в міжнародному праві, оскільки одним із елементів цього злочину є спеціальний намір (*dolus specialis*) [3]. Визначення геноциду сформульовано у статті 6 Статуту МКС, а також у статті 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. Згідно із вищевказаними статтями, геноцидом є дії, що здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; с) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення її; d) заходи, розраховані на запобігання дітонародженням у середовищі такої групи; e) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої.

Вичерпний перелік злочинів проти людяності перерахований у статті 7 Римського Статуту МКС. Серед них є 11 діянь, спрямованих проти цивільного населення: вбивство; винищення; рабство; депортація чи примусове переміщення населення; ув'язнення або інше суворе позбавлення фізичної свободи в порушення основні норми міжнародного права; катування; згвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація та будь-які інші форми статевого насильства; переслідування будь-якої визначеної групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними підставами або з будь-якої іншої причини, яка загалом вважається неприйнятною відповідно до міжнародного права та інші нелюдські дії подібного характеру.

Кількість діянь та способів вчинення воєнних злочинів є досить широким і включає, наприклад, незаконне та свавільне заподіяння серйозної шкоди, невинуватих з боку військових необхідності: захоплення заручників, напади на установи гуманітарної допомоги або миротворчі місії, використовуючи цивільне населення як живий щит; підкорення людей, які належать до протилежної сторони медичних чи наукових експериментів – тобто необґрунтовані медичні дії [4]. Воєнні

злочини були визначені, зокрема, Женевськими конвенціями про захист жертв війни (1949) та Додатковими протоколами до них (1977), Четвертою Гаазькою конвенцією про принципи сухопутної війни (1907), Протоколом про заборону хімічної та газової зброї (1925).

Злочини агресії вважається «найтяжчим злочином міжнародного права, оскільки він призводить до інших злочинних діянь, а саме цей вид поглинає найбільшу кількість жертв і завдає найбільших руйнувань» [5]. Відповідно до статті 8 Римського статуту МКС, злочин агресії означає планування, підготовку, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Також важливо створити умови та простір, у якому кожен голос жертв злочину буде почутим і визнаний у світлі закону. Жертви найтяжчих злочинів мають мати змогу розповісти про свої переживання, почуття і страхи з відчуттям «важливості» цих слів. Робота суду дає надію, що справедливий і відкритий процес призведе до затримання злочинців. Ці слова мають особливе значення для нас сьогодні, враховуючи агресію російської федерації. Сподіваємось, що найближчим часом Міжнародний кримінальний суд доведе дотримання принципів справедливості та безпеки по відношенню до України.

Список використаних джерел

1. Наукова енциклопедія юридичних термінів PWN, переклад. URL: encyklopedia.pwn.eu (дата звернення: 13.10.2022)
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду № 995_588 від 17.07.1998р, набрав чинності 01.07.2002: офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n1014 (дата звернення 12.10.2022)
3. Панкевич О.З., Цибульська В.В. Геноцид – крайня форма дискримінації // Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: мат. Наук. сем. / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 211-215.
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни № 995_154 від 12.08.1949 р.: офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 13.10.2022)
5. Пилипенко, В. П. До питання щодо реалізації міжнародно-правової відповідальності російської федерації за скоєння злочину агресії та інших міжнародних злочинів// Правові новели: наук. юр. журнал / гол. ред. Воронін Я. Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип №13, С. 131-139.

ТОКАР Інна,
*студентка групи ПМПФ-20-1 ННІ економічної
безпеки та митної справи Державного
податкового університету*

**науковий керівник:
КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,**
*в.о завідувача кафедри кримінальних
розслідувань Державного податкового
університету*

ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. В умовах тривалої повномасштабної військової агресії надзвичайно важливу роль у збереженні внутрішньої стійкості держави відіграють механізми забезпечення законності та правопорядку, які законодавець формує й удосконалює виходячи з викликів сьогодення. Не оминули зміни і кримінальну юстицію. Зокрема, законодавець вніс зміни до Розділу IX-1 "Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану" Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що має забезпечити ефективне кримінальне переслідування осіб в умовах воєнного стану.

У цілому концепція особливого режиму досудового розслідування характеризується звуженням процесуальних гарантій сторони захисту та розширенням процесуальних можливостей сторони обвинувачення.

Такий стан справ породжує ризики неправомірного обмеження прав, спровокованого кримінальним переслідуванням в умовах воєнного стану, а тому в таких умовах є необхідною активна й продуктивна участь захисника для фіксації та припинення порушень прав і свобод людини і громадянина у кримінальному провадженні.

Метою аналізу є з'ясування важливих аспектів здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Розділ IX-1 КПК України установлює особливості досудового розслідування, які необхідно враховувати у процесі здійснення захисту осіб у кримінальному провадженні. Зокрема, початок досудового розслідування може відбуватися на підставі постанови дізнавача, слідчого, прокурора, а відповідні відомості до ЄРДР вносять за першої потреби. До винесення постанови про початок досудового розслідування дозволено проведення огляду місця події, після чого таку постанову приймають невідкладно. [1]

Фіксація перебігу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій. Слідчі (розшукові) дії фіксують доступними технічними засобами з подальшим

складенням відповідного протоколу. Обшук та огляд без залучення понятих можна проводити виключно в разі забезпечення їх безпеки, за таких умов ці процесуальні дії фіксують доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Дистанційна участь захисника у процесуальній дії. Дистанційна участь захисника під час проведення окремої процесуальної дії дозволяється в разі неможливості його явки.

Переклад може здійснити сторона обвинувачення. Дізнавач, слідчий і прокурор можуть здійснювати переклад пояснень, показань або документів підозрюваного, потерпілого за наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні. [1]

Час проведення слідчих дій. Особливий порядок досудового розслідування дозволяє проведення слідчих дій у нічний час (з 22:00 до 6:00). [2]

Строк затримання особи безпрецедентно збільшено. Затримати особу можливо на строк до 216 годин (дев'ять діб) із моменту затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану. [2]

Строки повідомлення про підозру затриманому в умовах воєнного стану. Тепер із моменту затримання особи письмове повідомлення про підозру особі вручають протягом 72 годин (а не до 24 годин, як раніше), в іншому разі затриманого звільняють. [2]

Зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. Досудове розслідування може бути зупинено після повідомлення особі про підозру за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Прокурор має право зупинити досудове розслідування в разі введення воєнного стану та, якщо відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчити досудове розслідування. До зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою. [2]

Повноваження з обрання та продовження запобіжного заходу на досудовому розслідуванні. Положення Розділу IX-1 КПК України наділяють керівників прокуратур повноваженнями щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком до 30 днів. Вони ж можуть продовжувати запобіжний захід до одного місяця неодноразово в межах досудового розслідування. Такі повноваження можуть бути реалізовані лише в разі досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 109 – 115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152 – 156-1, 185, 186, 187, 189 – 191, 201, 255 – 255-2, 258 – 258-5, 260 – 263-1, 294, 348, 349, 365, 377 – 379, 402 – 444 Кримінального кодексу України (далі ККУ), а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів чи втечі

підозрюваного. [2]

Скасування або зміна запобіжного заходу в період воєнного стану. Відтепер підозрюваний, обвинувачений має право клопотати про скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, крім випадків, якщо останній обвинувачується у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. ст. 109 – 114-2, 115, 146 – 147, 152 – 156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258 – 262, 305 – 321, 330, 335 – 337, 401 – 414, 426 – 433, 436, 437 – 442 ККУ. Крім того, нові норми дозволяють особі просити про застосування щодо нього особистого зобов'язання: (а) замість домашнього арешту – у місцях ведення активних бойових дій (з міркувань безпеки); (б) замість застави – якщо особа бажає використати кошти для цілей оборони України. [2]

Доручення на здійснення досудового розслідування. Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їх першим заступникам і заступникам надано право доручати здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування в разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Заборонено доручати здійснення досудового розслідування кримінального провадження іншому органу досудового розслідування в разі, якщо таке кримінальне правопорушення віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Виняток: наявність об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування Національного антикорупційного бюро України чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. У такому разі вирішити питання про зміну підслідності можуть тільки Генеральний прокурор або керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. [2]

Утворення міжвідомчих слідчих груп. Процесуально утворення міжвідомчої слідчої групи оформлюють постановою про її створення, яку мають погодити керівники відповідних органів досудового розслідування. [3]

Поновлення пропущеного строку у кримінальному провадженні. Пропущений строк у кримінальному провадженні може бути поновлено, якщо особа подала відповідне клопотання не пізніше 60 днів із дня припинення чи скасування воєнного стану, окрім випадку, коли законом встановлено заборону на поновлення строку досудового розслідування, що покликано забезпечити права і свободи осіб, які вже зазнали кримінального переслідування. [2]

Обов'язок вчинення процесуальних дій під час дії воєнного стану. У разі якщо відсутня об'єктивна можливість виконання процесуальних дій у строки, визначені ст. ст. 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 КПК України, такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану. [3]

Обчислення строку досудового розслідування. Юридичною підставою для початку

перебігу строку досудового розслідування, окрім внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, є також винесення постанови про початок досудового розслідування, зазначену нами в п. 1 цієї статті. У кримінальних провадженнях, у яких відсутні підозрювані, строки досудового розслідування з 24 лютого 2022 року фактично зупиняються. Строки почнуть перебіг із дня скасування відповідного стану. [3]

Відновлення втрачених матеріалів досудового розслідування. Відновленню підлягають втрачені матеріали кримінального провадження, яке не завершилося направленням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності до суду. Ці матеріали підлягають відновленню за рішенням слідчого судді в разі надходження клопотання від прокурора або слідчого чи дізнавача, погодженого з прокурором, або сторони захисту чи потерпілого.[3]

Таким чином, названі вище особливості здійснення досудового розслідування покликано насамперед забезпечити нормальну діяльність правоохоронних органів у надскладних умовах. Проте необхідно розуміти, що окреслені особливості здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану погіршують процесуальне становище особи, яка опинилась в орбіті кримінального провадження. Саме тому виконання функції захисту має надзвичайне значення у справі дотримання прав і основоположних свобод людини, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року із змінами від 28.07.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану» № 2201-IX від 14 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2201-20>
3. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 03 травня 2022) / Гловюк І., Завтур В., Дроздов О., Рогальська В., Тетерятник Г., Фоміна Т. - Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. - 80 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4783>

ЧЕРНЕЦЬКА Єлизавета,
*студентка 4 курсу Навчально-наукового
інституту права Державного податкового
університету*

науковий керівник: ЛАЗЕБНИЙ Анатолій,
*доцент кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету,
кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський ввів воєнний стан в Україні. Таке рішення ухвалено у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки й оборони відповідно до українського законодавства. Україна продовжує своє героїчне протистояння російському вторгненню.

З метою наближення кримінально-процесуальної діяльності до воєнних реалій, Верховна Рада України в «турборежимі» прийняла низку законів, у тому числі тих, що спрямовані на регламентацію питань кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Відповідно, 01.05.2022 набрав чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». Зокрема, визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 Кодексу [1]. Законодавцем змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Також доповнено ст. 615 КПК України. З-поміж усіх нововведень вважаю за необхідне звернути увагу на наступні [1].

По-перше, варто розглянути особливості внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення п. 1. ч. 1 ст. 615 КПК України встановлює, що у разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, про що виноситься постанова [1]. Відомості, що підлягають унесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості. В інформаційному листі Верховного Суду від 03.03.2022 № 1/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» зазначено, що в разі неможливості формування витягу із ЄРДР інформація про реєстрацію кримінального правопорушення та початок досудового розслідування може бути підтверджена

мотивованою постановою органу досудового розслідування про початок досудового розслідування, яка має містити всі відомості, визначені у ст. 214 КПК України (мається на увазі ч. 5 ст. 214 КПК України) [2]. Такий документ може вважатися належним підтвердженням початку досудового розслідування і підставою для розгляду клопотань органу досудового розслідування. Варто зазначити, що наведене правило стосується всіх злочинів, а не лише певного конкретного переліку.

По-друге, необхідно розглянути повноваження керівника органу прокуратури під час застосування ст. 615 КПК України [1].

У пункті 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань, а саме про:

- здійснення приводу (ст. 140 КПК України);
- тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 163, 164 КПК України);
- накладення арешту на майно (ст.ст. 170, 173 КПК України);
- застосування або зміну запобіжного заходу (ст. 186 КПК України);
- застосування запобіжного заходу (ст. 187 КПК України);
- дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу (ст.ст. 189, 190 КПК України);
- строки досудового розслідування (ст.ст. 219, 249 КПК України);
- проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України);
- проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження (проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України), обшук (ст.ст. 234, 235 КПК України), отримання зразків для проведення експертизи (ст. 245 КПК України);
- дозвіл на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ст.ст. 233–235 КПК України);
- відібрання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України);
- надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 246–248 і 250 КПК України);
- обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152–156-1, 185, 186, 187, 189–191, 201, 255–255-2, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину [1].

Варто зазначити, що ці повноваження керівника органу прокуратури у випадку неможливості виконання слідчим суддею в установлені законом строки

відповідних повноважень стосуються всіх злочинів без винятку. Водночас той перелік, що міститься у ст. 615 КПК України, стосується виключно повноважень прокурора на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком до 30 днів [1].

Також, варто зазначити особливості повідомлення суду про рішення прокурора та порядок їх оскарження. У частині 3 ст. 615 КПК України зазначено, що про рішення, прийняті прокурором у випадках і порядку, передбачених цією статтею, невідкладно за першої можливості повідомляється прокурор вищого рівня, а також суд, визначений у порядку, передбаченому законодавством, з наданням копій відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення. Таким чином, можна дійти висновку, що прокурори відповідно до ст. 615 КПК України повинні повідомляти про прийняті ними рішення та подавати копії відповідних документів до місцевих судів, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення [1].

Обчислення строку надання копій відповідних рішень прокурора повинно здійснюватися з урахуванням положень ч.ч. 3, 5, 6, 7 ст. 115 КПК України. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність керівника органу прокуратури, прийняті або вчинені на виконання повноважень, визначених у ч. 1 ст. 615 КПК України, розглядаються слідчим суддею того суду, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством [3].

На додачу до всього вищезгаданого, правило п. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України: у разі відсутності об'єктивної можливості подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин і підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати.-1 Процедура зупинення досудового розслідування передбачено в ч. 1 ст. 280 КПК України, якою доповнено п. 4 такого змісту: наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану.

У частині 1 ст. 282 КПК України передбачено, що зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, припинено чи скасовано воєнний стан), або наявна можливість подальшого проведення досудового розслідування за таких умов, а

також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій [3].

Отже, виконаний аналіз підтверджує, що державна безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Частина прийнятих змін направлена виключно на регулювання кримінального процесу в умовах воєнного стану. Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану передбачає суттєве збільшення процесуальних можливостей сторони обвинувачення та спрощення ряду процедур.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022. 2201-IX ст.7

2. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Лист Верховного суду від 03.03.2022 р. N 1/0/2-22 ч.1 ст.7

3.Кримінальні провадження в умовах воєнного стану URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalni-provadhennya-v-umovah-voennogo-stanu.html>

ШАРИЙ Олександр,

*старший слідчий в ОВС 1-го відділу Управління
Головного слідчого управління
Національної поліції України, майор поліції*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ.

На даний час умови воєнного стану суттєво впливають на кримінально-процесуальну діяльність слідчих всіх правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції України.

Не зважаючи на вже прийняті законодавчі зміни до КПК України, окремі його положення потребують удосконалення з метою адаптації кримінально-процесуальної діяльності воєнному стану та вимогам міжнародного гуманітарного права.

Цілком зрозуміло, що норми чинного КПК України приймалися у мирний час, однак наразі вкрай необхідне термінове підвищення ефективності та якості розслідування.

Необхідно ініціювати законодавчі зміни, які дозволять приймати законні процесуальні рішення в інтересах народу України та його захисту від

повномасштабної військової, економічної, інформаційної, етнічної та мовної агресії.

Кримінальний процес не повинен бути відірваним від реального стану речей у країні. В умовах воєнного часу він повинен бути чітким, простим, зрозумілим та ефективним інструментом для захисту прав власного народу.

Так, не зважаючи на низку певних успішних законодавчих змін, основні проблемні питання досі залишаються не вирішеними, а саме:

- слідчий не може затримати особу без ухвали слідчого судді, навіть за наявності достатніх доказів її причетності до тяжкого кримінального правопорушення, крім випадків «під час» чи «безпосередньо після» вчинення нею злочину;

- залучення до слідчих дій працівників підрозділів особливого призначення залишається процесуально не врегульованим;

- на даний час слідчий не уповноважений призначати перевірки суб'єктів господарської діяльності відповідним контролюючим органам, що в умовах протидії економічній агресії рф залишається суттєвим недоліком;

- залишається занадто складним та довготривалим механізм отримання дозволу та ухвали слідчого судді на тимчасовий доступ до речей і документів – по всій державі слідчі продовжують витрачати час в очікуванні у коридорах місцевих судів;

- не вирішено спірні питання щодо визначення підслідності між слідчими органами СБУ, ДБР та НПУ під час розслідування кримінальних правопорушень проти національної безпеки України та за фактами порушень законів та звичаїв війни. Враховуючи значну кількість кримінальних проваджень за вказаними фактами, їх масштабність та системність, доцільно залучити до їх розслідування всі наявні слідчі ресурси держави, без порушення правил підслідності.

Пропозиції:

- внесення змін до ч. 1 ст. 208 КПК України з приводу розширення повноважень слідчого щодо обґрунтованої додаткової підстави для затримання підозрюваного;

- внесення змін до ч. 2 ст. 40 КПК України з приводу розширення повноважень слідчого щодо залучення до слідчих дій працівників підрозділів особливого призначення, призначення перевірок суб'єктів господарської діяльності відповідним контролюючим органам;

- внесення змін до ст. 93, ч. 2 ст. 40, ч. 2 ст. 36 та Глави 15 КПК України з приводу віднесення до компетенції слідчого та прокурора прийняття рішення про тимчасовий доступ до речей і документів, чим суттєво зменшити навантаження на слідчих суддів;

- внесення змін до ст. 216 КПК України щодо впровадження альтернативної підслідності, тобто надати можливість здійснювати розслідування

тим органом, який розпочав розслідування, та проводити його на законних підставах доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

Висновок. Мета запропонованих змін – зменшення зайвого навантаження на слідчих, оптимізація їх роботи для покращення якості досудового розслідування з одночасним дотриманням прав учасників кримінального процесу.

ШПАК Кристина,
студентка 3 курсу факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

науковий керівник: ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген,
професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор юридичних наук, професор

ЗАКОНОДАВЧІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІКСАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок повномасштабної збройної агресії російської федерації на території України безумовно вплинув на всі сфери суспільного життя, зокрема і на діяльність правоохоронних органів. Відтак, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022 було введено воєнний стан, чим запроваджено особливий правовий режим на території нашої держави [1]. Таким чином, зважаючи на виклики часу та активні дії законодавця, щодо внесення змін у систему кримінально-процесуального законодавства, є потреба у дослідженні особливостей здійснення фіксації досудового розслідування в умовах воєнного стану. Оскільки, одним із ключових залишається питання, щодо можливості реалізації передбаченої законом процедури фіксації початку досудового розслідування.

На сьогодні, відповідно до положень ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК) законодавцем регламентовано, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Окрім того, встановлено загальні строки та визначено порядок внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (надалі - ЄРДР) [2].

При цьому, варто зауважити, що позиція ЄСПЛ є такою, що навіть якщо

існують перешкоди або труднощі, які перешкоджають процесу розслідування у конкретній ситуації, оперативне реагування національних органів влади є надзвичайно важливим для підтримання громадської віри в їх відданість принципам верховенства права та їх здатність запобігати проявам сприяння незаконним діям або терпимості до них, про що зокрема зазначено у рішенні ЄСПЛ у справі «Риженко проти України». Більше того, суд зауважує, що з перебігом часу перспектива проведення будь-якого ефективного розслідування зменшується [3].

Однак в умовах особливого правового режиму, який діє на території України, виникає низка питань, які обумовлюють специфіку здійснення кримінального провадження та реальної можливості внесення відомостей про кримінальне правопорушення відповідно до вимог, передбачених ч. 1 ст. 214 КПК України.

Зокрема до таких негативних факторів можна віднести:

- відсутність доступу до комп'ютерного, мережевого обладнання, зв'язку та Інтернету;
- неможливість доступу до баз даних, що є протидією незаконному доступу та збору персональної інформації;
- відсутність доступу до місця реалізації слідчим чи прокурором певних процесуальних дій, що зокрема може призводити і до неможливості протягом тривалого часу внести відомості до ЄРДР.

Як зазначалось раніше, на сьогодні законодавцем впроваджено ряд змін до кримінально-процесуальних норм. Відтак, змінами до ст. 615 КПК України, внесеними Законом України № 2201-IX від 14.04.2022, п. 1 ч. 1 цієї статті передбачено, що у випадку якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань - рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 цього Кодексу. При цьому визначено, що відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин.

У разі відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій [4].

Таким чином, з метою запобігання ускладненню роботи досудового слідства та для належного правового регулювання внесення даних до ЄРДР, на нашу думку законодавцем, цілком доречно, було встановлено альтернативну форму щодо внесення відомостей до ЄРДР, у вигляді винесення постанови дізнавачем, слідчим

або прокурором про початок досудового розслідування.

Безумовно забезпечення та гарантії фіксації початку досудового розслідування є надзвичайно важливим для подальшого здійснення слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження, так як виходячи з положень ч. 3 ст. 214 КПК України, відсутність внесення даних до ЄРДР унеможлиблює проведення вказаних дій.

Окрім того, варто зауважити, що змінами, внесеними Законом України № 2201-ІХ від 14.04.2022 до винесення відповідної постанови може бути проведено єдину невідкладну слідчу (розшукову) дію – огляд місця події.

Іще однією новацією, передбаченою Законом України № 2201-ІХ від 14.04.2022 є можливість проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, у випадках, коли їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. При цьому обов'язковим є фіксування таких процесуальних дій доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Варто зауважити, що саме участь понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій є однією із важливих гарантій їх законності, що прямо передбачено чинним законодавством України.

У свою чергу, відповідно до абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено такі винятки із загальних положень:

– об'єктивна неможливість залучення понятих, тобто відсутність (поза волею особи, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію) внаслідок певних обставин, умов проведення процесуальної дії можливості залучити зазначених суб'єктів;

– потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих, що безпосередньо пов'язано із обстановкою, за якої проводяться певні процесуальні дії, що можуть свідчити про наявність факторів, які можуть ставити під загрозу життя чи здоров'я понятих) [4].

Таким чином, можна зазначити, що на сьогоднішній день, як збройна агресія РФ проти України, так і особливості правого режиму воєнного стану в Україні суттєво вплинули на життєдіяльність всіх сфер в державі, у тому числі і на діяльність правоохоронних органів.

Відтак законодавець приділив увагу особливостям здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану, зокрема щодо удосконалення способів фіксації початку кримінального провадження, а також відповідних слідчих (розшукових) та процесуальних дій.

Окрім того, вважаю доречним зауважити, що з метою інформаційного забезпечення досудового розслідування в умовах воєнного стану, законодавцю варто передбачити факультативні способи ведення реєстрів та захисту інформації, котра в них розміщена, з метою захисту останньої від несанкціонованого втручання. При цьому, необхідно налагодити взаємодію між сторонами кримінального

провадження з метою своєчасного обміну інформацією, необхідною для швидкого та ефективного здійснення досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.10.2022).
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.10.2022)
3. Справа «Риженко проти України» (Заява № 55902/11): Заява від 30.07.2015. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a73#Text
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 10.10.2022).

ЩЕРБАНЬ Каріна,

студентка групи ПМПФ-20-1 ННІ економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

науковий керівник:

КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,

в. о. завідувача кафедри кримінальних розслідувань Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена передусім через те, що на сьогодні Україна переживає надзвичайно складний час, що зумовлено посяганням країни-агресора на територіальну цілісність Української держави та вторгненням російського війська на її територію. Розглянувши нормативну базу та теоретичні видання необхідно зазначити, що базовими та необхідними підставами запровадження військового стану є агресія чи безпосередня загроза агресії. Тому Україна була вимушена запровадити воєнний стан по всій території держави. У свою чергу, введення воєнного стану означає, що такий стан має статус особливого та правового режиму. Таким чином, слід зазначити, що запровадження воєнного стану є поштовхом до введення деяких змін у законодавство України, у тому числі в Кримінальний

процесуальний кодекс.

Метою роботи є правий аналіз законодавчих змін щодо проведення обшуку у період воєнного стану.

При розгляді питання обшуку у воєнний час необхідно наголосити спершу на статистиці. Так, Офіс Генерального прокурора є основним органом, який взяв на себе координацію розслідування воєнних злочинів з моменту вторгнення. Станом на вересень 2022 року - 37 608 воєнний злочинів [1], а за жовтень 2022 року на сьогодні зафіксували 39 551 воєнний злочин. Із них 96% (38 128) це порушення законів та звичаїв війни (стаття 438 Кримінального кодексу України). Решта це пропаганда війни, геноцид, ведення агресивної війни, диверсія, пропаганда та інші кримінальні правопорушення [2].

Так, пропонується розгляд змін, що зазнав Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) з 24 лютого 2022 року щодо проведення обшуку. Найважливішим слідчим процесом у процесі доведення є обшук. Обшук — це одна із слідчих дій, з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання зняряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [3]. Він проводиться у примусовому порядку, полягає в обстеженні приміщень, ділянок місцевості, транспорту та громадян з метою виявлення та вилучення предметів, що мають значення для розслідування, а також людей та трупів. Для проведення обшуку необхідно мати достатні дані про можливу наявність у будь-якому місці або в будь-якої особи об'єктів, що належать до події кримінального правопорушення або мають значення для кримінальної справи. Обшук зачіпає конституційні права людини, є складним та трудомістким у провадженні. Так, ВРУ прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та удосконалюють процедуру здійснення кримінального провадження під час воєнного стану. При цьому юристи зазначають, що прийняті зміни порушують конституційні права громадян [4].

Першим нововведенням є здійснення обшуку у нічний час, а саме з 22:00 до 06:00. Раніше ця вимога була недопустимою та можливою лише у невідкладних випадках, проте теперішня ситуація на території України змінила зазначену норму закону. Це зроблено у першу чергу для того, аби виявити диверсантів, які здійснюють координування для країни-агресора, виявлення осіб, які мають приховані збройні зняряддя чи боєприпаси, чи інші предмети суспільної небезпеки. Тому, щоб пришвидшити процес виявлення злочинців, правопорушення яких можуть викликати небезпеку для громадян та національній безпеці здійснюється проведення обшуку у нічний час.

Наступним інноваційним процесом є здійснення обшуку без залучення

понятих, що передбачено п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України. Ця норма закону можлива за умов неможливості залучення зазначених осіб для проведення такої процесуальної дії з метою потенційної небезпеки життю чи здоров'ю понятих. У разі проведення обшуку без залучення понятих така процесуальна дія має бути записана при безперервному відеозаписі.

Третьою інновацією є обов'язкове відеофіксування проведення допиту свідка під час воєнного стану та у присутності захисника. У разі не здійснення такої вимоги – суд не зарахує такий доказ як належний та допустимий [5].

Важливе значення має проблемне питання достовірності зафіксованого у цифровій формі відеозапису в обох випадках. До питання використання цифрових технологій багато вчених-правознавців підходять критично. В основному думки зводяться до неприпустимості впровадження методів цифрової відеозйомки через можливість внесення змін до зафіксованих цифрових даних за допомогою комп'ютерних програм редакторів відеозображень.

Наступне, на що пропонується звернути увагу при проведенні обшуку, це можливість обвинуваченому спілкуватися із захисником по відеозв'язку чи по телефону [5]. Якщо розглядати з боку законодавства, то права підозрюваного не порушуються, проте виникає проблема, що під час відео трансляції адвокат не може виступити докладно та аргументовано, консультації з підзахисним швидкоплинні та не цілком конфіденційні.

Додатково необхідно зазначити, що якщо ж особі потрібен перекладач пояснень, показань або документів, а його участь неможлива, цю функцію може виконати дізнавач, слідчий або прокурор [5].

Вважаю, що в деяких аспектах слід погодитися з нововведеннями Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», проте необхідно зважати і на те, що під час їх реалізації виникає ряд проблемних питань, що були зазначені вище. Тому пропонуються деякі пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесу.

Спершу, на мою думку, необхідно вирішити питання відеофіксації обшуку та проведення допиту свідків. Вважаю, що для того, щоб виключити ймовірність комп'ютерного редагування цифрових відеозображень, можна запропонувати такі умови: показувати посвідчення, на якій відеокамері зроблено запис, у якому форматі та на який носій, яка тривалість відео, опис упаковки та опечатування носіїв цифрового відеозображення та їх використання як додаток до протоколу допиту.

Щодо присутності захисника у дистанційному режимі безпосередньо є зручним, проте з цим також виникають дискусії щодо конфіденційності спілкування підозрюваного із захисником. Одним із варіантів вирішення цього проблемного питання є все ж таки фізична присутність під час проведення обшуку, тим самим захисник може реалізувати повністю та безперешкодно свою діяльність

щодо захисника, наочно слідкувати за діями співробітників правоохоронних органів та вчасно реагувати на порушення з їхнього боку.

Таким чином, можна зробити висновок, що не зважаючи на таку складну воєнну ситуацію в Україні, держава продовжує здійснювати кримінальні процесуальні дії та впроваджувати зміни для покращення проведення таких дій.

Спосіб використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Електронний ресурс*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusnennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 14.10.2022 року)

2. Слідство зафіксувало майже 40 тисяч воєнних злочинів: складнощі розслідування. 13.10.2022. *Електронний ресурс*. URL: https://lb.ua/blog/serhii_mytkalyk/532493_slidstvo_zafiksuvalo_mayzhe_40_tisyach.ht ml (дата звернення: 14.10.2022 року)

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.09.2022 року)

4. Під час воєнного стану в Україні дозволили проводити обшуки вночі й без понять і затримувати на 9 днів. 2022. *Електронний ресурс*. URL: <https://poltava.to/news/66023/> (дата звернення: 28.09.2022 року)

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 року № 2201-IX / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 29.09.2022 року)

ЯКОБЧУК Яна,

курсантка 4-го курсу 401 н.в., факультету №1 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ

нуковий керівник: ЛИТВИНЕНКО Ольга,

старша викладачка кафедри організації досудового розслідування факультету №1 КННІ Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогоднішні реалії в країні стали підґрунтям для прийняття змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України з метою повноцінного, якісного

та належного функціонування кримінального процесу в умовах воєнного стану.

Однак, ми переконані, що в умовах воєнного стану все ж таки дещо повинно залишатися не змінним – це права і свободи людини. Справедливо зазначено у статті 3 Конституції України про те, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Науковці наголошують на тому, що права людини в умовах війни – це невід'ємна від прогресивного сучасного соціуму цінність; вона виступає ключовим об'єктом конституційного нормативно-правового регулювання, що є безумовною функцією національного законодавства [2, с.283].

З цим ми повністю погоджуємося. Права людини є важливою темою, а під час війни стає однією з найактуальніших, оскільки закріплені права людини є гарантом дотримання національного та міжнародного законодавства.

Право особи на захист є на стільки важливим, що воно закріплено в кожному міжнародно-правовому акті, змістом якого є дотримання прав людини.

Варто відмітити, що правом на захист не нехтують й у національних судах та, зокрема, акцентують про це у своїх судових рішеннях.

Так, у мотивувальній частині ухвали судді Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 07.05.2021 р. звернено увагу на те, що забезпечення права на захист – це правове положення, згідно з яким посадові особи, котрі здійснюють кримінальне провадження, зобов'язані забезпечити підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, виправданому сукупність процесуальних прав, завдяки яким останні отримують можливість захищатися від підозри чи обвинувачення [3].

На нашу думку, забезпечення цього права є важливим аспектом у процесуальній діяльності, оскільки це є основоположним правом у здійсненні процесуальних проваджень.

Обмеження прав людини – це звуження обсягу прав людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав та свобод [4, с. 5].

Умови воєнного стану спричиняють специфічні обмеження для життєдіяльності громадян, в тому числі тих, які потрапили у конфлікт із законом, проте в жодному разі це не має стосуватись скасування або знецінення такого безумовного права, як право на захист.

Визначально, що Конституція України як основний гарант забезпечення і захисту прав і свобод громадян містить перелік прав, які не можуть обмежуватися особливо в період дії воєнного стану.

До таких зокрема відносяться:

1. Паво на професійну правничу допомогу;
2. Право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення;

3. Презумпція невинуватості;

4. Право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом.

У Законі України «Про правовий режим воєнного стану» статтею 26 передбачено, що: Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [5]. Із зазначеним ми повністю погоджуємось, та наголошуємо на тому, що відсутність у особи можливості реалізувати своє право на захист тягне за собою безпідставне притягнення її до відповідальності, та в подальшому має бути визнано не законним. Також варто відмітити що, у Кримінальному процесуальному кодексі України у розділі 9-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» саме участь захисника визнано однією із найважливіших та основних засад дотримання прав людини. Оскільки воєнний стан унеможлиблює проводити певні слідчі (розшукові) або процесуальні дії у звичному режимі, то запропоновані у КПК зміни в такому разі наголошують на обов'язковій участі захисника, розцінюючи його як гаранта дотримання прав людини.

Підсумовуючи зазначене із впевненістю можемо стверджувати, що право особи на захист є таким, що має реалізовуватись незалежно від правового режиму в країні. Оскільки від дотримання права особи на захист під час здійснення кримінального судочинства залежить те, як швидко буде здійснено розгляд його справи та яке рішення прийме суд.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4259>

2. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. 2022. № 4(22). С. 280-291.

3. Ухвала Артемівського міськрайонного суду Донецької області у справі №219/4280/21 від 7 травня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96765143>

4. Васечко, Л. (2013). Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна*, (1),с. 4-8.

5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року № 389- VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389>

СЕКЦІЯ № 6

ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ, АБО ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ТИМЧАСОВІЙ ОКУПАЦІЇ, ОТОЧЕННІ (БЛОКУВАННІ)

ДУДЧЕНКО Катерина, КОМІССАРЧУК Дар'я,
студентки 3 курсу бакалаврату, Факультету соціології і права, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген,
професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права» Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Поняття “воєнний злочин” не закріплене в законодавстві України, втім Кримінальний кодекс України передбачає цілий ряд складів кримінальних правопорушень, якими встановлено відповідальність за так звані “воєнні злочини”. Серед основних, придатних до застосування – передбачений ст. 438 КК “Порушення законів та звичаїв війни”[6].

Враховуючи положення Женевської і Гаазької конвенцій, додаткових протоколів до них, Римського статуту Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних документів до воєнних злочинів відносять такі діяння: навмисні вбивства цивільного населення, катування і нелюдське поводження (у тому числі біологічні експерименти), навмисне спричинення важких страждань, серйозного каліцтва, згвалтування; незаконне знищення, привласнення майна; тощо [3; с. 217].

Із незаконною анексією Криму та окупацією частини території Донецької та Луганської областей у 2014 році КПК України був доповнений новим розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [5]. Він передбачив можливість перекладення повноважень слідчого судді у разі неможливості їх виконання у встановлені законом строки на адміністративній території, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, на відповідного прокурора.

Розслідування воєнних злочинів під час воєнної агресії здійснюється за загальним порядком, втім має низку особливостей:

- Згідно ст. 216 КПК розслідування злочинів, передбачених ст. 436, 437-447 КК належить до компетенції слідчих органів безпеки, тобто здійснюється слідчими СБУ [5].

- До ст. 615 КПК Законом № 2111-IX внесено зміни, і в п. 1 ч. 1 наразі передбачено, що в разі відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР, рішення про початок досудового розслідування приймається дізнавачем, слідчим або прокурором, про що вноситься постанова [5].

- Згідно з новою редакцією ст. 615 КПК, при розслідуванні воєнних злочинів під час воєнного стану керівник органу прокуратури може санкціонувати: тимчасовий доступ до речей і документів, обшук та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, накладати арешт на майно, продовжити строк досудового розслідування, санкціонувати одержання зразків для експертизи, привід або надати дозвіл на затримання з метою приводу, в разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень.

- Докази воєнних злочинів часто містяться поза межами будівель (на вулицях) або в зруйнованих приміщеннях. Тому закон дозволяє слідчому проводити у таких випадках огляд місцевості, приміщення, речей та документів (ч. 1 ст. 237 КПК) [5].

Розслідування воєнних злочинів пов'язане із цілою низкою викликів: безпекові; логістичні; тактичні, комунікаційні, геополітичні [2, с. 2].

Для проведення розслідування у місцях, які звільнені від окупації, потрібна низка допоміжних засобів, до яких можна віднести:

– залучення персоналу, у тому числі і іноземного (слідчих, інспекторів-криміналістів, спеціалістів-вибухотехніків, трасологів, судових медиків, оперативних працівників, водіїв, персоналу для забезпечення охорони і т. д.), оплату його перевезення, розміщення, проживання, харчування, відрядження тощо [1, с. 370];

– спеціалізований транспорт та забезпечення його паливом (мікроавтобуси для переміщення слідчих груп, перевезення криміналістичної техніки, вилучених доказів, пересувні криміналістичні лабораторії, землерийна техніка, мобільні рефрижератори для транспортування трупів до пунктів проведення судово-медичних розтинів тощо) [2, с. 3];

– техніко-криміналістичні засоби, призначені для відео- та фотозйомки під час слідчих (розшукових) дій, забезпечення повітряної зйомки за допомогою БПЛА, упакування речових доказів, вилучення об'єктів, проведення досліджень у даних умовах [2, с. 4];

– спеціальний одяг та допоміжні засоби (захисні костюми, рукавички, взуття, респіратори тощо), намети та укриття тимчасових пунктів збирання доказів на випадок негоди, засоби встановлення фізичної огорожі місця події, засоби захисту значущих для розслідування об'єктів від пошкодження [3, с. 218];

– інше обладнання: техніка для підготовки процесуальної документації, картографічні матеріали, засоби встановлення координат місць події, обладнання для перевірки територій та знешкодження потенційно небезпечних вибухових об'єктів, спеціальне судово-археологічне, рентгенівське, освітлювальне, вимірювальне обладнання, засоби комунікації [1, с. 371].

Таким чином, розслідування воєнних злочинів на деокупованих територіях відбувається за загальним порядком, але має деякі особливості та потребує низку додаткових допоміжних засобів, через зовнішні обставини.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний електронний журнал*. Львів, 2022. № 4. С. 369-374.

2. Кравчук О., Бондаренко М. Досудове розслідування воєнних злочинів. *Вектор прав людини* : веб-сайт. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-sa?fbclid=IwAR1eS6DOtKzh9aMyiqawD3v0loUl4LeXgEEIEdwUbbBLIPsl1GBhqQaQw>

3. Тарасенко О., & Тарасенко О. Криміналістичні особливості досудового розслідування в умовах в умовах військових дій. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С. 216-217.

4. Крушинський С. А., Балов П. О. Особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 74-76 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI: станом на 1 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ГРАДУН Світлана,
*ад'юнкт Донецький державний університет
внутрішніх справ*

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ

Необхідність проведення теоретичних досліджень щодо використання поліграфа в діяльності Національної поліції обумовлено Стратегією національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020), Стратегією боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р), положеннями Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21, Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також тематикою науково-дослідної роботи факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» на 2020-2024 роки (0120U105580).

Деякі аспекти використання поліграфа у кримінальному провадженні досліджували такі науковці: В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, Д.В. Затенацький, І.І. Когутич, О.І. Козаченко, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.В. Матвійчук, О.І. Мотлях, Т.Р. Морозова, С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, В.В. Поливода, М.Я. Сегай, Л.Д. Удалова, М.Є. Шумило та інші. Водночас єдиного підходу до механізму правового регулювання та методики практичного використання цього технічного пристрою так і не було вироблено ні в теорії, ні в практиці правоохоронних органів і судів.

Враховуючи відсутність комплексних досліджень з вказаної тематики та її невгаслу актуальність, потрібно визнати доцільність опрацювання питань використання поліграфа під час проведення слідчих (розшукових) дій у районах проведення воєнних (бойових) дій.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" Указом президента України № 64/2022 введено в Україну воєнний стан.

Використання поліграфа спрямоване на діагностування психіки людини, її внутрішнього світу, який являє собою систему суб'єктивних образів реальності і функціонує за певними законами. Коли людина говорить неправду, відповідаючи

на запитання, у неї відбуваються фізіологічні зміни – частішає пульс і дихання, підвищується тиск, посилюється потовиділення та ін. Поліграф здатен виявити це і зафіксувати (на випробувану особу надягаються спеціальні датчики), а спеціаліст, який проводить випробування, потім оцінює одержані у такий спосіб дані і вирішує, на які запитання особа реагувала незвичайно. Нетипові для даної людини реакції, зареєстровані поліграфом, дають підстави для висновку про те, коли особа говорила правду, а коли неправду.

Національний стандарт надав визначення терміну поліграф (пункт 3.1) вказавши, що поліграф або детектор брехні – це багатоканальна контрольновимірювальна система, призначена фіксувати динаміку зміни фізіологічних показників організму людини під час дослідження на визначення його психоемоційного стану у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних стимулів і подальше їх відтворення на екрані монітора та збереження й архівування за допомогою пристрою оброблення та відображення інформації, яким можуть бути персональний комп'ютер (планшетний комп'ютер, ноутбук тощо), що серійно виробляються [1].

Військовослужбовці країни-агресора під час окупації вчиняють масові злочини проти мирних мешканців України, руйнують об'єкти інфраструктури, життєзабезпечення населення, пам'ятки архітектури та храми, нищать житлові будинки, примусово депортують до рф українських громадян, викрадають та катують українських журналістів, політиків і громадських діячів.

Використання поліграфу під час проведення слідчих (розшукових) дій у районах проведення воєнних (бойових) дій обумовлено збільшенням кількості злочинів, що вчиняють військовослужбовці та військовозобов'язані безпосередньо під час виконання своїх службових обов'язків.

На деокупованих територіях дослідження із застосуванням поліграфа можуть бути ефективними для встановлення причетності осіб до шпигунської, диверсійної діяльності та приналежності до ДРГ, фактів співпраці з іноземними спецслужбами, обізнаності про місцеперебування особового складу, зброї, військової техніки агресора, причетності та підготовки до злочинної діяльності, або будь-якої інформації, яка може бути корисною для виконання тактичних завдань. Представники місцевої влади, державні службовці, а також українські військові, які перебували в полоні у окупантів проходять дослідження на поліграфі з метою встановлення факту вербовки і співпраці із спецслужбами рф, корупційної складової.

Тестуванню підлягають російські військовополонені на предмет виконання бойових завдань проти України.

Під час оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні поліграф використовується як техніко-криміналістичний засіб виявлення та фіксації доказів, що супроводжується залученням фахівця-поліграфолога для отримання криміналістично орієнтованої

інформації. За результатом психофізіологічного інтерв'ю спеціаліст оформлює довідку.

На думку вітчизняних вчених в кримінальному судочинстві України поліграф може використовуватися за наступними напрямками: криміналістичним та слідчим.

Як наголошує вітчизняний вчений О. І. Мотлях, криміналістичний дає можливість розв'язати наступні питання:

- звузити коло підозрюваних і, можливо, причетних осіб до події розслідуваного злочину;
- визначити ймовірну роль підекспертного щодо планування, підготовки та вчинення конкретного злочину;
- оцінити достовірність інформації, яка повідомляється підекспертним, і на її основі висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події в цілому чи окремих її обставин;
- отримати оперативно-значущу інформацію, яку в інший спосіб отримати неможливо;
- отримати фактичні дані, матеріальні докази та інші дані для своєчасного проведення оперативно-розшукових дій і слідчих заходів, а також для виявлення, припинення, запобігання й розкриття кримінальних правопорушень.

Слідчий напрямок є значимим під час проведення слідчих (розшукових) дій і допомагає визначити:

- достовірність показань підекспертного;
- коло осіб, причетних до кримінального правопорушення, або визначити тих, хто володіє інформацією;
- місцезнаходження матеріальних доказів у приміщенні, чи на місцевості, зокрема під час обшуку;
- правдивість та достовірність показань свідків, потерпілих. [2, с. 207]

Отже, використання поліграфа під час проведення слідчих (розшукових) дій у районах проведення воєнних (бойових) дій у криміналістичному та слідчому напрямах можуть використовуватися комплексно як під час процесуальних заходів так і в реалізації оперативно-розшукової діяльності в ході негласних слідчих (розшукових) дій в рамках розслідування кримінального провадження, що сприяє отриманню даних для своєчасного проведення слідчих заходів з метою виявлення, припинення, запобігання й розкриття кримінальних правопорушень взагалі і у військовій сфері зокрема.

Список використаних джерел

1. ДОВІДКА про ПРОБЛЕМИ в роботі національного стандарту в Україні-ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови». URL: <https://cutt.ly/CFH7XW0> (Дата звернення 15.04.2022 р.)

2. Мотлях О. І. Ефективність використання поліграфа у розслідування злочинів минулих років. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 206-209.

ГРАЧОВА Олександра,
*студентка 3 курсу факультету соціології і права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського» м. Київ, Україна*

ЛУК'ЯНЧИКОВ Борис,
*доцент кафедри інформаційного, господарського та
адміністративного права Національного технічного
університету України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФІКСАЦІЯ ТА ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ НА ЗРУЙНОВАНИХ ОБ'ЄКТАХ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ

Після повномасштабного вторгнення російської федерації (надалі-рф) в Україну, яке сталося 24 лютого 2022 року, на території нашої держави не припиняються постійні бомбардування та обстріли. Внаслідок таких дій російських загарбників постраждали та зазнали пошкоджень велика кількість об'єктів критичної інфраструктури, приватних та державних підприємств. Зокрема, після деокупації Київської (початок квітня 2022 року), Чернігівської (початок квітня 2022 року), Харківської (вересень 2022 року), частини Донецької та Луганської (вересень 2022 року) областей було виявлено значні пошкодження чи повністю зруйновані об'єкти нерухомого майна. Тому, в умовах воєнного стану, військових дій є важливим фіксація та збирання даних щодо постраждалих об'єктів від діянь рф з метою притягнення країни - агресора до кримінальної відповідальності на міжнародному рівні, доведення її вини та надання компенсації потерпілим.

Мета даної роботи полягає в тому, щоб висвітлити особливості фіксації та збирання доказів на об'єктах, що постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Відповідно, 20 березня 2022 року Кабінет Міністрів України (надалі- КМУ) за ініціативою Прем'єр-Міністра України Дениса Шмигала опублікував Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії рф, затверджений постановою КМУ «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20.03.2022 №326 (надалі - Порядок) [1]. Вищезгаданий нормативно- правовий акт створений задля розгляду процедур щодо визначення шкоди та збитків за пошкодження об'єктів приватної власності.

Одним із основоположних аспектів реалізації юридичного документу є оцінка економічних витрат, які спрямовані на відшкодування збитків особам, чия

нерухома власність постраждала від збройної агресії. Зокрема, в Порядку зазначено про обов'язкове створення і розробку органами державної влади платформи, яка буде містити інформацію про належне фіксування і доказування зруйнованих об'єктів.

Так, за ініціативою КМУ, Офісу Генерального Прокурора, Міністерства цифрової трансформації було реалізовано спеціальний сайт «War Crimes»[2]. За допомогою цього додатку, який є доступним для будь-якого телефону, здійснюється фото та відеофіксація будівель, що отримали ураження через вторгнення рф в Україну. В майбутньому, всі світлини будуть слугувати доказами злочинних дій, які здійснила рф в Україні, та притягненням військового керівництва та солдатів російської армії до юридичної відповідальності, за принципами вітчизняного та міжнародного кримінального судочинства.

Варто зауважити, що власникам підприємницької діяльності, пропонують іноземні варіанти програми, але для належного доказування потрібно користуватися українським сайтом.

В умовах воєнного стану, що введений Президентом України на основі Указу № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3] та є продовженим станом на вересень 2022 року, згідно нового Указу Президента України «Про продовження дії воєнного стану в Україні» №133/2022 від 14 березня 2022 року[4], зазнали нововведень приписи Кримінального процесуального кодексу України (надалі - КПК України) [5]. Відповідно, було внесено зміни до статті 87 КПК, яка містить положення, згідно з якими в умовах воєнного стану положення статті про недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, враховуються особливості статті 615 КПК України [5]. Згідно з п. 1 статті 615 КПК України у невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду) [5]. Така норма розроблена через технічну неможливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань або доступу до інших державних реєстрів України.

Зауважимо, що найпершим та найважливішим етапом фіксації порушень є виклик працівників правоохоронних органів та Державної служби з надзвичайних ситуацій (надалі – ДСНС). Працівники правоохоронних органів та ДСНС спільно проводять обстеження території, що була деокупована та здійснюють такі повноваження: розмінування території, фото та відео фіксація уламків, детальна перевірка місцевості, перевірка зруйнованих або пошкоджених об'єктів, отримання показань свідків, які знаходилися на певній території протягом її окупації російськими військами, складання протоколу про кримінальне правопорушення. За наявності на території камер відеоспостереження, такі матеріали також мають вилучатись та досліджуватись. Докази з відеокамери є важливими для осіб, що оскаржують дії окупантів відповідно до засад кримінального судочинства.

Особливої уваги потребує залучення кваліфікованих та досвідчених спеціалістів у галузі біології, хімії та фізики до розслідувань. Експерти-криміналісти проводять експертизу пошкоджених ділянок та встановлюють результати пошкоджень, що будуть використовуватися судом як одні з елементів доказування.

З метою здійснення аналізу судовими експертами, 5 квітня 2022 року КМУ прийнято Постанову «Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва» [6]. В наведеному документі зазначаються перелік фахівців, що проводять обстеження ділянок, які зазнали пошкоджень через військову агресію іншої країни. Так, в п. 2 вищезазначеної Постанови зазначається, що експертну оцінку можуть надавати фахівці таких спеціальностей: інженер-проектувальник із кваліфікаційним рівнем «провідний» або «І категорія», який має кваліфікаційний сертифікат за спеціалізацією «інженерно-будівельне проектування у частині забезпечення механічного опору та стійкості»; експерт будівельник із кваліфікаційним рівнем «провідний» або «І категорія», який має кваліфікаційний сертифікат за спеціалізацією «експертиза проектної документації у частині забезпечення механічного опору та стійкості»; інженер-консультант із кваліфікаційним рівнем «провідний» або «І категорія» [6].

Експерти із згаданого переліку здійснюють технічну перевірку об'єкта та надають висновок щодо рівня його пошкодження. Без залучення криміналістів неможливо встановити кількість уламків і відповідно встановити компенсацію за збитки.

Отже, враховуючи вищенаведене, можна констатувати, що в умовах воєнного стану, судова експертиза та кримінальне судочинство продовжують функціонувати заради стабільності та здійснення правосуддя в нашій державі шляхом проведення розслідувань та притягнення рф до юридичної відповідальності. Зокрема, в Україні постійно оновлюються і виробляються нові методи надання компенсації особам, які постраждали від російського вторгнення. Тому, можемо зауважити, що органи державної влади в нашій державі об'єдналися та продовжують допомагати кожному, хто опинився в складній ситуації через військові дії рф.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. Кабінет Міністрів України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text> (дата звернення: 21.09.2022)
2. War crimes: Єдиний державний хаб зі збору доказів воєнних злочинів: офіц. веб-сайт War Crimes Gov.ua: офіц. веб-сайт. URL: <https://warcrimes.gov.ua> (дата звернення: 21.09.2022)

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. Офіс Президента України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022.2> (дата звернення: 21.09.2022)

4. Про продовження дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 133/2022 від 14 березня 2022 року. Офіс Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022>. (дата звернення: 21.09.2022)

5. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата; звернення: 22.09.2022)

6. Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 423. Кабінет Міністрів України: офіц. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2022-п#Text> (дата звернення: 22.09.2022)

КОЗИНЕЦЬ Анна,

курсантка 203/21 – П (Б) навчального взводу факультету № 1 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: НОСЕВИЧ Надія,
завідувачка кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики факультету № 1 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ кандидатка юридичних наук, підполковник поліції.

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно ч.1 ст. 218 Кримінального процесуального кодексу України досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення [1]. Але в умовах сучасної збройної агресії росії, яка захопила не тільки українські території, а й законодавчу, виконавчу й судову владу на них, це не є можливим. Оскільки проведення слідчих заходів для повноцінного й об'єктивного розкриття злочину на окупованих територіях або територіях, на яких проводяться бойові дії, створює загрозу життю та здоров'ю органам досудового розслідування, прокуратури, працівникам кримінальної поліції та понятим. Це є явним порушенням ст.27 Конституції України, а в деяких випадках й ст.29, оскільки

російські військові дуже жорстокі по відношенню до громадян України, а особливо – до представників внутрішніх справ [2].

Тому доречно провести територіальний критерій злочинів, тобто їх фіксація на підконтрольній Україні території та ті, які вчинені на тимчасово окупованій території. Виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що кримінальні правопорушення, вчинені на тимчасово окупованій території, будуть важким тягарем не тільки для працівників внутрішніх справ, прокуратури або суду, але й для потерпілого, який вимагає відновлення порушених його прав. Прикладом може слугувати зміна ч.4 ст.95 КПК (за Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»), яка встановлює, що суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, а може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання [3].

У цьому випадку законодавець не врахував того, що на судове засідання особи, які можуть взяти вирішальну участь у конкретному кримінальному провадженні, не матимуть змоги через непередбачувані обставини (бомбардування, артилерійський або мінометний обстріл тощо) надати свої показання. А це вже відповідна прогалина у праві. Тому доречно було б вважати доказами допити свідків та потерпілих; відомості, отримані за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій (прослуховування телефонів осіб, причетних до вчинення злочину, отримання доступу до електронної поштової скриньки особи); відомості, отримані із засобів масової інформації та із всесвітньої мережі Інтернет; висновки судово-медичних експертиз та інших судових експертиз, що призначаються залежно від вчиненого злочину та заподіяної шкоди. Цей перелік є вичерпний, оскільки отримання інших доказів неможливе через окупацію або обстріли певної території, що виключає проведення будь-яких інших слідчих дій.

У частині 1 ст. 282 КПК України передбачено, що зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, припинено чи скасовано воєнний стан), або наявна можливість подальшого проведення досудового розслідування за таких умов, а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій [3]. Варто зауважити, що особливість огляду місця події полягає в негайній оцінці ситуації, яка вказує на причетність (невинуватість) обвинуваченого до кримінального правопорушення. Але в деяких випадках це є складністю, оскільки в умовах проведення бойових дій обстановка місця події має змогу змінитися, втратити свій початковий вид. Це створює додаткові перешкоди для збирання інформації, яка в подальшому буде використана для висування слідчих версій, перевірки правдивості показань потерпілого, підозрюваного, свідків, та

унеможливилоє призначення судових експертиз. Такі обставини виключають проведення повторних оглядів.

Ч. 7 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України передбачає залучення понятих факультативною потребою при проведенні огляду місцевості, приміщення, яке не є житлом чи іншим володінням особи, речей та документів [3]. Але в окремих випадках слідчий або прокурор, вважаючи це за потрібне, можуть їх запрошувати для участі. Законодавець не врахував, що доцільно було б залучити свідків – очевидців події, а також відповідних військових фахівців, які згідно ст. 71 КПК України, володіють спеціальними знаннями та навичками і можуть надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [1].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [Дата звернення: 05.10.2022 року]
2. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [Дата звернення: 05.10.2022 року]
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року // Відомості Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> [Дата звернення : 05.10.2022 року]

НИРКА Єлизавета,

ад'юнкт 2 курсу ад'юнктури Донецького державного університету внутрішніх справ старший лейтенант поліції

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ І ТАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ У РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ, АБО ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ТИМЧАСОВІЙ ОКУПАЦІЇ, ОТОЧЕННІ (БЛОКУВАННІ)

Швидко, повне та неупереджене досудове розслідування за фактами кримінальних правопорушень, на виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) неможливе без професійного підходу до процесу доказування. Обставини та причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, доведення її вини

здійснюється за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до КПК.

Пред'явлення для впізнання є особливою слідчою (розшуковою) дією, проведення якої потребує не тільки досконалого дотримання закону, а й використання певних тактичних прийомів за для забезпечення ефективності доказування.

Процесуальний і тактичний аспекти пред'явлення для впізнання досліджували такі науковці: Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, В.В. Тіщенко, Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.І. Гончаренко, М.В. Даньшин, А.В. Іщенко, В.В. Коваленко, І.І. Когутич, Н.І. Клименко, Є.Д. Лук'янчиков, М.В. Салтевський, М.А. Погорецький, Р.Л. Степанюк, Л.А. Удалова, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, М.Г. Щербаковський та ін.

Серед вже проведених наукових досліджень, в контексті реформованого КПК та особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, більш детального розгляду потребують питання процесуальних правил та тактичних особливостей проведення такої слідчої (розшукової) дії у тих районах де ведуться бойові дії, або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) тощо.

Враховуючи, що сьогодні внаслідок повномасштабного російського вторгнення наша країна перебуває у складному становищі, криміногенна ситуація наразі характеризується

формуванням нових видів кримінальних правопорушень, зокрема, встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1 КК України) та пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) та ін.

Через появу на тимчасово окупованих територіях України осіб, які добровільно й свідомо підтримують країну-агресора і займаються колабораційною діяльністю.

У більшості випадків виявляти таку діяльність та розслідувати її досить проблематично через прихованість, та як наслідок, виникають проблеми з притягненням винних до кримінальної відповідальності. Як засіб отримання інформації, під час досудового розслідування таких кримінальних правопорушень, проведення пред'явлення для впізнання відіграє важливу роль, а також є значимим у процесі доказування. Варто зазначити, що повторність проведення слідчої (розшукової) дії не передбачається КПК та не є логічною, тому потребує проведення з першого разу.

Вибір виду проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії може бути зумовлений обмеженням можливості пред'явити особу в натуральному вигляді, [4, с. 512].

У зв'язку з тим, що певна частина України перебуває у тимчасовій окупації або оточенні (блокуванні) російською федерацією, окупаційною адміністрацією так званих ЛНР, ДНР, можливості для проведення пред'явлення особи для впізнання не має,

Слід констатувати, що існують багато соціальних мереж, сайтів де зафіксовані та розміщені фотозображення, відео матеріали, які можуть нести підтверджуючу інформацію про добровільну й свідому підтримку країни-агресора або заняття колабораційною діяльністю. Для того щоб винні були покарані, доцільним у процесі збирання доказів може бути пред'явлення для впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису з додержанням вимог, зазначених у КПК.

На тлі загальних правил пред'явлення для впізнання потрібно виділити й окремі види цієї слідчої (розшукової) дії, які мають певні особливості у підготовці й проведенні (ч.ч. 6,7 ст. 228 КПК України).

Слідчий, обираючи даний вид пред'явлення для впізнання, повинен усвідомлювати, що відповідно до ч. 6 ст. 228 КПК України проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред'явлення особи для впізнання.

Є особливості й у забезпеченні достовірності результату впізнання – фотознімки, серед яких пред'являється фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, мають відповідати двом вимогам: 1) фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення (масштаб, ракурс, різкість тощо); 2) особи на фотознімках повинні бути однієї статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню. Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які мають бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії (під час воєнного стану) може сприяти отриманню важливих даних у тих районах де ведуться бойові дії, або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), які стануть підґрунтям проведення оперативно-розшукових заходів та інших слідчих (розшукових) дій, а також отримання нових доказів під час розслідування кримінальних правопорушень взагалі і воєнних злочинів зокрема.

Крім того, проведення пред'явлення для впізнання вимагає певної психологічної підготовки слідчого, знання ним основ психології сприйняття, запам'ятовування та відтворення, що є визначальним для обрання тактики його проведення.

Тактично-психологічні рекомендації і процесуальні правила є науковим і правовим підґрунтям для визначення певного порядку проведення даної слідчої (розшукової) дії, дотримання яких є гарантією достовірності отриманого результату.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (зі змінами) URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (Дата звернення 20.10.2022 р.)

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

3. щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Відомості Верховної Ради. 2022. № 2108-IX від 03.03.2022, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (Дата звернення 20.10.2022 р.)

4. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування

5. та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 липня 2022. Одеса:ОДУВС,2022. 116 с.

6. Бойко А., Прохорова А., Пред'явлення особи для впізнання:

Процедурні особливості та порушення на практиці. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 4. С. 510–513.

СЕКЦІЯ № 7
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ У
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ

АНАСТАСІЄВА Вікторія,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
ЗАЇКА Сергій,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Основним завданням чинного КПК України є забезпечення дотримання та захисту прав і законних інтересів осіб, які приймають участь в кримінальному процесі, забезпечення законності і обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудових стадіях кримінального провадження.

Проте із початком широкомасштабної збройної агресії російської федерації щодо України, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, на території держави було введено військовий стан, що зумовило необхідність застосування певних обмежень окремих гарантованих Конституцією України прав та свобод.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Крім того, у відповідності із ч. 1 ст. 10 Закону у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів

прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність [1].

Таким чином, діяльність із досудового розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду залишається непорушною та повинна продовжуватись пристосувавшись при цьому до правових та процесуальних особливостей, які виникають в період дії такого особливого для країни правового режиму.

На підтвердження вказаного слід погодитись із думкою О.В. Лазукової, яка зазначає, що вимога проведення ефективного розслідування є непорушною навіть в умовах війни чи іншої надзвичайної ситуації [2, с. 192].

При цьому вирішення питання про застосування щодо особи заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади в умовах сьогодення стикається з низкою проблем, які потребують вирішення.

Так з урахуванням даних анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування у 71,2%: випадках однією із таких проблем, є налагодження взаємодії прокурора та слідчого, особливо в умовах ведення бойових дій на окремих територіях нашої держави.

Глава 10 КПК передбачає, що основними суб'єктами ініціювання та реалізації заходів забезпечення кримінального провадження є слідчий та прокурор. Більшість заходів вони можуть ініціювати на рівних, при цьому прокурор, як процесуальний керівник у кримінальному провадженні, має забезпечити дотримання процесуального законодавства слідчим також. Доцільно згадати й про проблему погодження прокурором клопотання про відсторонення від посади, оскільки відповідно до п. 10 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор має право погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій [2].

Відповідно до п. 5 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-558/0/4-13 від 5 квітня 2013 року також визначено, що за відсутності згоди (погодження) прокурора слідчий не вправі звертатися до суду з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Водночас жодними нормами не визначено строків такого погодження, що створює певні проблеми в оперативності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі відсторонення від посади [4, с.167].

Зволікання у призначенні особі такого заходу може призвести до невідворотних наслідків для кримінального провадження, що ускладнять або унеможливлять доведення вини особи у інкримінованому їй кримінальному правопорушенні.

Крім того, процесуальна процедура застосування відсторонення від посади потребує звернення до слідчого судді чи суду для прийняття рішення про доцільність його застосування. На сьогодні серед проблем, які виникають на вказаному етапі є: те, що по-перше однією із підстав відмови в задоволенні клопотання про відсторонення від посади є недостатня кількість доказів, що свідчать про наявність підстав для застосування вказаного заходу.

По-друге наявність кримінально-процесуальної неузгодженості в нормах статей глави 14 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, що стосуються неоднозначного вживання терміну «злочин» та «кримінальне правопорушення», а також необхідності відокремлення процесуальної регламентації змісту клопотання про відсторонення від посади на стадії досудового провадження та судового розгляду.

По-третє необхідності зменшення строків прийняття слідчим суддею, судом рішення про відсторонення від посади. Зокрема пропонується скоротити строк до 24 годин з моменту надходження клопотання про застосування цього заходу. Такий строк буде реально відповідати основам розумності строків кримінального провадження [5, с. 244].

Скорочення такого терміну зумовлено також тим, що в умовах воєнного стану звернення із клопотанням про застосування відсторонення від посади до суду може бути утруднене обставинами, пов'язаними із веденням бойових дій, надмірною завантаженістю слідчого, відсутністю доступу до місця можливого знаходження доказів кримінального провадження тощо.

Таким чином, незважаючи на те, що сучасне кримінально процесуальне законодавство України, запропонувало гуманістичний підхід при застосуванні обмеження трудових прав особи під час застосування відсторонення від посади, проте процесуальна процедура все ще потребує перегляду та уточнення, особливо із урахуванням реалій сучасного життя в умовах військового стану.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Лазукова О.В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018. 263 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України № 4651-VI зі змінами від 08.06.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n1545>.
4. Фаринник В. І. Відсторонення від посади: кримінальний процесуальний аспект. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2014. No2(65). С. 162-171.

5. Бойчук Д.В. Проблеми законодавчого врегулювання відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження. Часопис Київського університету права.2018. №3. С. 240-245.

ІВАНИЦЬКИЙ Сергій,
*професор кафедри економічної безпеки та
фінансових розслідувань, доктор юридичних наук,
доцент Національної академії внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АРЕШТУ Й ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКИХ АКТИВІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабний наступ російських військ у лютому цього року актуалізував питання протидії агресору на всіх напрямках, в тому числі на економічному фронті. Українською державою здійснюються системні кроки щодо усунення й мінімізації деструктивного впливу РФ на вітчизняну економіку, припинення каналів фінансування збройних сил окупаційної влади за рахунок підконтрольних їм суб'єктів господарювання на території України.

На цьому шляху правоохоронними органами України розслідується більше сотні кримінальних проваджень, причому протидія тяжким та резонансним економічним злочинам (зазвичай, це суспільно небезпечні діяння, передбачені ст.ст. 212, 191 та ін. КК України) часто здійснюється щодо сукупності кримінальних правопорушень, до яких належать, передусім, злочини проти основ національної безпеки (ст.ст. 110-2, 111-2 та ін. КК України).

Під час розслідування цих злочинів поширеним заходом забезпечення кримінального провадження є накладення арешту на російські активи (ТОВ «Аерок», Глухівський кар'єр кварцитів, ТОВ «Брокард-Україна», ТОВ «ТТВК» («ТУІ Україна») та ін.). З огляду на те, що вартість таких активів зазвичай перевищує 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, органи досудового розслідування зазвичай прагнуть передати їх в управління до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА).

Разом з тим, практика передачі цих активів до АРМА показала, що з моменту винесення відповідної ухвали слідчого судді й до початку роботи нового управителя може минути досить тривалий час (декілька місяців й більше), адже необхідно прийняти ці активи в управління, провести їх оцінку, здійснити конкурсний відбір управителя, укласти договори управління активами тощо. В результаті може виникнути ситуація, коли велике підприємство фактично зупиняє роботу, не виплачує заробітну плату працівникам й податки до бюджету.

Для того, щоб використати потенціал російських активів для зміцнення обороноздатності та фінансової стабільності країни на практиці, окрім норми, визначеної ст. 21-2 профільного закону про АРМА [1], стали використовувати можливості, що закладені в ч.ч. 6-7 ст. 100 КПК України, а саме, передавати арештовані речові докази, що належать нерезидентам з РФ чи Білорусі, до завершення АРМА заходів з організації управління таким майном на відповідальне зберігання до спеціалізованого вітчизняного державного підприємства з правом комерційного використання (управління) арештованого майна, користування, володіння та розпорядження грошовими коштами (доходами), отриманими від комерційного використання (управління) таким майном.

Вказаний підхід було застосовано, зокрема, суддями місцевих судів Києва, щодо близько 20 тисяч арештованих залізничних вагонів. Так, у резолютивній частині відповідних судових ухвал [2;3] міститься припис “передати АРМА в управління за договором у порядку та на умовах, визначених ст.ст. 1, 9, 19-24 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» речові докази, а саме арештовані залізничні контейнери з відповідними номерами. До завершення заходів організації управління майном АРМА (прийняття зазначених активів в управління, проведення їх оцінки, проведення контрольних відборів управителя, укладення договорів управління активами) передати вказані арештовані залізничні контейнери на відповідальне зберігання АТ «Укрзалізниця» з правом комерційного використання (управління) зазначеними залізничними контейнерами та правом користування, володіння та розпорядження АТ «Укрзалізниця» грошовими коштами (доходами), отриманими від комерційного використання (управління) такими вагонами, на будь-які потреби, що виникають під час здійснення господарської діяльності АТ «Укрзалізниця»”.

У цьому контексті перспективним вбачається подальше розширення нормативного обсягу положень кримінального процесуального закону щодо відповідального зберігання майна, – як в плані суб’єктного складу, так й змістовних компонентів.

Список використаних джерел

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 1. Ст. 2.

2. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 11.07.2022 р. у справі № 761/12451/22 (провадження № 1-кс/761/6931/2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105205769>

3. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду м. Києва від 24.06.2022 р. у справі № 761/11126/22 (провадження № 1-кс/761/6263/2022). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105375320>

МАКАРЕНКО Олександр,
професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики Донецького державного університету внутрішніх справ, адвокат, партнер Адвокатського об'єднання «Альфа лекс», доктор юридичних наук, професор

МАКАРЕНКО Наталія,
доцент кафедри цивільного та господарського права Донецького державного університету внутрішніх справ, адвокат, керуючий партнер Адвокатського об'єднання «Альфа лекс», кандидат юридичних наук, доцент

ДОРОШЕНКО Владислав,
доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання захисту прав громадян України, фізичних та юридичних осіб завжди було достатньо актуальним. І хоча за останні роки Україна зробила суттєві позитивні зрушення в напрямку розвитку правових інститутів, та суттєво вдосконалила кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, проблеми застосування окремих норм, зловживання правами як стороною захисту так і обвинувачення, залишилися вельми актуальними.

Але ми вважаємо, що саме в умовах воєнного стану, потрібно звернути увагу на найяскравіші приклади можливого маніпулювання з боку правоохоронців, які в свою чергу можуть бути підґрунтям для корупційної складової, оскільки загальне падіння економіки, суттєве збільшення курсу валют та інші об'єктивні чинники, роблять фізичних та юридичних осіб максимально вразливими.

Звісно, об'єм тез доповіді не дозволяє повністю розкрити тему, і це буде зроблено під час доповіді. Разом із тим, ми вважаємо за потрібне, окреслити ключові проблеми, виявлені нами на прикладі конкретного провадження, порушеного слідчим управлінням УСБУ в Херсонській області.

Як адвокати, ми були залучені для захисту інтересів нашого клієнта, ТОВ «Авто-Плаза» (автосалон марки Toyota) межах кримінального провадження № 000000000000000008 від 16.04.2022р. з правовою кваліфікацією за ч. 2 ст. 111, ч. 3 ст. 190, ч. 1 ст. 263 КК України[1], яке знаходилось в провадженні слідчого відділу УСБУ в Херсонській області.

Так, 27.05.2022р. старший слідчий в ОВС слідчого відділу Управління СБУ в Херсонській області «С» звернувся до Саксаганського районного суду

Дніпропетровської області з клопотанням, погодженим прокурором Херсонської обласної прокуратури «П» у кримінальному провадженні №000000000000000008 від 16.04.2022р. за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 111, ч. 3 ст. 190, ч. 1 ст. 263 КК України, про арешт майна[1].

В обґрунтуванні вказаного клопотання слідчий зазначав, що слідчим відділом Управління СБУ в Херсонській області проводиться досудове розслідування кримінального провадження №000000000000000008 від 16.04.2022р. за правовою кваліфікацією - ч. 2 ст. 111, ч. 3 ст. 190 та ч. 1 ст. 263 КК України[1].

У клопотанні ставилось питання про накладення арешту на майно, що 25.05.2022р. вилучено у ході проведення обшуку автомобіля Toyota Land Cruiser 200, що належить на праві власності ТОВ “Авто-Плаза” (код ЄДРПОУ 32618769) та фактично перебував у володінні громадянина «Г», а саме:

- 1) автомобіль Toyota Land Cruiser 200;
- 2) свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу;
- 3) комплект ключів, який складається з пульту управління та ключа.

Як зазначалось слідчим у поданому клопотанні, матеріали кримінального провадження містять відомості, що громадянин України мешканець м. Херсон «Г», з 20.03.2022 по теперішній час, перебуваючи на території м. Херсон, в умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022р. № 64/2022 по всій території України, перейшов на бік ворога в період збройного конфлікту та вчиняє умисні дії на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України шляхом надання іноземній державі-агресору – Російській Федерації та її представникам допомогу в проведенні підривної діяльності проти України.

Також, у поданому клопотанні слідчим вказувалось про те, що відповідно до заяви генерального директора ТОВ “Авто-Плаза” (код ЄДРПОУ 32618769) отримано відомості, що 19.04.2022 громадянин України «Г», заволодів правом на майно ТОВ “Авто-Плаза” (код ЄДРПОУ 32618769), а саме автомобілем Toyota Land Cruiser 200, шляхом зловживання довірою співробітників ТОВ “Авто-Плаза” (код ЄДРПОУ 32618769), тобто вчинив шахрайство у великих розмірах.

Враховуючи те, що:

- постановою слідчого відділу УСБУ в Херсонській області від 26.05.2022р. вилучені речі та документи визнані речовими доказами та у встановленому порядку долучені до матеріалів кримінального провадження № 000000000000000008 від 16.04.2022р.,

- в матеріалах провадження є необхідність у проведенні судових експертиз, заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасових доступів та інших), надання відповідних доручень оперативним підрозділам та інших слідчих з використанням вищевказаних предметів,

- вказані предмети мають доказове значення у провадженні, приймаючи до уваги, що вищевказаний автомобіль є предметом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 190 КПК України[2], а також з метою недопущення їх відчуження, розпорядження, використання (визначення долі шляхом знищення, відчуження або передачі), -

слідчий у поданому до Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу клопотанні просив накладити арешт на майно, що 25.05.2022р. було вилучено у ході проведення обшуку автомобіля Toyota Land Cruiser 200, що належить на праві власності ТОВ «Авто-Плаза» (код ЄДРПОУ 32618769) та фактично перебувало у володінні громадянина України «Г».

30.05.2022р., слідчий суддя Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області Ткаченко А.В. у справі № 000/0000/22 (провадження № 1-кс/000/000/22), розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в м. Кривому Розі клопотання старшого слідчого в ОВС слідчого відділу Управління СБУ в Херсонській області «С» від 26.05.2022р., погоджене прокурором Херсонської обласної прокуратури «П» у кримінальному провадженні № 000000000000000008 від 16.04.2022р. за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 111, ч. 3 ст. 190, ч. 1 ст. 263 КК України[1], про арешт майна, постановив зазначене клопотання задовольнити частково та накладити арешт на вилучений 25.05.2022р. в ході обшуку автомобіль марки TOYOTA LAND CRUISER 200, який на праві власності належить ТОВ «Авто-Плаза» (код ЄДРПОУ - 32618769) та фактично перебував у володінні «Г» із подальшою заборонаю на розпорядження вищевказаним автомобілем. Свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу серії СТХ № 736588 та комплект ключів, який складається з пульта управління та ключа, вилучений 25.05.2022р. в ході обшуку, повернути власнику ТОВ «Авто-Плаза» (код ЄДРПОУ - 32618769). В задоволенні іншої частини клопотання – відмовити.

На наступний же день, матеріали провадження за кваліфікацією по статті 190 КК України, були виділені в інше провадження та передані до міста Одеса.

Фактично, слідчий не став проводити жодних дій, на які посилався в своєму клопотанні. Більше того, майже два тижні ми встановлювали в провадженні якого органу знаходяться матеріали та де фізично знаходиться автівка.

Разом із тим, відповідно до ст. 2 КПК України [2] завданням кримінального провадження визначено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження (ч. 1 ст. 7 КПК України) [2].

Заходи забезпечення у вигляді арешту майна мають бути пропорційними щодо мети їх застосування, повинен бути встановлений справедливий баланс між завданнями кримінального провадження та вимогою захисту основних прав особи.

В силу ст. 41 Конституції України [3], ст. 1 протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4], кожна фізична та юридична особа має право володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше, ніж на користь суспільства і на умовах, передбачених Законом або загальними принципами міжнародного права.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, для того, щоб втручання в право власності вважалось допустимим, воно повинно служити не лише законній меті в інтересах суспільства, а повинна бути розумна співмірність між використовуваними інструментами і тією метою, на котру спрямований будь-який захід, що позбавляє особу власності. Розумна рівновага має зберігатися між загальними інтересами суспільства та вимогами дотримання основних прав особи (рішення у справі "АГОСІ проти Об'єднаного Королівства"). Іншими словами, заходи щодо обмеження права власності мають бути пропорційними щодо мети їх застосування.

На момент написання тез доповіді, арешт в частині заборони відчужування арештованого майна, не знятий, провадження передано до національної поліції за місцем реєстрації ТОВ «Авто-Плаза», до міста Одеса. Слідчий національної поліції досі жодного разу не допитав директора чи іншу вповноважену особу, не повідомив про визнання нашого клієнта потерпілим.

Проте бездіяльність слідчого в частині неповернення автівки законному власнику, нами успішно оскаржено.

У зв'язку із чим, виникає логічне питання, в чому справді полягала мета слідчого СБУ при поданні останнім клопотання в якому він просив накласти арешт на майно, і в чому логічна необхідність наполягати на необхідності арешту зараз.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
4. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.

СЕКЦІЯ № 8
ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД
ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПРУШЕНЬ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

КЛИМЕНКО Дмитро,
курсант 306 навчального взводу факультету
№ 1 ДонДУВС, рядовий поліції

науковий керівник:
КРУШЕНИЦЬКИЙ Андрій,
т.в.о. завідувача кафедри кримінального
процесу та криміналістики факультету
№ 1 ДонДУВС, капітан поліції

КЛАСИФІКАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ
ПІДРОЗДІЛАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, відповідно до Указу Президента України № 64/2022, введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. На сьогоднішній день, посилаючись на Указ Президента від 22.05.2022 № 2263-ІХ, продовжено строк дії воєнного стану в Україні 05 години 30 хвилин 23 серпня 2022 року строком на 90 діб [1, 2].

Виявлення, розкриття та розслідування злочинів - проблема, що стоїть перед органами Національної поліції України. Ефективність боротьби зі злочинністю залежить від співпраці правоохоронних органів. Це стосується оперативно-розшукової діяльності та роботи слідчих підрозділів.

Питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів розглядали у своїх роботах: А.С. Александров, Л.В. Примаченко, А.В. Крушеницький, О.О. Обаль, М.В. Даньшин, О. Я. Мазурок, М. Гакан, І.Ф. Герасимов, О.Н. Колесніченко, О.О. Чувільов, О.Н. Колесніченко, А.Ф. Волобуєв, С.М. Стахівський та інші.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» розкриває принципи взаємодії між оперативними підрозділами та слідчим. Так, законом визначається, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами з метою швидкого, повного та неупередженого розслідування, попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень [3]. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами базується на законах і відомчих нормативних актах, а їх спільна діяльність направлена на вирішення кримінальних правопорушень.

Так, Обаль О.О. та Даньшин М.В. вважають, що основним функціональним призначенням негласних слідчих розшукових дій в кримінальному процесі - це

забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінально-процесуальному провадженні інформації, отриманої із використанням негласних шляхів і засобів. Характерним для них є те, що відомості про факти та методи їх проведення не підлягають розголошенню за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 246). Тим самим для правоохоронних органів створюються сприятливі умови для викриття організованої злочинної діяльності [4, с. 173].

Дивлячись на приклади Національної поліції України, ми дійшли висновків стосовно принципів, на основі яких повинна здійснюватися взаємодія підрозділів, що здійснюють досудове розслідування, та оперативних підрозділів:

- заборони втручання в процесуальну діяльність слідчого, осіб які не мають законних на те підстав;
- принцип швидкого, неупередженого та повного розслідування кримінальних правопорушень;
- принцип дотримання загальних засад кримінального провадження;
- принцип нерозголошення відомостей досудового розслідування;
- принцип оптимізації використання можливостей органів досудового розслідування й оперативних підрозділів Національної поліції України у виявленні, запобіганні та розслідуванні кримінальних правопорушень [5, www].

Якщо ж звертатися до форм взаємодії, вони поділяються на організаційні та процесуальні. Організаційні передбачені відомчими нормативними актами, в свою чергу процесуальні - кримінальним процесуальним законом.

До організаційних належать:

- планування спільних заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинною діяльністю;
- консультації;
- координація проведення заходів;
- обмін інформацією, що стосується злочинів, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності;
- спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину;
- спільна діяльність у складі слідчо-оперативної групи;
- спільне використання спеціальних засобів, що має в своєму розпорядженні оперативні підрозділи тощо.

До процесуальних форм взаємодії слід віднести:

- повноваження слідчого, визначені статтею 40 КПК України, відповідно до яких слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.
- наявність відповідно до ст. 41 КПК України обов'язку оперативних підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, НАБУ, ДБР, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України здійснювати слідчі розшукові дії та негласні слідчі розшукові дії в кримінальному провадженні за письмовим

дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ - за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

- надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих дій. Допомога оперативних підрозділів необхідна слідчому при провадженні таких слідчих дій, які потребують великого обсягу роботи або додаткових гарантій для осіб, котрі беруть у них участь. Це обшуки, виїмки, відтворення обстановки і обставин події, огляди місця події, слідчий експеримент. Участь співробітника оперативного підрозділу відображається в протоколі слідчої дії [5].

Також слід зазначити, що взаємодія має теоретичні та правові підстави.

Такими теоретичними підставами є положення, які пояснюють її сенс і значення, їх усвідомлення слідчими і співробітниками оперативних підрозділів роблять взаємодію більш осмисленою та цілеспрямованою, сприяючи тим самим її законності й ефективності.

Правовими ж підставами взаємодії є: приписи законів та підзаконних нормативних актів, у тому числі актів обмеженого використання різного ступеня конфіденційності.

Керівники відомств у межах свого відомств координують діяльність оперативних підрозділів і досудового слідства по розкриттю і розслідуванню злочинів, а прокурор - всіх органів розслідування.

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами має здійснюватися поступово, відповідно до певного плану: на початковому етапі - злагоджена робота на місці події; продовженням першого етапу є - збереження законності при виконанні доручень слідчого та допитах підозрюваних та свідків оперативними робітниками; як наслідок співпраці - досягнення результативності під час розкриття, розслідування кримінальних правопорушень та доведення вини злочинця. Саме це сприятиме вчасному ліквідуванню посягань на свободи та права людини, створенню безпечного суспільства, покращенню авторитету поліції шляхом підвищення довіри населення до працівників правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/64/2022?msclkid=a0bd6609c07b11ec9646419819b2e800#Text> (дата звернення 14.10.2022).

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 22.05.2022 № 2263-IX / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#n2> (дата звернення 14.10.2022).

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 14.10.2022).

4. Даньшин М. В., Обаль О. О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо економічних злочинів. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc38/41.pdf> (дата звернення 14.10.2022).

5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 / Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення 14.10.2022).

ЛАШКО Ярослав,

здобувач вищої освіти навчальної групи КП-034 3-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

науковий керівник: ТЕЛЕЙЧУК Віталій,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Україна, обираючи шлях до незалежності та розбудови демократичної держави, визначила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Так, відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Тому принципи дотримання прав і свобод людини та законності є основоположними в діяльності оперативно-розшукових органів, зокрема при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, коли можливе тимчасове обмеження конституційних прав осіб на законні дії. підстав та ухвалою слідчого судді. У діяльності правоохоронних органів дотримання цих принципів якраз і проявляється у попередженні та розкритті злочинів та притягненні до відповідальності осіб, які вчинили злочини.

Основними принципами взаємодії є: 1) відповідальність слідчого за швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, його незалежність у процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється особам, які

не мають на те законних повноважень; 2) активне використання методів, досягнень науки і техніки для попередження, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень; 3) оптимальне використання наявних можливостей слідчо-оперативних підрозділів для запобігання, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [1, с. 348].

Виконання покладених на правоохоронні органи завдань неможливе без їх злагодженої взаємодії. Таким чином, правовою основою діяльності та взаємодії слідчо-оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій є:

1) Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до положень якого слідчий, уповноважений здійснювати досудове розслідування, може доручити проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам ГУ НП України [2];

2) наказ МВС України "Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України з питань запобігання кримінальним правопорушенням, їх розкриття та розслідування"; , згідно з положеннями якого під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий має право давати письмове доручення уповноваженим оперативним підрозділам на проведення слідчих (розшукових) дій або давати доручення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. дії [3];

3) наказ МВС України "Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України", відповідно до положень якого слідчий має право в установленому порядку здійснювати досудове розслідування. Кримінально-процесуальним кодексом України доручити відповідним уповноваженим оперативним підрозділам міліції проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Такі постанови слідчого є обов'язковими [4];

4) закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», відповідно до положень ст. 16 з яких підрозділи ГУ НП України повинні взаємодіяти між собою у боротьбі з організованою злочинністю; оперативні органи МНС України зобов'язані передавати інформацію про організовану злочинність, що стала їм відома, на письмовий запит відповідних підрозділів [5];

5) закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", відповідно до положень ст. 7 якого підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані виконувати письмові вказівки слідчого про проведення оперативно-розшукової діяльності [6];

6) спільний наказ Генеральної прокуратури, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів та Міністерства юстиції України "Про затвердження Інструкції про організацію виконання службових

обов'язків у сфері охорони здоров'я України". негласні слідчі (розшукові) дії та використання їх результатів у кримінальному провадженні», відповідно до положень якого слідчий може проводити негласні слідчі (розшукові) дії самостійно, разом з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати до їх проведення інших осіб, а також доручити їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам (п. 6 ст. 246 КПК) [7].

Проте на сьогодні, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, що регламентують діяльність та порядок взаємодії оперативно-розшукових підрозділів, відсутнє нормативне закріплення поняття «взаємодія», тобто чітко не регламентовано, як саме взаємодія між оперативними та слідчими підрозділами має мати місце і що саме законодавець розуміє під цим поняттям. Отже, без чіткої та злагодженої взаємодії слідчих та оперативних підрозділів неможливо досягти вирішення завдань, покладених на підрозділи ГУ ДСНС України, а саме забезпечення прав і свобод громадян, збереження громадськості, безпека і порядок, боротьба зі злочинністю [8, с. 141].

Основними факторами, які визначають необхідність взаємодії оперативних та слідчих підрозділів, є:

- 1) єдність мети (їх діяльність спрямована на забезпечення прав і свобод громадян, попередження та розслідування злочинів);
- 2) спільність дій оперативного та слідчого підрозділів у складі слідчо-оперативної групи;
- 3) процедурна самостійність у прийнятті рішень, але в межах повноважень, тобто підрозділи зберігають функціональну самостійність;
- 4) можливість оперативного отримання та використання отриманої інформації у складі слідчо-оперативної групи.

Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів, зокрема при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, має здійснюватися за такими принципами: по-перше, законності, тобто узгодженості та злагодженості дій відповідно до законів, а також визначеності. у процесуальній формі, тобто взаємодія цих підрозділів має ґрунтуватися на дотриманні норм чинного законодавства та забезпеченні прав і свобод громадян; по-друге, постійний тісний контакт та обмін інформацією, наприклад, при проведенні огляду місця події, коли великий обсяг первинної інформації ще не втрачено і існує можливість затримання злочинця «по гарячих слідах»; по-третє, за принципом раціональності, оскільки від досягнення максимального результату під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій залежить хід виробництва, розкриття злочинів і притягнення винних до відповідальності, а цього можна досягти найоптимальнішим поєднанням наявних сил і засобів без зайвих. дублювання та необґрунтована заміна, що формує найбільш доцільне та обґрунтоване ставлення до застосування заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності; і останній – принцип оптимізації заходів взаємодії, спрямований на приведення всієї системи заходів і засобів оперативно-

розшукової діяльності в оптимальний стан, найбільш відповідний сучасним завданням і умовам боротьби зі злочинністю, а також вибір найкращих варіант застосування цих заходів і засобів у конкретному виробничому середовищі.

Тобто, будуючи взаємодію слідчо-оперативних підрозділів за вказаними принципами та з дотриманням основних вимог чинного законодавства, можна усунути будь-які прояви злочинних посягань на права людини чи на територіальну цілісність і недоторканність нашої держави. та попередив, що в майбутньому це сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до правоохоронних органів України.

Список використаних джерел

1. Сорока С. О., Римарчук Г. С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2015. Вип. 825. С. 347–354.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-17. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

4. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. БД «Законодавство України. ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>

5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30.06.1993. БД «Законодавство України» / ВР України. № 3341-ХІІ URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>

6. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 21.12.2016 № 1798 VIII. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

7. «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Ген. прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації держприкордон. служби, Мінфіна України, Мін'юсту України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

8. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. Юридичний вісник. 2014. Вип. 4 (33). С. 138–143.

НІКІТЧУК Оксана, МАРКИШ Тетяна,
*здобувачі вищої освіти першого
(бакалаврського рівня) навчальної групи
ПМПФ-20-3 Державного податкового
університету*

**науковий керівник:
КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,**
*в.о. завідувача кафедри кримінальних
розслідувань Державного податкового
університету, кандидат юридичних наук*

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ Й ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідність форм спільної діяльності слідчих й оперативних підрозділів у ході виявлення та розкриття правопорушень виступає важливою запорукою високих результатів цього виду суспільної діяльності. Одними із найбільш поширених форм такої спільної діяльності наразі є саме взаємодія.

Звернемося до думки В.В. Топчія, який зазначає, що всі існуючі визначення взаємодії об'єднуює єдина думка, що взаємодія – це перш за все взаємний зв'язок між двома (або більше) суб'єктами (об'єктами), які здійснюють вплив один на одного. Усі суб'єкти (об'єкти) взаємодії є складовими елементами певної системи. Проте ми дійшли висновку, що вищенаведені визначення слід поділити на дві групи: взаємодія неживих об'єктів та явищ і взаємодія наділених розумом живих суб'єктів. Відмінність між ними полягає в тому, що при взаємодії неживі об'єкти та явища здійснюють безпосередній або опосередкований вплив один на одного, викликаючи при цьому нову дію (наприклад, передача енергії при контакті). А під час взаємодії наділених розумом живих суб'єктів їх діяльність цілеспрямована, осмислена, має мету. Взаємодія суб'єктів виникає не в результаті здійснення впливу один на одного, а з усвідомлення необхідності здійснення спільних дій, спрямованих на досягнення спільної мети. Під час взаємодії суб'єкти впливають на якісні характеристики один одного [1, с. 166].

Заслуговує на увагу й думка І.І. Кравчука та М.В. Андрушка, які під взаємодією органів досудового розслідування та оперативних підрозділів убачають співробітництво не підлеглих один одному органів, що ґрунтується на законі, за якому вони діють узгоджено, цілеспрямовано, поєднуючи застосовувані ними засоби і способи з метою профілактики й розкриття правопорушень, притягнення до кримінальної відповідальності винних, розшуку обвинувачуваних і забезпечення відшкодування збитків, заподіяних правопорушеннями [2 с. 82].

Більш змістовним та сучасним, на нашу думку, є поняття взаємодії, визначене А.А. Патик. Так, взаємодія слідчого й оперативного працівника під час розкриття та розслідування правопорушень – це узгоджені, такі що впливають із завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні і оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування і запобігання правопорушень, притягнення до відповідальності винних осіб, виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону, нормативними актами, що здійснюється при суворому розмежуванні компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найбільш ефективного сполучення дозволених їм заходів і матеріального забезпечення при збереженні таємниці досудового розслідування і джерел отримання конфіденційних відомостей [3, с. 67].

Варто також окреслити наукову позицію С.Є. Абламського, О.О. Юхна та Ю.В. Лук'яненка, які зазначають, що взаємодія є однією з функцій управлінської діяльності, вона забезпечує поділ праці та узгодженість дій, дозволяє економити сили, гроші, час. За допомогою взаємодії реалізуються завдання, які не можна вирішити розрізненими і роз'єднаними діями. Управління взаємодією в боротьбі зі злочинністю передбачає наявність певного режиму цієї взаємодії, підтримка цього режиму в заданому стані, постійне його вдосконалення з метою забезпечення дедалі більшої ефективності право-охоронної діяльності – усе це дозволяє зробити висновок, що одним із найважливіших шляхів активізації та оптимізації взаємодії у сфері кримінальної політики є саме система управління боротьбою зі злочинністю [4, с. 52–54].

Відповідно до вищенаведеного, можна зазначити, що взаємодія слідчих й оперативних підрозділів при виявленні та розкритті правопорушень в умовах воєнного стану полягає в комплексі узгоджених процесуальних й оперативно-розшукових дій, що спрямовані на розкриття, розслідування і запобігання цій групі кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи, зазначимо, що багато вчених криміналістів та процесуалістів намагалися визначити поняття взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів, і кожне з цих визначень є правильним. Відрізняються ці поняття повнотою визначення та спеціалізованою орієнтацією на певний вид діяльності. в умовах воєнного стану актуальною є взаємодія, адже чим більші зусилля у виявленні та розкритті правопорушень, тим ефективніша діяльність слідчих й оперативних підрозділів.

Список використаних джерел

1. Топчій В.В. Взаємодія та координація в діяльності органів внутрішніх справ з виявлення та розкриття злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. Серія Право. Випуск 30. Том 2. С. 165-169.
2. Кравчук І.І., Андрушко М.В. Поняття та принципи взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в кримінальному провадженні. *Знання європейського права*, випуск 5. 2021. С. 80-84.

3. Патик А.А. Засади взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті й розслідуванні майнових злочинів. *Науковий вісник*. 2010. № 3. С. 241–248.

4. Абламський С.Є., Юхно О.О., Лук'яненко Ю.В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. *Навчальний посібник*. Харків, 2017. 152 с

ЯРОВЕЦЬ Богдан,
*курсант 3-го курсу факультету № 3
Донецького державного університету
внутрішніх справ, капрал поліції*

**науковий керівник:
ПЕКАРСЬКИЙ Сергій,**
*доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та інформаційної безпеки
факультету № 3 Донецького державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до положень статті 24 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року №580-VIII у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості [1].

У ході забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [2; 3] у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, області, міста Києва, підпорядковуються відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві.

Безпосередньо, підрозділи Національної поліції України беруть участь у заходах, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації. В

умовах дії воєнного стану підрозділи Національної поліції України діють згідно із призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [3].

Основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз визначені Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [4].

Правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених законодавством суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву визначені Законом України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року № 1702-IX [5].

Аксіомою є те, що на підставі діючих правових норм в умовах воєнного стану, під час виконання службових завдань органи і підрозділи Національної поліції України, в тому числі підрозділи кримінальної поліції та органи досудового розслідування, за необхідності переводяться на посиленій варіант службової діяльності у порядку, що регламентований Інструкцією про порядок переведення органів Національної поліції України на посиленій варіант службової діяльності, яка затверджена наказом МВС України від 10 грудня 2015 року № 1560 [6].

Взаємодія територіальних та міжрегіональних територіальних органів кримінальної поліції під час уведення правового режиму воєнного стану має свої організаційні і тактичні особливості та відповідну правову регламентацію. Так, наказом МВС України від 31.10.2016 № 1129 затверджена «Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [7].

Наведений вище нормативно-правовий акт МВС України визначає порядок взаємодії головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві і міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України, а також їх структурних та відокремлених підрозділів при реагуванні на надзвичайні ситуації, проведенні аварійно-

рятувальних та інших невідкладних робіт, відпрацюванні та уведенні в дію планів реагування на надзвичайні ситуації та/або при виконанні визначених законодавством України службових завдань, в тому числі і спеціальних, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період.

Отже, в умовах воєнного стану підрозділи кримінальної поліції та органи досудового розслідування залучаються до виконання спеціальних службових завдань, під якими розуміємо завдання, що виконуються територіальними (у тому числі – міжрегіональними) органами Національної поліції України, їх структурними і відокремленими підрозділами при реагуванні на надзвичайні ситуації, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, відпрацюванні та уведенні в дію планів реагування на надзвичайні ситуації та/або при виконанні визначених законодавством України службових завдань у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, а також виконанні завдань територіальної оборони та цивільного захисту в особливий період.

Однак, слід висновувати, що наявність правового режиму воєнного стану не обмежує правові норми, які регламентують оперативно-розшукову діяльність. Згідно статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ [8], яка визначає систему підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність підрозділи кримінальної поліції Національної поліції, є суб'єктами, які уповноваженні на проведення оперативно-розшукової діяльності. Одним із завдань оперативно-розшукової діяльності є пошук та фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Отже, на підставі проведеного теоретичного аналізу правового забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування в умовах воєнного стану зазначаємо, що чинні норми Закону України «Про основи національного спротиву» чітко не визначають повноважень підрозділів/органів Національної поліції в територіальній обороні. На нашу думку необхідно внести доповнення в даний законодавчий акт та чітко регламентувати повноваження Національної поліції в системі національного спротиву. Сучасний досвід входження поліцейських до підрозділів Збройних сил України, сил територіальної оборони, їх діяльність у військових діях з протидії агресії Російської федерації доводить необхідність чіткої регламентації діяльності поліцейських не лише щодо виконання завдань, які визначені Законом України «Про Національну поліцію» та Кримінальним процесуальним кодексом України, а і іншим законодавчим актам.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року №580-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
5. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
6. Інструкція про порядок переведення органів Національної поліції України на посиленій варіант службової діяльності: затв. наказом МВС України від 10 грудня 2015 року № 1560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0012-16#n14>.
7. Інструкція про порядок взаємодії територіальних органів поліції та міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України під час реагування на надзвичайні ситуації, у випадку уведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: затв. наказом від 31.10.2016 № 1129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-17#Text>.
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#n49>.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2409>.

СЕКЦІЯ № 9
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АЛГОРИТМ ДІЙ ЩОДО
МОЖЛИВОСТЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

БУРА Анна,
студентка ПМПФ-20-1 ННІ економічної безпеки та
митної справи Державного податкового
університету

науковий керівник:
КОЛОСОВСЬКИЙ Євген,
в.о. завідувача кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах тривалої повномасштабної військової агресії дуже важливу роль у збереженні внутрішньої міцності держави відіграють механізми забезпечення правопорядку.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» передбачена неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану [1].

Це означає, що у період воєнного стану, зокрема, не можуть бути припинені повноваження судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування.

Так, кримінальне провадження здійснюється із дотриманням загальних норм кримінального процесуального права з певними особливостями, нормами-винятками в частині здійснення досудового розслідування, які передбачені у статті 615 КПК України.

Науково-теоретичним підґрунтям цього дослідження стали праці українських учених-правознавців у галузі процесуального права, кримінального права і процесу, теорії держави і права, інших галузей права: А. Резнікової, Ю. Сухова, А. Ткачука, І. Цермолонського, З. Чуприни та інших.

Метою роботи є виокремлення процедури відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження України в умовах воєнного стану.

До певного часу норма щодо початку досудового розслідування була імперативною. На разі, якщо дізнавач, слідчий, прокурор не мають технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, то посадовою

особою виноситься постанова про початок досудового розслідування, яка має містити у собі ту саму інформацію, що вноситься до реєстру.

Під процедурою відновлення втраченого кримінального провадження слід розуміти регламентовану законом діяльність компетентної посадової особи, спрямовану на відновлення певної сукупності документів, що відображають хід, зміст і результати розслідування конкретного кримінального правопорушення, котрі у своїй єдності складають специфічне документальне утворення, яке називається кримінальним провадженням.

Відновлення втрачених кримінальних проваджень має на меті вирішення особливих цілей і пов'язаних з ними цілком визначених завдань. Для того щоб почався процес відновлення матеріалів кримінального провадження, необхідно переконатися в тому, що провадження дійсно втрачене.

Відповідно до ч.14 ст. 615 КПК України копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, в обов'язковому порядку зберігаються в електронній формі у дізнавача, слідчого чи прокурора [2].

Відновленню підлягають втрачені матеріали кримінального провадження, яке не завершилося направленням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності до суду.

Рішення про відновлення матеріалів ухвалює слідчий суддя у разі надходження клопотання від прокурора або слідчого чи дізнавача, погодженого з прокурором, або сторони захисту чи потерпілого, за умови наявності витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування або постанови про початок досудового розслідування, наявних у цьому кримінальному провадженні відповідних матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації, а також копій документів, засвідчених з використанням кваліфікованого електронного підпису [3].

У рішенні суду про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження зазначається, на підставі яких конкретно доказів, поданих суду і досліджених у судовому засіданні з участю всіх учасників судового провадження, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися.

За недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження суд ухвалою закриває розгляд заяви про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження і роз'яснює учасникам судового провадження право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів. Строк зберігання матеріалів кримінального провадження не має значення для вирішення заяви про їх відновлення [4].

Важливою гарантією дотримання права власності є норма, передбачена ч. 6 ст. 615¹ КПК України, відповідно до якої, речі або документи, на які у кримінальному провадженні було накладено арешт у порядку, передбаченому цим Кодексом, та які були втрачені через об'єктивні обставини, що виникли в умовах воєнного стану, відшкодовуються державою за рахунок державного бюджету у випадках та порядку, передбачених законом.

Отже, запроваджені зміни, безумовно, впливатимуть на хід досудового розслідування в умовах воєнного стану. Беззаперечним є те, що внесені зміни розширяють повноваження сторони обвинувачення та зачіпають процесуальні гарантії прав особи в кримінальному провадженні. Проте все ж доцільність та ефективність таких змін буде підтверджена або спростована виключно правозастосовною практикою.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 29 вересня 2022 року N 2561-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 01.10.2022 N 2598-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>
4. Цермолонський Іван. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану, 17.05.2022 URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravota-proces/kriminalni-provazhennya-v-umovah-voennogo-stanu.html>

СЕКЦІЯ № 10
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

МУХІНА Галина

*доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук*

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ
АГРЕСІЇ РОСІЇ

Російська агресія проти України зумовила низку викликів для освітян і стала травмівним стресом для усіх учасників освітнього процесу. І як наслідок ми маємо значне зростання чисельності учасників освітнього процесу, які отримали психологічні травми різного ступеня і потребують постійної психологічної підтримки та допомоги. За таких умов істотно зростає роль педагогів, які можуть надавати психологічну підтримку тим, хто навчається відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти.

Психологічна підтримка – система заходів, спрямованих на активізацію наявних психічних та особистісних ресурсів та на створення додаткових ресурсів для забезпечення працездатності та конструктивного функціонування в соціумі. Здебільшого психологічна підтримка має профілактичний характер і скерована на запобігання розвитку негативних психічних явищ [2, с. 20].

Питання психологічної підтримки педагогами здобувачів вищої освіти в умовах військової агресії, на наш погляд, тісно перетинається з проблемою виникнення у педагогів «синдрому емоційного вигорання» (далі – СЕВ).

У сучасних наукових студіях наразі досі точно не відомо, що саме є основною причиною емоційного вигорання. Вчені наголошують, що причинами цього явища можуть бути як особистісні характеристики людини, так і організаційні. Досліджуючи окреслену проблему, В. Бойко наголошує, що СЕВ слід розглядати з позиції стресу і загального адаптаційного синдрому. За його концепцією емоційне вигорання – це динамічний процес, що виникає поетапно в повній відповідності до механізму розвитку стресу і має ті ж самі фази.

Виділяють три фази формування емоційного вигорання. Перша фаза – фаза напруження. Причина напруження – професійна діяльність у атмосфері нестабільних стресових обставин, фізичного та психічного перевантаження, підвищеної відповідальності. Напруження проявляється у: переживанні психотравмівних обставин; невдоволенні собою, виникає почуття провини за прогалини в діяльності, звинувачення себе в неспроможності виконати належним чином поставлені завдання; може виникати відчуття некомпетентності, втрата

здатності бачити позитивні наслідки своєї праці; відчутті «загнаності в клітку» (з'являється відчуття безвихідності ситуації, бажання втекти); тривозі та депресії (спостерігається розвиток тривожності стосовно діяльності, що супроводжується підвищенням нервовості, депресивним настроєм).

Друга фаза – фаза резистенції. Людина намагається відгородитися від неприємних вражень, зовнішніх впливів. Опір стресу починається з моменту появи тривожного напруження. Фахівець, свідомо чи несвідомо, намагається зменшити тиск зовнішніх обставин за допомогою наявних в його розпорядженні стратегій: неадекватне вибіркове емоційне реагування (неконтрольовані емоційні реакції); емоційно-моральна дезорієнтація розширення сфери економії емоцій; редукція обов'язків (згортання діяльності, прагнення якомога менше часу витратити на виконання обов'язків пов'язаних із професійними обов'язками, запізнення на роботу; відчуття того, що робота стає все важчою і важчою, а виконувати її – все складніше і складніше; з'являються думки про те, що слід звільнитися з роботи).

Третя фаза – фаза виснаження. Відбувається втрата наявних психічних ресурсів, зниження емоційного тону, ослаблення нервової системи, що проявляється через: емоційний дефіцит; емоційне відчуження; деперсоналізація (порушення стосунків, розвиток цинічного ставлення до тих, із ким потрібно спілкуватися, виконуючи професійні обов'язки); психосоматичні та психовегетативні порушення. Навіть думки про роботу викликають поганий настрій, негативні асоціації, безсоння, почуття страху, неприємні відчуття в області серця, судинні реакції тощо) [2, с.116-117].

Для організації профілактичної роботи щодо подолання проявів СЕВ слід дотримуватися основних принципів, а саме:

- принцип комплексності, який полягає в тому, що в кожному досить складному процесі професійної діяльності необхідно враховувати всі його аспекти: психологічні, соціальні, ідеологічні, економічні, організаційні;
- принцип системності, який розкривається через пізнання складних об'єктів, що забезпечують формування та функціонування системи професійної діяльності;
- принцип розвитку психіки виявляються і реалізуються в детермінації поведінки, зв'язку психіки з діяльністю, інтегративності біологічної, психологічної, соціальної та духовної складової особистості
- принцип орієнтації на ресурси особистості.

Що стосується принципу орієнтації на власні ресурси, то ми вважаємо, що під час організації профілактичної роботи щодо подолання СЕВ треба орієнтуватися на мультимодальний підхід, який передбачає пошук та опору на провідні (ресурсні) модальності, дозволяє індивідуально знайти найбільш відповідний засіб подолання наслідків стресу та розширити поведінковий репертуар, так звані ресурсні модальності BASIC Ph [3]

BASIC Ph – це модель, що ґрунтується на визнанні здатності особистості протистояти катастрофам, зберігати своє психічне здоров'я за будь-яких екстремальних ситуацій, ресурси характеризують індивідуальну, унікальну для кожної людини стратегію опірності в екстремальних умовах. [1].

Як висновок зазначимо, що емоційне вигорання є базовою стрижневою структурою професійного вигорання. І для профілактики емоційного вигорання слід організувати тренінгові заняття, які допоможуть у напрацюванні педагогами необхідних особистісних якостей, окреслені наявних та нових ресурсів, що дозволить попередити професійну деформацію і професійне вигорання у викладачів в умовах військової агресії росії.

Список використаних джерел

1. Гавриловська К.П. Модель BASICPh у роботі психолога. Розвиток обдарованої особистості в освітньому просторі: ціннісний вимір: тези доповідей X наук.-практ. семінару., 23 квіт. 2020 р. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2020. 92 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/31196/1/Navrylovskaya_BASIC%20Ph.pdf (дата звернення: 20.05.2022)
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навчальний посібник. / за заг. ред. Л. Царенко. Т.2. Київ, 2018. 240 с.
3. Основи роботи з травмою. Матеріали для учасників тренінгів «Робота з травмою та втратою. Основи супервізії». URL: <https://rm.coe.int/ptsd-ukr/1680a0a10b> (дата звернення: 28.06.2022).

РЯБОШАПКО Леонід,

старший науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії з проблемних питань правоохоронної діяльності, доктор юридичних наук, професор Криворізького навчально-наукового інституту

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА: ІДЕОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Правовий режим воєнного стану суттєво змінив розвиток суспільних відносин, у тому числі освітніх. Внаслідок російсько-української війни, загрози життю, бойових дій, знищення або пошкодження великої кількості навчальних закладів, частина учасників освітнього процесу стали внутрішньо переміщеними особами або виїхала за кордон. Освіта в умовах воєнного стану вимагає вчасних рішень, доступних роз'яснень, комунікації з учасниками освітнього процесу, ухвалення нових правових актів та інше. Треба підкреслити, що в цьому напрямі Уряд і МоіН України, Служба Освітнього обмудсмена розробили заходи, які регулюють організацію освітнього процесу, покращення якості дистанційної

освіти, права здобувачів освіти за кордоном, оплату праці педагогічних працівників тощо [1].

Однак після перемоги Українського народу та Збройних Сил України забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного стану завершиться. Але залишиться актуальним питання – чи виконує освіта одне з головних завдань – ідеологічну функцію?

Відомо, що освіта, з огляду її впливу на суспільні відносини, є однією з пріоритетних сфер соціально-економічного, духовного та культурного розвитку, а відтак і найважливішим чинником формування світогляду людини. Тож цілком закономірно, що після відновлення Незалежності Української держави її внутрішня та зовнішня політика, зокрема, була спрямована на реформування системи освіти з урахуванням цивілізаційних змін, які мали на меті відновлення історичної пам'яті та курс на євроатлантичну інтеграцію. Водночас період, протягом якого Україна утверджує суверенітет, прагне у правовій площині давати відповіді на складні питання гуманітарної сфери, орієнтуючись на європейські стандарти, засвідчує істотну непослідовність державотворчих процесів. Серед визначальних обставин, які сприяли цьому світоглядному протиріччю, наслідки антисоціального зламу після Жовтневого перевороту 1917 року, що міцно осіли в підсвідомості українства і в XXI столітті, небажання значної частини вітчизняної спільноти переосмислити злочинну спадщину комуністичної ідеології для суспільних відносин і сфери освіти. За таких умов мала б бути актуалізована роль об'єктивної гуманітарної освіти як інструмента в подоланні усталених політико-правових й ідеологічних стереотипів. Саме за допомогою освітньої діяльності можна удосконалювати юридичну науку та практику на ґрунті різних методологічних підходів до праворозуміння, формувати взаємну толерантність між українцями, національними спільнотами і корінними народами, готувати суспільство до вступу в Європейський Союз і НАТО. Загалом йдеться про розмаїтий спектр проблем, пов'язаних із навчально-виховним процесом, який повинен більшою мірою стати носієм світоглядного змісту, протидіяти залишкам пропаганди комунізму, який підпорядковує розум догмі, робить страх основою покори, руйнує свободу думки. Проте ця необхідна риса не була повною мірою врахована під час реалізації нової державної освітньої політики.

У такому контексті цілком очевидно, що до 2014 року система освіти, демонструючи поверхове розуміння успадкованих радянських міфів, віддзеркалювала, в основному, пострадянську дійсність. Через різні причини галузь освіти не вийшла на якісно новий ідеологічний рівень функціонування, не відповідала нагальним потребам національного та європейського вектору розвитку. Окремі позитивні зрушення (наприклад, ухвалення Закону України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» [2], дослідження про Голокост, депортації кримськотатарського народу та інших національних спільнот) стали вагомими, але не визначальними політико-правовими явищами, особливо для молоді та багатьох

членів міжнародного співтовариства, а негативна реакція частини спільноти на неспроможність держави повноцінно забезпечити освітню ідеологічну функцію була обгрунтованою.

Переконливий доказ цього - Євромайдан та події Революції Гідності. Доречно нагадати, що парламент у постанові від 17 лютого 2021 року зазначив наступне: «Протиправна діяльність окремих працівників підрозділів міліції особливого призначення «Беркут», міліціонерів, військовослужбовців внутрішніх військ, судових виконавців, прокурорів, суддів та інших посадових і службових осіб під час Революції Гідності засуджується як таке, що завдало непоправної шкоди державі та суспільству» [3]. Теж саме можна сказати і про початок російсько-української війни у 2014 році, масову державну зраду (принагідно зазначу, що складність доведення цього кримінального злочину вимагає оновлення статті 111 Кримінального кодексу та доповнення кодексу статтею про колабораціонізм). Тому професор М.Оніщук слушно писав про те, що без системних реформ фактична і юридична конституція існують окремо, конституційний лад є фіктивним, що призводить до деформації та занепаду держави і суспільства.

Отже, для зміни ситуації логіка дій Української держави має полягати в наступному - державна освітня політика, в тому числі ідеологічна функція держави, належить до одного з стратегічних напрямів національної безпеки. Осмислюючи тоталітарне минуле вона обстоює демократичне майбуття в боротьбі проти гібридної ідеології «русского мира». Така переорієнтація діяльності з боку центральної та місцевої влади уможливить подальше усвідомлення громадянами, державними та громадськими інституціями, вірянами Церкви Московського патріархату, народами та урядами за кордоном того юридичного факту, що Російська Федерація - це агресивна і терористична держава. Держава, яка змінила назву, але не сутність агресивної зовнішньої політики – реалізувати ідею російського імперіалізму. Держава, яка продовжує неоголошену війну проти незалежної України у 1917-1921 роках, заперечує здатність Українського народу до національного державотворення, загрожує не тільки системі освіти, існуванню української державності, а й іншим суб'єктам міжнародних відносин. Якщо це відбудеться, тоді відоме гасло «За нашу і вашу свободу» буде наповнене реальним змістом.

Список використаних джерел

1. Освіта в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]: <https://eo.gov.ua/osvita-v-umovakh-voiennoho-stanu/2022/04/11/>
2. Про Голодомор 1932-1933 років в Україні: Закон України від 28 листопада 2006 року // Офіційний вісник України.- 2006.- № 48.- Ст.3186.
3. Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з сьомою річницею початку Євромайдану та подій Революції Гідності: Постанова Верховної Ради України від 17 лютого 2021 року // [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-IX#Text>

SALNIKOVA Natalia,
*PhD in History, Associate Professor of Social and
Humanitarian Disciplines Department, Donetsk
State University of Internal Affairs*

DISTANCE LEARNING: CHALLENGES AND PROSPECTS

The modern world is changing very fast today. Information technologies are an integral part of the modern society and they determine further economic, political and social development of the humanity.

The modern society is constantly faced with various problems. In these almost revolutionary events, transformational change requires almost all processes, including the educational processes. As it turned out, the traditional domestic system of education is no longer able to meet the demand of the population in educational services. Young people want to get quality education, but unfortunately, not all higher education institutions, as well as academic staff are ready to work in a new format of relationships. Quality teaching can now not be done without the use of the tools and capabilities provided by computer technology and the Internet.

Distance learning is an independent, progressive form of learning. In developed countries, this form of training is already widely used. It includes: comprehensive training for higher education students, construction of individual courses, as well as didactic support for different types of the lessons.

Information technologies are increasingly penetrating into all areas of human activity, changing the nature of work, affecting the structure of the economy, raising the level of information of various segments of the population. Thus, they contribute to the democratization and digitization of the society and education. These trends are defined worldwide as a process of informatization, affecting the standard of living of the society and providing various services to it.

The modern information society creates requirements to the higher education system, the main ones of which can be formulated as follows: the ability to independently find, accumulate, analyse and critically re-think scientific knowledge, so that higher education applicants must navigate themselves in the modern information society.

Distance learning is developing very fast and is a promising form of higher education for Ukraine. In Western European countries, this form has emerged a long time ago and it is very popular with higher education applicants because of its educational effectiveness and economic performance. The distant form of education is also called "lifelong learning" because most of the students are adults. Many of them have already obtained the degree, however, because of the need for advanced training or expansion of the field of activity, there is a need to quickly and qualitatively acquire new knowledge and new skills. In such a situation distance learning becomes the optimal form.

Distance learning in Ukraine has become a necessity nowadays, and it is gradually becoming accessible to the general public, making it possible to obtain education. Ukrainian distance education is closer to the national consumer, it organically combines mixed technologies of traditional education. But in our country, the improvement and diffusion of high-tech technologies requires the solution of the main problem - financing for technical equipment, as well as the development and implementation of innovative technologies for general use.

In Ukraine, the introduction of distance education is carried out under conditions of a rather low level of informatization of the society and development of specialized methodological support for distance learning. Not so long ago, only a small number of higher education institutions in Ukraine actively developed or used distance learning courses.

The use of distance learning technology in the professional training of future professionals also requires changes in the teaching methodology itself. The teacher gradually ceases to be the only source of knowledge for the higher education student; he or she must teach the higher education applicants to work with different sources of information and to analyse and rethink them. The system of distance learning is designed to a greater extent for people of sufficient awareness who do not require constant control by the teacher, so the motivation of higher education applicants, their ability to organize themselves, plays an important role in this case.

If, in traditional forms of education, the main task of the higher education student was to memorize the material and then to reproduce it, then under the conditions of the use of distance technologies the students are given the ability to compare, analyse, plan, group interaction using information and communication technologies and technology of distance learning

The introduction of virtual-learning environments into the educational process and the provision of high-quality students and teachers with qualitative methodological recommendations on the use of virtual-educational environments in professional training will ensure the promotion of criteria and levels of quality of distance learning technology in professional training.

Thus, today, there is an urgent necessity to develop and introduce into the educational process distance learning programs that meet the best world models.

Thus, today, there is an urgent necessity to develop and introduce into the educational process distance learning programs that meet the best world standards and will provide training for professionals at a high professional level. Higher education graduates need to improve their knowledge, because only the work of both parties can lead to a quality tandem.

ТІОЧЕНКО Ян,

студент групи ПМПФ 19-1 ННІ Економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

науковий керівник: АМЕЛІНА Анна,
професор кафедри фінансових розслідувань Державного податкового університету, к.ю.н., доцент

ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ (В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ)

З початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року соціально-економічна система України зазнала атаки з боку ворога, а також серйозно пошкоджено та зруйновано об'єкти інфраструктури та громадські будівлі соціального призначення, в тому числі багато навчальних закладів. Деякі українські міста повністю стерті з карти під час російської артилерії та бомбардування з авіації, жителі цих населених пунктів змушені масово евакуюватися, тікаючи з окупованих територій та місць інтенсивних бойових дій.

Українська освітня система опинилася в новій реальності функціонування, коли керівники освіти стикаються з проблемами, які досі ніхто не вирішував.

З першого дня війни Міністерство освіти і науки (МОН) України продовжило роботу щодо забезпечення постійного зв'язку з керівниками обласних управлінь освіти та вищими навчальними закладами.

МОН звернулося з відкритим листом до міжнародних партнерів, зокрема міністрів країн ЄС, з проханням забезпечити підтримку української системи освіти. Водночас припинено співпрацю у сфері освіти і науки з профільними державними органами російської федерації та країн, які підтримують збройну агресію проти України.

З метою забезпечення безпеки закладів загальної середньої освіти у школі призупинено роботу та оголошено канікули. Надалі освітній процес продовжує функціонувати у всіх доступних форматах: онлайн (на територіях, наближених до ворожих місць з використанням ІТ-технологій та віддаленого доступу), офлайн (у віддалених від ворожих територій), змішаний режим.

Заклади професійної (професійно-технічної) (ЗП(ПТ)О), допрофесійної (ЗФПО) та вищої освіти (ЗВО) опиняються в новій реальності з великою кількістю студентів і викладачів, які приєднуються до Збройних сил України (ЗСУ) та Територіальної оборони. Деякі вчителі навіть продовжують навчати учнів на передовій.

В умовах воєнного стану МОН докладася максимум зусиль для забезпечення сталості навчання та викладання, створення безпечних умов для учнів і студентів,

вчителів і викладачів, підтримки тих, хто був змушений виїхати за кордон або до безпечніших регіонів України, для продовження системних реформ на всіх рівнях освіти. [1].

Упродовж короткого часу в Україні було сформовано засади інституційно-правового регулювання освітньої сфери на період дії воєнного стану. Таке регулювання здійснюється в межах і відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами та доповненнями) [2], Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/202210, затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України.

Так, відповідно до норм ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження місцевих органів влади, зокрема в частині управління закладами та установами освіти, переходять до військових адміністрацій населених пунктів на відповідній території.

МОН залишається головним органом системи центральних органів управління, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах освіти та наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передання) технологій, та формування національної політики у сфері реалізації, держава здійснює нагляд (контроль) за діяльністю навчальних закладів, підприємств, установ та організацій, які надають освітні послуги або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх належності та форми власності.

Тому в період дії воєнного стану МОН продовжує реалізацію державної політики у сфері освіти в нових умовах, забезпечення доступності та безперервності освітнього процесу.

У перший день тотальної війни МОН видало наказ «Про утворення Ситуаційного центру МОН» від 24.02.2022 № 229 який надав можливість для роботи дорадчих органів під час воєнного стану.

З початком війни МОН створило інституційно-правову базу для забезпечення навчання в умовах, що протистояли збройній агресії російської федерації проти України. Одним із перших кроків (Наказ МОН України від 28.02.2022 № 232) є звільнення учнів, які здобули початкову та базову середню освіту у 2021/2022 навчальному році, від підсумкової державна атестації.

Наказ МОН України від 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» спрямований створити правову базу для вчителів, вимушених змінити місце проживання/розташування навчання у зв'язку з окупацією та активними бойовими діями. Оперативно вирішено питання замовлення, виготовлення та видачі документів про загальну середню освіту в умовах воєнного стану в Україні (накази МОН від 12.05.2022 № 432, від 20.05.2022 № 466, спільний наказ МОН і МЗС від 09.06.2022 № 538/192 та інші правові акти) [1].

Особливої уваги потребували спеціальні заклади освіти та діти з особливими освітніми потребами. Так, для реалізації індивідуального навчального плану, надання консультацій батькам, перевірки виконаних завдань педагогам (учителям, спеціальним педагогам, а саме учителям-дефектологам, учителям-логопедам) рекомендовано використовувати засоби комунікації, зокрема:

- розміщення завдань і рекомендацій на сайті закладу;
- створення груп із батьками, учнями в соціальних мережах (Viber, Telegram, WhatsApp та ін.);
- використання електронних платформ (ZOOM, Google Classroom тощо);
- проведення скайп-конференцій;
- спілкування в телефонному режимі;
- листування через електронну пошту тощо [3].

Також створено правові умови для евакуації та передислокації навчальних закладів з окупованих територій та місць інтенсивних бойових дій. З цих питань МОН видало понад 50 наказів.

Крім того, передбачено заходи щодо організації зовнішнього незалежного оцінювання та вступних заходів на 2022 рік.

МОН забезпечило правові умови для продовження загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. (Наказ МОН № 438 від 13.05.2022 «Про деякі питання зарахування до закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» та ін.) [1].

Отже, Міністерство освіти і науки України вчасно здійснило інституційно-правовий нагляд за освітньою сферою під час дії воєнного стану, забезпечивши виконання її головних завдань не лише для успішного функціонування української системи освіти в цих екстремальних умовах, але й для її успішного розвитку та подальших реформ. Для цього, перш за все, необхідно:

- створити максимально безпечні умови для всіх учасників освітнього процесу в 2022/2023 навчальному році;
- забезпечити всім українським дітям, незалежно від їхнього місцеперебування, безперервність та рівний доступ до навчання з урахуванням безпекової ситуації на конкретній території;
- створити необхідні передумови для відновлення пошкоджених закладів освіти (в т. ч. відповідно до плану відновлення пошкоджених шкіл у межах співпраці Офісу Президента України з ЮНІСЕФ);
- забезпечити додержання прав дітей на освіту за українськими навчальними програмами та підручниками, а також прав педагогів на працю;
- створити передумови для інтернаціоналізації освіти і науки України, їх інтеграції в європейський та світовий освітні простори;
- сприяти формуванню міжнародної коаліції для підтримки української освіти і науки.

Список використаних джерел

1. Невідкладні потреби освіти і науки України / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni/nevidkladni-potrebi-osviti-i-nauki-ukrayini>.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Освіта України в умовах воєнного стану: Інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>